

**T. C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİM BİLİM DALI**

**8. SINIF T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK DERSİNDE
MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİNİN YERİ VE ÖNEMİ**

ÖZGÜR ORBAY TARGAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ARALIK, 2022
MUĞLA**

**T. C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİM BİLİM DALI**

**8. SINIF T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK DERSİNDE
MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİNİN YERİ VE ÖNEMİ**

**ÖZGÜR ORBAY TARGAY
ORCID NO: 0000-0003-2382-1154**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ÖZGÜR YILDIZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ARALIK, 2022
MUĞLA**

JÜRİ ONAY SAYFASI

Özgür Orbay Targay tarafından hazırlanan “8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin Yeri ve Önemi” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitim Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Özgür YILDIZ
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Anabilim Dalı
Jüri Başkanı/Tez Danışmanı

Doç. Dr. Zafer TANGÜLÜ
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Anabilim Dalı
Üye

Doç. Dr. Ahmet VURGUN
Tarih Eğitimi Anabilim Dalı
Üye

Tez savunma tarihi: 23/12/2022

Bu tez Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirmektedir.

Prof. Dr. Şevki KÖMÜR
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan “8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Yeri ve Önemi” başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışmasında;

- Tez içinde sunulan veriler, bilgiler ve dokümanların akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde edildiğini,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçların bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunulduğunu,
- Tez çalışmasında yararlanılan eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterildiğini,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapılmadığını,
- Bu tezde sunulan çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 23 /12 /2022

İMZA

Özgür Orbay TARGAY

Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

8. SINIF T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK DERSİNDE MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİNİN YERİ VE ÖNEMİ

ÖZGÜR ORBAY TARGAY

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özgür YILDIZ

Aralık 2022, 211 sayfa

Üç denize kıyısı olan Anadolu coğrafyası bulunduğu konum itibari ile önemli stratejik noktalar barındırmıştır. Bu stratejik noktaların en önemlileri de İstanbul ve Çanakkale Boğazı'dır. Antik Dönem'den başlayıp günümüze kadar önemi devam eden Boğazlar, İstanbul Fethi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Osmanlı denetiminden itibaren önce tek taraflı antlaşmalar ile sonra ikili antlaşmalar ile ve en son olarakta uluslararası antlaşmalar ile Boğazlardan geçiş rejimi belirlenmiştir. Boğazların stratejik önemi asıl olarak I. Dünya Savaşı'nda ortaya çıkmıştır. Savaşı kazanan İtilaf devletleri Mondros Ateşkes Antlaşması sonucu derhal Boğazları ele geçirmiş, Sevr Antlaşması ile de hâkimiyetini kalıcı hale getirmek istemişlerdir. Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra Lozan Antlaşması imzalanmış ve bölgenin denetimi uluslararası bir komisyona devredilmiştir. Sonraki süreçte Avrupa'da değişen statüko nedeniyle Boğazlar Meselesi tekrar gündeme gelmiştir. Yapılan görüşmeler sonucu 20 Temmuz 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. Tarihsel olarak uzun bir geçmişi olan Boğazlar Meselesi ve Atatürk'ün dış politika ilkeleri doğrultusunda çözüme kavuşturulmuştur. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tarihi süreci, jeopolitik ve jeostratejik önemi hem 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi hem de Sosyal Bilgiler dersikazanım becerileri açısından ele alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: boğazlar, dış politika, eğitim, inkılap tarihi, montrö, sosyal bilgiler

ABSTRACT

THE PLACE AND IMPORTANCE OF THE MONTREUX STRAITS CONVENTION IN 8TH GRADE HISTORY OF REVOLUTION AND ATATURKISM COURSE

ÖZGÜR ORBAY TARGAY

Master Thesis, Department of Social Studies Education

Supervisor: Prof. Dr. Özgür YILDIZ

December 2022, 211 pages

In the period that started before Christ and continued until today, strategic issues for countries have always been given special importance in the world geography. Undoubtedly Anatolian geography, which has coasts to three seas also contains important strategic points due to its location. The importance of the straits in history first appeared with the Trojan War. In the period when the Ottoman State widened and expanded, domination of Istanbul and Canakkale Straits and their surroundings completely passed to the Ottoman State with the completion of the conquest of Istanbul. The strategic importance of straits mainly emerged in the First World War. The Allied Powers that won the war immediately seized the straits as a result of the Mondros Armistic Agreement and wanted to make this dominance permanent with Sevr. After the victory of the National Struggle, the Lausanne Treaty was signed and the control of the region was transferred to a commission established under the control of the League of Nations. In the next period, due to the changing status quo in Europe, the Montreux Straits Conference was held. At the end of the conference The Montreux Straits Convention was signed. The Straits Convention, which has a long history, has been resolved in line with Atatürk's foreign policy principles. The Montreux Straits Convention, which is an important subject for Social Studies and Turkish Revolution History and Ataturkism course, has been evaluated in terms of education.

Keywords: domination, education, montreux, revolution, straits, social studies

ÖN SÖZ

Antik Çağ'dan günümüze kadar sürekli olarak önemini koruyan İstanbul ve Çanakkale Boğazı Türkiye Cumhuriyeti'nin jeopolitik ve jeostratejik hamleleri için önemli bir güç unsurudur. Bölgenin tarihine bakıldığında Truva Savaşı ile Yunanlılar daha sonra ise Persler, Makedonlar, Romalılar, Emeviler ve Abbasiler Boğazları ele geçirmek için çaba göstermiştir. Bu çabanın en büyük amacı ise bölgenin jeopolitik avantajlarını elde etmektir. Önce Çanakkale Boğazı sonrası ise İstanbul Boğazı'na hâkim olan Osmanlı Devleti' bu gücü Küçük Kaynarca Antlaşmasına kadar tek başına kullanmıştır. Rusya Devleti'nin büyüyüp güçlenmesi ile tek başına hâkimiyet hakkını yitirmiş ve böylece Boğazlar Meselesi ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası Mondros, Sevr ve Misak-ı Milli belgelerinde önemli bir yer edinen Boğazlar, Lozan Barış Antlaşması'nda egemenlik haklarımıza aykırı olarak çözülmüştür.

Mustafa Kemal Atatürk gerek ülkenin güvenliği gerekse barışın devamı için Lozan'dan kalan tüm sorunları barış, eşitlik, egemenlik anlayışı içinde çözmek istemiştir. Atatürk'ün dış politika ilkelerine göre çözüme kavuşan Boğazlar Meselesi, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile çözüme kavuşmuştur.

Sosyal Bilgiler eğitimi bireyin hayatı tanınması, etkin vatandaş olması ve milli bilince sahip olması için önemlidir. Tarih eğitimi ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi eğitimi için oldukça önemli olan Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile öğrencinin Sosyal Bilgiler dersi değer ve becerilerini kullanarak, Atatürk'ün dış politika ilkelerini benimseyerek Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni önemsemesi amaçlanmıştır.

Tezimin her aşamasında yardımını ve desteğini benden esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Özgür YILDIZ'a yüksek lisans eğitimim boyunca bana yaptıkları katkılardan dolayı Doç. Dr. Zafer TANGÜLÜ'ne, Doç. Dr. Ahmet VURGUN'a teşekkürlerimi sunarım. Değerli öğretmen arkadaşları Canan TAŞ, Melek ÇİNİTAŞ ve Rabia ÖDEMİR ve kardeşim Koray TARGAY'a teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca yine bu çalışmamı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bana olan inancını ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen eşim Tülay TARGAY'a ve hayat enerjimi hep canlı tutan çocuklarım Duru TARGAY ile Ali Deniz TARGAY'a armağan ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
ETİK BEYANI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
EKLER DİZİNİ.....	xvi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	13
1.2. Problem Cümlesi.....	13
1.3. Araştırmanın Amacı.....	14
1.4. Araştırmanın Önemi	14
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	15
1.6. Tanımlar.....	16

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Jeopolitika ve Jeostrateji Kavramları Bağlamında Türkiye ve Boğazlar	18
2.2. Geçmişten Günümüze Boğazların Tarihçesi	23
2.2.1. Osmanlı Devleti Hâkimiyetine Kadar Boğazların Tarihçesi	23
2.2.2. Osmanlı Devleti Hâkimiyetinden I. Dünya Savaşı'na Kadar Boğazların Durumu	32
2.2.2.1. Tek Taraflı Antlaşmalar Dönemi (1453-1774)	47
2.2.2.2. İkili Antlaşmalar Dönemi (1774-1841)	50
2.2.2.2.1. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması	51
2.2.2.2.2. Yaş Antlaşması (1792)	53
2.2.2.2.3. İstanbul Antlaşması (1798)	54
2.2.2.2.4. Kale-i Sultani Antlaşması (1809)	54
2.2.2.2.5. Yunan İsyanı ve Edirne Antlaşması (1829)	55
2.2.2.2.6. Mısır Sorunu ve Hünkâr İskelesi Antlaşması (1833)	58
2.2.2.3. Çok Taraflı Antlaşmalar Dönemi	59
2.2.2.3.1. Mısır Sorununda İkinci Dönem ve 1840 Londra Antlaşması	59
2.2.2.3.2. Londra Boğazlar Sözleşmesi (1841)	60
2.2.2.3.3. Paris Antlaşması (1856)	61
2.2.2.3.4. Londra Boğazlar Antlaşması (1871)	66
2.2.2.3.5. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ve Ayastefanos Antlaşması (1878) ..	67
2.2.2.3.6. Berlin Antlaşması (1878)	69
2.2.3. I. Dünya Savaşı'ndan Lozan Antlaşması'na Kadar Boğazların Durumu	71
2.2.3.1. I. Dünya Savaşı Dönemi ve Lozan Antlaşması Sürecine Kadar Boğazların Durumu	71

2.2.3.2. Lozan Antlaşması'ndan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne Kadar Geçen Sürede Boğazların Durumu.	82
2.2.4. <i>Montrö Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)</i>	84
2.2.4.1. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne Doğru.....	84
2.2.4.2. Montrö Boğazlar Konferansı ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin İmzalanması.	86
2.2.4.3. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Döneminde Boğazlar.	90
2.2.4.4. 1990 ve Sonrası Döneminde Boğazlar.	93
2.3. Atatürk Dönemi Dış Politika ve Boğazlar Meselesi.....	97
2.3.1. <i>Atatürk'ün Dış Politikaya Bakış Açısı</i>	97
2.3.2. <i>Atatürk'ün Boğazlar Meselesi ile İlgili Düşünceleri</i>	99
2.4. İlgili Yurt İçi Araştırmalar	103

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	108
3.2. Evren ve Örneklem	108
3.3. Veri Toplama Araçları	109
3.4. Verilerin Toplanması	109
3.5. Verilerin Analizi	109

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin MEB Öğretim Programlarındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular	111
4.2. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular	120
4.3. Boğazlar Meselesinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular.....	121
4.4. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular	124
4.5. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular.....	125
4.6. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular	131

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Tartışma	137
5.1.1. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin MEB Öğretim Programlarındaki Yeri ve Önemi	138
5.1.2. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi.....	139
5.1.3. Boğazlar Meselesinin Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi.....	139

5.1.4. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi.....	139
5.1.5. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi	140
6.1.6. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi	140
5.2. Sonuç	140
5.3. Öneriler	145
KAYNAKÇA.....	147
EKLER.....	170

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1. <i>Boğazlardan Geçiş Sayıları, 2017-2021</i>	94
Tablo 2. <i>İstanbul Boğazı'ndan Geçiş Yapan Tanker Sayıları (2021)</i>	96
Tablo 3. <i>Ünite, Kazanım Sayıları ve Süreleri</i>	118

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. <i>Türk Boğazları ve Marmara Denizi (Genel)</i>	22
Şekil 3. <i>14 Aralık 1960 Tarihinde İstanbul Boğazı 'nda Meydana gelen Gemi Kazası..</i>	94
Şekil 4. <i>21 Nisan 1979 Tarihinde İstanbul Boğazı 'nda Meydana Gelen Gemi Kazası..</i>	95
Şekil 5. <i>6 Ekim 2002 Tarihinde İstanbul Boğazı 'nda Meydana Gelen Gemi Kazası.....</i>	95
Şekil 6. <i>17 Haziran 2021 Tarihinde İstanbul Boğazı 'nda Meydana Gelen Gemi Kazası</i>	96
Şekil 7. <i>6. Ünite: Atatürk Dönemi Dış Politikası</i>	120
Şekil 8. <i>3. Ünite: Millî Bir Destan: Ya istiklal Ya ölüm!</i>	121
Şekil 9. <i>MEB ders kitabı 6. Ünite Atatürk Dönemi Dış Politika ünitesinde İçindekiler bölümü</i>	126
Şekil 10. <i>MEB ders kitabı Atatürk Dönemi Dış Politika İlkeleri konusunu anlatan üniteden örnek sayfa</i>	127
Şekil 11. <i>MEB ders kitabı Atatürk Dönemi Dış Politika İlkeleri konusu Ünite Değerlendirme Sorusu</i>	127
Şekil 12. <i>DersDestek Yayınevi ders kitabının içindekiler kısmı</i>	128
Şekil 13. <i>DersDestek kitabında Atatürk'ün Dış Politika İlkelerini gösterir şekil</i>	129
Şekil 14. <i>DersDestek Kitabı Atatürk Dönemi Dış Politika İlkeleri konusunun birinci değerlendirme sorusu görseli</i>	130
Şekil 15. <i>DersDestek Kitabı Atatürk Dönemi Dış Politika İlkeleri konusunu ikinci değerlendirme sorusu görseli</i>	130
Şekil 16. <i>MEB ders kitabı Montrö Boğazlar Sözleşmesi sayfa 196.....</i>	132
Şekil 17. <i>MEB ders kitabı Montrö Boğazlar Sözleşmesi sayfa 197.....</i>	133
Şekil 18. <i>DersDestek ders kitabı Montrö Boğazlar Sözleşmesi sayfa 164</i>	134
Şekil 19. <i>DersDestek ders kitabı Montrö Boğazlar Sözleşmesi sayfa 165</i>	135

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
akt.	Aktaran
bs.	Basım
CA	Cumhuriyet Arşivi
DAB	Devlet Arşivleri Başkanlığı
Gnkur.	Genel Kurmay Başkanlığı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu

EKLER DİZİNİ

Sayfa

Ek 1. <i>Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin 5 Ağustos 1936 tarihinde Resmi Gazete'de ki yayınlanmış hali</i>	171
Ek 2. <i>Montrö, Lozan ve Hatay'da elde edilen başarılar dolayısı ile Mustafa Kemal Atatürk'ün İsmet İnönü'ye çektiği telgraf</i>	179
Ek 3. <i>Montreux'de toplanacak Boğazlar Konferansı'na katılacak heyet</i>	180
Ek 4. <i>Halkevleri ve odalarında Lozan ve Montrö günlerinin kutlanması</i>	182
Ek 5. <i>Almanların Ren'i işgal etmeleri ve Boğazların tahkimi hakkında Newyork Times gazetesinin mukavelesi</i>	183
Ek 6. <i>Boğazlar bölgesinde yeniden kurulacak veya takviye edilecek birlikleri için 1500 erin celbedilmesi</i>	186
Ek 7. <i>Boğazlar Mukavelenamesi'ni uygulamak üzere kurulan Daire Şefliğine Esat Atuner'in tayini</i>	187
Ek 8. <i>Montrö Mukavelesi'nin imzası dolayısıyla tören yapılması</i>	188
Ek 9. <i>Atina'da çıkan Proia gazetesinin, Boğazların kuvvetlendirilmesi hakkında, İtalya'nın tekliflerinden bahseden yazısı</i>	189
Ek 10. <i>İstanbul iline ait 1936 yılına ait 1/800 000 ölçekli iki harita</i>	191
Ek 11. <i>21 Temmuz 1936 tarihli Ulus Gazetesi'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması ile ilgili haberi</i>	192
Ek 12. <i>21 Temmuz 1936 tarihli Anadolu Gazetesi'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması ile ilgili haberi</i>	193
Ek 13. <i>21 Temmuz 1936 tarihli Akşam Gazetesi'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması ile ilgili haberi</i>	194
Ek 14. <i>21 Temmuz 1936 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması ile ilgili haberi</i>	195

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bireyin hayata hazır hale getirilmesinde önemli bir yere sahip olan Sosyal Bilgiler dersi 2005 yılında yayınlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda şu şekilde tanımlanmıştır;

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005, s. 51).

Bu şekilde tanımlanan Sosyal Bilgiler dersi ilköğretimde 4. sınıftan ortaokulda 7. sınıfa kadar okutulan bir derstir. Bu dersin yerini 8. sınıfta tarih eğitimi odaklı T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi almaktadır.

Sosyal Bilgiler Öğretim programında yer alan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar'ın ilk maddesi olan,

Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir (MEB, 2018b, s. 10).

ibaresi bu dersin nasıl öğretilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Multidisipliner bir tasarımla oluşturulan Sosyal Bilgiler dersinde mihver özelliği taşıyan tarih alanı hiç şüphesiz ki toplumun oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. Diğer bilim dalları gibi tarihte ilgilendiği konuların açıklamak için disiplinlerarası bir yaklaşım sergilemektedir. Tarih bilimi incelendiği zaman görülecektir ki konuların açıklığa kavuşturulmasında başvuru alan diğer disiplinler de Sosyal Bilgiler dersi için önemlidir. İşte bu özellikler tarih biliminin Sosyal Bilgiler dersi için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Turan ve Ulusoy, 2018).

Kültür ve Miras Öğrenme alanı ile Sosyal Bilgiler Öğretiminde ağırlıklı bir yer tutan tarih konuları 4. sınıftan başlayıp 8. sınıfa kadar ardışık olarak bir sıra izlemekte ve Cumhuriyet Tarihi öğretimine alt yapı oluşturmaktadır. Oluşan bu alt yapı sayesinde öğrenciler 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin konularını daha etkin bir şekilde öğrenme imkânı bulmaktadır. Ancak 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin son dönemlerde yaşamış olduğu önem kaybının sonucunda konuların kısıtlı zaman ve genel hatları içinde öğretilmesi istenmektedir.

“Bir Kahraman Doğuyor” ünitesi ile başlayıp “Atatürk’ün Ölümü ve Sonrası” ünitesi ile son bulan 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi birçok alt başlığı içermektedir (MEB, 2018a).

Bireylerin geçmiş ile gelecek arasındaki bağı kurmasına imkân sağlayan tarih öğretiminde 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi, Türkiye Cumhuriyeti’nin hangi şartlar altında kurulduğunun ve nasıl bu seviyeye geldiğinin öğrencilere aktarılmasını sağlayan önemli bir derstir. İşte bu önemli dersin içeriğinde yer alan Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusunun öğretimi; Türkiye’nin geçmişte Boğazlar Meselesine neden bu kadar önem verdiği ve bu önemin yarının Türkiye’sinin oluşmasına ne gibi katkılar sağladığını öğrenciye kazandırmaktadır. Bunu yaparken Atatürk’ün dış politika ilkelerinin benimsetilmesi amaçlamaktadır. Bu sebeple bu çalışmada Montrö Boğazlar Sözleşmesi’ne giden sürecin tarihsel çerçevede ilerleyişi ve Boğazlar Meselesinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde ki yeri ve önemi açıklanmaya çalışılmıştır.

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de devletler için önemli bir kavram olan strateji kavramsal olarak devletlerin mevcut durumların korumaları veya genişleme politikaları belirlemesi yöntemidir.

Kelime anlamı olarak ise *Strateji*, “Eldeki mevcut durumların analizi yapılarak önceden planlanmış amaçlar doğrultusunda olası değişimlerin önceden saptanması ve bütün kaynakların bir uyum içerisinde ve bu doğrultuda yönlendirilmesidir.” (Denker ve Caner, 2002, s. 5) tarzında ifade edilmektedir. Jeopolitika ve jeostrateji kavramları bir araya gelerek stratejinin iki temel noktayı oluşturur (Karabulut, 2005). İşte bu iki temel noktadan ilki jeopolitikadır: *Jeopolitika*, “bir ülkenin konumundan dolayı askeri (siyasal), siyasal ve ekonomik önemi” (Güder, 2014, s. 11) olarak ifade edilebilir. Diğer temel nokta olan *jeostratejinin* kelime anlamı ise “Stratejik açıdan coğrafi unsurların incelenmesini ve stratejik sonuçlar çıkarılmasıdır.” (Emanet, 2003, s. 27). Jeopolitika, jeostrateji, ekonomi ve demografi unsurları bir araya gelerek milli stratejiyi de belirleyen “Büyük Strateji”yi oluşturur (Karabulut, 2005).

Tahmini olarak 4. Jeolojik Zaman’da oluşan Boğazların MÖ 5.000’li yıllarda jeopolitik bir geçiş yolu olduğu söylenebilir. Konum olarak Boğazlar, Ege Denizi üzerinden Akdeniz’e oradan da okyanuslara bağlanmaktadır (Şahin ve Doğanay, 2000). Bu özellik, Boğazlara sahip olan devletlere amfibi devlet özelliği katmaktadır ki amfibi devlet bu özelliği sayesinde deniz ulaşımında stratejik güç elde eder (Özay, 2002). Bugün iki ayrı noktayı işaret eden Türk Boğazları’ndan olan Çanakkale Boğazı, ilk dönemlerde daha önemli bir yer olarak görülmüştür. Boğazın kıyısında kurulan Truva Medeniyeti Karadeniz’e doğru yapılan her türlü geçişi kontrol etmiş ve hatta engellemiştir (Emanet, 2003).

Bu durumdan dolayı ticareti zarar gören Yunanlılar Truva’ya saldırmış ve Truva şehri yakılıp yıkılmıştır. Daha sonraki tarihsel süreçte Boğazlar için Pers, Roma, Bizans gibi pek çok medeniyet hâkimiyet mücadelesinde bulunmuştur. Boğazlarda Türk hâkimiyeti ise ilk kez Çanakkale Boğazı vasıtasıyla Rumeli’ye geçilince elde edilmiştir. Orhan Gazi ve Bizans tahtında hak iddia eden Kantakuzenos stratejik bir ittifak yapmıştır. Yapılan bu ittifaka göre Süleyman Gazi, Çimpe Kalesi’ni mesken tutmuş ve burada kalıcı hâkimiyet kurarak Gelibolu’yu kuşatmaya koyulmuştur (İnalcık, 2003). 1453’te İstanbul’un fethi ile birlikte İstanbul Boğazı’da Osmanlı Devleti’nin kontrolü altına girince her iki boğazdan geçişler denetim altına alınmıştır (Kocabaş, 1994). 1475 yılında ise Karadeniz kıyıları Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiş ve bu durum 1696 Karlofça Antlaşması’na kadar devam etmiştir (Oğuz, 2007).

Jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip Boğazları elinde bulunduran Osmanlı Devleti, Karadeniz hâkimiyeti için Cenevizliler, Candaroğulları ve Pontus Rum Devleti

ile mücadele etmiştir. Hâkimiyeti sağladıktan sonra ise ticaretinin geliştirmek için Karadeniz'in kapalılık ilkesinde bazı tavizler vermiştir (Ökten, 2008). İstanbul'un Fethi'nden Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar gerek Marmara'nın gerekse Karadeniz'in kapalılığı esas alınmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde önce Fransa'ya kapitülasyonlar verilmiş daha sonraki dönemlerde ise İngiltere ve Hollanda gibi ülkelere verilen kapitülasyonlarla birlikte Boğazların kapalılığı ilkesi esnetilmeye başlanmıştır (Erkin, 1968). Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemde verilen kapitülasyonlar zararsız, sadece ticari amaçlı görünse de devlet güçten düşmeye başlayınca derin sorunlara sebep olmuştur (Yel, 2009).

Osmanlı Devleti'nin ve Boğazların kaderi Rusya'nın büyüyüp güçlü bir devlet haline gelmesi ile birlikte tamamen değişmiştir. Önce Knezlik olarak ortaya çıkan Rusya, Altınorda Devleti'nin güç kaybetmesinden sonra bir kara devleti olarak genişlemeye başlamıştır. Güçlü ve kalıcı özelliklere sahip olmak için denizlere açılmayı hedefleyen Rusya, gözünü ilk önce Osmanlı topraklarına dikmiştir (Kocabaş, 1994). 1463 yılında tahta geçen Çar III. İvan son Bizans İmparatoru'nun yeğeni ile evlenmiş ve arma olarak Bizans'ın çift başlı kartalını seçmiştir. Böylece kendisini Bizans İmparatorluğu'nun varisi olarak görmüştür. Kendisinde gördüğü bu hakka dayanarak strateji belirleyen Çar'ın amacı Boğazları ele geçirmek ve İstanbul'u zapt ederek burayı Ortodoks dininin başkenti yapmak olmuştur (Erkin, 1968).

Diğer bir Rus Çarı olan Pedro, Rusya'nın başına geçtiği vakit ülkesini Batı medeniyetine yaklaştırmak ve ekonomik refahı artırmak istemiştir. Bunu sağlamak içinde ülkesini denize ve ticaret limanlarına ulaştırmak istemiş ve bir Akdeniz programı oluşturmuştur (Tukin, 1947). Bu programın amacı, Rusya'yı denizlere ulaştırmak ve İstanbul'u ele geçirip Ayasofya Rus Ortodoks Kilisesi ile Ayasofya'yı birleştirmek olmuştur. Rusya büyüyüp güçlendikçe Osmanlı Devleti üzerindeki baskısı artmıştır. Özellikle XVII. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başlayınca Boğazlardan geçişte tavizler vermeye başlanmıştır ve hatta devletin aleyhine olan sözleşmeler imzalanmak zorunda kalmıştır.

Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini açıkça gösteren “Şark Meselesi” ilk kez 1815 Viyana Kongresi'nde Rus Çarı I. Aleksandr tarafından dile getirilmiş ve bundan sonra Batı Medeniyeti tarafından sıkça kullanılmaya başlanmıştır (Yalçın, 2015).

Bu tarihten sonra Şark Meselesi sadece Rusya ve Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren bir mesele olmamış Avrupa'daki tüm güç sahibi devletler bu meseleye müdahil olmuştur. Rusya için Şark Meselesi'nde kilit noktalardan birisi de elbette Boğazlar olmuş ancak umduğu çıkarları bir türlü sağlayamamıştır. Rusya'nın Şark Meselesi'nde başarıya ulaşmasına bu devletin güçlenerek Boğazları ve Anadolu coğrafyasını ele geçirmesini çıkarlarına ters gören güçlü Avrupa devletleri engel olmuştur (Gömeç, 2014).

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile ilk kez Karadeniz kıyılarına inmeyi başaran Rusya, 1798 İstanbul Antlaşması ve 1805 İttifak Antlaşmaları'nda yer alan gizli maddeler ile Boğazlarda kendi lehine haklar elde etmiştir. Boğazlarda mutlak hâkimiyete son veren antlaşma ise Kale-i Sultaniye Antlaşması olmuştur. Bu tarihten sonra Boğazlar üzerindeki rejim artık ikili antlaşmalar ile düzenlenmiş ve Osmanlı Devleti'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik hakları sınırlandırılmıştır (Ökten, 2008).

I. Dünya Savaşı'na kadar yaşanan süreçte sırası ile Edirne Antlaşması (1829), Hünkâr İskelesi Antlaşması (1833), Londra Boğazlar Sözleşmesi (1841), Paris Boğazlar Sözleşmesi (1856), Londra Boğazlar Sözleşmesi (1871) ve Berlin Antlaşması (1878) gibi uluslararası antlaşmalarla Boğazlardan geçiş rejimi düzenlenmiştir.

XIX. yüzyıla geldiğimizde ise Almanya ve İtalya siyasi birliklerini kurduktan sonra hemen ittifak arayışına girmişlerdir. Almanya, Avusturya ve Fransa'ya karşı Rusya ile ittifak kurmuş bu ittifakın devamı karşılığında ise Rusya'nın Boğazlar üzerindeki emellerini desteklemiştir. Yine İtalya da Avusturya ve İngiltere ile yaptığı ittifak antlaşması ile Boğazların mevcut durumunun korunması şartını kabul etmiştir (Okkar, 2006).

İtalya, Rusya ile yaptığı Racconi Antlaşması ile Trablusgarp karşılığında Boğazların Rus savaş gemilerine açılması şartını kabul etmiştir (Armaoğlu, 2016). XIX. yüzyıl sonlarına doğru Berlin-Bağdat Demir Yolu projesi ile Doğu politikasını ve bu politikanın amacını açıkça belli eden Almaya, Osmanlı Devleti üzerindeki menfaatlerini de belli etmiştir (Bıyıklı oğlu, 1961). Artık Osmanlı Devleti'nin hem ekonomik hem de askeri güç ortağı Almanya olmuştur. Ancak bu yakınlaşma özellikle İngiltere tarafından hoş karşılanmamıştır (Yılmazçelik, 2012).

1911 yılında ise İtalya, Avrupa'da yapmış olduğu ikili antlaşmalara güvenerek Trablusgarp'a asker çıkarmış bölgede direnişle karşılaşınca Osmanlı Devleti'ni barışa

zorlamak için stratejik bir bölge olan Çanakkale Boğazı'nı geçmeye çalışmış ancak bunda başarılı olmamıştır (Turan ve diğerleri, 2013). Trablusgarp Savaşı nedeniyle içte ve dışta sıkıntılar yaşayan Osmanlı Devleti'nin bu durumunu fırsat bilen Rusya, Boğazlar'ı açtırmak için Osmanlı Devleti ile birtakım diplomatik girişimlerde bulunmuş ancak bunda başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan Devletlerini kışkırtma yoluna gitmiştir (Armaoğlu, 2016).

Osmanlı Devleti, Trablusgarp sorunu ile uğraşırken Balkan Devletleri kendi aralarında Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak antlaşması yapmış ve Balkan yarımadası topraklarını gözüne kestirmişlerdir (Gündüz, 2016). I. Balkan Savaşı sonucunda büyük bir hezimete uğrayan Osmanlı Devleti, Balkanlar'da büyük toprak kayıpları yaşamış ve özellikle Edirne'yi Bulgaristan'a terk etmek zorunda kalmıştır (Turan ve diğerleri, 2013).

Bu savaşta özellikle Bulgaristan'ın Trakya'yı ele geçirerek Boğazlardan geçişi aradan çıkarıp Ege Denizi'ne direkt ulaşmak için stratejik bir nokta elde etmeyi amaçlamıştır. Bulgaristan'ın savaştaki başarısı İngiltere'yi endişeye sevk etmiş, Boğazların milletlerarası statüye kavuşması için girişimlerde bulunmuş ancak bunda başarı sağlayamamıştır. Rusya ise savaşın kendisine sağladığı fırsatını kaçırmamak için Karadeniz donanmasını İstanbul'a göndermek istemiş ancak bu harekâtın genel bir savaşa neden olacağı endişesi ile kararından vazgeçmiştir (Erdaş, 2000).

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşlarında uğradığı ağır yenilgiden sonra bir yandan askeri gücünü ıslah etme hareketine girişirken bir yandan da iki bloğa ayrılan Avrupa'da ittifak girişimlerinde bulunmuştur. Başlangıçta Üçlü İttifak bloğuna sıcak bakmayan Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa ile ittifak kurmak istemiş ama ret cevabı alınca Almanya ile gizli bir ittifak kurmak zorunda kalmıştır (Armaoğlu, 2014).

Boğazlar Meselesi, XVIII. yüzyıldan günümüze kadar büyük bir siyasi mesele olarak karşımıza çıkarken I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile askeri ve stratejik olarak savaşın gidişatı için daha önemli bir hal almıştır. Osmanlı Devleti'nin bulunduğu stratejik konumun farkında olan İtilaf Devletleri onu savaş dışı tutmak istemiştir. Bu düşünce ile Osmanlı Devleti'nin tekrar güçlenmesini engellemek istemiştirler. Kurulan ittifak öncesi İngiltere ve Fransa Anadolu coğrafyası ve Boğazlar ile ilgili niyetini açıkça belli etmiştir. Onların bu tutumu Rusya'nın tepkisini çekmiştir (Tukin, 1947).

Savaş başladığında Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasını isteyen İtilaf Devletleri böylece savaş sırasında herhangi bir engelle karşılaşmadan Boğazlar'dan serbestçe geçmeyi ve Rusya'ya yardım götürmeyi amaçlamışlardır (Armaoğlu, 2014). İlerleyen zamanda işler Almanya için istediği gibi gitmemiş bir anda patlak veren savaşa lojistik olarak iyi hazırlanamamıştır. Bu durum onu yeni ittifak arayışlarına itmiş, dini ve jeopolitik olarak önemli bir konuma sahip Osmanlı Devleti ile gizli ittifak içine girmiştir. Almanya bu ittifak ile Osmanlı Devleti'nin jeopolitik üstünlüğünü ve dini gücünü kullanarak savaşın daha geniş alanlara yayılmasını amaçlamıştır (Çınar, 2014).

Savaşın başında tarafsızlığını ilan eden Osmanlı Devleti'nin bu tutumunu değiştirmek isteyen Almanya, yaptığı gizli antlaşmaya güvenerek Goben ve Breslav adlı iki gemisini İstanbul'a doğru yönlendirmiştir. Ege Denizi'ne gelen zırhlılar karşılaştıkları İngiliz zırhlılarından kaçarken Çanakkale Boğazı önlerine gelmiştir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan geçişine ve sığınma taleplerine olumlu yanıt vermiştir. Yaşanan bu hadise İtilaf Devletleri tarafından protesto edilmiş ve nota ile İstanbul Hükümeti'ne bildirilmiştir. İstanbul Hükümeti ise tarafsızlığın koruması adına iki savaş gemisini satın aldığını ilan etmiş ve gemilere Yavuz (Goben) ve Midilli (Breslav) ismini koymuştur (Yalçın ve diğerleri, 2016a).

Bu iki gemi daha sonra Osmanlı bayrağı çekip Karadeniz'e açılmış, Rusya'nın Sivastopol ve Odesa Limanlarını bombalayarak Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olmasına neden olmuştur (Gündüz, 2012).

Savaş başlamadan önce İtilaf Devletleri safında yer almak isteyen Osmanlı Devleti'nin bu isteğine engel olan Rusya için başından beri istediği fırsat doğmuştur. Rusya olası bir zaferde müttefiklerinden Osmanlı ile ilgili emellerine müsaade etmelerini istemiş ve yüzyıllar boyunca ulaşmak istediği bu emelini savaş ganimeti olarak belirlemiştir. Bu amaçla İngiltere ve Fransa'ya verdiği nota ile Boğazlar ve çevresini resmi olarak talep etmiş bu devletlerde Rusya'yı savaşta tutabilmek adına ilgili talebe resmi olarak olumlu yanıt vermişlerdir. 4 Mart 1915 - 15 Nisan 1915 tarihli görüşmeler sonucu İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan İstanbul Antlaşması ile İstanbul ve Boğazlar Rusya'ya bırakılmıştır (Turan ve diğerleri, 2013).

Ancak Çanakkale Savaşı'nın İtilaf Devletleri için hezimet ile sonuçlanmasıyla ülkesindeki iç karışıklıkları daha da artan Rusya'da 1917 yılında ihtilal çıkmış ve Brest-Litowski Antlaşması (1917) ile I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Böylece Rusya Boğazlar üzerindeki emellerine erişememiştir (Okkar, 2006).

ABD'nin savaşa girmesi ile savaşın seyri İttifak Devletleri açısından olumsuz yönde ilerlemiştir. Başkan Wilson'un yayınladığı bildiri ile İstanbul ve Çanakkale Boğazı'na serbest geçiş hakkı verilmesi, milletlerarası statüye kavuşturulması istenmiştir (Armaoğlu, 2014). Savaşın İttifak devletleri tarafından kaybedilmesi sonucu Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros Ateşkes Antlaşması (1918) imzalanmış, işgal kuvvetleri Çanakkale Boğazı'nı denetim altına almış, bölgeyi silahsızlandırıp askerden de arındırmışlardır. Çanakkale Boğazı'nı kontrol altına alan işgal kuvvetleri bu sayede İstanbul ve Karadeniz'e ulaşma imkânı da bulmuşlardır (Bıyıklıoğlu, 1961).

İmzalanan bu mütareke ile işgal devletleri Çanakkale Boğazı'ndaki mayınları toplatmış ve akabinde Çanakkale'ye bir İngiliz birliği çıkarılmıştır. Yörenin işgali tamamlanınca işgal devletlerinin savaş gemilerinden oluşan bir filo ile İstanbul'a doğru yola koyulmuştur (Turan, 1991).

Yapılan bu mütareke Türk halkı için savaşın sona ermesi değil aksine yeni bir savaşın başlamasına sebebiyet vermiştir. Mondros ile milli bütünlüğe yapılan saldırıya daha fazla göz yummak istemeyen halk, Mustafa Kemal'in işgallere karşı başlatmış olduğu savaş çağrısına derhal olumlu yanıt vermiştir. Ülkenin işgaline karşı verilen Kurtuluş mücadelesi özünü Misak-ı Milli belgesinde bulmuş ve bu belge ile Türkler milli sınırlarını çizmiştir. Bu sınırlar içerisinde hür irade ile yaşama arzusu talep etmiştir. Ancak bu haklı bağımsızlık taleplerine karşılık işgal kuvvetleri İstanbul'u işgali ederek karşılık vermiştir (Erkin, 1968).

İşgal kuvvetleri tarafından hazırlanan Sevr Antlaşması ile ülke parça parça paylaşılmış ve Osmanlı Devleti'ni tamamen yok edilmesi amaçlanmıştır. Bu antlaşmada yer alan Boğazlar ile ilgili maddelere göre ise Boğazlar'ın savaşta ve barışta tüm devletlerin ticaret ve savaş gemilerine açık bulundurulması, geçiş kontrolünün ise işgal devletleri tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından sağlanması belirlenmiştir. Üstelik İtilaf devletleri bu bölgede askeri güç bulundurma hakkı elde etmiştir (Yalçın ve diğerleri, 2016a). Boğazlar üzerindeki Türk egemenliğini yok sayan bu antlaşma, Türk

halkının özgürlükten taviz vermeyen karakteri sayesinde yok sayılmış ve ulu önder Mustafa Kemal'in önderliğinde yürütülen Kurtuluş Savaşı ile Sevr Antlaşması geçersiz kılınmıştır (Tukin, 1947).

Kurtuluş Savaşı sonunda Lozan'da barış görüşmelerine başlanmış ve en çok tartışılan konu Boğazlar Meselesi olmuştur. Zira İtilaf Devletleri tam geçiş serbestisi isterken SSCB ve Türkiye, Türkiye'nin Boğazlar üzerinde tam egemen olmasını isteyen birbirine yakın tezler öne sürmüştür (Emanet, 2003).

Türkiye'nin barış konferansında İngilizlerin tezine katılması ve Boğazlarda Türk egemenliğini savunan Sovyet tezine yüz çevirmesi konferansa katılan diğer devletleri oldukça şaşırmıştır (Erkin, 1968). Lozan'da varılan antlaşma sonucu Boğazlarda denizden ve havadan serbest gidiş-geliş, ticaret gemilerinin savaşta ve barışta geçiş usulü, savaş gemilerinin savaşta ve barışta geçiş usulü, bölgenin askerden arındırılması, Boğazlar komisyonu kurulması ve olası bir tehdide karşı Boğazların güvenliğinin Milletler Cemiyeti tarafından sağlanması kararlaştırılmıştır (Kocabaş, 1994).

Büyük sıkıntılar sonrasında kazandığı bağımsızlığını büyük devletlere kabul ettiren Türkiye Cumhuriyeti, bunu resmi olarak Lozan ile tescilletmiştir. Ancak Lozan Antlaşması'nın Boğazlar ile ilgili hükümleri Türkiye'nin egemenlik haklarına gölge düşürür nitelikte olmuştur. Türkiye diğer meselelerde istediği başarıyı elde edebilmek için Lozan'ın Boğazlar ile ilgili hükümlerine göz yummuş ve böylece diğer meselelerde ki tam bağımsızlık hedefine ulaşmayı amaç edinmiştir (Yel, 2009). Nihayetinde 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalanmış Yeni Türk Devleti, Lozan Antlaşması ile vatanının bütünlüğünü, devletin bağımsızlığı temin ettikten sonra çağdaşlaşma yolunda atılacak adımlar dönemine girilmiştir (Yılmaz, 1998).

I. Dünya Savaşı sonrası yapılan barış antlaşmaları ve barışı devam ettirmeye yönelik diğer antlaşmalar dünya barışının devamlılığı için fayda sağlamamıştır. 1929 yılında yaşanan ekonomik bunalımın tüm dünyayı etkilemesi sonucu oluşturulmak istenen dengeler iyice sarsılmıştır (Yılmaz, 1998). Boğazların garantörü olan Milletler Cemiyeti silahlanmamaya karşı tedbirleri yeterli olmamıştır (Başyurt, 1998). Almanya, İtalya ve Japonya gibi devletlerin yayılmacı politikaları yeni bir savaşın habercisi olmuştur (Yılmaz, 1998).

Artan bu savaş tehdidine karşı güvenliğinden endişe duyan Türkiye, Lozan Antlaşması'nda Boğazların ülke güvenliğini tehlikeye düşüren maddelerin

değiştirilmesini sık sık uluslararası konferanslarda dile getirmeye başlamıştır (Hacımustafaoğlu, 2008). İyice gerginleşen ortamda Türkiye, Lozan Antlaşması'na taraf devletlere antlaşmada ki Boğazların statüsü ilgili hükümlerin dünyada meydana gelen yeni şartlar göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmesi gerekliliğini bildiren 11 Nisan 1936 tarihli bir notayı ilgili devletlere sunmuştur (Erkin, 1967).

Türkiye'nin notasına ilgili tüm devletlerden olumlu yanıt gelmiş sadece Romanya bu notaya kendi toprak bütünlüğüne zarar verecek düşüncesi ile endişeli bir şekilde yaklaşmıştır (Yel, 2009). Lozan'da savunmasız bırakılan ve ülke güvenliği için açık oluşturan Boğazların durumu, antlaşmaya taraf devletlerce (İtalya hariç) yeniden görüşülmek üzere İsviçre'nin Montrö kentinde 22 Haziran 1936 günü bir konferans toplanmıştır. Türkiye'nin öne sürdüğü haklı gerekçeleri kabul eden antlaşmaya taraf devletler, Boğazlar üzerinde ki tüm sınırlamaları kaldıran ve özellikle savaş gemilerinin geçişini düzenleyen Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni 20 Temmuz 1936'da imzalamıştır. İmzalanan bu sözleşme ile Türkiye'nin Boğazlar üzerinde ki egemenliği tam olarak kurulmuştur. (Emanet, 2003).

Bu sözleşme, Küçük Kaynarca Antlaşması (1774)'dan başlayıp Lozan Antlaşması'na kadar devam eden bir süreç sonucu doğmuştur. İmzalana sözleşme, Lozan'da bile egemenlik hakkı görmezden gelinen genç Türkiye Devleti'nin dış siyasetteki üstün başarılarından sadece birisidir. Sınırsız güce ulaşmak isteyen devletlerin savaş çığırtkanlıklarına karşı Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk'ün iç ve dış siyasette edindiği "Yurtta sulh, Cihanda sulh" ilkesi gereği dış sorunlarını barışçıl bir yolla çözümlemiştir. Bu barışçıl tutum halen daha Türkiye'nin Dünya siyasetindeki önemine büyük vurgu yapmaktadır.

İşte yüzyıllarca gerek Avrupa gerekse Asya'da güçlü devletlerin sahip olmak istediği, Karadeniz'i ve Akdeniz'i birbirine bağlayan Boğazlar: ekonomik, stratejik ve tarihi bir önem arz etmektedir. Bu durum ve yarattığı denge siyaseti ortamı, Boğazların stratejilere, mücadelelere ve antlaşmalara konu teşkil ederek uluslararası arenada gündem oluşturmaya neden olmuştur (Ökten, 2008).

Yukarıda da görüldüğü üzere Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde Boğazların stratejik konumu itibariyle önemi, dünya siyasetinde söz sahibi ülkelerin Boğazlar ile ilgili politikaları, geçmişten günümüze kadar Boğazlar için yapılan milletlerarası

mücadeleler ve bu mücadeleler sonucunda yapılan antlaşmalar açıklanmaya çalışılmıştır.

Tarihsel süreci oldukça derin olan Boğazlar Meselesi bugün halen daha önemini korumaktadır. Sorunun barışçıl yoldan çözülmesi elbette ki Türk halkının geçmişten beri ilke edindiği özgürlük, bağımsızlık, hoşgörü ve barış değerleri ile alakalıdır.

Günümüzde de sistemli bir toplumun oluşturulması ve bu sistematik yapının devam ettirilebilmesi için değerler öğretimi oldukça önemlidir. O toplum eğer devamlılık ilkesi ile hareket etmek istiyorsa iyiyi benimsemiş ve ortak değerlere sahip olmalıdır (Kan, 2010). MEB, Sosyal Bilgiler öğretim programında değer öğretiminin öneminden şu şekilde bahsetmektedir:

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır (MEB, 2018b, s. 4).

Ayrıca yine eğitim sisteminin amacı:

Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder (MEB, 2018b, s. 4). şeklinde ifade edilmiştir.

2018 yılında güncellenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan adalet, bağımsızlık, barış, özgürlük ve vatanseverlik değerlerini benimsemiş bir birey, Türkiye'nin dış sorunlar karşısında takındığı tutumu geçmiş ve gelecek bağlamında analiz etme yeteneğine sahip olur.

Öğrenciler tarih dersleri sayesinde kültürel ve toplumsal değerler nedir, nasıl ortaya çıkmış ve nasıl bir gelişme göstermiştir sorularına cevap bulabilirler. Ayrıca "iyi" ve "kötü" kavramlarının belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde ortaya çıkacak belirsizlik ile olaylara farklı açıdan bakmayı da bu derslerde öğrenebilirler (Demircioğlu ve Tokdemir, 2009).

Ayrıca yine kanıta dayalı düşünme, tarihsel empati, kronolojik düşünme, kanıt yorumlama gibi tarihsel düşünme becerilerinin ön plana çıktığı tarih dersleri, öğrencilerin demokratik, analitik ve eleştirel düşünme becerileri gibi zihinsel becerilerini geliştirmelerini daha çok önemsemiştir.

8. Sınıftaki T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde “vatan, millet, bayrak, devlet, yönetme biçimi, hak ve sorumluluklar gibi unsurların öğretilmesi ile öğrencilerin vatandaşlık bilinci geliştirilmesi” gibi daha çok değerlerin öğrenciye aktarılması için etkin bir ders olarak tasarlanmıştır. Bu beceri ve değerler sayesinde dış sorunların anlaşılmasında ve çözümlenmesinde öğrencinin bilgiyi etkin kullanması hedeflenmiştir (Altaş, 2019).

Bu sebeple 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında yer alan,

Öğretmen, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde geçen tarih metodolojisine dair kavramlar (kanıt, sebep-sonuç, süreklilik-değişim, benzerlik-farklılık gibi) ile dersin içeriğine özgü kavramları (Tekâlif-i Millîye, Kuvâ-yı Millîye, millî egemenlik, tam bağımsızlık, cumhuriyet, demokrasi, meclis, insan hakları gibi) öğrencilerin öğrenmelerine ve bu kavramları doğru kullanmalarına dikkat etmelidir (MEB, 2018a, s. 9),

hususuna ve programın özel amaçlarının öğrenciye doğru olarak aktarılmasına özellikle dikkat etmelidir.

Böylece öğrenciler Atatürk’ün dış politika ilkeleri doğrultusunda sorunların çözümü için evrensel değerler ve ulusal değerlere göre hareket edecektir. Bu değerler, “Ulusal değerler: devlet, millet, vatan, dil, gelenek görenekler, ordu ile milli marş, bayrak ve milli bayramların oluşturduğu ulusal simgelerdir. Demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri, barış, hoşgörü, sevgi, saygı, bağımsızlık, bilim, eşitlik ve çevre duyarlılığı” (Demircioğlu ve Tokdemir, 2009, s. 72) olarak ifade edilebilir.

Bu dersi ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusunun tarihsel ve eğitimsel önemi çerçevesinde 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında yer alan özel amaçların sağlanması ve İTA 8.6.2.b no.lu, “ Yabancı okullar, Dış Borçlar Sorunu, Musul Sorunu, Nüfus Mübadelesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi Boğazlar Sözleşmesi Atatürk dönemi Türk dış politikası açısından ele alınır.” kazanımının öğrenciye kazandırılması amaçlanmaktadır (MEB, 2018a, s. 14). Böylece öğrenci 4, 5, 6

ve 7. Sınıfta görmüş olduğu Sosyal Bilgiler tarih temelli konuları sarmal ve genişleyen çerçeve yaklaşımı ile 8. Sınıfta İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi konuları ile bütünleştirecektir. Türk tarihinde yaşanan tüm olayların sıralı bir şekilde birbirini takip ettiğini ve bir olayın sonucunun başka bir olayın sebebi olduğunu daha sağlıklı kavrayacaklardır.

Boğazlar Meselesi bugün halen daha önemini korumaktadır ve gelecekte de koruması muhtemeldir. Nasıl ki Musul Meselesinin olumsuz sonuçlanması Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik durumunu olumsuz etkiledi ise Boğazlar Meselesi'nin lehimize çözülmesi de tam tersi etki yapmış ve dünya ekonomisinin can boğazlarından biri olan bölgenin egemenliğinin sağlanması Türkiye'nin stratejik önemini artırmıştır.

Bu açıdan bakıldığında geçmişten günümüzde güç mücadelelerine sahne olan, Lozan'da en çok tartışılan konu olan ve günümüzde de tartışılmaya devam eden Boğazlar Meselesi'ni işlerken konunun öncesi, gelişimi ve sonrasında yaşanan gelişmeler dikkate alınmalıdır.

Tüm boyutları ile araştırılması planlanan bu tez çalışması, 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde Montrö Boğazlar Sözleşmesinin yerini ve önemini açıklamaya çalışmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Problem Sorusu: “8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Yeri ve Önemi nedir?”

1.2. Problem Cümlesi

8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Yeri ve Önemi nedir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Dönemin belgelerini barındıran Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivini inceleyerek bilgi edinmek, Boğazlar Meselesi'nin bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmak, 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde ve Ders Kitabında ne boyutta öğretildiği araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorular araştırmanın temelini oluşturmuştur.

1. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin MEB Öğretim Programlarındaki Yeri ve Önemi nedir?
2. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi nedir?
3. Boğazlar Meselesi'nin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi nedir?
4. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi nedir?
5. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi nedir?
6. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi nedir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne giden süreçte ortaya çıkan Boğazlar Meselesi İlk Çağlardan beri süregelen bölgeye hâkimiyet mücadelesinin bir sonucudur. Geçmişten günümüze kadar derin bir sorun olarak devam eden bu mesele birçok devleti doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nde itibaren Türk egemenliğine geçen Boğazların stratejik yönü başlangıçta bölgeye hâkimiyet göstergesi olarak kullanılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti güç kaybetmeye başlayınca bu stratejik güç başta Rusya olmak üzere diğer devletlerin onu elde etme emelleri arasına girmiştir.

Sonraki süreçte Boğazlar, uluslararası bir komisyonun yönetim ve denetimine verilmek zorunda kalınmıştır.

Genç Türkiye Devleti'nin egemenlik haklarına aykırı bu durum I. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni konjektör gereği tek elden hâkimiyeti gerekli kılmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile yönetimi ve denetimi Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakılan Boğazlar günümüzde bile jeopolitik ve jeostratejik önemini korumaktadır.

8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi konuları içerisinde yer alan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tüm yönleri irdelendiğinde sadece bu ders ile ilişkilendirme yapılamayacağı görülmüştür. Zira konu içerik bakımından Sosyal Bilgiler dersi Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Küresel Bağlantılar öğrenme alanları ile ilişkilendirilmelidir. Sosyal Bilgiler eğitimi içeriğinde yer alan Tarih, Coğrafya, Hukuk ve Siyaset Bilimi alanları Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni anlamamızı sağlayacak bilim dallarıdır.

Zira yapılan literatür taramasında da görülmüştür ki Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi sadece tarih bilimciler değil hukuk, coğrafya, uluslararası ilişkiler gibi bilimlerin uzmanlarınızda araştırma konusu olmuştur. Bu da Boğazlar Meselesi'nin ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin çok boyutluluğunu göstermektedir. Bu irdlemeyi yapmamızdaki amaç; Boğazların jeopolitik ve jeostratejik önemini ortaya koymak, Boğazların tarihsel sürecini açıklamak, sorunun Atatürk dönemi dış politikası ilkeleri çerçevesinde nasıl çözüme kavuştuğunu belirlemektir.

Araştırmanın temel amacı Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin ders kitaplarında yeri ve önemi hakkında tespitlerde bulunmaktır. Bu amaçla ortaya konan veriler 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin Milli Eğitim Bakanlığı müfredatında ki önemine de vurgu yapacaktır. Tez konusu T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi'nden yola çıkılarak hazırlandığı için orijinal bir konudur.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Ortaokul 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında yer alan Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusu, araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırmanın sınırlılıklarını ise Boğazlar Meselesi'nin tarihsel gelişimi ve 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ve ders kitapları ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Atatürkçülük: Atatürk'ün düşüncelerini uygulamak, ülkülerini ve amaçlarını gerçekleştirmek, Türk toplumunun düzenini O'nun gösterdiği yönde biçimlendirmek, Türk yurttaşına ve ulusuna insanlık evreninde O'nun istediği değeri ve yüksekliği sağlamak ve bu inancı güçlendirmek çabaları,

Boğazlar: İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nın oluşturduğu deniz bölgesi uluslararası ilişkilerde “Türk Boğazları” veya “Boğazlar” olarak ifade edilmektedir

Eğitim: Bireyin davranışlarında kasıtlı olarak ve kendi yaşantıları yoluyla istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecidir,

Fiskalizm: hazine gelirlerini en üst düzeyde tutulması,

Gelenekçilik: Osmanlı Devleti'nde ekonomide ki değişimleri eski gelenekler ile devam ettirme anlayışı,

İaşecilik: Osmanlı Devleti'nde halkın temel ihtiyaçlarının eksiksiz karşılama,

İnkılap: Toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik, iyileştirme, devrim, reform anlamına gelmektedir. İdeolojik olarak bakıldığında ise *İnkılâpçılık*, “Türk İnkılâbı'nın korunması, aklın ve bilimin yol göstericiliğinde çağın gerçeklerine göre sürekli olarak geliştirilmesi ve yenilenme ilkesi,”

Jeopolitik: Bir ülkenin konumundan dolayı askeri (siyasal), siyasal ve ekonomik önemi,

Jestrateji: Stratejik açıdan coğrafi unsurların incelenmesini ve stratejik sonuçlar çıkarılması,

Kapitülasyonlar: Batı'daki Hristiyan âlemine mensup kişilerden İslam ülkelerinde geçici veya devamlı bulunanlarına can ve mal güvenliğine sahip olarak yaşamaları amacıyla Müslüman hükümdarların verdiği imtiyazlardır

Milli Boğaz: Tek bir devletin egemenliğinde olan ve kendi iç hukukuna tabi olan boğazdır.

Milletler Cemiyeti: Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam), Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda galip devletler tarafından kurulmuştur. Cemiyetin amacı, savaş esnasında bozulan dünya düzeninin yeniden oluşturulmasına ve devamına yardımcı olmaktır,

Mütekabiliyet: karşılıklı olma durumu anlamına gelen bir kelime ve diplomatik bir terimdir. Devletler arası ilişkilerde maruz kalınan davranışa aynı şekilde karşılık verme prensibini tanımlar.

Satraplık: İran medeniyetinde ülke topraklarının ayrıldığı idari birimlere (eyaletlere) verilen ad veya Persler'in valilik atamaları olarak da adlandırabileceğimiz sistemdir.

Sosyal Bilgiler: Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.

Tarih: Toplumlara, milletleri, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki ilişkileri, daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her milletin kurduğu medeniyeti inceleyen bilim,

Tenkihname: Yapılmış bir antlaşma üzerinde yapılan değişikliklerle ilgili belge,

Türk Boğazları: İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi'nden oluşan sistem,

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Jeopolitika ve Jeostrateji Kavramları Bağlamında Türkiye ve Boğazlar

Jeopolitika ve jeostrateji kavramları günümüz bakış açısında strateji kavramında birleşen önemli unsurlardır ve büyük stratejiyi oluştururlar. Tanımlanan bu büyük strateji; jeopolitika, jeostrateji, ekonomi ve demografi bileşenlerini barındırarak uzun vadeli dönemde milli stratejiyi belirler (Karabulut, 2004).

Strateji kelimesinin kökenine bakarsak Yunanca “Strategos” kelimesinden türetilerek generallik sanatı anlamında kullanılmıştır. Eski Yunan’da strategos unvanlı kişiler diplomatik ve mali yetkileri kullanmış ve devletin sevk ve idaresinde önemli görevler almışlardır (Emanet, 2003)

Genel itibariyle strateji kavramı yaşamımızda çok sefer kullandığımız kavramdır. Bu suretle strateji bir işi yapacağımız zaman uygulanacak yöntemleri belirlemede kullanılan bir kavramdır (Değer, 2020).

Strateji “Bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı” [Türk Dil Kurumu (TDK)] olarak tanımlanmıştır.

Diğer tanımda ise *Strateji* “politika ve uygulamalar arasındaki köprü; yani siyasi amaçların başarılmasına yönelik olarak askeri güçlerin kullanılmasına ilişkin bir plan olarak tanımlanmaktadır” (Stephens ve Baker, 2009, s. 16), tarzında da ifade edilmiştir.

Stratejinin kavramsal olarak dar ve geniş anlamları da mevcuttur. Dar anlamda strateji savaş esnasında komutanların uyguladığı askeri planı, geniş anlamda ise askerlik gücünün yanında nüfus, ekonomi, siyaset ve teknik konuları da göz önünde

bulundurarak savaş ve barış durumuna karar verilmesidir (Güner, 2014). Birçok tanımda strateji için bir amaca ulaşmak adına takip edilen bir yol olarak bahsedilmiştir (Mardan, 2021).

Stratejinin üç ana unsuru olan zaman, mekân ve kuvvet, jeopolitik kavramının da temel unsurlarını oluşturur (Emanet, 2003). Coğrafyanın bir güç unsuru olarak görülmesi ve bu güç ilişkilerinin seyri jeopolitiğe temel olmuştur (Atay, 2016). Jeopolitika kavramsal olarak devletlerin bulundukları coğrafya üzerinde güç değerlendirmesi yapan ve dünya üzerindeki güç merkezlerini inceleyen ve değerlendiren; bu güce ulaşma da hedefler koyan ve aşamalar belirleyen bir bilim olmuştur (Denker ve Caner, 2015).

Jeopolitik terimi ilk olarak 1899 yılında Rudolf Kjallen tarafından kullanılmıştır (Özey, 2019). Türkiye’de ise jeopolitik terimi ilk kez Atatürk tarafından General Mac-Arthur ile I. Dünya Savaşı sonrası yapılan antlaşmaları değerlendirirken yaptığı konuşmada kullanılmıştır (Güner, 2014). Kavramsal olarak baktığımızda ise Jeopolitik coğrafyanın bir ülkenin dış politikasına verdiği yön olarak ifade edilmiştir (Emanet, 2003). Ayrıca yine jeopolitika için politika, strateji ve coğrafya etmenlerini birleştiren ve oluşan bu birleşimi askeri ve siyasi harekâta kullanma bilimidir, diyebiliriz. (Karabulut, 2004). Jeopolitiğin en önemli işlevi devletler veya bölgeler arasında bulunan stratejik ilişkileri analiz ederek bu ilişkide coğrafi konumun etkisini araştırmaktır (Akengin, 2015).

Bu tanımlardan yola çıkarak dünyada bulunan kara ve deniz alanlarının incelenip devletlerin bu inceleme sonucuna göre değerlendirilmesi jeopolitiğin çalışma esaslarındandır. Yapılan bu jeopolitik incelemede, inceleme yapılacak bölgenin coğrafi tanımı, çevresi ile olan ilişkisi, doğal kaynakları ve politik unsurları, politik olayların tarihi hikâyesine yer vermesi, bölgeye hâkim devletin çıkarlarının detaylarına yer vermesi ve bölgeyi inceleyen ülkenin dış politikasına stratejiler önermesi gibi etmenler bulunmaktadır (Kaya, 2021).

Örgütlenmesini tamamlayarak kurulan devletler, geleceklerini idame ettirebilmek için politik ve ekonomik güçlerini artırıp kendi sınırlarının dışına çıkma isteği duymuşlardır. Bu istek devletlerarası var olma mücadelesine dönüşmüş ve verilen bu mücadele de devletlerin jeopolitik bölgelere göre coğrafi konumları çok önemli yer tutmuştur. Denizler, boğazlar, göller, dağlar, doğal limanlar, geçitler gibi coğrafi

unsurlar ve devletlerin bu unsurlara göre konumu, devletlerin jeopolitik mücadelesine yön veren etmenler olmuşlardır (Özlü ve Tiryaki, 2019).

Stratejini diğer ayağı olan *Jeostratejinin* kelime anlamı ise “Stratejik açıdan coğrafi unsurların incelenmesini ve stratejik sonuçlar çıkarılması” olarak ifade edilmiştir (Emanet, 2003, s. 27). Jeopolitika ve jeostrateji kavramları devletin dış siyasetine yönelik olsa da aralarında bazı farklar vardır. Bu farklardan ilki olan jeopolitik, devletlerinin genişlemeye yönelik dış siyasetine yön verirken jeostrateji ise devletlerin mevcut sınırlarını müdafaa etmede ana etmen olarak kabul edilir. Jeostrateji kavramını jeopolitikten ayıran diğer bir unsur ise değişim hızıdır. Jeopolitik değişimler uzun yıllar alırken jeostratejik değişimler günler, haftalar veya aylar içinde gerçekleşebilir. Kısaca jeostrateji, jeopolitik unsurları yorumlayarak strateji belirlemektir (Akengin, 2015).

Türkiye, bulunduğu coğrafya açısından jeopolitik ve jeostratejik bir öneme sahiptir. Türkiye, var olan bu jeopolitik durumuna yönelik jeostratejiler belirlemektedir. Özellikle jeopolitikanın hâkimiyet kuramlarını kullanarak politik güce göre kendine ait bir coğrafya oluşturma süreci belirlediği gözlemlenmektedir. Bu kuramlardan Halford Mackinder’in Kara Hâkimiyet Teorisi ile Alfred Thayer Mahan’ın Deniz Hâkimiyet Teorisi Dünya egemenliği için oldukça önemli hâkimiyet teorileridir (Özlü ve Tiryaki, 2019). Kara Hâkimiyet Teorisi’nin merkezini oluşturan Rusya’yı çevreleyen ülkelerden biri olan Türkiye, bu merkezi ele geçirmek isteyen güçler için önemli bir stratejik oyuncudur (Güner, 2014). Eski Kara Kütleleri olan Asya, Avrupa ve Afrika’nın oldukça yaklaştıkları bir yerde olan Türkiye’nin topraklarının büyük bir bölümü Asya kıtasında kalan kısmı ise Avrupa kıtasının Trakya bölgesinde yer alır (Özey, 2019b).

Görüldüğü üzere Dünya hâkimiyet senaryolarında önemli bir noktada olan Türkiye’nin coğrafi konumunun sağladığı avantaj jeopolitik önemini geçmişten günümüze korumaktadır. İki kıta üzerinde de toprağı bulunan nadir ülkelerden olan Türkiye, konumu itibarıyla Afrika kıtası ile de yakın temas durumundadır. Kıtaların kilidi vazifesi gören Türkiye geçmişte olduğu gibi günümüzde de etkili bir anahtar ve kilit rolü oynamaktadır (Güner, 2014).

Bu kilit vazifesi Türkiye’nin Kara Hâkimiyet Teorisi için ne kadar önemli bir ülke olduğunu açıkça göstermektedir. Türkiye sadece konumsal olarak değil tarihin önemli olaylarını yaşamış insanların bir arada barındırmaktadır. Sosyo-kültürel

özellikler yönünden birbirinde farklı toplumların temas alanında bulunmaktadır (Akengin, 2015).

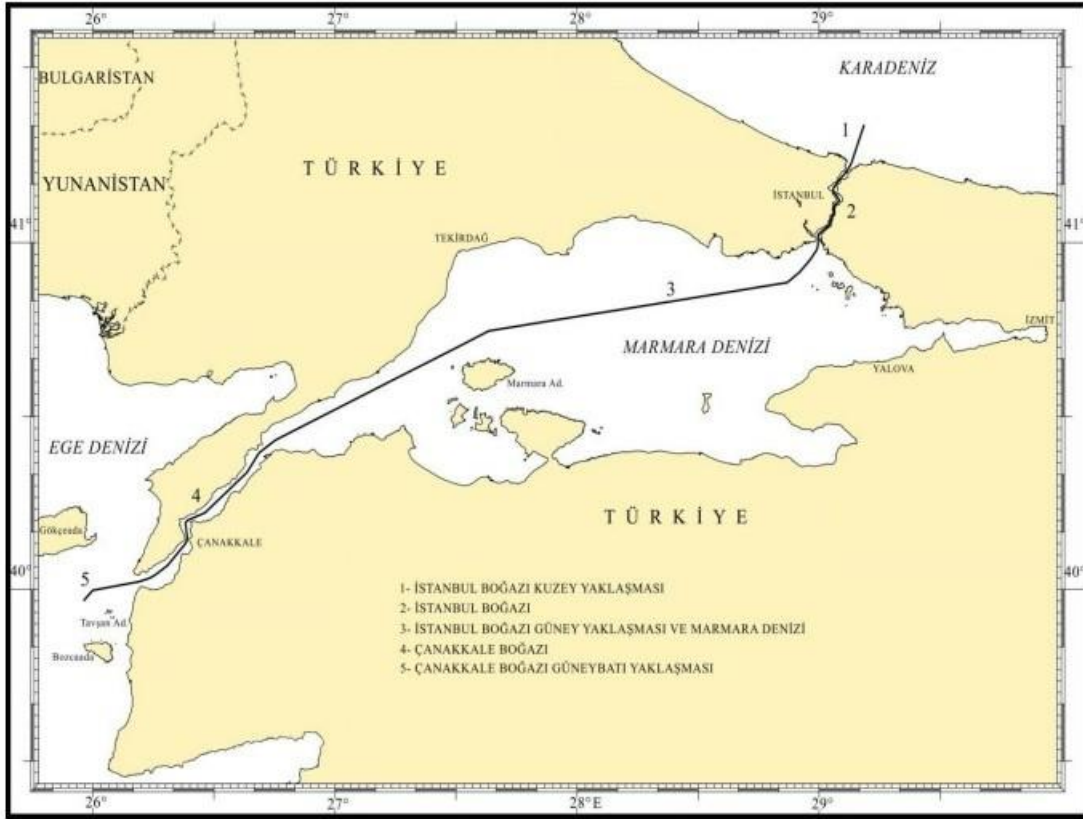
Buradan da anlaşıldığı üzere Türkiye sadece coğrafi olarak değil beşeri olarak da önemli bir çekim merkezidir. Türkiye'nin jeopolitik önemini incelerken sadece coğrafi açıdan değil ekonomik, sosyo-kültürel ve beşeri açıdan da incelemek faydalı olacaktır.

Je stratejik açıdan kilit ülke konumunda olan Türkiye, bulunduğu coğrafyanın bu özelliğinden dolayı hem kuzey hem de doğu ülkesi sayılmaktadır. Orta kuşakta yer alan Türkiye, bu uygun iklim özelliği sayesinde tarih boyunca pek çok medeniyete kucak açmış ve coğrafyasında büyük devletler kurulmuştur (Özey, 2019b).

Türkiye'nin uluslararası siyasette önemini artıran en önemli coğrafi oluşum hiç şüphesiz sahip olduğu boğazlardır. Coğrafi olarak incelendiğinde iki denizi bir araya getiren doğal ve dar su yolları olan boğazlar, özellikleri bakımından milli ve milletlerarası olmak üzere ikiye ayrılır. Tek bir devletin egemenliğinde olan ve kendi iç hukukuna tabi olan boğaza *Milli Boğaz* denir (Aydın, 2002). İki açık denizi veya iki devletin karasularını veya ekonomik bölgelerini birbirine bağlayan, birbirinden ayıran, uluslararası deniz ulaşımı, askeri stratejik ve ekonomik sebeplerden dolayı farklı ulusların menfaatlerini etkileyen boğazlar ise milletlerarası hukuka tabidir (Karakaya, 2007). Boğazlar deniz ulaşımında büyük bir öneme sahiptir. Dünya'da birçok boğaz bulunmaktadır. Bu boğazlardan bazıları oldukça büyük önem taşımaktadır ki ülkemizde bulunan İstanbul ve Çanakkale Boğazları da bunların başında gelmektedir (Z. Koday, S. Koday ve Kaymaz, 2017).

Çanakkale ve İstanbul Boğazları 3. Jeolojik Zamanda oluşan akarsu vadilerinin 4. Jeolojik Zamanda sular altında kalması sonucu oluşmuştur (Yazıcı ve Özav, 2020). Karadeniz ve Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan İstanbul Boğazı kuş uçuşu uzaklık olarak yaklaşık 31 km uzunluktadır ve ortalama derinliği ise -45 ile -50 metredir. Bu özellikleri ile Dünya'da yer alan boğazlar arasında en dar ve en işlek olan boğazdır. Marmara Denizi'ni Ege Denizi'ne bağlayan Çanakkale Boğazı ise kuş uçuşu olarak 62 km uzunluktadır ve ortalama derinliği -55 ile -60 metredir. Boğaz deniz trafiğine oldukça uygundur (Doğanay ve Orhan, 2019).

Şekil 1. Türk Boğazları ve Marmara Denizi (Genel)

Not. Harita <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.1426.pdf> adresinde yer alan Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Yönetmeliği'nden alınmıştır.

T.C. Dışişleri Bakanlığı'na göre *Boğazların jeopolitik önemi*

İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizinden oluşan Türk Boğazlar sisteminin, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan tek su yolu olarak sahip olduğu stratejik önem tartışılmazdır. Türk Boğazları, ülkemizin olduğu kadar, Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin de gerek ekonomisi, gerek askeri güvenliği açısından hayati önem taşımaktadır. Boğazlar, Karadeniz ülkelerini dünya piyasalarına bağlayan ana ticaret güzergâhıdır.

şeklinde ifade edilmiştir.

Türkiye'nin jeopolitik konumunu detaylı olarak incelediğimizde ise Boğazların önemi için şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır;

1. Eski Dünya Kıtaları için doğal bir köprü olan Türkiye, doğal fiziki yapısı itibarıyla doğu-batı doğrultusunda önemli ulaşım hattına sahip olmuş. Bu hat sayesinde İlk Çağdan başlayıp Yakın Çağ'a kadar devam eden İpek Yolu için önemli bir geçiş güzergâhı olmuştur.
2. Eski Kıtaların merkezi konumunda yer alan Türkiye, kuzeyinde Karadeniz güneyinde Akdeniz ve batısında Ege Denizi ile çevrilidir. Ayrıca bir iç deniz olan Marmara Denizi'ne de sahiptir. Sahip olduğu bu denizler ve İstanbul ve Çanakkale Boğazları (Bundan sonra bu iki boğaz için Boğazlar ifadesi kullanılacaktır.) sayesinde önemli ticaret ve ulaşım limanları ile bağlantı kurabilmektedir. Bölge coğrafyası için önemli olan bu denizler ve Boğazlar Türkiye'nin jeopolitik önemini geçmişten günümüze kadar artırmıştır. Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin ekonomik faaliyetlerinin sorunsuz bir şekilde devam etmesi için Boğazlardan geçiş haklarının savaşta ve barışta devam etmesi gerekmektedir.
3. Avrupa, Ortadoğu ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında sağlanacak kara, hava, deniz ve demir yolu ulaşımının en kısa güzergâhı Türkiye'den geçmektedir ki bu da Türkiye'yi bölge ekonomisi için önemli bir aktör haline getirmektedir (Doğanay ve Orhan, 2019).

Boğazlar ekonomik, sosyal ve siyasi özellikleri yönünden Türk halkı için birlik ve beraberliğe katkı sağlayan önemli bir etmendir. Yani Boğazlar Türkiye'nin bütünlük içindeki topraklarının vazgeçilemez bir parçasıdır (Erkin, 1968).

2.2. Geçmişten Günümüze Boğazların Tarihçesi

2.2.1. Osmanlı Devleti Hâkimiyetine Kadar Boğazların Tarihçesi

Doğal su yolları arasında bulunan Çanakkale ve İstanbul Boğazı, sahip oldukları özellikler bakımından diğer boğazlardan farklı olmuştur. Her iki boğazın oluşturduğu deniz bölgesi uluslararası ilişkilerde “Türk Boğazları” veya “Boğazlar” olarak ifade edilmektedir (Başyurt, 1998).

Türk Boğazları, ekonomik ve stratejik olarak dünyanın önemli geçiş noktalarından biridir ve bu önem sayesinde tarih boyunca çeşitli devletlerin ilgisini çekmiş ve Dünya'ya hâkim olmak isteyenler gözünü Boğazlara dikmiştir (Kocabaş,

1994). Stratejik öneme sahip bu iki boğazın tarihi özellikleri incelenecek olursa ilk etapta Çanakkale Boğazı'nın öneminin İstanbul Boğazı'ndan daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak bölge jeopolitik bakımdan İstanbul boğazı ile siyasi bütünlük arz etmekte ve kıtaları ve kültürleri birleştirmektedir. Ayrıca bölgenin jeopolitik öneminin sağladığı manevi nüfuz sayesinde o bölgede uzun ömürlü devletler kurulmuştur (Erzen, 1972).

Çanakkale Boğazı'nın ilk tarihi bilgileri Yunan mitolojisine kaynaklık etmiştir. Çanakkale Boğazı'nın Anadolu Yakası'nda yer alan Hisarlık Tepesi'nde kalıntılara rastlanan Truva Savaşı mitolojiden çıkıp gerçekçi bir tarihi kanıta dönüşmüştür (Tukin, 1947). İlk yerleşmelerin MÖ 4000 yıllarda gerçekleştiği Truva bölgesi, en parlak dönemini MÖ 1700-1250 yıllarına denk gelen Troia IV çağında yaşamıştır (Tosun, 2013).

Truva'nın en önemli rakibi Miken Uygarlığı, diğer adıyla Akalar, Kıta Yunanistan, Ege Adaları, Anadolu ve Akdeniz'e kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılan bir uygarlık olmuştur. MÖ 1600 ila 1100 yılları arasında hüküm süren Akalar tarih sahnesine Homeros'un on yıl süren Truva Savaşı'nın son elli gününü anlattığı İlyada eserinde çıkmıştır. Truva efsanesine göre Miken Kralı Agamemnon'un kardeşi ve Sparta Kralı Menelaos'un güzelliği dillere destan karısı Helen'in Truva Kralı Priamos'un oğlu Prens Paris tarafından kaçırılması Truva Savaşı'nın sebebi olarak görülmüştür (Topdemir ve Özsoy, 2015).

Yayılmacı bir politika izleyen Akaların Truva Savaşı'nı başlatmalarının asıl amacının Kuzey Batı Anadolu'da ticari bir üsse sahip olmak ve Karadeniz'e açılma emellerini gerçekleştirmek istemeleri olduğu düşünülmektedir (Tekin, 2014). Sahil ve iskeleleri elinde bulunduran Truvalılar, yabancı gemileri durdurmak, ticareti engellemek ve vergi kesmek gibi yaptırımlara sahip olmuşlardır. Ellerindeki bu güçten dolayı Yunanlılar, Truvalılardan intikam alma duygusu ile dolmuşlardır (Erkin, 1968).

Batıyı temsil eden Grek kavimleri ile Doğu medeniyetlerini temsil eden Truvalıların dâhil olduğu Truva Savaşı, batı ile doğu arasında yapılan ilk savaş kabul edilmiştir (Erzen, 1972). Bu savaşın sadece Truvalılar ve Akalar arasında yapılmadığı, her iki tarafın müttefiklerinin de savaşa dâhil olduğunu Homeros'un İlyada eserindeki savaşa katılan krallar ve orduları listesinden anlaşılmaktadır (Körpe, 2015). Akaların Truva Savaşı ile yapamadığını Frig-Trak kavimleri yapmış ve MÖ 1200'lü yıllarda

batıdan Boğazları geçerek Anadolu'ya gelmeyi başarmışlardır. Truva'da ki kazılarda bulunan keramik eserler ve yerleşimlere verile adlar bu tezi desteklemektedir (Erzen, 1972).

Diğer bir işgalci kavim olan Galatlar, Luturios ve Leonorios komutasında MÖ 279-278 tarihlerinde Lysimakhos Krallığı'nın Çanakkale Boğazı üzerinde stratejik bir yerde bulunan başkenti Lysimakheia'yı ele geçirmişlerdir. Daha sonra ki süreçte Bithynia Kralı I. Nikomedes isyan eden kardeşi Zipotes'in isyanını bastırmak için Galatları Byzantion'a davet etmiştir. Bu davet üzerine yirmi bin Galat şehre gelerek gemilerle İstanbul Boğazı'ndan Anadolu yakasına geçip Bithynia idaresine girmişlerdir (Özkan, 1999).

MÖ VII. yüzyılın başından itibaren ise İyonyalılar tarafından Çanakkale Boğazı ve Marmara sahili kolonize edilmiştir. Milet başta olmak üzere şehirlerden gelen kolonistler Abydos, Sestos, Lampsakos, Kyzikos, Astakos şehirlerini; Megaralılar ise Kalkhedon ve Byzantion şehirlerini (MÖ 661/660) kurmuşlardır. Karadeniz'e geçişler Marmara ve Boğazlar işgal edildikten ve yerleşimler oluştuktan sonra gerçekleşmiştir (Erzen, 1972).

Atina ve Spartalılar arasındaki Peloponnesos Savaşları dâhilinde MÖ 405 yılında Perslerin maddi yardımı ile Spartalılar donanma inşa etmiş ve bu donanma ile önce Lampsakos (Lapseki) işgal edilmiştir. Bunun üzerine Atina tarafından Çanakkale Boğazı'na bir donanma gönderilmiştir. Gönderilen bu donanma Aigospotamoi'de (Gelibolu Yarımadası) Spartalıları yenerek Byzantion ve Kalkehedon şehirlerini ele geçirmişlerdir (Tekin, 2014).

Daha sonraki süreçte de Çanakkale Boğazı, Persler, Atinalılar ve Spartalılar arasında egemenlik mücadelesi için önemli bir geçiş noktası olmuştur. Pers Kralı Xerxes MÖ 480 yılında Yunanlılarla mücadele için bir ordu göndermiştir. Gönderdiği bu ordunun karşı kıyıya geçmesi için İstanbul Boğazı'nın üzerine bir köprü kurdurmuştur (Tukin, 1947). Diğer bir Pers Kralı Darius MÖ 513'te Marmara ve Boğazlar bölgesini işgal ederek burayı yirmi birinci Satraplık ilan etmiştir. Bu durum Yunanistan'ı ekonomik ve politik bakımdan zora sokmuştur. Darius'un bölgeyi ele geçirme arzusu onun Marmara bölgesinin önemini gayet iyi anladığını göstermiştir (Erzen, 1972).

Makedonya Kralı II. Philippos MÖ 343'de Trakya'ya yönelik yaptığı sefer sonucu Byzantion şehrine yönelmiştir. Boğazları kontrol eden Byzantion şehrinin

kaybedilmesinin Karadeniz bölgesinden gelen buğday ithalatını sekteye uğratacağını düşünen Atinalılar savaş hazırlıklarına başlamış ancak şehir Philippos'un kuşatmasına dayanamayıp teslim olmuştur (Tekin, 2014).

Yunanistan ve Trakya'da egemenliğini kabul ettiren II. Philippos oğlu Büyük İskender (III. Aleksandros), Perslere karşı başlattığı Doğu seferi için Anadolu'ya yönelmiş ve ordusunu Çanakkale Boğazı'ndan (Hellespontos) geçirerek Truva şehri harabelerine ulaşmıştır. Burada adaklar adayıp Truva Kralı Priamos'un mezarını ziyaret ettikten sonra Pers İmparatorluğunu ele geçirme planına uygulamaya başlamıştır (Tekin, 2014).

Seleukos İmparatoru III. Antiokhos ile Romalılar arasında yapılan savaşlarda Romalılar Çanakkale Boğazı'nı gererek MÖ 190 yılında Magnesia savaşını kazanmışlardır. Bu savaşı kazanmalarında Boğazlar önemli rol oynamıştır. Hatta Sezar Boğazların önemini fark ettiğinden devletin merkezini Truva'ya taşımak istemiştir. Görüldüğü üzere dünya hâkimiyeti ideolojisine sahip tüm Eski Çağ yöneticileri bu bölgeyi ele geçirmeyi hep arzulamıştır (Erzen, 1972).

Helen ve Roma dönemlerini incelediğimizde ise tarihi olayların merkezi Akdeniz ve çevresi olunca Boğazların önemi zamanla azalmıştır. Ancak Doğu Roma İmparatoru Konstantin'in Byzantion şehrini MS 300 yılında Konstantinopolis adı ile başkent ilan etmesiyle bölge tekrar önem kazanmıştır. Böylece Akdeniz ile Karadeniz arasında yeni bir deniz yolu canlanmıştır (Tukin, 1947).

Roma kültürü, Doğu kültürü ve Helen kültürü birleşerek Bizans kültürü oluşmuştur. Konstantin'in Hristiyanlığı resmi bir din olarak ilan etmesi ile Marmara bölgesinin önemi dünya çapında artmıştır. Zamanla Avrupa'nın en güçlü devleti haline dönüşen ve Hristiyanlığın merkezi haline gelen Bizans, ilgi odağı haline gelmiştir (Erzen, 1972). Zaten Bizans Devleti kurulduğu andan yıkıldığı ana kadar bulunduğu konum itibarıyla ticaret bakımından diğer uluslardan farklı olarak avantajlı bir statüde olmuştur. Bir ülkeden başka bir ülkeye, bir millettten diğer bir millete yapılan değiş tokuşların kesişim yolları Konstantinopolis'te birleşmiştir. Bu durum Konstantinopolis'i ticaretin deposu ve pazar haline getirmiştir (Baily, 1974b).

Bizans Devleti mevcut gücünü yitirmeye başlayınca sırasıyla Hunlar, Avarlar, Partlar, Araplar ve Slavların saldırısına maruz kalmış buna rağmen kendini korumayı başaramamıştır (Tukin, 1947). MS 300'lü yılların sonlarında Kuzey kavimlerinden olan

Gotlar, Karadeniz üzerinden İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını geçerek o dönem Bizans Hrisopolis (Üsküdar), Kizikos, Nikomedia (İzmit) ve Ege Adalarına saldırarak Akdeniz'e ulaşmışlardır (Gülem, 2015).

626 yılında Anadolu'nun güney kısmında giren Sasaniler, Kadıköy ve Üsküdar'ı işgal etmiş ve ayrıca işgalin başarılı olabilmesi için şehrin Avrupa tarafından da işgal edilebilmesi için Sasaniler, Avarlar ile ittifakta kurmuşlardır. Avar Hükümdarı Bayan Kağan'da 626 yılında topladığı ordu ile Konstantinopolis üzerine harekâta geçmiş ama Bizans şehri iyi bir şekilde savununca tüm çabalara rağmen kuşatma başarılı olamamıştır. Bu başarısızlık sonucu Kağan kuşatmayı kaldırıp geri çekilmiştir (Küret, 2011).

Beni Ümeyye (Ümeyye Oğulları) kabilesine mensup Muaviye b. Ebû Süfyan tarafından kurulan Emevi Hanedanlığı, İslam-Bizans mücadelesinde önemli bir devlet olmuştur (Adıgüzel, 2010). Muaviye döneminde Konstantinopolis'e ilk sefer 668 yılında yapılmış, 669 yılında ise takviye ordu ile Boğazı geçilip bölge kuşatılmış ancak başarılı olunamamıştır. Bunun üzerine birde denizden donanma gönderilerek kuşatma yapılmıştır. Bu deniz kuşatması 680 yılına kadar yedi defa tekrarlanmasına rağmen sonuç alınamamıştır (Karaköse, 2012).

Yine Emevi hükümdarı Süleyman b. Abdülmelik zamanında Mesleme b. Abdülmelik öncülüğünde, kara ordusu ve Ömer b. Hubeyre öncülüğünde ise bir donanma Konstantinopolis'in fethi için görevlendirilmiştir (Adıgüzel, 2010). Süleyman b. Abdülmelik'in vefatından sonra başa geçen Ömer b. Abdülaziz, Mesleme'ye ordu ile birlikte geri dönmesini emretmiş ancak bu emre uymakta direnen Mesleme çaresiz kuşatmayı kaldırıp geri dönmüştür (Hacıyev, 2006).

Abbasi Halifesi Mehdi zamanında Bizanslıların Maraş'a kadara gelip büyük zararlar vermesi sonucu bir ordu hazırlanmıştır. Ordunun başına Halife'nin oğlu Harun kumandan olarak tayin edilerek Bizans topraklarına sefere gönderilmiştir (Karaköse, 2012). Yapılan bu sefer başarılı olmuştur. 782 yılın da Harun, ikinci bir sefer düzenlemiş ve Üsküdar'a kadar ulaşmıştır. Bu sefer sonucu İmparator VI. Konstantinos'un naibi olan annesi Kraliçe İrene yıllık vergi karşılığı Abbasi devleti ile bir antlaşma yapılmıştır (Karaköse, 2012). Yine Abbasi döneminde Konstantinopolis'e yönelik denizden bir sefer düzenlenmiş ve bu sefer sonucu İstanbul Boğazı'na ulaşılmış ancak tam bir kuşatma yapılmamıştır (Adıgüzel, 2010).

814 yılında ise bu kez Bulgar Kralı Krum Han Konstantinopolis'i kuşatmış ancak başarılı olamamıştır (Lemerle, 2004). IX. yüzyıl a baktığımızda ise Bizans, Bulgarlar ile yaptığı ticareti Konstantinopolis'ten Selanik'e kaydırmış, yapılan bu uygulamaya ile Bulgarların Karadeniz, Boğazlar ve Haliç ticaretine zarar vermiştir. Bulgarların uygulamadan vazgeçme çağrılarına Bizans olumlu bir yanıt vermeyince Bulgarlar Trakya'yı istila etmiştir. Yaşanan istilaya son vermek isteyen Bizans Konstantinopolis'i tekrar Bulgarlar için ticaret şehri yapmıştır (Norwich, 2013).

914 yılında Bulgar Çarı Simon önce Edirne'yi Bizans'ın elinden almış ve daha sonra yönünü İstanbul'a çevirmiştir. Bizans, Sırpların yardımı ile Çar Simon'a karşı koymak istemiş ama başarılı olamamıştır. Yapılan birçok savaş sonucu Çar, Makedonya ve Trakya'yı işgal etmiştir. 924 yılında ise Bulgarlar, Konstantinopolis'i işgal etmiş ve hatta dış mahallelerini ele geçirmiştir. İttifak yaptığı Araplardan beklediği yardımı göremeyen ve deniz donanmasından yoksun Çar'ın kuşatması başarılı olamamıştır (Bailly, 1974a). Fatımilerden beklediği donanma desteğini alamayan Çar Simon anlaşma yolunu seçmiş ve Bizans İmparatoru Romanos ile yaptığı anlaşma sonucu ülkesine geri dönmüştür (Norwich, 2013a).

Yine XI. ve X. yüzyıllarda Ruslar, Bizans'ın yeni düşmanı olmuştur. Rusların en tehlikeli taarruzu 940 yılında Rurik'in oğlu İgor tarafından yapılmıştır. İgor 1.500 gemi ile İstanbul Boğazı'nın Karadeniz kıyısına dayanmış ancak suda yanan Rum ateşi onun bu girişimine izin vermemiş ve daha önceki kuşatmacılarla aynı kaderi paylaşarak başarılı olamadan kuşatmayı kaldırmıştır (Erkin, 1968).

Bizans döneminde eşsiz bir güzelliğe sahip olan İstanbul'un bu güzelliği başına türlü belalar açmış, şehir yabacılar tarafından on iki kez işgal edilmiştir. Bu işgallerden sadece ikisi başarıya ulaşmıştır. Bu başarılardan ilki 1204 yılında gerçekleşmiş olup IV. Haçlı Seferine çıkan Latinler, Konstatinapol'ü işgal etmişlerdir (Dikici, 2013).

Amacı doğudaki Hıristiyanlara yardım etmek olarak görünen Haçlı Seferleri amacından sapmıştır. Haçlıların önceliği Bizans, Anadolu ve Yakındoğu çevresini ele geçirmek olmuştur (Demirkent, 1994). III. Haçlı Seferinin başarısızlığı sonucu başlatılan IV. Haçlı Seferi'nde amaç Mısır'ı ele geçirip Kudüs'ü kurtarmak olmuştur. Bunun için önce Venedik ile Antlaşma yapan Haçlılar, darbe sonucu tahttan indirilip hapse atılan Bizans İmparatoru II. Isaakios Angelos'un oğlu Aleksios'un yardım istemesi sonucu yönlerini İstanbul'a çevirmişleridir (Ayönü, 2015).

Aleksios, Haçlıların kendisine Konstantinopolis'e kadar eşlik metmesini ve tahtı ele geçiren amcasının yerine kendisinin kral ilan edilmesini istemiştir. Bu isteğine karşılık Haçlılara bir anlaşma teklif etmiştir. Bu anlaşmaya göre Aleksios, Haçlıların Mısır Seferi masraflarını karşılayacak, onlara on bin asker tahsis edecek, Kudüs için beş yüz şövalye gönderece sözünü vermiştir. Ayrıca Konstantinopolis Kilise'nin Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü kabul etmesi sözünü de vermiştir (Norwich, 2013b). Aleksios'un kendileri ile yaptığı anlaşmaya uymaması sebebiyle öfkelenen Haçlılar 13 Nisan 1204 tarihinde Konstantinopolis'i ele geçirip şehri üç gün boyunca yağmalamış ve tahrip etmişlerdir (Ayönü, 2015). Elde edilen ganimet paylaşıldıktan sonra Haçlılar kendilerine bir yönetici ve Latin patrik seçmişlerdir. Kent ve çevresi Latin Krallığı ve Venedik arasında paylaşılmıştır. Venedik daha birçok yer ile birlikte Çanakkale Boğazını ele geçirmiştir. IV. Haçlı Seferi sonucu Bizans toprakları Venedik için bir sömürge alanı olmuştur (Lemerle, 2004).

İki yüzyıla yakın Latinler tarafından yönetilen şehri geri almak isteyen İznik Grek İmparatoru Mihail Paleologos, Cenevizliler ile bir ittifak yapmıştır. Venedik donanmasının Haliç'te bulunduğu 26 Temmuz 1261'de ani bir saldırı ile Bizans, Konstantinopolis'i Haçlılardan geri almıştır (Diehl, 2006).

İki yüzyıl boyunca Yakındoğu'yu kan gölüne çeviren Haçlılar, İslam dünyası için ölüm ve zarara sebep olurken Bizans açısından da tam bir felakete yol açmıştır. Haçlılar 1107 ve 1147 yıllarında yaptığı seferlerde İmparatorluk topraklarına saldırmış ve Bizans'a duydukları öfke ve düşmanlığı açıkça belli etmişlerdir (Demirkent, 2011).

Burada değinilmesi gereken diğer bir hususta muhakkak ki Akdeniz ve Karadeniz bölgesinde ticari üstünlüklerini sağlayan ve bunu devam ettirmek isteyen Venedik ve Ceneviz devletleridir.

Batıda Hristiyanlık dünyası ibadet için lüks mallara ihtiyaç duymaya başlamıştır. Ancak Avrupa'da ki Roma-Germen sanayisi bu ihtiyacı karşılamada yetersiz kalmıştır. Doğu'dan sağlanan ürünlerin ithalatı ile bu yetersizliği gidermede İtalyan şehir devletleri başını çekmiştir. Bu yönleriyle ticari açıdan birçok Avrupa Devleti'nden üstün konumuna gelmişlerdir. Ayrıca Bizans ile komşu sınıra sahip olmaları bu ticareti artmış ve Roma ile İstanbul arasında sürekli bir ticaret trafiği kurulmuştur (Heyd, 2000).

İtalyan şehir devletlerinden özellikle dört tanesi (Venedik, Amalfi, Ceneviz ve Pisa) doğu ticaretinde güç ve tarihi rol olarak bakımından daha fazla ön plana çıkmışlardır (Burak, 2021).

Bu devletlerden Venedik, 527 yılında Bizans İmparatoru Büyük İustinianos zamanında ülkenin bir eyaleti haline getirilmiş ve Bizans-Venedik ilişkileri resmen başlamıştır (Sevim, 2020). Bölgesindeki en iyi pazarları ve doğu-batı arasındaki deniz ticaretini elinde bulunduran Venedik etki sahasını genişleterek güçlü ve zengin bir devlet haline dönüşmüştür (Özdemir, 2020).

Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos zamanında Güney İtalya'da başlayan Norman istilasını Balkanlar'a doğru yayılmış, bunun üzerine imparator Venediklilerden yardım talep etmiştir. Sağladığı bu kara gücü ve donanma yardımları sayesinde Norman istilasını sona erdirmiştir. Aleksios 1082'de Venedikliler ile imzaladığı antlaşma ile çok büyük bir hata işlemiştir. Bu Antlaşma ile hem Venedik'e altın bahşetmiş hem de Venedikli tüccarların ülkesindeki ticari faaliyetlerine olağan üstü imtiyazlar tanımıştır. Bu durum Venediklileri devlet içinde diğer deniz devletlerine karşı üstün duruma getirmiştir (Demirkent, 2011).

Bu antlaşma ile doğu ile batı arasında ticari avantaj sağlamış olan Bizans'ın bu avantajdan vazgeçmiştir. Venedik ise Akdeniz ticaretini sağlamlaştırmış ve Bizans üzerinde ki ekonomik emperyalizmini yüzyıllar boyunca devam ettirme imkanı elde etmiştir. Daha sonraki Bizans imparatorları Venedik'in ticari imtiyazlarını kırabilmek için Pisa ve Cenova'ya ayrıcalıklar tanımak istemişlerdir (Lemerle, 2004).

İmparator Manuel zamanında Bizans'ın dikkati II. Haçlı seferinin geçişinde iken Sicilya Krallığı harekete geçmiş ve yönünü Konstantinopolis'e çevirmiştir. Bu durum karşısında Bizans 1147 yılında yeniden Venedik'ten yardım istemiş ve bu yardım sonucu verdiği imtiyazları hem yenilemiş hem de genişletmiştir (Chrysostomides, 2012). Venedik'in elde etmiş olduğu ticari imtiyazlar Bizans ekonomisine ağır bir yük teşkil etmiş, bu durum üzerine imparator Pisa ve Cenova devletleri ile antlaşmalar yapmıştır. Bu tavır Bizans ile Venedik arasında gerginliğe yol açmıştır. Ülkede ki bütün Venedikliler tutuklanıp gemilerine ve mallarına el konulmuştur. Böylece Bizans ile Venedik arasındaki ilişkiler belli bir süre kesintiye uğramıştır (Ostrogorsky, 2011).

IV. Haçlı Seferinin sonucunda ise imparatorun Haçlılara verdiği sözü tutamaması sonucu Konstantinopolis ele geçirilmiş ve yağmalanmıştır. Haçlılar ile

Venedik arasında yapılan anlaşmaya göre başkent sekiz parçaya bölünmüştür. Sekizde beşi Haçlılara, diğer kalan kısmı ise Venediklilere tahsis edilmiştir. Venedik Trakya dâhil olmak üzere Çanakkale ve İstanbul Boğazları'na yerleşmiştir (Chrysostomides, 2012). Konstantinopolis Latin işgali altında iken Bizans İmparatorluğunun devamı Nikaia (İznik) İmparatorluğu olmuş ve kurtarıcı imparator da yine bu devletin içinden çıkmıştır (Lemerle, 2004).

Mihail Paleologos, Cenevizlilerin yardımı ile Latin Krallığı'nın ve Venedik'in bölgedeki üstünlüğüne son verip tekrar kendi hanedanlığını kurmuştur. Yeniden kurulan Bizans İmparatorluğu, bundan sonra Venediklilerin ve Cenevizlilerin ticaretine hiçbir engel çıkaramamıştır. Mihail Paleologos birkaç yıl sonra Venediklilere kendisinden önce tanınan ayrıcalıkların aynısını sağlamıştır (Tukin, 1947). İlk kurulduğu dönemde Bizans'ın eyaleti olan Venedik, büyüyüp gelişince bu devlet ile ortaklık mertebesine erişmiştir. Sonrasında Bizans'ın müttefikleri olan Venedik en son aşamada ise Bizans'ın sömüren bir devlethaline gelmiştir (Özdemir, 2018).

Bizans ile Ceneviz ilişkilerini incelediğimizde ise Venediklilerin Bizans'tan ticari ayrıcalıklar elde ettiği dönemde en büyük rakibi olan Cenevizli henüz bağımsızlığını elde edememiştir. Bizans ile olan ilk ilişkileri Haçlı Seferlerinden dolayı düşmanca olmuştur. Bu düşmanlık sebebi ile Bizans'tan ticari ayrıcalık elde etmeleri gecikmiştir (Bakır ve Berberoğlu, 2018). XII. asrın başlarında Ceneviz için Suriye'de yer alan kuruluşlar daha fazla önem arz etmiş ve burası onlar için Konstantinopolis'ten daha öncelikli olmuştur (Aydın, 2021).

İmparator Manuel zamanında Venedik ile ilişkiler kötüye gidince durum dengelemek istenmiş ve Cenevizliler ile ittifak yapmıştır. Bu ittifak Venediklileri rahatsız edince Ceneviz karargâhına saldırmışlardır. Bunu üzerine Venedikliler ülkeden kovulmuştur. Cenevizliler ile yapılan ticari ayrıcalıkları süresi ise uzatılmıştır (Chrysostomides, 2012). IV. Haçlı Seferi'nde kaybedilen Konstantinopolis'i tekrar geri alma düşüncesinde olan İmparator Mihail Paleologos bu düşüncesini gerçekleştirecek askeri gücü sağlayamamıştır. İttifak arayışında olan imparator yönünü Akdeniz'in güçlü ticaret devleti olan Cenevizlilere çevirmiştir. Karadeniz'de serbest dolaşabilme imkânı sağlanabilmesi için Boğazlardan geçiş izni alması ve bölgede bir limana sahip olması gerekmiştir. Bu sebeple Konstantinopolis'in Bizans tarafından geri alınması onlar içinde oldukça önemli olmuştur (Tanrıverdi, 2019).

İmparator ve Cenevizliler arasında 1261 yılında Nymphaion Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Cenevizlilerin sağlayacağı yardıma karşılık imparatorluk topraklarında geniş ayrıcalıklara, vergi ve gümrük muafiyetlerine sahip olma hakkı elde etmişlerdir. Ayrıca Konstaninopolis ele geçirildiğinde şehir içinde pazar alanlarına sahip olma hakkı elde etmişlerdir (Ostrogorsky, 2011). Sonarki süreçte Ceneviz Podestası Guercio ile Sicilya Kralı Manfred'in, Konstaninopolis'i ele geçirmek için ittifak yaptığını öğrenen İmparator Mihail Paleologos bu duruma öfkelenmiş ve Cenevizlileri şehirden kovarak onları Silivri ile Tekirdağ arasında bulunan Ereğli'ye sürgün etmiştir (Heyd, 2000).

İmparator son minvalde hem Venedik hem de Cenevizliler ile ittifak yaparak rekabet halindeki bu iki devleti birbirlerine karşı dengeleyici unsuz olarak kullanmıştır (Ostrogorsky, 2011). İmparator II. Andronikos babasının yönetim stratejisine uymayıp devletin savunmasını Cenevizlilere bırakması Bizans Devleti'ne büyük kayıplara mal olmuştur (Demirkent, 2011). II. Andronikos'un dışarıdan gelen tehlikelere karşı devletin savunmasını Cenevizlilere bırakmıştır. Bunun karşılığında ise Cenevizlilere sağladığı avantajlar, bu devletin Bizans içinde ayrı bir devlet gibi davranmasına yol açmıştır (Tanrıverdi, 2019).

Galata, Anadolu ve Karadeniz kıyılarına yerleşen Cenevizliler, aşırı bir kazanç hırsına bürünmüşlerdir. Keza Ege Adalarını alan, Selanik ve Konstaninopolis'e yerleşen Venediklilerde aynı şekilde davranmışlardır. Her iki devlette imparatoru tehdit etme, isteklerini zorla dayatma, Konstaninopolis'te karışıklıklar çıkarma, isyan tertipleme yolları ile daha fazla toprak ve imtiyaz elde etmek istemişlerdir. Görünüşte zorla imparatorluk içinde tutuluyorlarmış gibi davranmışlar ancak Bizans'ı sürekli sömürmüşlerdir (Dielh, 2006).

2.2.2. Osmanlı Devleti Hâkimiyetinden I. Dünya Savaşı'na Kadar Boğazların Durumu

Türkler, uzun yıllar boyunca dünya hâkimiyetine inanmış ve bunun için çabalamış bir millet olmuştur. Sahip oldukları maddi ve manevi güç onların bu emellerine ulaşmak için üç kıtaya yayılıp bu düşüncüyü gerçekleştirmelerine vesile olmuştur. İslamiyet'in kabulü ile bu düşünce İslam anlayışı ile birleşmiş ve İslam dünyasından Anadolu'ya kadar uzanan istikrar ve güç dönemi oluşmuştur (Turan,

2014). Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi İslam dini ve devletleri için büyük bir güç kaynağı olmuştur. Ayrıca İslamiyet de Türkler için yeni bir ufuk olmuş ve artık yönlerini Çin'e değil batıya daha doğrusu Ön Asya'ya çevirmişler (Cezar, 2010).

Büyük Selçuklu Devleti zamanı Anadolu'ya yapılan akınlar burayı yurt edinme amacıyla yapılmıştır. Selçuklu kurulduktan sonra yöneticiler ülkede ki düzen ve asayişin temin edebilmek için aralıksız devam eden Türkmen göçünü Anadolu'ya yönlendirip gaza amacını da gerçekleştirmek istemişler. Çağrı Bey zamanında başlayan keşif akınları Selçuklu boyunduruğu altına girmek istemeyen Türkmen Beyleri tarafından güney doğu Anadolu'ya kadar devam ettirilmiştir. Bu durumdan bölgedeki beylik ve devletlerin şikâyetçi olması üzerine Tuğrul Bey, Türkmen beylerini emri altına alarak Bizans'a yönelik gaza akınları için kullanmıştır (Merçil, 1993).

Tuğrul Bey, 1048 yılında kuzeni İbrahim Yinal'i Hristiyan kuvvetlerin üzerine göndermiş ve bu sefer sonucu Erzurum ele geçirilmiştir. Erzurum'un alınması batıya doğru yapılan akınların başlangıcı olmuştur (Roux, 2015). Sultan Alparslan zamanında ise Anadolu, sultanın gözünde çok önemli bir yer olarak görülmemiştir. Hatta o dönem zenginliklerin kaynağı Suriye ve Mısır olarak görülmüştür (Ortaylı, 2015).

Anadolu'daki Türk akınlarına artık son vermek isteyen Bizans İmparatoru Romen Diogenos 13 Mart 1071 tarihinde doğuya doğru sefere çıkmıştır. Seferin amacı ise ordusu ile İran'a doğru yürüyerek Selçuklu başkentini ele geçirmek olmuştur (Kafesoğlu, 1972). Bu sırada Şam'da bulunan Alparslan, imparatorun Malazgirt Kalesi ve Erçiş Kalesi'nin istemesine şiddetle itiraz etmiş ve Suriye seferini yarıda keserek yönünü Anadolu'ya çevirmiştir (Karaköse, 2012).

26 Ağustos 1071 Cuma günü iki ordu Malazgirt'te karşılaşmıştır. 80 bin kişilik Selçuklu ordusundan sayıca kat be kat daha üstün bulunan Bizans ordusundaki Uz ve Peçenekler Selçuklu tarafına geçince Bizans ordusu hezimete uğramıştır (Turan, 2014). Bizans'ın son güçlü ordusu Türkler tarafından Malazgirt'te mağlup edilince Bizans'ın direnci kırılmış ve Sultan Alparslan'ın bu büyük zaferi neticesinde kısa zamanda Türk yurduna dönüşecek olan Anadolu'nun kaderi de belirlenmiştir (Kafesoğlu, 1972).

Sultan Alparslan zaferden sonra Anadolu topraklarını komutanları arasında pay etmiş, Orta Anadolu, Gürcistan ve Ermenistan'ın kontrolü Türklerin eline geçmiştir. Bizans'ın elinde ise sadece kıyı kentleri kalmıştır. Üstelik bu kıyı kentler Bizans merkez

yönetimi ile dostane ilişkiler içine olmamışlardır. Bu durum Selçuklular Anadolu topraklarına hızlıca yayılmasına olanak sağlamıştır (Gordlevski, 1988).

Anadolu coğrafyası Selçukluya bağlı beyliklerin düzenlediği akınlar sayesinde kısa sürede Türkler tarafından ele geçirilmiştir. Bunların yanı sıra doğudan buraya gelen Türkmen göçlerinin de etkisiyle Anadolu'nun dini, kültürel ve nüfus yapısı hızla dönüşmüş ve Anadolu, Türklerin vatanı haline gelmiştir (Ayönü, 2007).

Selçuklu beylerinden olan Süleyman Şah, Orta Anadolu'dan akınlarına başlamıştır. 1075 yılında Bizans şehri İznik'e ulaşan Süleyman Şah, burayı zapt ederek yeni kuracağı devletin başkenti ilan etmiştir. Böylece Süleyman Şah, Marmara denizine kadar tüm Anadolu'yu ele geçirme planını uygulamaya başlamıştır. Planın devamı olarak fethi müjdelenmiş olan İstanbul'u fethedip oradan Trakya'ya doğru akınlarına devam etmek istemiştir (Sevim, 1990).

İmparator Alexios zamanında Bizans'a komşu olan Anadolu Selçuklu Devleti, Üsküdar'a kadar akınlar gerçekleştirmiş ve türlü ganimetler ele geçirmiştir. Ülkenin her yerine dağılan bu akıncılara karşı ne yapacaklarını bilmeyen Bizanslılar, Türklerin Boğaz'ın diğer tarafına geçmesi korkusuna kapılmışlardır (Kommena, 1996). Nitekim Türkler, İstanbul Boğazı'nı ve buranın vergi gelirlerini kontrol altına almıştır. Yapılan akınlar sonucu İstanbul Boğazı, Bizans ve Anadolu Selçuklu arasında sınır olmuştur. Türkleri Boğazdan uzaklaştırmaya çalışan İmparator bunda başarılı olamamıştır. Üstelik Bizans'a karşı Balkanlarda saldırı tehlikelisi başgöstermiş ve burası savunmasız bırakılmıştır. Bunu gören imparator Süleyman Şah ile anlaşma yoluna gitmiştir. Yapılan anlaşmaya göre Türkler önemli miktarda para ve vergi karşılığında Drakon Suyu'na kadar çekilmeyi kabul etmiştir (Turan, 2014).

Batı Anadolu'da gülü bir beylik kuran Çaka Bey, denizde de kuvvetli bir donanma kurmuştur. Gözünü Bizans topraklarını ele geçirmeye dikmiştir. Ege Adaları'nı, İzmir ve çevresinden başlayıp Çanakkale'yi oradan da Gelibolu'ya ulaşarak Trakya'yı fethetmek istemiştir. Hatta bu emelini gerçekleştirmek için Bizans himayesindeki Peçenekler ile anlaşma sağlamıştır (Kurat, 1966).

Peçenekler ile anlaşarak İstanbul'u baskı altına almak isteyen Çaka Bey'e karşı Bizans, ordu gücünü değil strateji zekâsını kullanmıştır. Peçeneklere karşı diğer bir Türk boyu olan Kumanlar ile anlaşarak Peçenekleri ortadan kaldırmıştır. Çaka Bey için

ise aynı yöntemi uygulanan Bizans, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan ile anlaşarak ona kayınpederi olan Çaka Bey'i öldürtmüştür (Ayönü, 2009).

XII. yüzyıla baktığımızda ise Moğolların Harzemşahları mağlup etmesinde sonra Anadolu göçmen akınına uğramış ve gelen göçmenler Anadolu'daki mevcut düzeni sarsmaya başlamışlardır (Gordlevski, 1988). Harzemşahları yendikten sonra Anadolu Selçuklu ile komşu olan Moğollar, Alaaddin Keykubat ile dostane ilişkiler içinde olmuş ancak onun ölümünden sonra devlet zayıflayınca Anadolu'ya akınlar için plan yapmaya başlamışlardır (Turan, 2014). Baycu Noyan komutasında bulunan Moğollar, Köseadağ Savaşında (Temmuz 1243) Selçuklu ordusuna ağır bir yenilgi yaşatmıştır. Bu mağlubiyetten sonra Anadolu'yu esaret altına alan Moğollar, yarım yüzyıl boyunca ülkede sömürge düzeni kurmuşlardır. Bundan sonra başa geçen Anadolu Selçuklu sultanları, Moğolların ülke yönetimindeki sözde devlet yöneticileri olmuşlardır (Kafesoğlu, 1972).

Moğolların aşırı baskı ve vergilendirmesi sonucu Türkmen beylikleri bu düzene karşı zaman zaman başkaldırı göstermiştir. Ayrıca Anadolu Selçuklu Devleti'nde oluşan yönetim zafiyeti sebebiyle beylikler kendi otoritelerini sağlamaya başlamışlardır (Ortaylı, 2015). XIII. yüzyıl ortalarında Anadolu'da Moğol baskısının zayıflaması ile birlikte beylikler serbest hareket etme imkânı bulmuş ve birbirleri ile mücadeleye başlamışlardır (Cezar, 2010).

XIV. yüzyıl başında ise Anadolu'da siyasi görünüm şu şekilde olmuştur. Doğuda İlhanlı hâkimiyeti oluşmuş ancak bu hâkimiyet batıya doğru azalmıştır. Batı da Bizans iktidar yönünden zayıflamış, kuzeyde Bizans'ın devamı Trabzon Devleti kurulmuştur. Bizans ile İlhanlı hâkimiyeti arasındaki bölgede ise Türk beylikleri hâkimiyet kurmuştur (Linde, 2012).

XIII. yüzyılda İmparator II. Andronikos, zayıflayan Bizans donanmasının masraflarının çökmüş ülke ekonomisine ağır gelmesi dolayısıyla donanmayı tasfiye etmiş ve deniz güvenliğini ticaret ortağı Cenevizlilere terk etmiştir. Ancak durum beklenen gibi olmamış ve işsiz kalan Bizanslı gemiciler Türkler ile anlaşarak onlara denizciliği öğretmiştir. Böylece tamamıyla Türklerin eline geçen Anadolu'nun batı kıyılarında denizci beylikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Yapılan bu büyük hata Bizans Devleti'nin geleceğine büyük bir darbe vurmuştur (Kayhan, 2015).

Türkler XIV. yüzyıldan itibaren Bizans'ın Avrupa eyaletlerine geçerek Trakya ve Makedonya'da bulunmuşlardır. Bizans, Katalanlar ile Batı Anadolu'yu Türklerden arındırmak için anlaşmıştır. Ancak bu anlaşma sonra düşmanlığa dönüşmüştür. Bunun üzerine Katalanlar, Türkler ile birlik olarak Rumeli'ye gelmişlerdir (Ayönü, 2006). XIV. yüzyıl başlarında Aydınoğulları Beyliği ve Karesioğulları Beyliği Rumeli'ye geçiş yapmıştır. Yine bu yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti de Rumeli'ye geçiş yaparak bölgeyi Türkleştirmeye başlamıştır (Eroğlu, 2004).

1331 yılında ise Karesi Beyliği'ne ait yetmiş kadar gemi Gelibolu'ya demirleyip karaya asker çıkarmış ve buradaki toprakları ele geçirmek istemiştir (Uzunçarşılı, 2003). Aydınoğlu Umur Bey ise Bizans İmparatoru Kantakuzen yardım talebine karşılık onunla birlikte 300 gemi ile Meriç ağzına ulaşmış buradan karaya çıkarak Kantakuzen ile birlikte Makedonya ve Trakya'yı hâkimiyet altına almıştır (Baykara, 1990).

Başlangıçta sade bir görüntü sergileyen Osmanlı zamanla dünyaya hâkim olma fikrini benimsemiş ve Asya, Avrupa, Afrika kıtalarında geniş topraklar elde ederek bu fikrine ulaşmaya çalışmıştır. Böylece hem siyasi güce erişmiş hem de ele geçirdiği yerleri medeniyet yönünden ilerletmiştir (Witte, 1971). O dönem Anadolu'da devam eden beylikler arasındaki güç mücadelesinden galip çıkan Osmanlı olmuş ve Anadolu'da siyasi birliği sağlamıştır (Cezar, 2010).

Bizans'ın son dönemlerinde ona karşı konumunu müdafaa eden Osmanlı 1299 yılında bağımsızlığını elde ettikten sonra Bizans için tehlike arz etmeye başlamıştır. Osmanlı da ataları gibi savaşçı yapıya sahip olmuş ve onlar gibi büyük bir devlet kurma gayesini gerçekleştirmek istemiştir. Bunu sağlayacak düzenli bir askeri teşkilatı bulunan Osmanlı, Marmara denizinin doğu kıyılarını ele geçirdikten sonra yönünü Avrupa'ya doğru çevirmiştir (Tukin, 1947).

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in yurt olarak konuştığı yer Bizans sınırı olmuştur. Dönemin siyasal gelişmelerini dikkatlice takip eden Osman Bey, elde ettiği fırsatları iyi değerlendirerek beyliğini devlete dönüştürmüştür. Kendisi ve oğulları Bizans üzerine sürekli gazalar gerçekleştirerek bu devletin şehirlerini ele geçirmiştir (Ahmet Cevdet Paşa, 2011).

Osman Gazi, silah arkadaşları olan Samsa Çavuş, Konuralp, Aygatalp, Gazi Abdurrahman gibi yiğitlerin yardımıyla topraklarını Bizans yönünde genişletmiştir. Bunun üzerine Bizans Tekfurlarından bazıları birlik olarak Osmanlı'ya karşı harekâta

geçmiştir. İki kuvvet Koyulhisar'da (Bafeum) karşılaşmış ve savaşı Osmanlı kazanarak kendisi için İznik yoluna açmıştır (Cezar, 2010). Osman Gazi öldükten sonra da devletin fetih anlayışı oğulları tarafından devam ettirilmiştir. Böylece Anadolu ve Rumeli'de birçok fetih gerçekleştirilerek devlet sınırları genişletilmiştir (Cevdet, 2011).

Orhan Gazi dönemine baktığımızda ise 1300'lü yıllardan itibaren Bursa'yı kuşatmaya almış, babasını hastalığından dolayı 1324 yılında beyliğin başına geçmiştir. Bu tarihten sonrada Bursa kuşatılmaya devam etmiş, kuşatmaya daha fazla dayanamayan şehir, yöneticileri tarafından 1326 yılında Orhan Gazi'ye teslim edilmiştir (Afyoncu, 2012). 1329 yılında Bizans İmparatoru Andronikos Paleologos, Orhan Gazi tarafından kuşatılan İznik şehrini kurtarmak için acilen bir ordu toplamıştır. Anadolu'ya geçişini geç tamamlayan Bizans ordusu Pelekanon'da (Maltepe) karşısında Osmanlı ordusunu karşılaşmış ve iki ordu savaşa tutuşmuştur. Yapılan bu savaşı Osmanlı ordusu kazanmıştır (Danişmend, 1971a). Pelekanon Muharebesi, Bizans'ın sonu için bir başlangıç olmuştur. 1331 yılında İznik ve 1337 yılında İzmit'in fethedilmesi Osmanlı Devleti'ne büyük bir saygınlık kazandırmıştır (Afyoncu, 2012).

1345 yılında Orhan Gazi'nin Karesi Beyliği'ni ele geçirmesinden dolayı bu beylikteki gaziler Osmanlı'nın himayesi altına girmişlerdir. Karesi Gazileri, Orhan Gazi'ye Çanakkale Boğazı'nın gerisine doğru sefer yapılması için sürekli baskı yapmışlardır. Bu isteğe olumlu cevap veren Orhan Gazi, Süleyman Gazi öncülüğünde sefer hazırlıklarına başlatmıştır (İnalçık, 2003).

Düşmanlarına karşı Orhan Gazi ile ittifak kuran Kantakuzen ona kızı vermiştir. Bu ittifaka güvenerek Osmanlı'dan değişik zamanlarda askeri yardım talep etmiştir. Son yardım talebinde ise Osmanlı ordusuna Çimpe Kalesini geçici üs olarak vermiştir. Ancak Süleyman Paşa daha sonra burayı terk etmemiş ve kalıcı olarak yerleşmiştir (Emecen, 2010).

Daha sonraki süreçte Süleyman Gazi, Gelibolu'yu ve limanı alarak burayı geçiş noktası yapmış ve bölgeye Anadolu'dan göçmenler getirmiştir. Böylece burası hem Bizans'ın Avrupa ile deniz yönünde olan ulaşımını kesme hem de Rumeli'ye yapılacak fetihler için ilk harekât noktası olmuştur (Uzunçarşılı, 1988).

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçme isteğinin üç önemli sebebi oluşmuştur. Bunlar siyasi, ekonomik ve coğrafi sebepler olarak sıralanmıştır. Osmanlı Devleti, Rumeli'ye geçince batıdan da Bizans'ı sıkıştırma ihtiyacı hissetmiştir. Böylece Bizans'a

gelecek Hristiyan yardımları da engellenmek istenmiştir. Ayrıca Osmanlı'nın Rumeli'ye geçmek istemesindeki en önemli amaç Bizans'ı ve dolayısıyla İstanbul'u ele geçirmek olmuştur (Eroğlu, 2004).

Bölgenin coğrafi koşulları gereği kalıcı bir hâkimiyet sağlamak için deniz gücü de önemli bir unsur olmuştur. Çanakkale Boğazı'nı aşırp Rumeli'ye ulaşan Osmanlı, bu sayede Marmara Denizi'nin büyük bir bölümüne egemen olmuştur (Beydilli, 1992). Hâkim olunan Gelibolu, Osmanlı için sadece Balkanlara açılan bir çıkış kapısı olarak görülmemiştir. Aynı zamanda denizlere açılmak için önemli bir üs olmuş ve bu önemini her zaman korumuştur. Bu sebeple Osmanlı Devleti ilk zamanlar Çanakkale Boğazı'na Gelibolu Boğazı ismini vermiştir. Akdeniz ve Marmara'da daha geniş bir hâkimiyet için de donanmasını burada oluşturmuş tur. Devletin ilk yıllarında Gelibolu donanma için önemi daima korumuştur (Bostan, 2009).

Develetin ilk yıllarında kara sınırlarını hızla genişleten Osmanlı Devleti aynı başarıyı denizde gerçekleştirmekte ilk başlarda yavaş kalmıştır. Çünkü kara ordusu gücü ile deniz donanması gücünün donanım ve teknik alt yapısı farklı olmuştur. Ayrıca devlet önceliğini kara sınırlarının müdafaasına vermiştir (Tarakçı, 2019).

Bölgedeki fetihlerini aralıksız devam ettirmek isteyen Osmanlı Devleti, liman şehirlerini ele geçirmek için donanmaya ihtiyaç duymuştur. Bunun için Karesi Beyliği'nden yardım istemiştir. Yardım talebine olumlu yanıt veren beylik Arslan Bey (Karamürsel Alp) komutasındaki 24 parça gemiyi İzmit'e yollamıştır. Karamürsel'i üs olarak seçen Arslan Bey, Osmanlı Devleti'nin donanma gücünü oluşturmaya başlamıştır (Taneri, 1981).

Karesi Beyliği'nin ele geçirilmesi ile Rumeli'ye yapılacak geçişler, tamamen Osmanlı Devleti himayesine geçen Karesi donanması ile sağlanmıştır ve kısa sürede yeni tersaneler inşa edilmiştir (Bostan, 2007).

Zamanla Boğazların her iki yakasını da ele geçiren Osmanlı'nın güçlü bir donanması olmaması denizlerdeki denetiminde sıkıntı yaratmıştır. Bölgede bulunan Venedik, Ceneviz ve Bizans donanmalarına karşı herhangi bir tedbir geliştirilememiştir. Hatta Venedik donanmasının Boğazları diğer ülkelerini gemilerine ve Osmanlı ordusunun Rumeli'ye geçişine kapatmasına karşı kayıtsız kalmıştır (Başyurt, 1998).

XVI. yüzyıla batkımızda Trakya'da Osmanlı adına fetihlerde bulunan Süleyman Paşa'nın 1360 yılında bir av sırasında vefat etmesi sonucu yerine kardeşi Murad Bey

kumandan olarak atanmış ve 1365 yılında da Orhan Gazi vefat edince hükümdarlığı usulüne uygun olarak devralmıştır (Uzunçarşılı, 1988). Orhan Gazi ile birlikte uygulamaya koyulan yayılma siyaseti I. Murad tarafında da uygulanmıştır. Gerek fetihler gerekse devlet teşkilatlanması yönünden devleti geliştirmeye devam etmiştir (Cezar, 2010).

Yeni fetihlerin Bizans üzerinde yarattığı panikten yaralanmak isteyen I. Murad, Edirne'nin fethi için derhal harekete geçmiştir. Şehir 1361 senesinde kuşatılmış ve fethedilmiştir. Böylece Trakya'nın merkezi ve Bizans'ın ikinci büyük şehri ele geçirilmiştir. Edirne konum olarak Tunca ve Meriç ırmaklarının kavşağında, Balkan yollarının kesişim noktasında ve İstanbul-Viyana hattının üzerinde olmasından dolayı jeopolitik açıdan önemli bir şehir olmuştur. Bu şehrin fethi ile birlikte Türkler, Trakya'ya tamamen yerleşmiş ve hatta devletin başkenti Edirne olmuştur (Danişmend, 1971a).

Sultan I. Murad, Osmanlı donanması için Gelibolu'yu üs olarak tercih etmiştir. Yapılacak savaşlarda orduyu karşıya geçirirken burada bulunan donanma koruyucu unsur olarak görev yapmıştır. Bu sebeple XVI. ve XV. yüzyıllarda Haçlı ittifakının temel amacı, Boğaz'ı geçişi kapatmak ve Osmanlı'nın Gelibolu'daki donanmasını yok etmek olmuştur (İnalçık, 2022). 1366 yılında Ceneviz komutasında oluşan bir donanma Gelibolu'yu Osmanlı'dan alarak Bizans'a geri vermiştir. Osmanlı yardımı ile Bizans tahtına geçen IV. Andronikos, I. Murad'ın talebi ile 1376 yılında Gelibolu Kalesini Osmanlı Devleti'ne geri iade etmiş ve donanma eski üssüne yeniden kavuşmuştur (Bostan, 2009).

I. Murad'ın hükümdarlığı süresince Gelibolu'nun harekât üssü olarak seçilmesi ile Trakya'daki stratejik noktalar ele geçirilerek fetihler epey ilerlemiştir. Böylece Osmanlı Devleti Avrupa'ya kalıcı olarak yerleşmeye başlamıştır. Trakya, Bulgaristan ve Makedonya fethedilip buralara Türkler yerleştirilmiş ve nihayetinde Kosova Meydan Savaşı ile Sırbistan ortadan kaldırılarak Balkan hâkimiyeti kuvvetlendirilmiştir (Köprülü, 1991).

Sultan I. Murad, Kosova Meydan Savaşı'nda ağır yaralanınca yanında bulunan devlet adamlarına birçok yönden yetenekli gördüğü oğlu Bayezid'in tahta geçmesini vasiyet etmiştir (Afyoncu, 2012). Balkan devletlerinin Kosova'da direncinin kırılmasından sonra Anadolu ve Balkanlarda süratli ve kesin ilerlemeler elde etmesi

sonucu Bayezid'e "Yıldırım" unvanı kazandırmıştır. Bayezid döneminde bir imparatorluğa dönüşmeye başlayan Osmanlı Devleti'nin bu emeline ulaşmasındaki son aşama İstanbul'un fethi olmuştur (Witteck, 1971).

Bizans İmparatoru V. Yoanis'in ölümü üzerine saltanat ortağı olan ortanca oğlu Manuel, Bursa'dan gizilice kaçıp Bizans tahtına oturmuştur. Kendi himayesinde ve rehinesi olan yeni imparatorun izin almadan yaptığı bu davranış Yıldırım Bayezid'i oldukça öfkelenmiştir. İstanbul'a elçi gönderen Sultan, İstanbul'da Türk mahallesi kurulması, cami yapılması, kadı tayin edilmesi ve mevcut haracın artırılmasını istemiştir. İstekleri kabul görmeyince orduyu İstanbul üzerine harekâta geçirmiştir (Danişmend, 1971a).

Halkondü ve ondan naklen Gibbons ve Lorga İstanbul'un 1391'den 1402 senesine kadar on bir sene mütemadiyen abluka edildiğini yazarlar, Osmanlı tarihlerinde (Âşık Paşazade, Neşri, Oruç Bey, Tac-üt-tevarih ve sairleri) İstanbul'un Niğebolu muharebesinden evvel ve sonra olarak iki defa muhasara edildiğini ve Tacüt-tevarihe göre (c. I, s. 147) birinci muhasaranın altı ay sürerek ikincisinin Timur'la muharebenin takarrür ettiği tarihe kadar devam ettiğini beyan ederler. Halkondil, Niğebolu muharebesi esnasında İstanbul ablukasının tamamen kaldırılmayarak devam ettiği, şehrin açlıkla ele geçirilmek istendiği anlaşıyor. Aşık Paşazade İstanbul ablukasını 793 H./1391 M. de gösteriyor. Françes, muhasaranın ihtidasını 1392 olarak göstermektedir. Bütün bu mütalealardan, İstanbul ablukasının Niğebolu harbinden evvel ve sonra devam etmiş, Bayezid Niğebolu'ya giderken buranın ablukasını tabii kaldırmayarak fazla kuvvetini çekmiş ve muharebeden sonra da bu defa daha sıkı olarak denizden ve karadan şehri kuşatmıştır; deniz kuvveti ehemmiyetsiz olduğundan bu cihetten İstanbul iyice kuş anlamamıştır. Bundan dolayı İstanbul'un kuşatılmasını abluka ve muhasara olarak ikiye ayırmak yanlış olmasa gerektir (Uzunçarşılı, 1988a, s. 235).

İstanbul üzerine harekâta geçen ordu şehrin civarını ele geçirmiş ve yedi ay sürecek sıkı bir kuşatma oluşturmıştır. Şehrin uğradığı ağır kuşatma karşısında halk açlıkla mücadele etmiştir. Bunun üzerine İmparator, Avrupa'dan yardım talep etmesine rağmen Türklerin ağır şartlarını kabul etmiştir (Danişmend, 1971a). Yedi ay süren kuşatma, İmparatorun daha önce kendisine sunulan şartları kabul etmesi ve Macar Kralı

Sigmund'un Bulgaristan'a doğru ilerlediği haberi üzerine ablukaya çevrilmiştir (Cezar, 2010).

Bayezid'in tahmin edilemez bu sefer ve fetihleri karşısında Macarlar ve Venedikliler ittifak kurarak yeni bir Haçlı ordusu oluşturmuşlardır. 1396 senesinde İstanbul abluka altında iken Macar Kralı Sigmund komutasındaki Haçlı ordusu Niğbolu'yu kuşatmıştır. Bunun üzerine Yıldırım Bayazid derhal İstanbul kuşatmasını kaldırıp hızlıca Niğbolu'ya ulaşmıştır. 1396 yılında Niğbolu'da yapılan savaş büyük bir üstünlükle Osmanlı ordusu kazanmıştır (İnalçık, 2010).

Niğbolu Savaşı'nda büyük bir yenilgi alan Haçlı ordusu Balkanlar'da kendilerine karşı büyük bir gücün hâsıl olduğunu anlamış ancak kendi aralarındaki husumetleri çözemeyenice bir daha bir araya gelip kuvvet oluşturamamışlardır. Aslına bakılacak olursa Avrupa devletlerinin de Osmanlı'nın asıl hedefinin ve diplomasisinin İstanbul'un fethine yönelik olduğunu fark etmeleri çok sürmemiştir (Savaş, 2007). Yıldırım Bayezid, Haçlıları Bizans İmparatorunun kışkırttığı düşünmüş ve bu sebeple Bizans'a kati suretle son vermek istemiştir. Bunun için önce Şile'yi ele geçirip Boğaz'a Güzelcehisar (Anadolu Hisarı)'ı yaptırmıştır. Daha sonra İmparator Manuel'den şehri teslim etmesi istenmiş ancak imparator bu isteğe olumsuz karşılık vermiştir. Bunu üzerine şehir tekrar kuşatılmıştır. Kuşatmaya karşılık Avrupa'dan aradığı yardımı bulamayan Bizans anlaşma teklif etmiştir (Şimşirgil, 2005).

Avrupa'da kendisine karşı oluşacak yeni Haçlı ordusu ihtimali ve diğer devletlerin Bizans'ın müdafaasına karşı yardımlarının artması üzerine Veziriazam Ali Paşa anlaşmayı kabul etmeyi teklif etmiştir. Bu teklif uygun görülünce daha önceden belirlenmiş olan anlaşma şartları yeniden uygulamaya koyulmuştur (Cezar, 2010).

İmparator Manuel, Osmanlıya karşı şehri müdafa için iki yıllığına Avrupa'ya yardım çağrısı seyahatine çıkmış ve yerine saltanat ortağı olarak Yuanis'i bırakmıştır. Bu seyahatten haberdar olan Sultan şehrin derhal kendisine teslim edilmesini istemiştir. Bu isteği karşılık bulmayınca şehir 1402 senesinde son kez kuşatmıştır. Ancak doğuda Timur tehlikesi baş gösterince Yıldırım Beyazid 4 ay süren kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır (Danişmend, 1971a).

Yıldırım Beyazid döneminde denizcilik alanında yapılan çalkışmalara bakacak olursak Çanakkale Boğazı ve Marmara sahillerini koruyabilmek için Gelibolu'da bir tersane ve donanma inşa ettirdiği anlaşılmıştır. O dönem Karadeniz'de ve Ege

Denizi'nde ticaret kolonileri kurmuş olan Venedik ve Ceneviz devletleri Osmanlı için önemli bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Bu tehdide yönelik köklü girişimler ilk olarak Yıldırım Bayezid tarafından başlatılmış ve Gelibolu'daki tersane, gemi yapım ve yenileme faaliyetleri hızlandırılmıştır (Bostan, 2007).

Bu dönemde donanma Ege Denizi'nin kuzeyindeki adalara ve Yunanistan'ın doğusuna doğru faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyet üzerine Ceneviz ve Venedik donanması birleşerek Çanakkale Boğazı'nda içeri yönelmiş ancak bu harekât Saruca Paşa komutasındaki donanma tarafında geri püskürtülmüştür (Halaçoğlu, 1991).

İstanbul kuşatmalarında ise diğer devletlerden gelen donanma yardımından dolayı henüz güçsüz durumda olan Osmanlı donanması bu yardımlara karşılık herhangi bir varlık gösterememiştir (Taneri, 1981). Yıldırım Bayezid Gelibolu tersanesini yaptırmakla Çanakkale Boğazı'nı denetim altına almak ve gemi geçişlerini kontrol etmek istemiştir. Ayrıca Anadolu Hisarı'nı da yaptırarak hem gemi geçişleri kontrol altına almak hem de İstanbul'un fethine hazırlık yapmak istemiştir (Bostan, 2007).

Niğbolu Zaferi ile Balkanlar'da ve İslam dünyasında saygınlığını artıran Yıldırım Bayezid, Anadolu'da da hâkimiyet kurarak merkezi bir imparatorluk kurmuştur. Sultanın amacı bu imparatorluğun merkezini İstanbul yapmak olmuştur. Aynı dönemde doğuda Timur tehlikesi baş göstermiş ve Yıldırım Beyazid, Timur'a meydan okumuştur. Bu meydan okuma savaşa sebep olmuş ve iki devlet 1402 yılında Ankara'da savaşmıştır. Yapılan bu savaşı Osmanlı Devleti kaybetmiş ve Yıldırım Beyazid Timur'a esir düşmüştür. Savaş sonrası Osmanlı merkezi yapısı parçalanmış ve devlet toprakları Çelebiler arasında pay edilmiştir (İnalcık, 2003).

Avrupa'da Bizans için destek arayan Manuel, Timur'un zaferini öğrenmiş ve bu haberden oldukça mutlu olmuştur. Bu hezimet sonrası Türkler uzunca bir süre Bizans'a karşı harekete geçememiştir (Bailly, 1974b). Timur'un Osmanlı Devleti siyaseti sebebiyle devlet neredeyse parçalanma safhasına gelmiştir. Bu kargaşa ortamındaki Çelebiler, gerek kendi aralarında gerekse diğer beylikler ile mücadeleye girişmiştir (Afyoncu, 2012).

Ankara Savaşı sonrası oluşan fetret dönemin önemli şahsiyeti Mehmed Çelebi, savaş öncesi Rum Vilayeti (Amasya, Tokat, Sivas, Ankara) valisi olarak atanmıştır. Kardeşleri Süleyman, İsa ve Musa Çelebi ile hem Bursa'nın hem de Edirne'nin hâkimiyeti için mücadeleye girişmiştir (İnalcık, 2010). Musa Çelebi, Rumeli'de

hükümdarlığını kuvvetlendirince yönünü İstanbul'a çevirmiş ve şehri kuşatmıştır. Bizans, bu duruma karşı himayesi altındaki Süleyman'ın oğlu Şehzade Orhan'ı harekete geçirmek istemiş ancak başarılı olmamıştır. Şehzade Orhan'ı mağlup eden Musa Çelebi daha sonra İstanbul kuşatmasını sıkılaştırmıştır (Uzunçarşılı, 1988a).

Musa Çelebi'nin beyliklerden ve prensliklerden daldığı desteğini kaybetmesini fırsat bilen Mehmed Çelebi Rumeli'ye geçmiştir. Bunun üzerine kardeşi Musa Çelebi Sofya'ya doğru çekilmiştir. Nitekim iki ordu Samako civarındaki Çamurluova'da karşılaşmış ve burada yapılan savaşı Mehmed Çelebi kazanarak hükümdarlık tahtına tek başına sahip olmuştur. Böylece Mehmed Çelebi, Osmanlı'da ki on senelik Fetret Devri'ni sona erdirmiştir (Danişmed, 1971a). Mehmed Çelebi'nin bu başarısı ve tahtı ele geçirerek birliği sağlaması ona devletin ikinci kurucusu sıfatının verilmesini sağlamıştır (Cezar, 2010).

Mehmed Çelebi'den sonra 1421 senesinde tahta çıkan II. Murad, hükümdarlığının ilk yıllarında Bizans'ın himayesinde bulunan ve daha sonra kasıtlı olarak salıverilen amcası Mustafa'nın Rumeli isyanı ile uğraşmıştır (Rasim, 1999). Bizans tarafından Gelibolu'ya çıkarılan Mustafa, Selanik'te büyük bir ordu toplayarak körfezdeki limanların tümünü ele geçirmiş ve ayrıca Gelibolu şehrini de kontrolü altına almıştır (Lamartine, 2008).

Mustafa, Bizans'a verdiği sözü yerine getirmeyip Gelibolu'yu teslim etmeyince Bizans'ın desteğini kaybetmiştir. Daha sonra Anadolu'ya geçerek yeğeni II. Murad'a meydan okumuş ancak ordusundaki taraf değiştirmelerden dolayı başarılı olamamıştır. Gelibolu ve Edirne'yi amcasından geri alan II. Murad iktidarını kuvvetlendirmiştir (Emecen, 2016). Yaşanan isyanın sorumlusu olarak Bizans'ı gören II. Murad, bundan dolayı intikam hissine kapılarak yönünü İstanbul'a çevirmiştir. 1421 senesinin haziran ayında şehir kuşatılmış, bunun üzerine Bizans barış teklifinde bulunmuştur. Ancak barış isteği kabul edilmemiştir. Surları kuvvetli şehri ele geçirmek için yeterli hazırlığı ve kuvveti sağlayamayan II. Murad, yine de şehirde büyük bir korku ve panik havası yaratmıştır (Baştav, 1989).

İstanbul kuşatması sırasında Bizans, Germiyanoglu ve Karamanoglu beyliklerinin kışkırtması ile Hamideli Valisi olan II. Murad'ın kardeşi Mustafa Çelebi isyan etmiştir. Önce Bursa üzerine yürüyen ama burada başarı sağlayamayan Mustafa Çelebi daha sonra İznik şehrine yönelmiştir. Bunun üzerine İstanbul kuşatmasını

kaldırmak zorunda kalan II. Murad kardeşinin çıkardığı bu isyanı bastırmıştır (Rasim, 1999).

Denizcilik alanından baktığımızda da II. Murad'da Gelibolu'da ki deniz üssüne takviye yaparak Venedik kontrolündeki bazı adalar 1429 yılında yağma edilmiş ve karadan kuşatılan Selanik 1430 yılında denizden de ablukaya alınmıştır (Bostan, 2007).

Gerek Selçuklu gerek Osmanlı'nın kalıcı yerleşmelerine karşı sürekli faaliyete geçirilen Haçlı Seferlerinin planlaması hep İstanbul'da yapılmıştır. İstanbul Boğazı'nın hâkimiyetinin Bizans'ın elinde olması da Osmanlı'nın gerek karada gerek denizde güvenliğini tehlikeye düşürmüştür. Ayrıca İstanbul Boğazı'na sahip olamamak Osmanlı'nın Asya ve Avrupa toprak bütünlüğünü sağlamasını engellemiştir (Gündüz, 2008). İstanbul fethedilene kadar çeşitli nedenlerle yapılan dört kuşatma yine değişik nedenlerle kaldırılmak zorunda kalınmıştır. Anadolu ve Rumeli'de tam hâkimiyetin sağlanamaması da yapılan kuşatmaların başarılı olmasını engellemiştir (Eroğlu, 2004).

Ayrıca Osmanlı Devleti toprakları arasında sıkışan Bizans, devlet için daima sıkıntı teşkil etmiştir. Görünüşte dostane tavırlar sergileyen Bizans, asıl olarak Türklerin hareket yollarını engellemeye ve müttefikleri Venedikliler ile birlikte onlara karşı savunma oluşturmaya çalışmıştır. II. Murad'ın Varna seferi için karşıya asker geçirmek istemesi üzerine Çanakkale Boğazı kapatılmış, bunun üzerine İstanbul Boğazı'ndan Cenevizlilere ücret ödenerek karşıya geçilmiş, harekât sıkıntıya girmiştir. Bu durum Boğazların Osmanlı hâkimiyetinde olmamasının yarattığı olumsuzluğu açıkça göstermiştir (Dirimtekin, 1976).

Öte yandan Bizans açısından da durum pek parlak olmamıştır. Bir zamanlar en gözde ve en yoğun ticaret yolları üzerinde olan Konstantinopolis, Cenevizliler ve Venediklilerin yüzünden ekonomik olarak çökmüştür. Devam eden savaşlar ülke hazinesine sıkıntıya sokmuş, gümrük vergileri azalmış ve Bizans parası her geçen gün değerini kaybetmiştir. Sürekli devam eden savaşlar ve yaşanan göçler nedeniyle üretim durmuş, halk yokluk ve sefaletе düşmüştür (Dielh, 2006). Bizans, Osmanlı'ya karşı yardım alabilmek umudu ile Latin üstünlüğünü kabul etmiş ve zorda olsa destek elde edebilmiştir. Bu destek sayesinde Macar, Polonya ve Romanya kuvvetlerinden oluşan bir ordusu oluşturulmuş ancak bu ordu 1444 senesinde Varna'da yenilince bir daha böyle bir güç bir araya getirilememiştir. Bizans Artık kaderi ile baş başa kalmıştır (Lemerle, 2004).

Henüz altı yaşında Amasya'ya vali tayin edilen II. Mehmed, babasının kendi rızası ile tahttan çekilmesi üzerine 1444 yılında 12 yaşında devletin başına geçmiştir. Tahtın tecrübesiz birine bırakılması içte ve dışta devleti zor durumlara sokmuştur (İnalcık, 2010). Bu durmu fırsat bilen Haçlı ordusunun Osmanlı sınırını geçmesi üzerine durum II. Murad'a bildirilmiştir. Aynı zamanda II. Mehmed de babasını başkomutan olarak ordunu başına davet etmiştir. Bu davet üzerine Sultan, ordusu ile Anadolu'dan harekete geçmiştir. Çanakkale Boğazı'na gelindiğinde Boğaz'ın Haçlı donanması tarafından tutulduğunu göre II. Murad, Cenevizlilere ücrete ödeyerek orduyu İstanbul Boğazı'ndan karşıya geçirilebilmiştir (Uzunçarşılı, 1988).

1444 senesinde Haçlı ordusunu Varna'da bozguna uğratan II. Murad böylece hem Bizans İmparatorluğu'nun ömrünü kısaltmış hem de İstanbul'un fethi için gerekli ortamı hazırlamıştır (Danişmend, 1971a). Varna zaferinden sonra Manisa'ya geri dönen II. Murad Edirne'de meydana gelen yeniçeri isyanı sebebi ile tekrar başkente gelmiş, durumu kontrol altına almış ve II. Mehmed'i Manisa'ya yollayarak tahta ikinci defa geçmiştir (Rasim, 1999). II. Murad 1451 yılında vefat etmiş bunun üzerine derhal Edirne'ye hareket eden II. Mehmed ikinci defa Osmanlı Devleti tahtına oturmuştur (İnalcık, 2010).

Tahta çıkan II. Mehmed artık başka bir kişiliğe bürünmüş, yaşadığı olaylar kişiliğinin gelişmesini sağlamış ve büyük başarılar elde edebilecek seviyeye getirmiştir (Dirimtekin, 1976). Osmanlı Devleti, II. Mehmed'den itibaren III. Ahmed dönemine kadar sürecek dönemde karasal olarak doğuda, batıda, kuzeyde ve güneyde toprak bakımından hızlı bir genişleme yaşamış ve aynı başarıyı Akdeniz'de göstermiştir (Fleet, 2016).

Sultan II. Mehmed, babasının Anadolu'dan Varna'ya geçerken yaşadığı sıkıntıları, deniz gücü eksikliğini ve Bizans'ın devlet üzerinde yarattığı huzursuzlukları bilerek tahta oturmuştur (Kunt, 1988). Bizans'ın fitne ve tahriklerinden dolayı devlet büyük sıkıntı yaşamıştır. Devletin her zor durumundan fayda sağlamaya çalışan Bizans imparatorları padişahların başına sorunlar açmışlardır. Osmanlı Devleti'nin saltanat adaylarını kendi ülkesinde bulunduran Bizans Devleti, yarım asırdan beri Osmanlı Devleti'ni iç karışıklık ve dağılmayla tehdit etmiştir. Sultan'ın Karaman seferi esnasında Bizans yeni taleplerde bulunmuş, bu durum karşısında Sultan II. Mehmed, asıl amacını gerçekleştirmeye yönelik adımlar atma isteği duymuştur. (Cezar, 2010).

Sultan II. Mehmed, Karaman seferinde iken Bizans, himayesinde bulundurduğu Şehzade Orhan'ı tahsilâtını iki katına çıkarma konusunda sultanı zorlamıştır. Eğer bu istek kabul edilmezse şehzadeyi saltanat adayı tehdidi olarak ortaya çıkaracağını bildirmiştir. Bunun üzerine sultan derhal Karamanoğulları ile barış yapmış ve Bizans Devleti'ni ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalara başlamıştır (Barbora, 1953).

Edirne'ye geldiği andan itibaren vezirleri ile istişare yapan II. Mehmed'in tek amacı İstanbul'u fethetmek olmuş ve devletin bütünlüğünü tehdit eden bu kenti ele geçirmeyi kendisine gaza görevi olarak görmüştür. Üstelik Osmanlı Devleti için iç ve dış tehdit merkezi olan Bizans'ın başka bir yabancı gücün kontrolüne geçme ihtimali de II. Mehmed'in emellerine ulaşmasına engel olarak görülmüştür (Emecen, 2016).

Sultan II. Mehmed, fetih için önce İstanbul'u tecrit etmek istemiş, bunu içinde şehre dışarıdan gelebilecek her türlü yardımı engellemek istemiştir. Bu sebeple siyasi bir hamle yaparak Bizans'a yardım edebilecek tüm devletler ile ittifak kurmuştur. Ayrıca İstanbul Boğazı'nın en dar yeri olan Anadolu Hisarı'nın karşısına 6 ay gibi bir sürede Rumeli Hisarı'nı yaptırmış ve içine toplar yerleştirmiştir (Baştav, 1989). Bu hisar sayesinde İstanbul Boğazı tamamen kontrol altına alınmış, Bizans'a denizden gelebilecek yardımlar engellemiş ve Anadolu'dan Rumeli'ye gönderilecek yiyecek, silah ve asker karşıya güvenli bir şekilde geçirilebilmiştir. Ayrıca hazırlanan donanmanın bir bölümü hisar önüne demirleyerek burada bekletilmiştir (Dirimtekin, 1976).

Venedik, Osmanlı Devleti'nin fetih hazırlıklarına karşılık Bizans'a bir yardım donanması göndermek istemiş ancak alınan tedbirlerden dolayı bunda başarılı olamamıştır. İstanbul kuşatması, 6 Nisan 1453'te başlamış ve dönemin en güçlü surlarına sahip şehri ele geçirmek için yine dönemin en etkili topları kullanılmıştır. Kuşatmadan elli dört gün sonra 29 Mayıs 1453'te şehir fethedilmiştir (İnalcık, 2003). Fetihten sonra Fatih unvanı ile şehre giren Sultan II. Mehmed halkın can ve mal güvenliğini sağlamış ve başkent yapmayı düşündüğü şehrin tahrip edilmesine mani olmuştur (Emecen, 2016).

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un fethi sayesinde elde ettiği avantajla Avrupa da ilerleyişini devam ettirmiş, Mora'nın bir kısmını, Venedik'in bazı yerlerini ve Sırbistan'ın tamamını ele geçirmiştir. Ayrıca 1461'de Trabzon Rum Devleti'ne, 1474 yılında Karamanoğlu Beyliğine son vermiştir. Yine 1473 yılında Otlukbeli Savaşı ile

Akkoyunlu Devleti'nin gücünü kırmıştır. Böylece devletin Avrupa'daki üstünlüğünü artırmış, Anadolu'da ki siyasi birlikte sağlamıştır (Savaş, 2007).

1452 yılında Rumeli Hisarı'nı yaptırarak İstanbul Boğazını denetim altına alan Fatih Sultan Mehmed, Çanakkale Boğazı'na da karşılıklı olarak iki kale yaptırarak burayı da denetim altına almıştır. Bozcaada'da ki savunma sistemi güçlendirilmiş ve böylece İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nın güvenliği güçlendirilmiştir. Donanma geliştirilerek gemi sayısı artırılmış ve 1454 yılında donanma Karadeniz'e açılarak Ceneviz Kolonileri ile Trabzon Rum İmparatorluğu ve Boğdan gibi ülkeler egemenlik altına almıştır (İnalcık, 2003). Ayrıca Mora fethedilmiş, Eflak üzerine sefere çıkılmış ve sefer dönüşü İmroz, Semendirek, Limni Adaları ile Enez'e hükmeden Midilli Adası fethedilmiştir. Çanakkale Boğazı'na yapılan karşılıklı kaleler ile de Marmara Denizi ve Karadeniz'in düşman akınlarından korunması amaçlanmıştır (Tukin, 1947).

İstanbul'un fethi ile beraber yabancı ülke gemilerinin Boğazlardan Karadeniz'e geçişi Osmanlı Devleti ile diğer devlet arasında sağlanan tek taraflı antlaşmalar ile sağlanmıştır.

2.2.2.1. Tek Taraflı Antlaşmalar Dönemi (1453-1774). Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Sultan II. Bayezid de babasının izinden giderek fetihlere devam etmiştir. Kili ve Akerman kaleleri fethedilerek Karadeniz tam anlamıyla bir Türk gölü haline getirilmiştir. Böylece Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, İstanbul Boğazı ile tüm Karadeniz sahilleri Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına girmiştir. Bu sahaları tam egemenlik alanı olarak gören Osmanlı Devleti, Karadeniz'i diğer devletlere kapalı bir iç göl olarak kabul etmiş ve buraya yabancı gemilerin geçmesine müsaade etmemiştir (Tukin, 1947). 1453 yılından itibaren Boğazlarda ve Karadeniz'de mutlak egemenliğini sağlayan Osmanlı Devleti'nin Boğazlarda 300 yıllık tek taraflı hâkimiyet dönemi de böylece başlamıştır (Özersay, 1999).

Osmanlı Devleti' yabancı dost ülkelere, ülkede rahatça ticaret yapma imkânı tanıyan kapitülasyon adı verilen ayrıcalıklar tanımış ve bu hakka Ceneviz ve Venedik gibi ülkeler daha önce sahip olmuştur (İnalcık, 1999).

Kapitülasyonlar, Batı'daki Hristiyan âlemine mensup kişilerden İslam ülkelerinde geçici veya devamlı bulunanlarına can ve mal güvenliğine sahip olarak yaşamaları amacıyla müslüman hükümdarların verdiği imtiyazlardır ki,

bilhassa Osmanlı Padişahları tarafından uygulanmaya konmuş ve XX. asra kadar devam etmiştir. (Türkmen, 1995, s. 326).

Osmanlı Devleti diğer devletlere kapitülasyon verme anlayışına politik ve ekonomik gerekçelerle ihtiyaç duymuştur (Çizakça, 1974). Güçlü bir devlet olma aşamasında kapitülasyonlar ekonomik, politik ve askeri anlamda devlete güç katmıştır. Bu özelliklere sahip kapitülasyonlar devletin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde uygulanma amacını yerine getirmiştir (Acartürk ve Kılıç, 2011).

Osmanlı Devleti, diğer devletlerin Osmanlı ülkesindeki vatandaşlarının haklarını muhafaza etme isteğini olumlu karşılamıştır. İslam dini hoşgörüsü gereği ülkede bulunan yabancıların dini inançlarını serbestçe yaşamalarının imkân sağlamıştır. Mali olarak ülkeden transit geçiş yapan tüccarlardan vergi alınarak devlet hazinesinin güçlendirme, son olarak da kendi güvenliğini ve devlet çıkarları korumak amacıyla Avrupalı devletleri birbirine karşı kullanma gibi nedenlerle kapitülasyon sağlama yoluna gitmiştir (Pamir, 2002).

Osmanlı Devleti'nin klasik ekonomi anlayışında; halkın temel ihtiyaçlarının eksiksiz karşılaması için İaşecilik, hazine gelirlerini en üst düzeyde tutulması olan Fiskalizm ve ekonomideki değişimleri eski gelenekler ile devam ettirme anlayışı olan Gelenekçilik olmak üzere üç temel ilke hâkim olmuştur. Bu üç anlayış doğrultusunda ticari ihtiyaçlar için ithalat desteklenmiş ve kapitülasyonlar teşvik edilmiştir (Apaydın, 2013).

Birçok kaynakta kapitülasyonların ilk olarak Fransa'ya verildiği belirtilmiş ancak Osmanlı Devleti'nin ilk kurulduğu andan itibaren bu uygulamaya başvurduğu görülmüştür (Arı, 2000). XVI. Yüzyıldan itibaren de Osmanlı Devleti, Ceneviz ve Venedik gibi devletlere ülkede ticaret yapma izni vermiş ve Karadeniz hâkimiyetinden sonra bu hakkı bir süre devam ettirmiştir. Özellikle Fatih Sultan Mehmed döneminde Venedik'e 1479 yılında ahidname ile Trabzon ve Kefe'de ticaret yapma hakkı tanınmıştır (Kütükoğlu, 1994).

Ticaret için Boğazları geçmek isteyen yabancı gemilerin gerekli kontrolü yapıp geçiş vergisi alındıktan sonra seyrüsefer için izn-i sefine adlı bir belge verilmiştir. Bu belge sayesinde yabancı gemiler Boğazlar ve Karadeniz'de gidiş dönüş hakkı elde etmiştir (Bostan, 2009). II. Bayezid zamanında Venedik ile yapılan ticaret antlaşması genişletilerek devam ettirilmiş ancak Osmanlı Devleti deniz ticaretini geliştirmeye

başlayınca Karadeniz ticarete kapalı hale getirilmeye başlanmıştır. 1484 yılından itibaren ise kapalılık ilkesi tamamen uygulanmaya başlamış ve diğer hükümdarlar döneminde de bu uygulama devam ettirilmiştir (Tukin, 1947).

Venedik'e sağlanan imtiyazlar 1540 yılına kadar devam ettirildiğinden bu devlet XVI. yüzyılın yarısına kadar Osmanlı topraklarında ticaret kapasitesi en büyük devlet olmuştur (Konan, 2006). 1527 yılında yenilenen ahidnamede: Karadeniz'de Venedik bayraklı gemilerin serbest geçiş hakkı olduğu, ticaret izni bulunan bu gemilere engel olunmaması ve Venedik bayrağı altında ülkeye gelen başka milletlerin de vergisini ödemek kaydıyla aynı haklardan yararlanabileceği şeklinde maddeler yer almıştır (İnalçık, 2018). XVI. yüzyılın ortasına gelindiğinde ise Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi ülkeler ticarete ön plana çıkarak Venedik'in bu üstünlüğünü sarsmıştır (Konan, 2006).

Kanuni Sultan Süleyman dönemine baktığımızda, 1535 yılında Fransa'ya adli ve ekonomik koşullar içeren kapitülasyonlar verilerek Avrupa'da siyasi ve iktisadi bakımdan güçsüz olan bu devleti hem kalkındırmak hem de Avrupa Hristiyan cephesinde parçalamak amaçlamıştır (Cezar, 2011). Verilen ilk kapitülasyonun en önemli özelliği geçerlilik süresinin kapitülasyonu veren padişahın ömrü ile sınırlı olması olmuştur. Bu sebeple Kanuni'den sonra başa geçen her sultanla kapitülasyon anlaşmasının yenilenmesi gerekmiştir (Pamir, 2002). Fransa'ya verilen ilk kapitülasyonlar daha sonraki padişahlar döneminde de yenilenmiş ve bu tek taraflı yenilemeler 1740 yılına kadar devam etmiştir (Apaydın, 2013).

Fransa'dan sonra Sultan III. Murat döneminde 1580 yılında İngiltere'ye de kapitülasyonlar verilmiş ve bu kapitülasyonlar da 1675 yılına kadar ara ara yenilenmiştir. Ayrıca Sultan I. Ahmed zamanında 1612 yılında da Hollanda'ya kapitülasyonlar verilmiştir (Pamir, 2002).

Osmanlı Devleti, 1535'den 1774'e kadar Boğazların kapalılığı ilkesine sadık kalmış, sadece kapitülasyonlar sayesinde bu ilke yumuşatılmıştır (Erkin, 1968). Boğazlardan geçiş hakkı sadece kapitülasyon alan ülkeye sağlanmış diğer yabancı devletlerin ticaret ve savaş gemilerine bu hak tanınmamıştır. 1774 yılındaki Küçük Kaynarca Antlaşması ile bu ilke değişime uğramış ve Boğazların hukuksal durumunun belirlenmesinde ikili antlaşmalar dönemine geçilmiştir (Özersay, 1999).

2.2.2.2. İkili Antlaşmalar Dönemi (1774-1841). Osmanlı Devleti, Karlofça Antlaşması'ndan (1699) sonra askeri olarak güç kaybetmiştir. Bu dönemden itibaren Boğazlara sahip olmak devlete hem güç hem de zafiyet vermiştir. Boğazlar, Avrupalı Devletler için bir güç unsuru olarak görülmüş ve Osmanlı Devleti ile ittifak yapma ihtiyacına sebep olmuştur. Rusya ise Boğazlara tek başına sahip olmak istediğinden Osmanlı Devleti'ne karşı devamlı suretle siyasi ve askeri planlar oluşturmıştır (Erkin, 1968).

Altınorda Devleti'nin XVI. yüzyılın ikinci yarısında otoritesinin zayıflaması sonucu bu devletin denetimi altında bulunan Rus halkı, bağımsızlıklarını kazanmıştır. (Vernadsky, 2007). Bir kara devleti olarak güçlenen Rusya, dünya devleti olma emelini yerine getirmek için beş büyük deniz olan Akdeniz, Baltık, Atlantik, Hint ve Pasifik'e ulaşmak istemiştir. Bu denizler içerisinde ilk olarak Akdeniz'i seçmiş böylece buraya ulaşmak için Karadeniz'de liman elde etmeyi amaçlamıştır (Başyurt, 1998).

Rusya, Romanovlar döneminde ise Rus halkının bulunduğu tüm topraklara hâkim olmuştur. Büyük Petro devletin başına geçtiğinde ise kendinden önceki hükümdarların tersine ülkesini Avrupa kültürüne ve siyasetine adapte etmeye çalışmıştır. Böylece Avrupa ile siyasi ve kültürel bağlar kurmuştur (Tukin, 1947).

Rusya'nın Osmanlı Devleti ile ilk diplomatik ilişkileri ise II. Bayezid döneminde başlamıştır. Bu dönemde Çar III. İvan, Kefe ve Azak şehirlerinde ticaret yapan Rus tüccarların yaşadıkları sorunları Sultan II. Bayezid'e bildirmek için Michail Pleşçeyev adlı bir kişiyi Osmanlı Devleti'ne elçi olarak göndermiştir (Kurat, 1987).

Önceliğini Akdeniz ve Balkanlar'a veren Osmanlı Devleti ise Doğu Avrupa yönünde hızla büyüyüp gelişen bu devlete ilk başlarda kayıtsız kalmıştır. İlk dönemlerdeki ticari ilişkiler yeterli olgunluğa ulaşamamış, özellikle Karadeniz ve Boğazlarda ki Osmanlı hâkimiyeti bu devleti rahatsız etmiştir. XVII. Yüzyılın sonlarından itibaren ise Rusya, Karadeniz'e açılma politikası gütmüş, bu politika Osmanlı-Rus mücadelesini başlatmıştır (Kuzucu, 2016).

1683-1699 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan Avusturya, Polonya, Litvanya, Venedik, Papalık ve Malta devletlerinin katıldığı Kutsal İttifak'a Rusya da dâhil olmuştur (Aydın, 2017). Karlofça Antlaşması'nın Osmanlı Devleti'ne yarattığı olumsuz durumdan faydalanmak isteyenlerden biri de Rusya olmuştur (Tukin, 1947). Osmanlı Devleti, Karlofça Antlaşmasını imzaladığı sırada Rusya durumdan

istifade edip Azak Kalesini ele geçirmiştir (Atak, 1947). Antlaşma yapmaya da sıcak bakmayan Rusya, Kerç Boğazı'na sahip olmak istemiştir. Bu isteğini kabul ettiremeyince barış yapmaya mecbur kalmış ve 1700 yılında Osmanlı ile İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Azak Kalesi, Rusya'da kalmıştır. Rusya İstanbul'da daimi bir elçi bulundurma hakkı elde etmiştir. Ayrıca Rusya, İstanbul ile Azak arasında gemi seferlerinin yapılmasını istemişse de bu istek Karadeniz'in kapalılığı ilkesinden dolayı kabul görmemiştir (Uzunçarşılı, 1988b).

1710 yılına gelindiğinde İsveç ile Rusya arasında Poltova Savaşı cereyan etmiş, savaşı kaybeden İsveç Kralı Demirbaş Şarl ülkesinden kaçarak Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Demirbaş Şarl'ın isteği ile Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş açmış ve yapılan Prut Savaşı'nda Rus ordusunu yenmiştir. Bu savaş sonucu imzalana Prut Antlaşması ile Rusya, Azak Kalesi'ni geri vererek Azak Denizi'nde çekilmiştir. Böylece Karadeniz'in ve Azak Denizi'nin kapalılığı belli bir süre daha devam etmiştir (Atak, 1947).

Viyana kuşatması sonucu dört büyük Avrupa Devleti ile savaşan Osmanlı Devleti, alınan mağlubiyete rağmen gücünü muhafaza etmiştir. Ancak 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu alınan ağır yenilginin neticesinde devlet çöküş dönemine geçmiştir (Afyoncu, 2012).

2.2.2.2.1.1774 Küçük Kaynarca Antlaşması.1739 Belgrat Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti, Batılı devletlere karşı barış ve tarafsızlık politikası belirlemiş ancak Rusya, Osmanlı Devleti'ni savaşa zorlamak için Osmanlı sınırlarının ihlal edilmesine yönelik harekâta bulunmuştur (Cezar, 1971). Osmanlı Devleti barış tutumuna ve Rusya ile olayları büyütmemeye çabasına rağmen saldırgan ve hırslı bir kişiliğe sahip II. Katerina, Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini her durumda belli etmiştir. II. Katerina'nın saldırgan ve yayılmacı politikası sonucu Orta ve Güneydoğu Avrupa'da karışıklıklar baş göstermiştir. Rusya'nın Lehistan'ın iç işlerine karışması sonucu bu devletin yayılmacı politikasından korkan Fransa ve Kırım Hanı Rusya'ya savaş açılması yönünde Osmanlı Devleti'ni kışkırtmıştır. Yaşanan hadiseleri gerekçe gösteren Osmanlı Devleti 1768 yılında Rusya seferine çıkmış ve böylece 1769 yılında Osmanlı-Rus Savaşı başlamıştır (Yalçınkaya, 2012).

1770 yılında Rusya, Karadeniz'in kapalılığı ilkesinin olumsuz durumunu aşmak için İngiltere desteği ile donanması Baltık Denizi'ni geçerek Akdeniz'e ulaşmıştır.

Çanakkale Boğazı'nı kapatarak burada ki bazı adaları işgal etmeyi düşünen Rusya, Mora'da başlayan isyanın Selanik'e kadar yayılmasını amaçlamıştır (Dördüncü, 2001). Osmanlı Donanması'nın Çeşme limanına düzensiz bir şekilde yerleşmesini fırsat bilen Ruslar, 6 Temmuz 1770 akşamı Osmanlı donanmasını ateşe vermiştir (Köse, 1997). Karadeniz'den uzak tutulmaya çalışılan Rusların Çeşme'de donanmayı yakması sonucu Osmanlı Devleti'nin Akdeniz güvenliğini de tehlikeye girmiştir (Tellioğlu, 2015). 1770 Kartal Muharebesi sonucu ağır yenilgi alan Osmanlı Devleti aynı durumu 1774'te Şumnu'da da yaşayınca Rusya ile barış yapmak zorunda kalmıştır (Aksan, 2012).

21 Temmuz 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre Ruslar; İstanbul'da daimi elçi bulundurma, İstanbul'da bir kilise inşa etme ve Boğazlardan ticaret gemilerini serbestçe geçirme hakları elde etmişlerdir. Ayrıca yine bu antlaşmaya göre Kırım serbest statüye kavuşmuş ve böylece ileride Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi tehlikesi ortaya çıkmıştır (Afyoncu, 2012). Kırım yönetim olarak müstakil hale getirilmiş, sadece dini açıdan Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmıştır. Böylece Rusya, Kırım'ı tamamen ele geçirmen hayallerine bir adım daha yaklaşmıştır. Ayrıca bu antlaşma ile Osmanlı bünyesindeki Ortodoks tebaanın Rusya himayesine geçmesi ile ileride Rusya'ya Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma fırsatı sağlamıştır (Beydilli, 1994).

Küçük Kaynarca Antlaşması, Boğazlar Meselesi'nin tarihi bir sorun olarak ortaya çıkmasında ilk adım olmuştur (Tukin, 1947). Antlaşmanın Boğazlar ile ilgili maddesi sonucu Karadeniz, Türk gölü olmaktan çıkmış ve açık deniz statüsüne kavuşmuştur. Boğazlarla birlikte tüm denizlerde Rusların serbestçe dolaşım hakkı elde etmesi sonucu “Boğazlar Sorunu” milletlerarası diplomaside kendine yer bulmuştur (Köse, 1997).

1777 yılına gelindiğinde ise Ruslar kendi himayesindeki Şahin Giray'ı Kırım'a han yapmayı başarmış ancak Osmanlı Devleti bu durumu protesto ederek onun yerine Devlet Giray'ı han olarak tayin etmiştir. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Küçük Kaynarca Antlaşması'nı açıklayan bir tenkihname imzalanmıştır (Dördüncü, 2001). 1779 yılında imzalanan Aynalı Kavak Tenkihnamesi'nin 6. maddesinde Rusya'nın Karadeniz ticareti ile ilgili gelecekte yaşanacak anlaşmazlıklara açıklamalar getirilmiştir (Zinkeisen, 2001).

Avrupa tarzı bir devlet oluşturmak isteyen Şahin Giray'a karşı Kırım halkı ayaklanmıştır. Bu ayaklanmanın çıkmasının en önemli nedeni Şah Giray'ın Rusya ile ortak hareket etmesi olmuştur. Ayaklamayı fırsat bilen II. Katerina 1782 yılında Kırım'a bir ordu göndererek ayaklanmayı kanlı bir şekilde isyanı bastırmış ve Kırım'ı Rusya Devleti topraklarına dâhil etmiştir (Fedakâr, 2009).

Kırım'ın ilhakı ile güney yönünde büyük bir genişleme sağlayan Rusya büyük bir Karadeniz devleti haline dönüşmüştür. Karadeniz ile ilgili yeni emellerini harekete geçiren Rusya, elde ettiği bu konumu sağlamlaştırmaya yönelik faaliyetlere başlamıştır. Rusya'nın güçlenmesine karşı herhangi bir önlem alamayan Osmanlı Devleti, kendini savunma durumuna geçmiştir. Fransa ve İngiltere ise oluşan bu yeni dengeler üzerine Rusya, Osmanlı ve Karadeniz ait politikalarını yeniden oluşturmaya başlamışlardır (Yüksel, 2019).

Gelecek planları arasında Osmanlı topraklarını Avrupa devletleri ile paylaşmak olan Rusya, bu planını 1782 yılında Fransa'ya takdim etmiştir. Planını Fransa Kralı Josef'e sunan Çariçe Katerina bu anlaşma ile Türkleri Avrupa ve İstanbul'dan atmayı planlamıştır. Bunun karşılığında Fransa'nın Mısır üzerindeki emellerini kabul etmiştir (Mengül, 1937).

2.2.2.2.2.Yaş Antlaşması (1792). Çariçe II. Katerina, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayarak Türklerin Avrupa'dan atılması, İstanbul'un Ruslar tarafında ele geçirilip adının Çarigrad olarak değiştirilmesi gibi hayallere sahip olmuştur. Sivastopol Kalesi'nin yeniden inşası ve Karadeniz'de yeni limanların yapılması gibi çalışmalar Rusların İstanbul'u işgal etme aşamalarından sadece birkaçı olmuştur (Erkin, 1968).

Sorun olarak gördüğü Boğazlar Meselesini, belirlediği doğu politikası gereği halletmek isteyen Rusya, bu sebeple Boğazları ve hatta Osmanlı'nın diğer bölgelerini ele geçirme planları yapmıştır. Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Rusya, Avusturya ile ittifak yaparak Osmanlı Devleti topraklarını paylaşma müzakeresine başlamıştır. Çariçe II. Katerina doğan torununa Konstantin adını vererek onu gelecekte İstanbul'da kurulacak Yunan Devleti'ne imparator yapmayı arzulamıştır (Tukin, 1947).

1787-1792 Osmanlı-Rusya-Avusturya savaşı sonucu 1792 tarihinde Yaş Antlaşması imzalanmış, bu antlaşma ile Rusya, Karadeniz'de ki mevcut durumunu güçlendirmiştir (Başyurt, 1998). Osmanlı Devleti ise Karadeniz hâkimiyetini kaybettikten sonra Rusya'nın elde ettiği üstünlüğü engellemek için sırasıyla: 1784

yılında Avusturya'ya, 1799 yılında İngiltere'ye ve 1802 yılında Fransa'ya Karadeniz'e geçme hakkı tanımıştır (Erkin, 1968).

2.2.2.2.3.İstanbul Antlaşması (1798). Fransa'da meydana gelen ihtilale hiçbir Avrupa devleti kayıtsız kalamamış ve bu mesele Boğazlar Meselsinde de kendisini göstermiştir (Tukin, 1947). Osmanlı Devleti'nde yaşanan iç karışıklıklar sonucu Avrupa'da Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşılma planları ortaya çıkmıştır. Fransa'da yönün doğuya çevirmiş ve bu sebeple Osmanlı'nın Mısır topraklarına göz dikmiştir. Önce Akdeniz'de Malta adasını işgal eden Fransa daha sonra Mısır'ın İskenderiye şehrini işgal etmiştir (Danişmend, 1971b). Mısır'ın işgali Osmanlı Devleti'ni zora sokmuştur. Bu durumu fırsata çevirmek isteyen Rusya derhal harekete geçmiştir (Acar, 2019).

Fransa izlediği doğu politikası sonucu Osmanlı'ya karşı takındığı düşmanca tavır nedeniyle birbirine rakip iki devlet olan Rusya ve Osmanlı'yı birbirine yakınlaştırmıştır (Tukin, 1947). Yaşanan gelişmeler üzerine 23 Aralık 1798 tarihinde Rusya ile savunma amaçlı bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre iki devlet Fransa'ya birlikte mücadele edecek, Rus gemileri savaş süresince Boğazlardan geçebilecek ancak savaş sona erdikten sonra Rus gemileri Karadeniz'e geri dönecek, Karadeniz yabancı devlet gemilerine kapalı olacaktır, hükümleri belirlenmiştir (Başyurt, 1998).

1798 yılında 8 yıl süreli olarak imzalanan bu antlaşma 1805 yılında yenilemiş ve Karadeniz'in yabancı gemilere kapalılığı ile Rus gemilerinin Boğazlardan geçişine açıklığı ilkesi devam etmiştir (Aygen ve Aydın, 1999). İkinci antlaşmanın en önemli noktası ise ilk antlaşmada Rusya'ya sadece Yedi Yunan adasının muhafazasının için Boğazlardan geçiş izni verilmiş ancak 1805 yılında yenilenen antlaşma da Rusya her koşulda Boğazlardan savaş gemilerini geçirebilme hakkı elde etmiştir (Goryanof, 2006).

Rusya, Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi ile ortak menfaat gereği Osmanlı Devleti'ne yakınlaşmış ve bu iki devlet Mısır işgalini sona erdirmişler. Bunun sonucu olarak Akdeniz'de Rus menfaatlerini koruyacak bir ada devleti oluşturulmuş, Rusya ticaret ve savaş gemilerinin Boğazlardan her koşulda serbest geçmesi hakkını elde etmiştir (Kuzucu, 2013).

2.2.2.2.4.Kale-i Sultani Antlaşması (1809). 1806 yılında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı sebebi ile İstanbul Antlaşması yürürlükten kaldırılmış ve Osmanlı Devleti Fransa ile yakınlaşmıştır. Ancak Rusya ile Fransa 1807'de Tilsit ve 1808'de Efrut'ta antlaşma

yapınca bu yakınlaşma bozulmuştur (Acar, 2019). Yapılan Tilsit Antlaşması'na göre Rusya, Fransa'nın İngiltere'ye yönelik kıta ablukasını onaylamış ayrıca ülkeye İngiliz mallarının girişini yasaklamıştır. Fransa'da buna karşılık Rusya'nın İsveç ve Osmanlı topraklarına doğru olan genişleme faaliyetlerini kabul etmiştir. Böylece 1807 yılında Fransa ile Rusya, İngiltere'ye karşı müttefiklik kurmuşlardır (Kurat, 1987).

Osmanlı-Rus savaşını patlak vermesi İngiltere'yi memnun etmemiştir. Zira bu iki devletin Fransa ile müttefiklik kurma ihtimali o sıralarda Fransa ile savaşta olan İngiltere için önemli bir sorun olarak görülmüştür. Bu sebeple İngiltere, Osmanlı Devleti'nden savaşa son verip barış görüşmelerine yapmasını istemiştir. Bu isteği kabul görmeyince donanmasını Çanakkale Boğazı'ndan geçirip İstanbul önlerine kadar ilerletmiştir. Ancak bu harekette Osmanlı Devleti'ni kararından vazgeçiremeyince İngiliz donanması geri dönmüştür (Tukin, 1947).

Tilsit Antlaşması ile topraklarının bölünme tehlikesine karşı Osmanlı Devleti, 5 Ocak 1809 tarihinde İngiltere İle Kale-i Sultaniye (Çanakkale) Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır (Acar, 2019). Antlaşmanın 11. Maddesine göre Boğazlar barış zamanında tüm savaş gemilerine kapılı olacaktır, hükmü yer almıştır. 1798'de ki savaş gemilerine kapalılık ilkesi bu antlaşma ile İngiltere ile de teyit edilmiştir (Özersay, 1999). Antlaşmanın Karadeniz'in savaş gemilerine kapalılığı prensibi muhafaza edilse de Osmanlı Devleti'nin bu prensibi tek taraflı uygulama serbestliği kısıtlanmıştır (Erkin, 1968).

Yapılan antlaşma ile İngiltere, Boğazlardan Karadeniz'e geçirme hakkı elde etmesine rağmen Rusya'nın donanmasını Akdeniz'e geçirme hakkı kısıtlanmıştır. İngiltere Boğazlardan geçişte kendi menfaatine uygun bir konum elde etmiştir (Goryanof, 2006). Yapılan bu antlaşma ile Boğazların kapalılık ilkesi kesin bir kurala dönüşmüştür (Aygün ve Aydın, 1999).

İngiltere, Osmanlı Devleti ile yaptığı bu antlaşma ile Boğazların kapalılığı ilkesini Avrupa meselesi haline getirmeye çalışmış ve bu yönde diplomatik faaliyetlere başlamıştır. Antlaşma, Boğazlarla ilgili İngiltere-Rusya rekabetini gün yüzüne çıkarmış ve artık Boğazlar üzerinde devletlerarası rekabet başlamıştır (Başyurt, 1998).

2.2.2.2.5. Yunan İsyanı ve Edirne Antlaşması (1829). 1789 Fransız İhtilali'nin etkisi Osmanlı'da özellikle Balkanlar'da Rum ve Sırp milletleri arasında tesirini göstermiştir. XIX. yüzyılın ilke çeyreğinde bir takım unsurların bir araya gelmesi

sonucu milliyetçi bir ayaklama başlamış akabinde özerklik ve bağımsızlık sonuçları ortaya çıkmıştır (Akşin, 1994).

1806 da başlayan Osmanlı-Rus Savaşı'nın barış görüşmeleri fayda sağlamayınca Ruslar 1809 yılında yeniden saldırmıştır. Rusların elde ettiği başarılarından cesaret alan Sırlar Kara Yorgi önderliğinde ayaklanmış ve Osmanlı Devleti'ni savaşta zor duruma sokmuştur. Ancak Rusya'nın Fransa ile savaş durumu ortaya çıkınca 1812 yılında Bükreş Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Ruslar, ticari imtiyazlarını geri elde etmiş ve Sırp halkına imtiyazlar verilmiştir. Ayrıca Rusya, Osmanlı Devleti'nde konsolosluklar açıp ülkede yer alan Hristiyan tebaayı kullanarak devleti içten içe zayıf duruma düşürebilme imkânı elde etmiştir (Yalçınkaya ve Yılmazçelik, 2012).

Napolyon'un 1812 yılındaki Rusya seferinde başarılı olamayınca Fransa, Avrupa'da ele geçirdiği yerleri iade etmeyi kabul etmiştir. Bu sebeple Fransa'dan alınan yerleri taksim etmek ve Avrupa'da bozulan düzeni yeniden tesis etmek için 1814 yılında Viyana'da bir konferans toplanmıştır (Çorlu, t.y). Avusturya, Mısır'da Fransa'ya karşı mücadele etmiş olmasından dolayı Osmanlı Devleti'nin de kongreye iştirak etmesini talep etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti kendi gerekçelerinden ötürü kongreye dâhil olmamıştır (Armaoğlu, 1997).

1814 yılında kurulan Filiki Eterya derneği, Rumları isyan etmesi için faaliyetlere başlamış ve Rusya'nın desteğini sağlamıştır. Rum burjuvaları ve Fenerli Rumlar'dan da üye toplayan dernek çalışmalarını hızlandırmıştır. Balkanlar'da Rumlara göz açtırmayan Osmanlı Valisi Tepedenli Ali Paşa gücünü artırınca etki alanını genişletmek istemiştir. Bunu üzerine II. Mahmud tarafından Tepedenli Ali Paşa ve oğulları azledilmiştir. Tepedenli Ali Paşa otoritesinin ortadan kaldırılması sonucu olarak Osmanlı Devleti, Balkanlar'da yaşanacak isyanlara sağlanacak otoriteyi kendi eli ile yok etmiştir (Yalçınkaya ve Yılmazçelik, 2012). Rumlar arasında başlayan isyan hareketini Fransa ve Rusya'da bizzat desteklemiştir. İsyân için her türlü maddi ve manevi desteği alan Rumlar 1821 yılında isyanı başlatmıştır. Rum isyanını kendi imkânları ile bastıramayacağını anlayan Osmanlı Devleti, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiştir (Kocaoğlu, 1997).

Yaşanan bu isyanda Avrupa devletleri Rumların tarafını tutmuş ve onları kahraman olarak görmüştür. Rumlara destek için ittifak kuran İngiltere, Fransa ve Rusya isyanın durması için öne sürdükleri şartların kabul edilememesi üzerine 1827

yılında Osmanlı Devleti'nin Navarin'de ki donanmasını yakmıştır (Akşin, 1988). Osmanlı Devleti'nin Rum isyanına sunulan çözüme yanaşmamasını bahane gösteren Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Savaşın oluşturacağı olumsuz durumlardan çekine İngiltere ve Avusturya iki tarafa da barış yapmaları yönünde baskı yapmış ve bunun üzerine Osmanlı Devleti ile Rusya 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Antlaşması'nı imzalamıştır (Tukin, 1947). Yapılan antlaşmaya göre:

- 1) Rusya, Tuna nehrinin ağzındaki adalar dışında, Rumeli'de işgal ettiği yerlerden çekilecek ve Prut nehri savaştan önce olduğu gibi iki devlet arasında sınır olacaktı.
- 2) Osmanlı Devleti'; Gürcistan ve Kafkasya'daki diğer yerlerin Rusya'ya ait olduğunu kabul ediyordu. Buna karşılık Rusya; Ahıska, Poti, Anapa dışında, Doğu 'da işgal ettiği yerleri geri verecekti.
- 3) Sırbistan 'a ve Eflâk-Buğdan 'a daha önce verilmiş olan haklar yenileniyor ve genişletiliyordu. Bundan böyle, Eflâk-Buğdan Voyvodaları, bu makama hayatları boyunca atanacaklar ve bu topraklar Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmakla beraber, Türkler burayı terk edeceklerdi.
- 4) Rus ticaret gemileri, Boğazlardan serbest olarak geçebilecekler ve Ruslar Osmanlı topraklarında ticaret yapabileceklerdi.
- 5) Osmanlı Devleti'; Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Londra'da 6 Temmuz 1827'de ve buna dayalı olarak yine Londra'da 22 Mart 1829'da aralarında yaptıkları, Yunanistan Devleti'nin kurulmasını ve bağımsızlığını öngören Antlaşma ve protokolü kabul edecekti (Madde 10).
- 6) Osmanlı Devleti', Rusya'ya 10 milyon duka altın savaş tazminatı ödeyecekti (Uçarol, 2000, s. 151).

maddeleri kabul edilmiştir.

Edirne Antlaşması yapılmadan önce Osmanlı politikası için toplanan Rus Konseyi, Osmanlı Devleti'nin çökmesinden bir bütün halinde korunmasının Rus menfaatine daha uygun olduğu belirtmiştir. İleride Osmanlı Devleti'nin parçalanması durumunda ise Boğazların kontrolünün başka devletlerin elene geçmemesi için gerekli önlemler alınması yönünde kararlar alınmıştır (Armaoğlu, 1995).

Bu antlaşma ile Boğazların savaş gemilerine kapalılığı ilkesi devam etmiş, ticaret gemilerine açıklığı ise tüm devletlere açık olacak şekilde genişletilmiştir. Boğazların tüm ticaret gemilerine açık olması ilkesi sorunun devletlerarası bir hal almasına neden olmuştur. Bu tarihe kadar ikili antlaşmalar ile belirlenen Boğazlardan geçiş hakkı Osmanlı Devleti için artık bir yükümlülük olmuş ve Boğazlar üzerindeki egemenlik hakkı kısıtlanmıştır (Başyurt, 1998).

2.2.2.2.6. Mısır Sorunu ve Hünkâr İskeleyi Antlaşması (1833). Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya Yunan isyanının bastırılmasına karşılık kendisine vaat edilen yerlerin elden çıkmasından dolayı yaptığı hizmetlerin ve masrafların karşılığını alamamıştır. Osmanlı Devleti, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya Girit'i önermiş ancak Kavalalı Mehmet Ali Paşa Girit ile birlikte Suriye Valiliğini de istemiştir. Talebi kabul görmeyen Kavalalı Mehmet Ali Paşa, ordusunu oğlu İbrahim Paşa komutasında Şam'a doğru harekete geçirmiş ve burayı ele geçirmiştir (Yalçınkaya ve Yılmazçelik, 2012).

İlerlemeyi sürdüren İbrahim Paşa, ordusu ile Anadolu'ya girmiştir. Bu fırsatı değerlendiren Rusya, Osmanlı Devleti'ne askeri yardım için donanmasını İstanbul'a göndermiş ve orada bekletmiştir (Erkin, 1968). Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın bu isyanına İngiltere tarafsız kalmış ama Fransa, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı desteklemiştir. Ancak Rus donanmasının İstanbul'a demirlemesi üzerine telaşa kapılan Fransa ve İngiltere, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya uzlaşması yönünde baskı yapmış ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile Osmanlı Devleti arasında 1833 yılında Kütahya'da uzlaşma yapılmıştır. Yaşanan bu hadiseler üzerine Sultan II. Mahmud'da ilerisi için güçlü bir müttefik kazanmak istediğinden Rusya ile Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nı imzalamıştır (Erim, 1953).

Altısı açık birisi gizli olmak üzere yedi maddesi bulunan ve sekiz yıllığına imzalanan Hünkâr İskeleyi Antlaşması'na göre:

1. Her iki devlette topraklarına yapılacak saldırılara karşı karşılıklı yardımda bulunmayı ve aralarındaki barışı korumayı,
2. Osmanlı Devleti' saldırıya uğrar ise Rusya'nın ona karadan ve denizden yardıma koşacağı,
3. Rusya'nın emniyeti için Çanakkale Boğazı'nın Rusya'ya düşman devletlere ve diğer devletlerin harp gemilerine kapalı kalacağı kararlaştırılmıştır (Tukin, 1947).

Rusya'nın Karadeniz'i sadece kıyıdaş devletlerin kullanması ve Boğazlar üzerinde hâkimiyet kurma çabası İngiltere ve Fransa'yı derhal harekete geçirmiştir. Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı protesto edilerek Boğazların statüsünün uluslararası bir konferansta görüşülmesi için Rusya'ya baskı yapılmış ve yapılan baskı sonucu Londra'da bir konferans toplanmıştır (Tarakçı, 2019).

2.2.2.3. Çok Taraflı Antlaşmalar Dönemi. İstanbul'un fethinden 1774 yılına kadar gerek Boğazlarda gerekse Karadeniz'de tam üstünlük kuran Osmanlı Devleti, Rusya'nın bir güç olarak ortaya çıkmasından sonra bu avantajını kaybetmiştir. 1774 yılından itibaren ise Boğazlarda Türk hâkimiyeti ikili antlaşmalar ile belirlenmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren ise dünyada gelişen siyasi ve ekonomik koşullar gereği hemen hemen her Avrupa devleti kendi çıkarları doğrultusunda Boğazlar Meselesi'ne ilgi göstermiştir (Uçarol, 2000).

2.2.2.3.1. Mısır Sorununda İkinci Dönem ve 1840 Londra Antlaşması. Mısır sorunu üzerine yapılan Kütahya Antlaşması hem Osmanlı Devleti'ni hem de Mehmet Ali Paşa'yı memnun etmemiştir. Mehmet Ali Paşa Osmanlı Devleti'nin kendisi için yeniden harekete geçeceğinden şüphelenmiş ve buna göre hazırlıklar yapmıştır. Ayrıca Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Mısır'ın bağımsız olması için diplomatik girişimlerde bulunmuştur (Armaoğlu, 1997).

Mısır sorununda Rusya baskısından kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti, İngiltere'nin desteğine ihtiyaç duymuş ve gerekli desteği alabilmek için İngiltere ile 1838 yılında Balta Limanı Antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı'nın iç ticareti koruyucu tekel anlayışı sona ermiş, iç pazar yabancı devletlerin kullanımına açılmıştır. Avrupa'dan gelen gümrüksüz mallar ile yerli üretim rekabet edemeyince Osmanlı ekonomisi çökmeye başlamış ve devlet yarı sömürge halini almıştır (Özdemir, 2009).

Mehmet Ali Paşa'nın kendi himayesindeki bölgelerde çıkan isyanlar Babıali tarafından desteklenmiştir. Bunun üzerine Mehmet Ali Paşa büyük planları için harekete geçmiş ve başka bölgelerin valiliğinin hâkimiyet babadan oğla geçmek kaydı ile kendisine verilmesini istemiştir. İsteddiği yerlerden Suriye ve Adana verilmeyince İstanbul'a göndermesi gereken vergiyi göndermeyip bağımsızlık ilan etmiştir (Erim, 1953). Mehmet Ali Paşa'nın başına buyruk davranışları üzerine II. Mahmud bir bahane ile ordusunu 1839'da orduyu Suriye'ye göndermiştir. İki ordu Nizip'te karşılaşmış ve

Osmanlı ordusu ağır bir yenilgi almıştır. Osmanlı Kaptan-ı Derya'sı Ahmet Fevzi Paşa'da Çanakkale'de bulunan donanmayı Mısır'a teslim edince Osmanlı hem kara hem de deniz gücünden yoksun kalmıştır (Uçarol, 2000).

Mısır sorununun tekrar patlak vermesine temkinli yaklaşan Avrupa devletleri sorunun milletler arası bir savaşa dönüşmesinden tereddüt etmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin hezimetini sonrası Rusya durum karşısında alacağı tavrı açıkça belli etmiştir (Tukin, 1947). Rusya, İngiliz donanması tarafından İskenderiye şehrinin bombalanması ve İstanbul'un işgale uğraması tehlikesine karşılık Rus ordusunun İstanbul'u işgal etmesi teklifini İngiltere'ye sunmuştur (Erkin, 1968). Nitekim büyük devletlerin elçileri (İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya) Osmanlı Devleti'nde tarafların tek başlarına müzakereye başlamamalarını bir nota ile belirtmiş ve sorunun uluslar arası bir mecrada çözülmesini istemişler (Armaoğlu, 1997).

Bu isteğe olumlu bakan Osmanlı Devleti bu sayede sorun karşısında hem Rus baskısından kurtulmuş hem de ilgili devletlerden Suriye'nin kendisine bırakılmasını talep etmiştir. Büyük devletler bu isteğe olumlu bakmış ancak Mehmet Ali Paşa ve Fransa bu isteği kabul etmemiştir. Diğer dört devlet Mısır üzerine harekât tertip edince Mehmet Ali Paşa anlaşmaya razı olmuş ve 15 Temmuz 1840'da Londra'da bir antlaşma imzalanmıştır (Erim, 1957).

Yapılan antlaşma ile Mehmet Ali Paşa, Osmanlı toprakları üzerinde ki taleplerinden vazgeçmiş bunun karşılığında ise Mısır'ın yönetimin babadan oğla geçmesi hakkını elde etmiştir (Erkin 1968). Ayrıca yine bu antlaşmanın 4. Maddesine göre ile Boğazların barış zamanında yabancı devletlerin savaş gemilerine kapalılığı ilkesi tekrar teyit edilmiştir (Özersay, 1999).

2.2.2.3.2. Londra Boğazlar Sözleşmesi (1841). Şark Meselesi'nin can damarı olan Boğazlar, Hünkâr İskeleyi Antlaşması ile Rusya lehine statüye kavuşmuştur. Ancak Mısır meselesinin diğer büyük devletlerin ortak hareketi ile çözülmesinden sonra Boğazlar Meselesi de Rusya ve Osmanlı Devleti taahhüdünden çıkarılıp uluslararası bir statüye sokulmuştur (Erim, 1957).

İngiltere, 1840 Londra Antlaşması ile Boğazların kapalılığını diğer büyük devletlere kabul ettirmiştir. Ayrıca belirlenen hükümlerin Fransa tarafında da kabul edilmesi için 1841 yılında bu devlet anlaşmaya davet edilmiştir. Fransa ise Boğazlar ile ilgili bir anlaşmaya katılmak için Mısır Sorunu'nun çözüme kavuşmasını şart

koşmuştur. Mısır Sorunu çözümlenince Fransa'nın katılımı ile 13 Temmuz 1841'de Londra'da Boğazlar ile ilgili bir sözleşme imzalanmıştır (Armaoğlu, 1997).

13 Temmuz 1841 yılında Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya tarafından imzalan "Akdeniz ve Karadeniz Boğazlar Hakkında Londra Sözleşmesi" Boğazlar ile ilgili ilk hukuksal antlaşma olmuştur (Özersay, 1999). Yapılan bu antlaşma ile Boğazlar barış zamanında tüm devletlerin savaş gemilerine kapatılmış, savaş zamanı ise hangi devlet(ler)e geçiş izni verileceği ise Osmanlı Devleti'nin menfaatine bırakılmıştır (Kocabaş, 1994). Sözleşmede beş büyük devlet de kapalılık ilkesine riayet edecek ve isteyen her hangi bir devlette bu sözleşmeye dâhil olabilecek, hükümleri de belirlenmiştir. Daha sonraki yıl Toskana, Danimarka, Belçika, İsveç ve Norveç gibi devletler de antlaşmaya katılmıştır (Cezar, 1972).

Osmanlı Devleti, 1841 Londra Sözleşmesi ile Boğazların durumunu tek taraflı antlaşmalar ile belirleme hakkını kaybetmiştir. Artık Boğazlar Meselesi uluslararası bir sorun haline gelmiş ve Osmanlı Devleti'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik hakkı sınırlandırılmıştır. Osmanlı Devleti sözleşmeye taraf devletlerin onayı olmadan Boğazlar rejiminde herhangi bir değişiklik yapamaz hale gelmiştir (Armaoğlu, 1997). Yapılan bu sözleşme ile altı büyük devleti yükümlülük altına sokan Boğazlar, taraf devletleri birbirlerine karşı güç ve denge unsuru yapmıştır (Uçarol, 2000).

Rusya, belirlenen bu yeni statü ile güneye inme arzusundan dolayı olarak vazgeçmiş, buna karşılık Akdeniz'den kendisine karşı yapılabilecek bir saldırıyı da önlemiştir. İngiltere ve Fransa ise Rusya'yı Karadeniz'e hapsederek hem Ortadoğu çıkarlarını korumuşlar hem de Akdeniz'in tek hâkimi olmuşlardır (Başyurt, 1998).

Rusya, bu sözleşmeyi kendisi için bir yenilgi olarak görmüştür. Osmanlı Devleti ise harp halinde iken istediği devlete Boğazları açma hakkına sahip olmuştur (Erkin 1968). İngiltere emellerinde başarılı olmuş ve Rusya'nın Boğazlarda ki avantajlı konumunu sonlandırmıştır. Oluşan bu yeni statüden rahatsız olan Rusya ise yeniden Osmanlı Devleti ile savaş durumuna geçmiştir (Yel, 2009).

2.2.2.3.3. Paris Antlaşması (1856). Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılda başlayıp XIX. yüzyıla kadar devam eden dönemde çeşitli ıslahatlar yapmıştır. Bu ıslahatlar ile Avrupa ile arasında bulunan gelişmişlik açığını kapatmayı hedeflemiştir (Armaoğlu, 1997). XIX. yüzyılda ise 1839 yılında Gülhane-i Hattı Hümayun ile başlayıp 1876 yılına kadar süren bir Tanzimat dönemi yaşanmıştır (Aktel, 1998). Mısır sorununun

devlete büyük sıkıntı yarattığı bir ortamda 3 Kasım 1839 yılında Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane-i Hattı Hümayun ilan edilmiştir (Armaoğlu, 1997). Tanzimat hareketi Osmanlı Devleti'nin gerileme nedenlerini ve bunların sonuçlarını araştıran bir hareket olmuştur (Uçarol, 2000). Ayrıca Tanzimat halka; dini, ekonomik ve hukuksal alanlarda eşitlik sağlayan anayasal bir gelişme olmuştur (Ortaylı, 2011).

Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı'nı ilan ederek Ortodoks tebaayı gerekçe gösterip üzerinde baskı oluşturmaya çalışan Rusya'yı pasif hale getirmek istemiştir. Avrupalı devletler hem Rus baskısını kırmak hem de Hristiyan halka eşitlik sağlamak için bu fermanı desteklemiştir (Aktel, 1998). Osmanlı için ise Tanzimat, bir yandan yenileşmeyi sağlarken diğer yandan çöküşü başlatan buhran dönemini temsil etmiştir (Findley, 2016).

1815-1830 yılları arasında Avrupa'da görülen sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler yeni bir dönemi başlatmış ve 1830 İhtilali'ne neden olmuştur. Yaşanan bu yeni gelişmeler 1815 Viyana Kongresi ile sağlanmaya çalışılan Restorasyon fikri ile uyuşmamış ve bu uyuşmazlık 1848 İhtilallerine zemin oluşturmuştur (Feyzioğlu, 2006). 1848 İhtilallerinin olumsuz etkilerinden çekinen Osmanlı Devleti, ihtilal fikrinin Hristiyan toplumu üzerinde hızla yayılacağından şüphe etmiştir. Bu sebeple özellikle Hristiyan halkın yaşadığı yerlerde gereken tedbirlerin alınmasını ve olası isyanların askeri güçle derhal bastırılmasını yerel yöneticilerden istemiştir (Düzcü, 2016). 1848 İhtilalleri sonucu Eflak ve Boğdan'da çıkan isyanı Rusya ve Osmanlı Devleti birlikte bastırmıştır. Ayrıca bölgedeki askeri ve idari kontrolü sağlamak için 1849 yılında Balat Limanı Mukavelesi imzalanmıştır (Yenidünya, 2020).

Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler sonucunda tek büyük kara devleti haline gelen Rusya, dış politika da yeniden faaliyetlere geçmiştir. Osmanlı Devleti'ni kendisine yeniden hedef olarak belirleyen Rusya, özellikle bu konuda İngiltere'yi kendi yanına çekmek istemiştir (Tukin, 1947).

Rusya, Avrupa devletlerinin himayesine girmiş bulunan Osmanlı Devleti üstündeki emellerini ve baskısını yeniden inşa etmek için fırsat kollamıştır. Aradığı fırsatı ise 1848 ihtilalleri ile yakalamıştır (Tukin, 1947). Avrupalı devletlerin içine düştüğü buhran ve zayıflıktan yararlanmak isteyen Rusya, güneye inme politikasını yeniden devreye sokmuş ve bunun için çaba göstermiştir (Başyurt, 1998). 1841 yılında oluşan Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki avantajlı konumu İngiltere ve Fransa

devletlerince bertaraf edilmiştir. Ayrıca bu iki devlet Rusya'nın Osmanlı Devleti' içinde bulunan Ortodoks halk üzerindeki nüfuzunu kendileri için tehdit olarak görmüş ve bunu yok etmek istemişlerdir (Goryanof, 2006).

Osmanlı Devleti'ne biçtiği "Hasta Adam" rolü ile onu parçalamak isteyen Rusya, bu amacına ulaşmak için İngiltere'yi de yanına çekmek istemiş ve ona da pastadan pay ayırmıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü menfaatlerine daha uygun bulan İngiltere bu teklife sıcak bakmamıştır (Erkin, 1968). Küçük Kaynarca Antlaşması ile birlikte Osmanlı Devleti'nde bulunan Ortodoks tebaanın yegâne koruyucusu olduğunu düşünene Rusya, bununla yetinmeyerek Osmanlı Devleti'nin koruyuculuğunu üstlenmek istemiştir. Osmanlı Devleti'ni paylaşma planının İngiltere tarafından sıcak bakılmaması üzerine ise planını gerçekleştirmek için tek başına harekete geçmiştir (Uçarol, 2000).

Osmanlı Devleti'nde yer alan Hristiyanlık dinine ait mukaddes yerlerin (Makamat-ı Mübareke) bakım ve onarımı çeşitli mezheplere verilmiştir. Bu mezhepler arasında Katolik ve Ortodoks mezhepler ön plana çıkmış ve aralarında sürekli bir rekabet meydana gelmiştir. Zamanla bu rekabet mezheplerden çıkıp uluslararası boyuta geçmiş ve Katoliklerin koruyucusu Fransa ile Ortodoksların koruyucusu Rusya'nın rekabetine dönüşmüştür (Baykal, 1959). Rusya, emellerine ulaşmayı bu sefer Boğazlar üzerinde değil Ortodoks tebaanın hamisi sıfatı ile Mukaddes Yerler meselesinden sağlamaya çalışmıştır (Erkin, 1968).

İşte hem bu meselede hem de doğuda daha fazla avantaj elde etmek isteyen Rusya, talepleri için Prens Mençikof'u İstanbul'a göndermiştir (Tukin, 1947). Osmanlı Devleti, İngiltere'nin tavsiyesi gereği Rusya'nın taleplerini kabul etmiş ve sorunun çözüldüğünü düşünmüştür. Ancak Rus elçisi Çar'ın başkam isteklerini de iletince mesele tekrar büyümüştür. Rusya'nın Osmanlı ile savunma ittifakı talebi ve Ortodoks tebaanı meşru koruyucusu olma talebi tekrar diplomatik gerilime neden olmuştur (Armaoğlu, 1995). Rusya'nın bir ultimatoma ile yeni taleplerini iletmesine karşılık İngiltere'den deniz gücü desteği sözü alan Babıâli bu istekleri reddetmiştir (Uçarol, 2000).

Değişik sebeplerle savaş çıkarmak isteyen Rusya 1853 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir (Başyurt, 1998). Taleplerinin yerine getirilmesinde geç kalındığını bahane eden Rusya, Osmanlı'nın Tuna eyaletlerini işgal etmiştir. (Goryanof,

2006). Eflak ve Boğdan'ı işgal eden Rusya, bu işgale gerekçe olarak Küçük Kaynarca Antlaşması'nın şartlarını göstermiştir (Mengül, 1937).

Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgal etmek istemesi Prusya ve Avusturya'nın da tepkisini çekmiştir. Balkanlar ve Doğu Avrupa'da mevcut durumun bozulmamasını isteyen bu iki devlet Rusya'ya karşı önlem almaya başlamıştır. Rusya ile Osmanlı arasındaki bu gerilime karşı Avusturya konunun uluslararası bir konferansta görüşülmesini teklif etmiştir. Bu teklif diğer devletler tarafından da kabul edilince Viyana'da bir konferans düzenlenmiştir (Cezar, 1972).

1 Ağustos 1853 tarihinde toplanan konferans sonucu ilgili devletler Osmanlı Devleti'nin himayesi altındaki Ortodoks halk için Rusya'ya verdiği taahhütlerin aynısını konferansa katılan devletlere de vermesi yönünde bir nota vermişlerdir. Rusya bu notayı kabul etmiş ancak Osmanlı Devleti kabul etmemiştir (Armaoğlu, 1997).

Rusya'nın işgaline karşılık bir ültimatom ile işgalin sonlandırılmasını isteyen Osmanlı Devleti, talebinin reddedilmesi üzerine 4 Ekim 1853 tarihinde harp ilan etmiştir (Karal, 1999). Rusya, bu savaş esnasında Sinop Limanı'nda demirli bulunan gemiler için bir baskın düzenlemiş, 30 Kasım 1853 tarihinde limanı ve şehri top ateşine tutmuştur. Yapılan bu habersiz baskın neticesinde sadece donanma değil yerli halkta zarar görmüştür. Yaşanan bu olay Avrupa tarafından savunmasız halka yapılan saldırı olarak değerlendirilmiş ve Avrupa basınında Rusya'ya karşı eleştiri yazıları yazılmıştır (Danişmend, 1971b). Sinop felaketi sonrası İstanbul ve Boğazların tehlikeye girdiğini düşünen İngiltere ve Fransa bu tehlikeye karşılık menfaatlerini korumak için donanmaları ile Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerine gelmişlerdir (Karal, 1999).

Rusya'nın daha fazla ileri gitmesini istemeyen İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti' ile anlaşarak 28 Mart 1854 tarihinde Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Böylece Osmanlı Devleti ve Rusya arasında cereyan eden bu savaş milletlerarası bir boyut kazanmıştır (Afyoncu, 2012). Savaşın esas cephesi Kırım olmuş ve Avrupa savaşına dönüşmüştür. Modern savaşların nasıl meydana geleceğine dair ipuçları içeren Kırım Savaşı, çok sayıda askerin dönemin modern teçhizatı ile uzak mesafelere nakli, demiryolu inşası ve haberleşme için telgraf hattı inşası gibi konulardan dolayı önemli bir savaş olmuştur (Beydilli, 1994).

Rusya'yı savaş sonrası içinde dizginlemek isteyen Avusturya bir konferans tertip etmiş ve 8 Ağustos 1854'te toplanan bu konferansta beş büyük devletin Boğazlar ile ilgili aldığı karara göre Boğazların 1841 Boğazlar sözleşmesine göre yeniden gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece Rusya'nın Karadeniz'de ki gücü sınırlandırılmak istenmiştir (Armaoğlu, 1997).

Müttefik kuvvetlerin Sivastopol'u ele geçirmesi sonucu savaşa devam etme gücü kalmayan Rusya barış istemek zorunda kalmıştır. Barış için Rusya'ya bazı şartlar öne sürülmüş ve bu şartlara göre Rusya'nın Eflak ve Boğdan üzerindeki emellerinden vazgeçmesi, Tuna Nehri ulaşımının Avrupa Devletleri katılımı ile yeniden düzenlenmesi, Karadeniz'in tarafsız hale getirilmesi ve Osmanlı Devleti içindeki azınlıklara Avrupa Devletleri garantisinde haklar verilmesi şartları sunulmuştur (Uçarol, 2000).

Müttefiklerin savaşı kazanmasını fırsatı bilen Avusturya 16 Aralık 1855 tarihinde Rusya'ya bir ültimatoma vermiştir. Bu ültimatoma ile Avusturya, daha önce Viyana'da belirlenen dört esasın Rusya tarafından kabul edilmesini istemiştir (Armaoğlu, 1997). Avusturya'nın girişimleri sonucu Rusya'ya verilen bu ültimatoma Paris konferansının da temelini oluşturmuştur (Akşin, 1988).

1 Şubat 1856'da Viyana görüşmeleri sonucu barış için Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Fransa ve Avusturya elçileri arasında bir barış protokolü imzalanmıştır. Bu protokole göre barış antlaşması için Paris'te toplanılması kararlaştırılmıştır. 25 Şubat 1856'da Paris'te başlayan konferans sonucu Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya ve Sardunya arasında 30 Mart 1856 tarihinde Paris Barış Antlaşması imzalanmıştır (Tukin, 1947). Avrupa devletleri ile ilk defa böyle bir uluslararası konferansa katılan Osmanlı Devleti, şekil bakımından Avrupa devletleri ile eşit statüde sayılmış ancak esas itibarıyla iç işlerine müdahale edilen devlet konumunda olmuştur (Erim, 1957).

Avrupalı devletler Rusya'nın Osmanlı himayesinde bulunan Hristiyan tebaayı bahane ederek girişimlerde bulunmasını engellemek için bu tebaaya Müslümanlarla eşit haklar verilmesi yönünde Osmanlı Devleti'ne baskı yapmıştır. Osmanlı Devleti'de Paris'te yapılacak barış görüşmelerinde iç işlerine müdahaleyi engellemek için Islahat Fermanı'nı ilan etmiştir (Uçarol, 2000). Paris'te ki görüşmelere sunulan ferman yabancı

devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalesine engel olamamıştır (Erim, 1957).

Yapılan antlaşmada 1841 Londra Antlaşması ile belirlene Boğazların kapalılığı ilkesi devam etmiştir. Karadeniz tarafsız hale getirilmiş ve askerden arındırılmıştır. Rusya ve Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de gemi bulundurma yasaklanmış ve mevcut tersanelerin yıkılması kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti bir Avrupa devleti sayılmış ve toprak bütünlüğü Avrupalı devletlerce garanti altına alınmıştır (Armaoğlu, 1997).

Antlaşma Osmanlı Devleti için başarı gibi görünse de gerçekte egemenlik haklarını kısıtlayıcı bir içerik teşkil etmiştir. Karadeniz'den gelebilecek herhangi bir harp tehlikesine karşılık Osmanlı Devleti'nin savunma amaçlı olarak İstanbul Boğazı'nı geçmesine imkân verilmemiştir (Tukin, 1947). Osmanlı Devleti, yaşanan bu savaşın ağır yükünü karşılamak için dış borçlanmaya giderek İngiltere ve Fransa'dan faizle borç almıştır. Zamanla artan bu dış borçlar Osmanlı maliyesini dış devletlerin kontrolüne sokmuştur (Armaoğlu, 1997).

2.2.2.3.4. Londra Boğazlar Antlaşması (1871). Paris'te yapılan kongre dünya siyasetine yeni bir boyut katmış, Rusya'yı Karadeniz'den uzaklaştırarak onu uluslararası siyasette geri plana itmiştir (Akşin, 1988). Rusya'nın güneye inme politikası sekteye uğramış ve güney kıyıları savunmasız kalmıştır. İngiltere ise Rusya'yı Karadeniz'e savunmasız bir şekilde hapsederek Hindistan'da ki sömürge yolunu güven altına almıştır (Keleş, 2008a). Balkanlar ve Tuna'dan uzaklaşan Rusya, ele geçirmek istediği Eflak ve Boğdan'ı da Avrupalı Devletlerin garantisine terk etmiştir (Armaoğlu, 1997).

Ancak uluslararası statüde kurulan Karadeniz'i tarafsızlaştırma politikasının ömrü pekte uzun olmamıştır. Rusya maruz kaldığı bu ağır durumdan bir an önce kurtulmak için fırsat kollamış ve aradığı fırsatı 1870 Fransa-Almanya savaşında Fransa'nın yenilmesi ile bulmuştur (Erkin, 1968). Fransa'nın yenilmesi üzerine Avrupa'da siyasi dengeler bozulduğunu bildiren Rusya, Karadeniz'in tarafsızlığını kaldırdığını ilan etmiştir (Beydilli, 1994). Onun bu isteğine karşı sadece İngiltere karşı çıkmış ancak diğer taraf devletler kendi iç politikalarına yoğunlaştığı için bu talebe sessiz kalmışlardır (Kurat, 1962).

13 Mart 1871'de imzalanan Londra Antlaşması ile Karadeniz'in tarafsızlığı kaldırılmış ancak 1841 Londra Antlaşması'nın hükümleri aynen kabul edilmiştir (Başyurt, 1998). Rusya bu antlaşma ile büyük bir kazanç elde etmiş ve Karadeniz'de

serbestçe dolaşma hakkını geri almıştır. Osmanlı Devleti ise barış zamanı müttefik devletlere Boğazları açma hakkını tekrar elde etmiştir (Erim, 1957).

2.2.2.3.5. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ve Ayastefanos Antlaşması (1878).

1826 yılında Slovak yazar J. Herken tarafından ilk kez kullanılan Panslavizm kavramı 1870 yılından itibaren Rusya'nın Slav ırklarını tek bir çatı altında birleştirme politikasına verdiği ad olmuştur (Aydın, 2004). İlk başta felsefi ve edebi birliktelik amacı olan Panslavizm, Rusya'da taraftar bulması ile siyasi şekle bürünerek bir ideoloji halini almıştır. Rus Danilevski tarafında "Rusya ve Avrupa" adlı eserde esasları belirlenen Panslavizm'e göre Slavların Rusya çatısı altında birleşmesi, Türklerin Avrupa'dan atılması, İstanbul merkezli Slav Devleti kurulması ve Rusya'nın bu görevi yerine getirmesi kararlaştırılmıştır (Kurat, 1987). Bu esere göre merkezi İstanbul olarak kurulacak Slav Devleti:

1-Galiçya, Bukovina ile Macaristan'ın Rutenlere meskun kısımları, SlavBirliğinin basında bulunacak olan Rus Çarlığına verilecek.

2-Çek-Moravya-Slovakya Devleti

3-Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (1918'de kurulan Yugoslavya)

4-Bulgar Krallığı (Rumeli ve Makedonya dâhil)

5-Romanya (Eflak ve Buğdan ile Slav ahalisi olmayan Bukovina kısmı), Tuna mansıbı ve Dobruca Rusya'ya verilecektir.

6-Yunanistan (Rodos, Girit, Kıbrıs dâhil)

7-Macaristan Krallığı (Ruslara ve Çeklere verilmeyen kısım)

8-İstanbul Eyaleti (Rumeli ve Anadolu, Çanakkale Boğazı, Gelibolu yarımadası ve Bozcaada dâhil) (Armaoğlu, 1997, s. 491-492). kısımlarından oluşması planlanmıştır.

1871 Londra Antlaşması ile genişlemesi önündeki engeli kaldıran Rusya, Panslavizm politikası ile yönünü Balkanlar'a çevirmiştir. Bu politika yüzünden Sırp-Karadağ isyanları, Bulgar Meselesi ve Bosna-Hersek olayları Osmanlı Devleti'ni iç ve dış siyasette zor durumda bırakmıştır (Keleş, 2008b).

Panslavist politikanı sonucu olan isyanlar 1875 yılında da devam etmiş ve Bosna-Hersek'te çıkan isyana Avrupalı devletler müdahil olmuştur. Paris Antlaşması'na taraf devletler bölgede ıslahat yapılması ve toplanan vergilerin bölgeye harcanması noktalarında Babıâli'ye teklif sunmuştur. Osmanlı Devleti teklif değerlendirme aşamasında iken isyan diğer Balkan devletlerine de yayılmıştır. Bunun üzerine

Avusturya, Prusya ve Rusya Berlin’de ilk tekliften daha ağır şartlara sahip ortak bir memoranduma karar vermişlerdir (Erim, 1957).

Avusturya, Berlin’de alınan kararlara istinaden 31 Ocak 1876 tarihinde Osmanlı Devleti’ne bir nota vermiş ve bu notada Hristiyan halka din ve mezhep serbestliği, iltizamın kaldırılması ve toplanan vergilerin bölgeye harcanması gibi taleplerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti notayı Islahat Fermanı gereği kabul etmiş ancak Rusya tarafından kışkırtılan Balkan devletleri notayı yeterli bulmamıştır. Bu sebeple verilen nota başarısız olmuş ve Balkan sorununda Rusya ağırlığını koymaya başlamıştır (Uçarol, 2000).

Avrupalı devletlerin Balkanlarda ıslahat taleplerine karşılık İstanbul’da 18 Aralık 1786 tarihinde bir konferans toplanmış ve ıslahat hükümleri belirlenmiştir. Konferans devam ederken 23 Aralık 1786 tarihinde Osmanlı Devleti Kanun-i Esasi’yi ilan ettiğini açıklamıştır. Osmanlı Devleti bu anayasal harekât ile yapılacak reformların sadece Balkanlar değil tüm ülkede geçerli olacağını açıklamıştır. İngiltere hariç diğer devletler Hristiyan halka yönelik ıslahatlarda ısrar edince Osmanlı Devleti bu isteği reddetmiştir. Konferans herhangi bir sonuç elde edemeden 20 Ocak 1877’de dağılmıştır (Erim, 1957).

Osmanlı Devleti ile olan gerilim için Avusturya ve Almanya’nın tarafsızlığını kazanan Rusya aynı başarıyı İngiltere’ye karşı elde edememiştir. Buna rağmen altı devletin onayı ile Londra Protokolü imzalanmış ve bu protokole göre Hristiyan halka reformlar yapılması istenmiştir. Osmanlı Devleti bu protokolü kabul etmeyince Rusya protokolün Hristiyan halkın güvenliğinin sağlanması hükmümü uygulamaktan geri durmamıştır (Armaoğlu, 1997).

Balkan meselesini bahane eden Rusya, böylece Karadeniz’de tam hâkimiyet sağlamak ve burayı iç deniz yapmak istemiştir. İstanbul’un savunma duvarı olan Tuna’yı, Balkanlar’ı Osmanlı’dan ayırmak ve ortadan kaldırma vakti gelene kadar Osmanlı’yı himaye etmeyi de amaçlamıştır. Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti’nden istediği talepleri yerine getirmesi için kendisine icracı rol biçen Rusya, bu rolü bahane ederek 1877 yılında Prut Nehri’ni geçmiştir (Tukin, 1947). Rusya’nın öne sürüldüğü savaş gerekçesine yalnız İngiltere itiraz etmiş ve tarafsızlığını açıklamıştır. Ayrıca İstanbul ve Çanakkale Boğazları’nın mevcut statüsünün korumasını savunmuştur (Armaoğlu, 1997).

Diğer Avrupa devletlerinin Osmanlı-Rus gerginliğine göz yummasını fırsat bilen Rusya, Romanya'dan ordusunu geçirme izni almıştır. Böylece Haziran 1877'de Bulgaristan'ın kuzeyini işgal edip Sofya ve Edirne'ye kadar ilerlemiştir. Doğu Anadolu'da ise Kars, Ardahan ve Bayezid Rusların eline geçmiştir. Süleyman Paşa'nın Bulgaristan'da ağır yenilgi alması sonucu Rus ordusu 20 Ocak 1878'de Edirne'ye girmiştir (Yalçınkaya ve Yılmazçelik, 2012).

Rus ordularının İstanbul yaklaşması üzerine paniğe kapılan İngiltere İstanbul'da buluna İngilizlerin can ve mal güvenliğini sağlamak bahanesi ile donanmasını İstanbul önlerine kadar sokmuştur. Bu durumdan rahatsız olan Rusya, İngiliz donanmasının Boğazları terk etmemesi halinde İstanbul'u işgal etme tehdidinde bulunmuştur (Mengül, 1937). İngiliz donanmasının İstanbul önlerine gelmesine kızan Rusya ordusunu Ayastefanos (Yeşilköy)'a kadar ilerlemiştir. Siyasi gerilimini artması üzerine Padişah II. Abdülhamid, İngiliz donanmasının Mudanya'ya çekilmesini istemiş ve bu talep yerine getirilmiştir. İngiltere ve Avusturya olası bir İstanbul işgalini savaş sebebi sayması üzerine Çar'ın emri ile Rus ordusunun ilerlemesi Ayastefanos'ta durmuştur (Kocabaş, 1994). 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne'de hem ateşkes hem de daha sonra yapılacak barışın esaslarını içeren bir belge her iki devlet tarafından imzalanmıştır (Goryanof, 2006).

Rusya ve Osmanlı Devleti arasında 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre: Bulgaristan Devleti'nin kurulmasına, Romanya'nın bağımsız olmasına ve Kars, Ardahan, Batum şehirlerinin Rusya tarafından ilhak edilmesine karar verilmiştir (Erkin, 1968). Ayrıca Ayastefanos Antlaşması'nın 24. Maddesine göre Boğazların hem savaş hem de barış zamanında Karadeniz Limalarına gelip gidecek tüm tarafsız devletlere açık olması kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti, 1856 yılında imzaladığı Paris Antlaşmasına ilkeleri gereği Karadeniz ve Azak Denizi'nde abluka teşebbüsünde bulunmayacağına dair taahhüt vermiştir (Erim, 1957). Ancak imzalanan bu antlaşmanı şartları büyük Avrupa devletlerinde hoşnutsuzluk yaratmıştır (Tukin, 1947).

2.2.2.3.6. Berlin Antlaşması (1878). Panslavizmin fikir akımının ölçsüzce genişlemesi Avrupa'da ki siyasi dengeleri bozmuş, Rusya'nın gücü ve ihtirasına karşı Avrupa devletleri bu devlet aleyhine gruplaşmaya başlamıştır (Erkin, 1968). Rusya, Osmanlı Devleti ile yaptığı imtiyazlı antlaşmanın geçerli olması için Avrupa devletlerinin onayının olması gerektiğini bildiğinden durumu değerlendirmek için

İngiltere ve Avusturya-Macaristan ile görüşmeler yapmıştır. Osmanlı Devleti ile ilgili meseleleri görüşmek üzere bir konferans düzenlenmesi konusunda diğer Avrupa devletleri ile mutabakata varmıştır (Atak, 1947). Rusya'nın barış şartlarını ortak bir konferansta görüşülmesini kabul etmesi Ayastefanos Antlaşmasını bir "Mukademat-ı Sulhiye" yani ön barış antlaşması şekline sokmuştur (Armaoğlu, 1997).

Osmanlı Devleti, antlaşmanın şartlarını değiştirmek için İngiltere'nin desteğini istemiş bunu karşılığında ise 4 Haziran 1878 tarihinde Kıbrıs'ı geçici olarak İngiltere'ye bırakmıştır. Böylece İngiltere Osmanlı Devleti'ne askeri yardım taahhüdünde bulunmuştur (Yel, 2009). Kıbrıs'ı alarak Malta-Kıbrıs-Mısır yolunu güvence altına alan İngiltere için artık Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunmanın bir anlamı kalmamıştır (Hergüner, 2004).

Ayastefanos Antlaşması'nın şartlarını görüşmek üzere 13 Haziran 1878 tarihinde Berlin'de bir konferans düzenlenmiştir. Bir ay süren bu konferans sonu 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalanmıştır (Erim, 1957). İmzalanan bu antlaşmaya göre Bulgaristan üçe ayrılmış Makedonya kısmı Osmanlı Devleti'ne bırakılmış, Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsız olmuş, Tuna Nehri ulaşımı tüm devletlere serbest bırakılmıştır. Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya Doğubeyazıt ve Eleşkirt ise Osmanlı Devleti'ne bırakılmış ve ayrıca Doğu Anadolu'da Ermenilere yönelik ıslahat yapılması kararlaştırılmıştır (Uçarol, 2000).

Berlin Antlaşması'nın hiçbir hükmünde Boğazlar ile ilgili karar yer almadığından 1856 Paris ve 1871 Londra antlaşmalarının hükümleri geçerliliğini korumuştur (Tukin, 1947).

Ayastefanos'un şartlarının hafifletilmesi beklentileri ile Berlin Konferansı'na katılan Osmanlı Devleti ummadığı bir sonuçla karşılaşmıştır. En büyük umudu olan İngiliz desteğini alamadığı gibi İngiltere Osmanlı'nın taleplerine karşı çıkararak onu zor durumda bırakmıştır (Maden, 2013). Antlaşma sonucu Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarını büyük bir kısmı, doğuda üç büyük şehri ve büyük vergi gelirleri elden çıkmıştır (Yalçinkaya ve Yılmazçelik, 2012).

Berlin Konferansı Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarının paylaşıldığı uluslararası bir konferansa dönüşmüştür. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarının paylaşılması ile 1856 Paris Antlaşmasında kararlaştırılan Osmanlı Devleti toprak bütünlüğünün korunması ilkesine aykırı hareket edilmiştir (Uçarol, 2012).

Konferansta Boğazlar konusunda 1871 Londra Antlaşması'nın 2. Maddesinin yorumlanması konusunda Rusya ve İngiltere ihtilaf yaşanmıştır. İngiltere Boğazların kapalılığını Padişah iznine bırakmak isterken Rusya ise 1841, 1856 ve 1871 antlaşmalarına imza koymuş tüm devletlere karşı kapalılık ilkesinin bağlayıcı olduğunu belirtmiştir (Erkin, 1968). İngiltere'nin bu çabası sonuçsuz kalmış ve antlaşmada herhangi bir yenilik meydana gelmemiştir. Böylece Boğazlar ile ilgili hükümler 1871 Londra Antlaşmasına göre muhafaza edilmiştir (Tukin, 1947).

Berlin Antlaşması, Osmanlı tarihi açısından önemli sonuçlar içeren bir antlaşma olmuştur. Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü savunan İngiltere ve Avusturya bu politikadan vazgeçmiştir. Bu iki devletin tutumuna karşılık Osmanlı Devleti Almanya'ya yakınlaşmıştır. Antlaşmadan kimse istediği menfaati tam olarak sağlayamamıştır. Balkanlarda oluşan bu yeni durum siyasi sorunlara yol açmış ve bunun sonucu olarak Balkan bunalımı ortaya çıkmıştır. Bu bunalım ise I. Dünya Savaşının temelini oluşturmuştur (Sander, 2012).

2.2.3. I. Dünya Savaşı'ndan Lozan Antlaşması'na Kadar Boğazların Durumu

2.2.3.1. I. Dünya Savaşı Dönemi ve Lozan Antlaşması Sürecine Kadar Boğazların Durumu. XIX. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa siyasetinde iki önemli gelişme meydana gelmiştir. Bunlardan ilki mutlakiyet rejimlerinin yıkılması veya çözülmesi, ikincisi ise milliyetçilik ve bağımsızlık akımlarının güçlenerek yeni devletlerin ortaya çıkmasıdır. Kurulan bu yeni devletlerden İtalya ve Almanya sadece Avrupa siyasetinde değil dünya güçler dengesinde de önemli rol edinmişlerdir (Uçarol, 2000).

Almanya'nın askeri kara gücü olarak güçlenip Rusya'ya karşı Fransa'nın yerini alması uluslararası siyasetin dinamiğini değiştirmiştir. Ayrıca Almanya yine sanayileşmede de İngiltere'ye yetişmiş ve hatta onu geçmiştir. Yaşanan bu sanayileşme hamlesi ülkeler için gerekli servetin elde edilmesinde etkili olsa da devletler arasında çatışmaya da yol açmıştır (Roberts, 2015).

Almanya ve İtalya siyasi birliklerini kurduktan sonra hemen ittifak arayışına girmişlerdir. Özellikle Almanya ile Avusturya, Fransa'ya karşı Rusya ile ittifak kurmuş bu ittifakın devamı karşılığında ise Rusya'nın Boğazlar üzerindeki emellerini desteklemiştir. Yine İtalya da Avusturya ve İngiltere ile yaptığı ittifak antlaşması ile

Boğazların mevcut durumunun korunması şartını kabul etmiştir (Okkar, 2006). İtalya, Rusya ile yaptığı Racconi Antlaşması'nın 5. Maddesine göre Osmanlı Devleti' toptrağı olan Trablusgarp karşılığında Rusya'nın Boğazlar üzerindeki menfaatlerini olumlu bakmıştır (Armaoğlu, 1997)

Avrupalı büyük devletler Berlin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'ni artık siyasi bir güç unsuru olarak görmemiş, azınlıklar vasıtası ile devletin toprak bütünlüğünü tehdit etme ve iç işlerine müdahale politikası gütmeyi başlatmışlardır. Bu devletler karşısında diplomatik kozunu kaybeden Osmanlı yeni bir müttefik arayışına girmiştir. Denge unsurunu sağlamak için aradığı yeni müttefik ise siyasi birliğini, sanayileşme hamlesini diğer büyük devletlere göre daha geç tamamlayan ve henüz siyasi olarak etkin bir rolü elde edememiş Almanya olmuştur (Reyhan, 2005). XIX. yüzyıl sonlarına doğru Berlin-Bağdat Demir Yolu projesi ile doğu politikasını ve bu politikanın amacını açıkça belli eden Almaya, Osmanlı Devleti üzerindeki menfaatlerini de belli etmiştir (Bıyıklıoğlu, 1961).

Artık Osmanlı Devleti'nin hem ekonomik hem de askeri güç ortağı Almanya olmuştur. Bu yakınlaşma İngiltere'nin hoşuna gitmemiş ve Osmanlı Devleti'nden yüz çevirmiştir. Rusya ise yönünü uzak doğuya çevirmiş, İngiltere, Mısır ve Sudan'a odaklanmıştır. Bu durumu fırsat bilen Almanya doğuda ki etki alanını genişletmiştir (Yılmazçelik, 2012).

Osmanlı Devleti, gerçekleştirmek istediğı reformlara rağmen iki yüzyıllık dönemde devam eden çöküşünü engelleyememiştir. Büyük devletlerin kendisine karşı uyguladığı topraklarını ele geçirme politikası son dönemlerde hız kazanmıştır. Ayrıca bu devletlerin Akdeniz hâkimiyeti mücadelesi ve Rusya'nın Akdeniz'e açılma politikası İngiltere ve Fransa'nın Boğazlar ile ilgili birlikte hareket etmesini gerekli kılmıştır (Yalçın ve diğerleri, 2016a). Üstelik Boğazlar Meselesi, dünya siyaesitini meşgul eden Fas Buhranı ve Trablusgarp Savaşı ile yeniden önem kazanmıştır. Rusya, bu meseleleri kullanarak Boğazlar Meselesinin kendi lehine çözümlenmesi için gerekli girişimlerde bulunmuştur (Tukin, 1947).

1911 yılında İtalya, Avrupa'da yapmış olduğu ikili Antlaşmalara güvenerek Trablusgarp'a asker çıkarmış ancak bölgede direnişle karşılaşmıştır (Turan ve diğerleri, 2013). Yaşadığı başarısızlığı gidermek için taktik değiştiren İtalya savaşı bölge dışına taşımak istemiştir ve donanmasını Çanakkale'ye yönlendirmiştir. İtalya'nın bu harekâtı

sonrası ticari faaliyetleri zarar görecektir olan İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan devletleri İtalya'yı uyararak barış için arabuluculuk yapmak istemişlerdir. Ancak arabuluculuk görüşmelerinin sonlanmasını bekleyemeyen İtalya 18 Nisan 1912 tarihinde Çanakkale Boğazına saldırmıştır. Çanakkale Boğazı'na yapılan fiili İtalyan saldırısı sonucu Osmanlı Devleti Boğazlardan ticari gemi geçişini bile tamamen durdurmuştur. İtalyan donanması, yaptığı saldırıların başarısız olması sonucunda Çanakkale Boğazı'nı terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durum sonucunda bir süre sonra Boğazlardan ticari gemilerin geçişine tekrar izin verilmiştir (Atak, 1947).

Trablusgarp savaşı nedeniyle içte ve dışta sıkıntılar yaşayan Osmanlı Devleti'nin bu durumunu fırsat bilen Rusya, Boğazları açtırmak için Osmanlı Devleti' ile birtakım diplomatik girişimlerde bulunmuştur (Armaoğlu, 2016). Rusya, Hünkâr İskelesi Antlaşması'nda elde ettiği hakları yeniden elde etmek istemiştir. Bu sebeple Boğazların mevcut rejimini korumak için Osmanlı Devleti'ne yardımda bulunmayı ve ayrıca savaşta ve barışta Boğazlardan serbest şekilde geçmeyi talep etmiştir (Tukin, 1947). Ancak bu diplomatik girişimlerinde başarılı olamayınca Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan Devletleri'ni kışkırtma yoluna gitmiştir (Armaoğlu, 2016).

Osmanlı Devleti Trablusgarp sorunu ile uğraşırken Balkan Devletleri kendi aralarında Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak Antlaşması yapmış ve yarımada topraklarını gözlerine kestirmişlerdir (Yılmazçelik, 2012). Balkan Devletlerinden Sırbistan ve Bulgaristan, Selanik ve Boğazlar için anlaşmaya varmış ve Osmanlı topraklarına doğru genişlemeyi kararlaştırmışlardır. Daha sonra bu anlaşmaya Yunanistan'da dâhil olmuştur (Atak, 1947).

Balkan Devletlerinden özellikle Bulgaristan, Berlin Antlaşması sonrası oluşan statükodan rahatsız olmuş, Rusya'nın desteği ile Ayastefanos'ta elde ettiği kazanımların peşine düşmüştür. Makedonya'yı, Ege'den sıcak denizlere inmeyi ve Selanik'i ele geçirmeyi isteyen Bulgaristan aradığı fırsatı I. Balkan Savaşı ile bulmuştur (Örenç, 2012). I. Balkan Savaşı sonucunda büyük bir hezimete uğrayan Osmanlı Devleti, Balkanlar'da büyük toprak kayıpları yaşamış ve özellikle Edirne'yi Bulgaristan'a terk etmek zorunda kalmıştır (Turan ve diğerleri, 2013).

Bulgaristan'ın bu başarısı İngiltere'yi endişeye sevk etmiş Boğazların milletlerarası statüye kavuşması için girişimlerde bulunmuş ancak bunda başarı sağlayamamıştır. Rusya ise bu savaşın kendisine sağladığı fırsatını kaçırmamak için

Karadeniz donanmasını İstanbul'a göndermek istemiş ancak bu harekâtın genel bir savaşa neden olacağı endişesi ile kararından vazgeçmiştir (Erdaş, 2000).

Bulgaristan'ın İstanbul'a yönelmesinden endişe duyan Boğazların uluslararası hukukuna taraf devletler Hristiyan tebaanın koruması için donanmalarını İstanbul'a yöneltmişlerdir (Çapraz, 2015). Buna karşın Rusya, Bulgaristan'ın İstanbul'a yönelmesine aşırı bir tepki göstermemiş tam aksine bu ülkenin Boğazlara hâkim olması sayesinde kendisine burada bir üs veya en kötü ihtimalle serbest geçiş hakkı verileceği hissine kapılmıştır (Atak, 1947).

Balkan Savaşları sonrası imzalanan 30 Mayıs 1913 yılında imzalanan Londra Antlaşması ile Bulgaristan, Midye-Enez hattının gerisinde bırakılmıştır. Böylece İstanbul ve Boğazlar bölgesine hâkim olması engellenmiştir. Rusya, bu antlaşma sayesinde hem Bulgaristan'ın aşırı avantajlı hale gelmesini engellemiş hem de Osmanlı Devleti'ne karşı Bulgar tehlikesini koz olarak kullanmıştır (Çapraz, 2015).

İtalya ile yapılan Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları neticesinde yaşanan siyasi ve askeri başarısızlık Osmanlı Devleti'ni siyasi yalnızlığa itmiş ve yaşanan olumsuz gelişmeler Anadolu'nun parçalanmasına zemin hazırlamıştır (Beydilli, 1994). Balkan harplerinden sonra meydana gelen askeri ve idari yeniliklere rağmen Avrupa'nın büyük devletleri Osmanlı Devleti'nin ömrünü tamamladığına karar vermiştir. Siyasi ve iktisadi bakımdan Osmanlı Devleti topraklarını aralarında paylaşan İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya sadece Boğazlar ve Doğu Trakya bölgesinde anlaşmaya varamamıştır (Genelkurmay Başkanlığı [Gnkur], 1999). Avrupa'da oluşan genel harp tehlikesini karşı Rusya, Boğazların başka devletler tarafından özellikle Almanya tarafından ele geçirilmesini engellemeye yönelik olarak donanmasını güçlendirmiştir. Ayrıca 1917 yılında İstanbul'u işgal etme planları yapmıştır.. Ancak bu planları için İngiltere'nin desteği alamayınca plan başarıya ulaşamamıştır (Çapraz, 2015).

Almaya ise kendisine karşı oluşan Üçlü İtilaf'a karşı Osmanlı Devleti'ni hem siyasi ve ekonomik nüfuz alanı olarak görmüş hem de siyasi ilişkilerine büyük önem vermeye başlamıştır. İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne yönelik siyasetlerinden vazgeçmeleri kendisini mecburi olarak Almanya'ya yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşmanın önemli adımlarından biri de Alman General Limon

Von Sanders'in Boğazları savunmak için I. Kolordu'ya komutan olarak atanması olmuştur (Kocabaş, 1994).

Çıkabilecek bir savaş ihtimaline karşı donanmasını güçlendirmek isteyen Osmanlı Devleti, İtilere'ye Reşadiye ve Sultan Osman adında iki savaş gemisi yaptırmıştır. Yapımları biten gemiler İngiltere tarafından teslim edilmemiş üstelik bu gemilere el konulmuştur. Uğradığı ihanetten dolayı Osmanlı Devleti kendisini İngiltere'den uzaklaştırıp Almanya'ya daha da yakınlaştırmıştır. (Belen, 1973a).

XIX. ve XX. Yüzyılda özellikle Avrupa'da meydana gelen siyasi ekonomik ve askeri gelişmeler sonucunda bloklaşmalar artmış, bloklar arasındaki gerginlik silahlanmayı artırmış ve tüm bu gelişmeler büyük bir savaşa ortam hazırlamıştır (Uçarol, 2000). 28 Haziran 1914 tarihinde askeri manevraları izlemek için Saray Bosna'ya gelen Avusturya Veliahtı Ferdinand ve eşi aynı gün Sırp Gavrilo Princip tarafından öldürülmüş, Avusturya bu olaydan ötürü 28 Temmuz 1914'te Sırbistan'a savaş ilan ederek Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan kıvılcımı ateşlemiştir (Belen, 1973a). Savaşın ilk aylarında Osmanlı Devleti tarafsız kalmış ve bu tarafsızlık İtilaf Devletleri tarafında memnuniyetle karşılanmıştır. Osmanlı'nın tarafsızlığı bu devletlerin Boğazlardan serbest geçiş hakkı elde etmesini sağlamıştır (Sander, 2012).

Özellikle Rusya, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığında yana olmuştur. Bu sayede Boğazlar açık kalmasını fırsatını, müttefiklerine gıda yardımı götürme amacını ve savaş donanmasını güçlendirme imkânını kendisi için oluşturmak istemiştir. İngiltere ise Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığına temkinli yaklaşmış, Çanakkale Boğazı'ndan Ege Denizi'ne açılan Türk torpido gemilerinde güvenlik gerekçesi ile arama yapmıştır. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti'de Çanakkale Boğazı'nı tüm yabancı gemilere kapatmış ve boğazın girişine mayın döşemiştir (Köse, 2019).

Osmanlı Devleti bu gelişmelerden ötürü tarafsızlığına rağmen savaşın ikinci günü olan 3 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile gizli bir anlaşma yapmış ve kendisini savaşa girme taahhüdü altına sokmuştur. 29 Ekim 1914 tarihinde ise Alman Amirali Souchon, komutasındaki gemilerle Rus limanlarını bombalayarak kendisini resmi olarak savaşa sokmuştur (Şamsutdinov, 1999).

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ile birlikte imzalamış olduğu 1841, 1856 ve 1871 antlaşmalarının Boğazlar ile ilgili hükümleri geçerliliğini yitirmiştir. Bu antlaşmalarda yer alan barış zamanı geçiş serbestliği ilkesi Osmanlı Devleti savaşa

girdiği için sona ermiştir. Yapılan bu antlaşmalarda yer alan hükümlere göre Osmanlı Devleti savaş halinde iken Boğazlardan geçiş rejimini tek başına düzenleme hakkına sahip olmuştur (Kazancı, 2007).

Almanya, Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olmasını istemekle Rusya ile müttefikleri arasındaki ulaşımı ve sömürgelerinden İngiltere'ye gelecek yardımı engellemek istemiştir. Ayrıca kendi üzerinde oluşan savaş yükünü de hafifletmek istemiş, bunda da bir nebze olsun başarı sağlamıştır (Kaştan, 2015). Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması ile askeri ve stratejik olarak Boğazlar ve Boğazlara hâkimiyet düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu savaşta Boğazların askeri ve stratejik önemi tüm savaşan devletlerce anlaşılmıştır (Tukin, 1947).

Rusya'nın geçmişten beri süregelen Boğazları ve İstanbul'u ele geçirme planları Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi sonucu iyice hız kazanmıştır. Rusya bu emellerine ulaşmak için müttefikleri İngiltere ve Fransa'ya baskı yapmaya başlamıştır (Akarslan, 1994). İngiltere ve Fransa gerek Osmanlı Devleti'ni daha savaşın başında saf dışı bırakmak gerekse müttefik Rusya'ya denizde yardım götürmek için Çanakkale harekâtını başlatmışlardır. Ayrıca bu sayede Batı Cephesinin savaş yükünü hafifletmeyi amaçlamışlardır (Yılmaz, 1998). Karar verilen harekât sonrası İngiltere, Fransa ve Rusya, Boğazların durumunu yeniden değerlendirmek istemiştir (Gnkur, 1999).

Müttefiklerinin kendisine yardım için Çanakkale harekâtını yapması Rusya'yı pek memnun etmemiş aksine tedirginliğe sürüklemiştir. Rusya, müttefiklerinin başarılı olması durumunda İstanbul'u ele geçirebileceği ve Boğazları kendisine vermeyecekleri korkusuna kapılmıştır (Umar ve Yenisu, 2020). Harekât öncesi Rusya'nı endişelerine karşılık müttefikleri savaş sonrası için 4 Mart 1915 – 10 Nisan 1915 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan görüşmeler sonucunda Boğazların durumu bir karara bağlanmıştır (Gnkur, 1999).

Yapılan görüşmeler sonucu Rusya, Boğazlar ve İstanbul'u kontrol altına almak istemiştir. Bu isteğe karşılık güçlü bir müttefikini kaybetmek istemeyen İngiltere Boğazlar Antlaşması'nı imzalamaya razı olmuştur. Yapılan bu antlaşma ile Midye-enez hattından başlayıp Sakarya ırmağının Karadeniz'e döküldüğü yere kadar İstanbul'u da içine alan Boğazlar bölgesi Rusya'ya verilmiştir (Sander, 2012).

İngiltere ve Fransa, Rusya'nın talepleri doğrultusunda açmış olduğu Çanakkale cephesinde ilk olarak denizde taarruza karar vermiş ve 18 Mart 1915 tarihinde harekâtı

başlatmışlardır. İtilaf devletlerinin denizden saldırı harekâtları başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Milli Müdafaa Vekâleti, 1957). İtilaf devletleri denizde alınan ağır yenilgi sonrası 25 Nisan 1915-8/9 Ocak 1916 tarihleri arasında kara harekâtı yapmışlar ancak yaptıkları kara harekâtı sonucu ağır bir yenilgiye uğrayarak geri çekilmişlerdir (Gnkur, 1999). Yaşanan bu başarısızlık sonucu Çarlık Rusya'sı yıkılmış, Romanya yenilmiş ve savaş iki yıl uzamıştır (Tukin, 1947).

Bu başarıya rağmen diğer cephelerde alınan yenilgiler ve Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi Osmanlı Devleti'ni ateşkese mecbur bırakmıştır. Ayrıca İngiltere ve Fransa ortak bir tümen ile Doğu Trakya ve Boğazlar üzerine hareket hazırlığı yapmaya başlayınca İzzet Paşa derhal ateşkes imzalamak istemiştir (Armaoğlu, 2014).

Babîali hükümeti ateşkes antlaşmasını imzalamadan önce Birinci Dünya Savaşı boyunca Türklerin haklarını savunmayı taahhüt eden İspanya hükümetine başvurmuş ve Amerika Başkanı Wilson'un belirlediği ilkeler doğrultusunda ateşkes ve barış yapmak istediğini belirtmiştir (Tansel, 1973). Bu ilkelerin 12. maddesine göre Türklerin yoğunlukta olduğu bölgelerde Türk hâkimiyeti sağlanması, Çanakkale Boğazı'nın tüm milletlerin gemilerine açılması ve bu durumun milletlerarası antlaşma ile garanti altına alınması belirlenmiştir (Armaoğlu, 2014).

Babîali kabinesi, ateşkes için görüşmeye gidecek heyete sekiz maddelik bir talimat vermiştir. Bu talimatın Boğazlar ile ilgili maddesine göre heyetten; Boğazların tüm ticaret ve harp gemilerine açılması yalnız Yunan harp gemilerinin geçişine müsaade edilmeyeceği, Boğazların müdafaasının Osmanlı Devleti' tarafından sağlanması ve barış sağlandıktan sonra İtilaf kuvvetlerinin Boğazları terk etme hükümlerinin antlaşmaya eklenmesi istenmiştir (Gnkur, 1999).

Birinci Dünya Savaşı'na katılan ve savaştan yenik ayrılan Osmanlı Devleti savaş sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştır (Karal, 1981). İmzalanan bu antlaşmanın ilk maddesi ise "Madde 1 — Bahr-i Siyah'a mürur için Çanakkale ve Bahr-i Siyah Boğazlarının küşadi ve Bahr-i Siyah'a mürurun temini Çanakkale ve Bahr-i Siyah istihkâmatının müttefikler tarafından işgali." (Erim, 1957, s. 519) şeklinde olmuştur

Bu maddeye istinaden İtilaf kuvvetleri derhal harekete geçmiştir. 30 Ekim 1918 tarihinde Çanakkale'de bulunan gemiler ve mevzilerde ki Almanlar tasfiye edilmiş ve boğaz mayınlardan temizlenmiştir. Böylece Çanakkale Boğazı'ndan güvenli bir şekilde

geçen İngiliz işgal kuvveti bölgeyi denetimi altına almıştır. 15 Kasım 1918 tarihinde ise İstanbul Boğazı düşman kuvvetleri tarafından işgal edilmiş, Anadolu yakası Fransızlar tarafından Rumeli yakası ise İngilizler tarafından kontrol altına alınmıştır (Belen, 1973b). Mondros ile eline geçirdikleri bu fırsatı kaçırmak istemeyen İngiltere, 10 Kasım 1918 tarihinde Çanakkale Boğazı'na tamamen hâkim olmuştur (Türkmen, 2000).

Çanakkale Boğazı'nın denetimi sağlandıktan sonra İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan savaş gemileri bu boğazı geçerek 13 Kasım 1918'de İstanbul limanına demirlemiştir (Gnkur, 1999). İşgaller sadece Boğazlar ile sınırlı kalmamış Anadolu'nun çeşitli yerleri de hızla işgal edilmiştir (Yılmazçelik, 2012). İmzalanan ateşkes antlaşması ile Osmanlı Devleti savunmasız bırakılmış ve düşman kuvvetlerinin tahakkümü altına sokulmuştur (Çubukçu, 1988).

Yapılan antlaşmaya istinaden Boğazlar ve İstanbul mücadelesiz bir şekilde İtilaf devletlerinin kontrolüne geçmiştir. Hukuki rejimi netleşmeyen Boğazların ileride tamamen Osmanlı Devleti'nin kontrolünden çıkarılacağı belli olmuştur. Wilson ilkeleri de zaten bu prensibi benimsemiş ve Boğazlar İtilaf devletleri kontrolünde uluslararası geçiş serbestliği kazanmıştır (Kazancı, 2007).

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti tarihinde benzeri bulunmayan karanlık bir döneme girmiştir. 1911 ile 1918 yılları arasında üç büyük savaşa girmiş olan Osmanlı Devleti, bu savaşların tümünden yenik ayrılmış, bu savaşları hepsinde maddi ve manevi kayıplar vermiştir. Wilson ilkelerine göre bağımsız bir Türk Devleti kuracağını ümit eden Türk halkının bu ümidi işgal devletleri tarafından boşa çıkarılmıştır. İşgal kuvvetleri, Türkleri tüm dünyaya zalim, vasıfsız ve kendi kendini yönetmekten aciz olarak göstermeye çalışmıştır. Ayrıca Türklerin elindeki yerleri diğer azınlıklara vererek bu azınlıklar için bağımsız veya özerk yönetimler oluşturmayı amaçlamıştır (Kara, 1981).

Mondros'tan sonra İtilaf devletleri savaş barış şartlarını görüşmek için 18 Ocak 1919'da Paris'te bir konferans düzenlemiştir. Bu konferansta yenilen diğer devletlerin barış şartları karara bağlanmıştır. Ancak İtilaf Devletleri arasında yaşanan Osmanlı topraklarını paylaşma konusundaki görüş ayrılığı sebebi ile Osmanlı Devleti'nin barış şartları karara bağlanamamıştır. Bu anlaşmazlığın en büyük sebeplerinden biri de Boğazların stratejik üstünlüğüne ele geçirme arzusu olmuştur. Ayrıca Anadolu'da

direnış hareketlerinin başlaması da konferansın Osmanlı Devleti ile ilgili görüşmeleri etkilemiştir (Belen, 1973b).

Konferans'a katılan devletlerden olan A.B.D. İstanbul ve Boğazlar çevresinde ayrı bir mandater devlet kurulması tezini savunmuş ancak bu konuda İngiltere ile uzlaşa sağlayamamıştır (Duman, 2015).

Bu konferansta ayrılığa düşülen önemli bir notla da Rusya'ya ayrılan topraklar olmuştur. Yapılan gizli antlaşmalar ile kendisine Doğu Anadolu'da ve Boğazlar çevresinde geniş topraklar vaat edilen Rusya, savaştan çekilince ona ayrılan toprakların yeniden paylaşılması konusunda İtilaf devletleri ayrılığa düşmüştür (Turan ve diğerleri, 2013).

Türk halkı, ülkenin sömürgeci devletler tarafından işgal edilmesi üzerine silahlı ve silahsız direniş hareketleri başlamıştır (Ercan, 1981). 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar İzmir'i işgal etmiş ve bu işgal tüm yurttaki büyük bir yankı uyandırmıştır. Azınlık Rumlar ise bu işgali büyük bir sevinçle karşılamış, Rum çetelerinin Doğu Karadeniz'de ki faaliyetleri hem genişlemiş hem artmıştır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine bölge halkı duruma sessiz kalmamış ve silahlı direnişe başlamıştır (Goloğlu, 2008). Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümeti tarafından bölgede meydana gelen karışıklıkları incelemek üzere Samsun'a gönderilmiştir. Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ulaşarak milli mücadeleyi başlatmıştır (Karpat, 2020).

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığı vakit ülkenin durumunu şu şekilde özetlemiştir:

1919 senesi Mayısının 19 uncu günü Samsun çıktım. Vaziyeti ve manzarai umumiye: Osmanlı Devleti'nin dâhil bulunduğu grup, Harbi Umumide mağlûb olmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır, bir mütarekename imzalanmış. Büyük Harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve memleketi Harbi Umumiye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmişler. Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin, mütereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği deni tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşanın riyasetindeki kabine; âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı.

Ordunun elinden esliha ve cepanesi alınmış ve alınmakta...

İtilâf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile, İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbulda. Adana vilâyeti, Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap, İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konyada, İtalyan kıtaatı askeriyesi; Merzifon ve Samsunda İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta, ecnebi zabıt ve memurları ve hususi adamları faaliyette. Nihayet, mebdei kelâm kabul ettiğimiz tarihten dört gün evvel, 15 Mayıs 1919 da İtilâf Devletlerinin muvafakatiyle Yunan ordusu İzmirde ihrac ediliyor.

Bundan başka, memleketin her tarafında, anasırı Hristiyanıye hafi, celi, hususi emel ve maksatlarının temini istihsaline, Devleti'n bir an evvel, çökmesine sarfı mesai ediyorlar (Atatürk, 1970, s. 1-2).

Samsun'dan Havza'ya geçen Mustafa Kemal Paşa, burada şehrin ileri gelenleri ile yaptığı istişare sonunu yurdun kurtarılması için harekete geçilmesi kararı alınmış ve 28 Mayıs 1919 tarihinde Havza'dan işgallere karşı direniş çağrısı yapmıştır (Yalçın ve diğerleri, 2016a). Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ile başlayan Kurtuluş Savaşı ile tüm vatanın kurtuluşunu hedefleyen dinamik kadro öncülüğünde direniş başlamıştır (Müderrişoğlu, 1974).

Anadolu'da direniş hareketi devam ederken Osmanlı Mebusan Meclisinin ilan ettiği Misak-ı Milli Belgesinde, Marmara ve İstanbul'un güvenliğinin sağlanması ve kapitülasyonların kaldırılması kararları alınmıştır (Sander, 2012). Bu belgede "İstanbul şehri ve Marmara denizinin güvenliğinin sağlanması koşulu ile Boğazların ticaret ve ulaşım koşullarının belirlenmesinde konu ile alakalı devletlerin verecekleri karar geçerli olacaktır." hükmü yer almıştır. Bu hüküm ile Türkiye Devleti, Boğazlar ile ilgili hususları konuya taraf devletlerle birlikte kararlaştırma mesajı vermiştir (Erdaş, 2000). Misak-ı Milli kararlarından memnun olmayan İtilaf devletleri ise 13 Kasım 1918'den beri fiili işgal altında tuttıkları İstanbul'u 16 Mart 1920 tarihinde resmen işgal etmişlerdir (Turan ve diğerleri, 2013).

Milli mücadeleyi zayıflatmak isteyen işgal devletleri Türk halkının içinde oluşan ayrılıkları ve bölünmeleri kullanarak iç isyanlar çıkartmışlardır. İç isyanları çıkmasının en büyük nedenlerinden biri de İngilizlerin Boğazları elinde tutmak ve Anadolu yönünde buraya doğru gelebilecek bir tehdiye karşı tampon bölgeler oluşturmak için isyanları desteklemesi olmuştur (Yalçın ve diğerleri, 2016a).

Anadolu’da kurtuluş mücadelesi faaliyetlerinin arttığı bir dönemde işgal kuvvetleri birçok toplantıdan sonra İtalya’nın San Remo kentinde ki konferansta barış antlaşmasına son halini vererek Osmanlı Devleti’ni barış görüşmelerine davet etmişlerdir (Akşin, 2007). Bu konferansta alınan karara göre de İstanbul ve Boğazların uluslararası bir idareye bırakılması ve bu komisyonda Rusya’nın da yer alması, Doğu Trakya’nın İstanbul’a kadar ki kısmının Yunanistan verilmesi kararlaştırılmıştır (Turan ve diğerleri, 2013). Osmanlı Devleti, tarafına sunulan barış taslağına karşı taslak ile itiraz etmiştir. Bu itiraza karşılık işgal kuvvetleri, Osmanlı’nın Boğazları kapatılarak savaşın süre yönünden uzamasına, askeri, mali ve insani kayıpları artırmasına sebep olması gibi nedenler belirtmiş ve bu nedenlerden ötürü Osmanlı Devleti’nin itirazına karşı çıkmıştır. İtirazı kabul edilmeyen İstanbul Hükümeti şartları belirlenen barış antlaşmasını 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr’de imzalamak zorunda kalmıştır (Oran, 2009).

İmzalanan Sevr Antlaşması ile Çanakkale ve İstanbul Boğazları ve Marmara Denizi savaşta ve barışta tüm devletlerin savaş ve ticaret gemilerine açık tutulmuştur. Boğazlardan serbest geçişin sağlayabilmek için ayrı bütçesi ve bayrağı olan bir Boğazlar Komisyonu oluşturulmuştur. Boğazların her iki yakası da silahsızlandırılmış ve güvenliğinin sağlanması işgal kuvvetlerine bırakılmıştır (Tukin, 1957). İstanbul’un Türklerin başkenti olarak kalması kararlaştırılmış ancak antlaşma şartlarına uyulmazsa veya azınlık hakları korunmazsa şehrin Türklerin elinden alınacağı hükmü belirlenmiştir (Kaştan, 2015).

Osmanlı Devleti’nin savaştan mağlup olarak ayrılmasından dolayı şartları oldukça ağır olarak hazırlanan bu antlaşmayı sadece Osmanlı hükümeti imzalamıştır. Osmanlı anayasası gereği meclisin onayından geçmesi gereken antlaşma yürürlüğe girememiş, Osmanlı hükümetinin yürürlüğe sokma çabası sonuçsuz kalınca Sadrazam Damat Ferit Paşa görevinden istifa etmiştir (Turan ve diğerleri, 2013).

Kurutuluş mücadelesini kuvvetlendirmek isteyen Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) hükümeti Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu desteği sağlamak üzere Moskova’ya gönderilen heyete verilen talimatnamenin 4. Maddesinde, Boğazlardan geçişin Karadeniz’e kıyısı olan tüm ülkeler serbest olması ve bunu sağlamak için de SSCB’nin tek başına değil de TBMM ile birlikte hareket etmesi, gerektiği belirtilmiştir (Erdaş, 2000,).

SSCB ile 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan Moskova Antlaşması'nın 4. maddesinde "Taraflar, Boğazların ticarete açılması ve Karadeniz'in kullanımı konusu Türkiye'nin bağımsızlığına zarar vermeyecek şekilde yapılacak düzenlemeler, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin oluşturduğu ortak bir heyet tarafından kararlaştırılacaktır." (Çolak, 2001, s. 39) ibaresi yer almıştır. İmzalanan antlaşmanın 4. ve 8. Maddeleri ile birbirlerinin rejimlerine yönelik yıkıcı faaliyetlere müsamaha edilmeyeceği taraflarca kabul edilmiştir (Karpas, 2019).

2.2.3.2. Lozan Antlaşması'ndan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne Kadar Geçen Sürede Boğazların Durumu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan barış antlaşmalarından sadece Sevr yürürlüğe girmemiş, TBMM Sevr'i tanımayarak mücadelesine devam etmiş ve ülkenin bağımsızlığı için başlatılan Kurtuluş Savaşı kazanılmıştır (Erim, 1957).

Türk ordusu işgal kuvvetlerine kazandığı zafere karşılık 24 Eylül 1922 tarihinde Çanakkale Boğazı bölgesine girmiş ve bölgenin tamamını kontrol altına almak istemiştir. Bu durum sonucu İngiltere ile karşı karşıya gelmiş ancak sorun diplomatik çözüme kavuşturulmuştur. 11 Ekim 1922'de işgal kuvvetleri ile Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve bu Antlaşma ile nihai barış sağlanana kadar Boğazların kontrolü İngiltere'ye bırakılmıştır (Başyurt, 1998).

Mudanya Ateşkes Antlaşması gereği Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında barışın sağlanması için 20 Kasım 1922'de Lozan'da bir konferans düzenlenmiştir (Şamsutdinov, 1999). Barış antlaşması imzalanmadan önce Boğazlar ile ilgili Lozan'da öne sürülen tezler şu şekilde olmuştur:

- 1- Ruslar Boğazlarda Türk egemenliğinin tam sağlanması ve ayrıca savaş gemilerine ve uçaklarına tam kapalılık istemiştir.
- 2- İtilaf Devletleri tam geçiş serbestliği sağlanması ve ayrıca bölgenin askerden arındırılması ve askeri güce kapatılmasını istemiştir.
- 3- Türk hükümeti ise İtilaf Devletlerinin askerden arındırma ve askeri güce kapatma tezinden vazgeçmesi şartıyla İstanbul ve Marmara'nın güvenliğini sağlamak koşuluyla tam geçiş tezini öne sürmüştür (Erkin, 1968).

Lozan konferansında Boğazların boşaltılarak kontrolün kendilerine bırakılmasını isteyen Türk heyetine karşılık müttefikler Boğazlarda oluşacak yeni statüye kadar kontrolün kendilerinde kalmasını kararlaştırmışlardır (Meray, 2018).

Boğazların durumu uluslararası arenada 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile netlik kazanmıştır (Atak, 1947). Antlaşmanın Boğazlar ile ilgili kısmını Türkiye ile birlikte İngiltere, Fransa, İtalya, SSCB, Romanya, Bulgaristan, Japonya ve Yugoslavya imzalamıştır (Başyurt, 1998). Yapılan antlaşmaya göre boğazlar ile ilgili şu kararlar alınmıştır:

Boğazlarda barış ve savaş dönemlerinde denizden ve havadan serbest geçiş esası kabul edilmişti (md. 23). Bu maddeye ek protokole göre Boğazlardan geçişi kontrol etmek üzere bir Türk üyenin başkanlığında İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Rusya ve Sırbistan temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulacaktı. Amerika Birleşik Devletleri de isterse bu komisyona üye olabilecekti. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının her iki yakasında belirli bir bölge silâhtan arındırılacaktı. Türkiye bu bölgede sayısı 12.000'i geçmeyen bir kuvvet bulundurabilecekti (Turan, 2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/lozan-antlasmasi>).

İmzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Misak-ı Milli Belgesi'nde yer alan ilkelere göre diğer devletler tarafından da resmi olarak tanınmış ve böylece uluslararası statüde kendine yer edinmiştir. Lozan Barış Antlaşması Türkiye'nin bundan sonraki dönemde ki dış siyasetine de temel teşkil etmiştir (Uçarol, 2000).

Antlaşmada yer bölgenin askersizleştirilmesinin yaratacağı güvenlik sakıncaları Türkiye Cumhuriyeti tarafından her fırsatta uluslararası arenada dile getirilmiştir. Bölgede oluşacak askeri tehlike karşısında garantör devletlerin taahhütlerini yerine getirmeme ihtimalleri, Milletler Cemiyeti'nin karar alma mekanizmasının yavaşlığı, sözleşmeye taraf devletlerin yanlı tutumları ve savaş anında dahi Boğazlardan geçiş serbestliği imkânı gibi durumlar Türkiye'nin güvenliği için tehlike oluşturmuştur (Erkin, 1968).

İmzalanan barış antlaşması'nın Boğazlar ile ilgili hükümlerinden memnun olmayan Türkiye, bu hükümleri değiştirebilecek imkân ve ortam aramıştır (Emanet, 2003).

2.2.4. Montrö Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

2.2.4.1. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne Doğru. Birinci Dünya Savaşı sonunda yaşanan ekonomik sorunlar dünyada bir mali krize neden olmuş ve 1929 ekonomik bunalımı ile birleşerek Avrupa'da dâhil birçok yerde sosyal, kültürel ve mali sorunlara yol açmıştır. Demokratik yönetimlerin yerini diktatörler almış ve İtalya'da Mussolini ve Almanya'da Hitler başa geçmiştir. Başa geçen diktatörler yayılma politikası izleyerek Avrupa'yı yeniden savaşa sürüklemiştir. Bu yayılma politikasına Uzak Doğu'dan Japonya'da katılmıştır (Dinç, 2008).

İki savaş arası dönem, barış çabalarından çok savaş çıkırtkanlıklarının atıldığı bir dönem olmuştur. Uluslararası ortam 1919 düzenini korumak isteyen anti-revizyonistler ve mevcut düzeni değiştirmek isteyen revizyonistler olarak ikiye bölünmüştür (Gönlübol ve Kürkçüoğlu, 1985). Avrupa'da savaş rüzgârlarının estiği bir dönemde Türkiye içeride hızlı reform hareketlerini gerçekleştirmiş ve ayrıca Lozan'dan arta kalan birçok sorun da çözüme kavuşturulmuştur. İzlenen barışçı politika sayesinde Balkanlar'da ve Ortadoğu'da yeni kurulan devletler ile dostane ilişkiler kurulması sağlamıştır. Oluşturulan Balkan ve Sadabat Paktları ile hem barışa katkı sağlamak hem de Avrupa'da oluşan yeni güçlere karşı savunma kalkını oluşturulmak istenmiştir. Atatürk'ün dış siyasette izlediği “Yurtta sulh Cihanda sulh” politikası Türkiye'nin uluslararası arenada saygınlığını artırmıştır (Gönlübol, 1992).

Lozan Antlaşması'nı imzalandığı dönemde ki dünyanın içinde bulunduğu siyasi şartlar ve barışı sağlamaya yönelik gelişmeler Boğazlar ile ilgili alınan kararların koruyucu nitelikte olduğunu düşündürmüştür. 1930'lardan itibaren tekrar başlamış olan Avrupa'da silahlanma yarışı, Boğazların savunulması yönünde endişeler oluşturmıştır. Türkiye için önemli olan Boğazların tahkimatı ve kendi kontrolüne geçmesi durumu o dönem için en önemli mesele olmuştur. Bu meseleyi Milletler Cemiyeti'ne ileten Türkiye'nin bu talebi cemiyetin Silahsızlanma Komisyonu tarafında kabul görmemiştir (Oğuz, 2007).

Türkiye güvenliği ve barışa destek için SSCB ile Dostluk Antlaşması'nın süresini 10 yıl uzatmış, bölgesel güvenlik için Balkan Antatın'nın kurulmasına vesile olmuştur. İtalya'nın Habeşistan'ı işgali sonrası İngiltere; İspanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan'a yardım garantisi vermiş ve böylece Akdeniz Paktı kurulmuştur.

Türkiye barışın ve güvenliğinin sağlanması yönünde önemli gördüğü bu pakta da dâhil olmuştur (Hacımustafaoğlu, 2008).

Görüldüğü üzere 1930'dan sonraki dönemde meydana gelen siyasi gelişmeler Türkiye'nin dış politikasını yeniden belirlemesine neden olmuştur. Bu dönemde İtalya'nın belirlediği Akdeniz politikası Boğazların savunulması konusunda endişeler yaratmıştır (Yel, 2009). Lozan'da Boğazların silahsızlandırılması, tahkimatı ve saldırı durumunda Milletler Cemiyetini'nin garantörlüğü şartları belirlenmiştir. Ancak saldırı durumunda yapılacak müdahale ilgili hükümler belirsizliğini korumuştur. Bu belirsizlikler Türkiye'nin güvenliğine ve meşru müdafaa hakkına gölge düşürmüştür (Ökten, 2008).

Türkiye, değişen şartlar dolayısı ile Boğazların silahlandırılmaması ve askerden arındırılmış bölge oluşturulması hükümlerini iptali için çok defa Milletler Cemiyetine başvurmuş ancak bir sonuç elde edememiştir. Ancak gösterdiği çabalar ve oluşturduğu algı sayesinde durumun önemini diğer taraf devletlere aktarmayı başarabilmiştir. Özellikle Yunanistan ve SSCB'de Türkiye'nin haklı taleplerine bu dönemde destek vermiştir. Almanya ve İtalya'nın saldırgan tavırlarını her geçen gün artması Türkiye'nin haklılığını bir kez daha ortaya koymuştur (Kazancı, 2007).

Almanya'nın Versay Antlaşması'nın hükümlerini değiştirmesi Türkiye için de bir fırsat doğurmuştur. Lozan'ın Boğazlar ile ilgili hükümlerinin değiştirilmesi talebini yinelemiştir. Milletler Cemiyeti'nin genel kurulunda durumu izah eden Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Boğazların silahsızlaştırılması ve askerden arındırılması hükümlerinin Türkiye'nin sahillerinin ve Boğazlardan sağlanan transit geçişin güvenliğini tehdit ettiğini, değişen şartlar gereği bu hükümlerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca taleplerini bir kez de Milletler Cemiyeti nezdinde ilgili devletlere nota olarak sunmuştur. Türkiye'nin barışı ve kendi güvenliğini sağlamaya yönelik göstermiş olduğu iyi niyet, samimiyet ve dürüstlük üye devletler tarafında gerçekçi bulunmuştur (Erkin, 1968).

Türkiye, Boğazları savunmaya yönelik değişiklik teklifini konuya taraf devletlerin hepsine sunmuştur. Türkiye'nin talepleri ilgili devletler tarafından haklı bulunmuştur (Yılmaz, 1998). Taraf devletlere verdiği notaya İtalya hariç diğer devletler olumlu yanıt vermiş ve Türkiye'nin değişiklik isteklerinin görüşülmesi için İsviçre'nin

Montreux kentinde 22 Haziran 1936 tarihinde bir konferans düzenlenmesi kararlaştırılmıştır (Yalçın ve diğerleri, 2016b).

2.2.4.2. Montrö Boğazlar Konferansı ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin İmzalanması. Konferansa Bulgaristan, Fransa, İngiltere ve ona bağlı Avustralya, Yunanistan, Japonya, Romanya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslavya iştirak etmiştir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 1973). 22 Haziran 1936 tarihinde resmi olarak başlayan konferansa Lozan Boğazlar Sözleşmesine taraf olmasına rağmen İtalya katılmamıştır (Özersay, 1999). Türkiye'nin konferanstaki savunduğu tez "Serbestlik içinde güvenlik" ilkesi olmuştur. Kendisi için azami güvenlik ve asgari sorumluluk politikasına göre tavır sergilemiştir (Goloğlu, 2009).

Türkiye konferansa sunduğu tezde Boğazlar Komisyonunun kaldırılmasını, Boğazlarda ki silahsızlandırmanın son bulmasını, savaş durumunda gerek askeri gerekse ticari gemilere ve uçaklara kapatılmasını istemiştir. İngiltere komisyonun devam etmesini ve Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin askeri gemilerine tonaj sınırlanması uygulanmasını istemiştir. SSCB ise Türkiye'nin tezini desteklemiş ve ayrıca Boğazların Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemilerine kapatılmasını istemiştir (Başyurt, 1998). Konferansta Japonya İngiltere'nin tezini desteklemiş, Fransa ve Karadeniz'e kıyıdaş devletler ise Türkiye'nin tezine destek vermiştir (Özersay, 1999).

Konferans'ın ilk günleri Türk ve İngiliz tezlerini tartışılması ile geçmiştir. Özellikle savaş gemilerinin geçiş usulü tartışmanın en can alıcı noktası olmuştur. Yaşanan uzun tartışmalar sonucu 15 Temmuz 1936 tarihinde uzlaşma sağlanmış ve 29 madde, 4 ek ve bir protokolden oluşan Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 20 Temmuz 1936 tarihinde konferansa katılan taraf devletlerce imzalanmıştır (Akgün ve Aydın, 1999).

Sözleşmenin imzalanmasından bir gün sonra Türk ordusu askerden arındırılmış bölgeye coşku seli içinde girmiştir. Fransız Dış İşleri Bakanlığının sözleşmenin diplomatik ve bürokratik işlemlerini tamamlamasından sonra 9 Kasım 1936 tarihinde resmen yürürlüğe girmişti . İmzalanan bu sözleşme

I.Ticaret Gemileri

II.Savaş Gemileri

III.Uçaklar

IV.Genel Hükümler

V.Nihai Hükümler olmak üzere beş kısımdan oluşmuştur (Erkin, 1968).

Türkiye Büyük Mille Meclisi (TBBM)'nde 31.07.1936 tarih ve 3056 sayılı kanun ile kabul edilen, 5 Ağustos 1936 tarihinde ise 3374 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan sözleşmenin içeriği şu şekildedir:

Bu kapsamda 1923 Boğazlar Sözleşmesi'ni değiştirecek Konferans, 22 Haziran 1936'da İsviçre'de Montreux'de toplanmış ve Montreux Sözleşmesi adını alan yeni Boğazlar Sözleşmesi 20 Temmuz 1936'da imzalanmıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin egemenlik hakları alanındaki eksikliği tamamlayan söz konusu Sözleşme, beş kısım (ticaret gemileri, harp gemileri, uçaklar, genel hükümler ve nihaî hükümler) ve dört eke ayrılmış olup, 29 maddeden, ibarettir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan serbest geçişi sağlayan ve denetimi tümüyle Türkiye'ye bırakan Montrö Sözleşmesi'nin asıl amacı kıyı Devleti' olan Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını saklı tutmakla beraber uluslararası deniz ticaretinin gereklerini ve yararlarını bu haklarla bağdaştırmaktır. Yani Montrö ile Boğazlardan yeni bir geçiş rejimi kabul edilmiş, bu yeni rejimin uygulanması ve denetimi sorumluluğu Türkiye'ye verilmiştir.

Nitekim ticaret gemilerinin denizden geçişi (gidiş geliş serbestisi) hususunda Sözleşme'nin birinci maddesinin ilk fıkrasında, "*Yüksek akit taraflar Boğazlarda denizden geçiş ve seyri sefayın serbestisi prensibini kabul ve teyit ederler*" denilmektedir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise bu serbestliğin bundan böyle bu sözleşme hükümleri ile düzenlendiği belirtilmekte ve ticaret gemilerinin Boğazlardan geçiş serbestisini şu başlıklar altında ele alınmaktadır:

a) Barış Zamanı: Ticaret gemileri gündüz ve gece herhangi bir engellemeye tabi olmadan Boğazlardan serbest bir şekilde geçeceklerdir. Boğazlardan transit olarak geçen gemilerden, sıhhi kontrol, fener, şamandıra gibi hizmetler karşılığında alınan ücretlerin haricinde bir ücret talep edilmeyecektir.

b) Savaş Zamanı ve Türkiye Savaşan Değilse: Barış zamanı için öngörülen serbesti rejimi Türkiye savaşan değilse savaş zamanı için de aynen geçerli olacaktır.

c) Savaş Zamanı ve Türkiye Savaşan İse: Bu durumda Boğazlardan ancak Türkiye ile savaş halinde bulunmayan devletlerin gemileri geçebilecektir. Bu geçişe hak kazanan gemiler, Boğazlara gündüz girecekler ve her defasında Türk makamları tarafından gösterilecek yol takip edilerek yapılacaktır. Bu halde kılavuzluk ücrete tabii tutulmadan mecburi kullanılabilir.

Yine bu Sözleşme ile Boğazların harp gemileri tarafından kullanılmasında, Türkiye'nin güvenlik çıkarlarını gözeterek, Karadeniz'e kıyısı olan ve olmayan devletler ayrımını yapmış ve kıyısı olmanın yararına ayrıcalıklar da içermiştir. Buna göre; Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin Karadeniz'e geçirebilecekleri ve bu denizde bulundurabilecekleri harp gemilerinin cinsi, büyüklüğü ve toplam tonajı sınırlanıyordu ki, bu hüküm güvenlikleri bakımından Karadeniz devletlerinin lehine idi. Karadeniz devletlerinin harp gemilerinin Boğazlardan geçişi için de bir hayli geniş bir serbesti tanınmıştır.

Sözleşme'de bu husus şu şekilde yer almaktadır:

a) Barış Zamanında: Harp gemilerinin geçiş düzeni usul, esas, tonaj ve gemi adedine ilişkin bir dizi kuralları içerir.

1- *Usul*: Geçiş izni elde etmek için izlenecek usûl 13. maddede belirtilmektedir. Bu maddeye göre Türk Hükûmetine çeşitli yollarla peşin bildiri verilecektir. Bu bildirinin süresi sadece 8 gün olacaktır. Ancak Karadeniz'e sahil olmayan devletler için bu süre 15 gün olacaktır. Bu bildiride gemilerin gidecekleri yer, isimleri, tipleri ve adetleri ile giderken ve dönüşte yine geçiş tarihleri bildirilecektir.

2- *Esasa ait şartlar*: Karadeniz'de sahili olan ve olmayan devletlerin hafif su üstü gemilerine, küçük muharebe gemilerine ve yardımcı gemilerine hiçbir resim ve vergiye tabi tutulmaksızın geçiş serbestisi tanınmıştır. Bunlar Boğazlara gündüz gireceklerdir. Aynı istisnalar şartı ile Boğazlardan geçecek yabancı deniz kuvvetlerinin tüm tonajı 15 bin tonu aşamayacaktır. Karadeniz'e sahili olmayan devletlerin barış zamanında bu denizde bulundurabilecekleri en yüksek tonaj 30 bin tonu aşamayacaktır.

b) Savaş Zamanı ve Türkiye Savaş Dışında İse: Bu durum Sözleşme'nin 19. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre harp zamanında ve Türkiye

harbe dâhil bulunmadığı takdirde, harp gemileri, barış zamanı için tespit edilen aynı şartlar içinde, Boğazlardan tam geçiş serbestisinden yararlanacaklardır.

c) Savaş Zamanı ve Türkiye Savaşan İse: Türkiye'nin savaşan olması halinde 20. madde barış zamanı için tespit edilen düzenlemeyi kayıtsız olarak kaldıracak ve harp gemilerinin geçişini tamamıyla Türk Hükümetinin taktirine bırakacaktır. Bu şekilde Türkiye'ye verilen tam yetkinin sonucu olarak, bu memleket için savaşan olmak, harp gemilerinin geçişi konusundaki bütün kuralların süreli olarak ortadan kalkması ve Boğazlar üzerinde egemenlik hakkının yeniden ve tam olarak tecili manasına gelmektedir.

d) Yakın Savaş Tehlikesi Hali: Türkiye'nin kendisini yakın bir savaş tehlikesinin tehdidine maruz hissederek 21 madde gereğince, henüz barışın mevcut olduğu bir anda harp zamanı için öngörülen tedbirleri almağa yetkili olması halidir. Ancak bu kural harp tehlikesi halinde Türkiye'nin fiilen savaşan olduğu zamanki şiddetiyle işleyebilir. Ancak bu yetkinin kullanılmasından evvel Boğazlardan geçmiş ve bu yüzden bağlı bulundukları limanlardan ayrılmış olan harp gemileri limanlarına dönebileceklerdir

(<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/montreux-montro-bogazlar-sozlesmesi-22-haziran-20-temmuz-1936/>).

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Tam Metni EK-I'dedir.

Sözleşme yirmi yıl süreli olarak belirlenmiştir. Bu yirmi yıllık sürerim bitimine iki yıl kala taraf devletlerden birisi ön bildirimde bulunarak sözleşmeyi bitirmek isterse sözleşme iki yıl sonara sona erer hükmü eklenmiştir. Yirmi yıl sonunda dahi taraf devletlerden herhangi birinin talebi doğrultusunda sözleşmenin iki yıl sonra sona ermesi ihtimali oluşmuştur. Ayrıca taraf devletlerden herhangi biri beş yılda bir sözleşmenin bir veya birkaç maddesinde değişiklik talep etme hakkı elde etmiştir. Talep edilen değişiklik(ler) için üç ay önceden ön bildirim ve iki taraf devletin desteği şart olarak sunulmuştur (Emanet, 2003).

Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa'da oluşan savaş tehdidine karşılık kendisi için güvenlik zafiyeti oluşturan Boğazlar Meselesi'ni uluslararası diplomasiyi kullanarak barışçıl bir yolla çözmüştür. Bu sayede Türk dış politikası cumhuriyetin ilk dönemlerine nazaran farklı bir yön almış, İngiltere ve diğer taraf devletler ile olan ilişkiler dostane bir şekle bürünmüştür (Dinç, 2008).

Yeni sözleşme ile Karadeniz’e kıyısı olmayan devletlerde Boğazlardan serbest geçiş hakkı elde etmiş ancak bu geçiş belirli şartlara bağlanmıştır. Yapılacak geçişler Türkiye Cumhuriyeti’nin güvenlik ve egemenliğine zarar vermeyecek şekilde düzenlenmiştir.

2.2.4.3. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Döneminde Boğazlar. SSCB, oluşan yeni statünün Karadeniz’e kıyısı olan devletler tarafından belirlenmesi yönünde baskı kurmaya başlamıştır (Başyurt, 1998). SSCB, Türkiye’nin batıya yakınlaşma siyasetini hoş karşılamamış ve Çarlık Rusyası’ndan beri uygulanan Boğazlara hâkimiyet stratejisi tekrar uygulanmak istemiştir. Bu strateji Türk - Sovyet ilişkilerini gerginleştirmiştir (Dinç, 2008).

Görünüşte sözleşmeden memnun görünen SSCB, sözleşmenin üzerinden daha üç ay geçmeden sözleşmeye aykırı olarak Boğazların müdafii ve silahlandırılması için Türkiye’ye ortaklık teklif etmiştir. Bu teklifine karşı Türkiye’den gelen Akdeniz güvenliği ve buradan gelecek saldırıya karşılık ortak hareket etme teklifini kabul etmemiş ve anlaşma sağlanamamıştır (Hacımustafaoğlu, 2018).

Boğazlar ile ilgili yeni statünün barışçıl bir yöntem ile çözülmesi diğer devletler içinde dış sorunların çözümünde uygulanacak yöntemlere örnek teşkil etmiştir. Ancak 1 Eylül 1939’da patlak veren II. Dünya Savaşı devletlerarası hassas dengeleri derinden sarsmıştır (Başyurt, 1998). Almanya’nın Polonya’yı işgali ile başlayan bu savaşta başlangıçta Mihver devletler olan Almanya, İtalya ve Japonya başlangıçta üstünlük elde etmiştir. Sonra ki süreçte müttefik devletlerden İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya ve savaşa sonradan dâhil olan A.B.D. önce dengeyi sağlamış daha sonrasında ise üstünlüğü ele geçirmiştir (Yılmaz, 1998).

Top yekûn savaş halini alan bu savaşta Türkiye barışı ve ulusal çıkarlarını koruma anlayışı ile tarafsız kalmıştır. Savaşın ilk yılları gerek İngiltere gerekse Almanya zaman zaman Türkiye’nin tarafsızlığından duydukları rahatsızlığı açıkça dile getirmişlerdir. Sovyet Rusya ise Türkiye’nin dostane yaklaşımlarına karşılık kendisi için Boğazların kendi harp gemilerine açık ve diğer devletlere kapalı tutulmasını ayrıca Boğazlar bölgesinde kendisine deniz ve hava üsleri verilmesini istemiştir. Ancak bu istekler kati suretle reddedilmiştir (Atak, 1947).

Türkiye’nin SSCB ile yaptığı dostluk antlaşmasını uzatma girişimleri ise SSCB’nin Boğazlar ile ilgili düşünceleri dolayısı ile sonuçsuz kalmıştır. Dostluk

Antlaşması için Moskova'ya giden Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a bu ziyarette bizzat Stalin tarafından Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile ilgili resmi bir öneri sunulmuştur. Ancak Moskova'da yapılan tüm toplantılarda Türk heyeti bu talepleri reddetmiştir (İnan, 1986). SSCB ayrıca Almanya'nın kendisine bir saldırı yapma ihtimaline karşılık Romanya ve Türkiye'nin kendisini desteklemesini talep etmiştir. Türkiye ise SSCB'nin kendisine karşı olan politikalarına karşı hep şüphe ile yaklaşmış ve tarafsızlığını muhafaza etmiştir (Yel, 2009).

Savaşın başlangıcında Almanya ve SSCB arasında yapılan ittifak anlaşmasından dolayı SSCB Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümlerinin kendi lehine değiştirilmesini talep etmiştir. Özellikle Hitler, Boğazlar bölgesinin SSCB kontrolüne geçmesinin kendisi için uygun bir düşünce olduğunu belirtmiştir (Özersay, 1999). SSCB, Boğazlar ile ilgili Almanya'ya bildirdiği taleplerini Roma Büyükelçisi nezdinde İtalya'ya da bildirmiş ve hatta aynı taleplerini aralarında ki ilişkilerin düzelmesi için İngiltere'ye de bildirmiştir (Kocabaş, 1994). Sonraki süreçte Almanya-SSCB ittifakı bozulunca SSCB Boğazlar ile ilgili taleplerinde vazgeçtiğini bildirir bir notayı Türk hükümetine vermiştir. Bu nota sonrası Türkiye ve SSCB arasında 25 Mart 1941 tarihinde Saldırmazlık deklarasyonu yayınlanmıştır (İnan, 1986).

Savaşın müttefiklerin lehine dönmesi üzerine barışı tesis edecek konferanslar düzenlenmiştir. Bu konferanslardan birisi olan Casablanca Konferansı'nda alınan kararlardan bir tanesi de savaşın yeni cephesinin Balkanlar yönünden açılması ve Türkiye'nin savaşa dâhil olması yönünde olmuştur. Washhington Konferansı'nda ise Türk hava sahasının kullanılması kararı alınmıştır. Ayrıca yine Moskova Konferansı'nda da Türkiye'nin savaşa dâhil olması istenmiştir (Yılmaz, 1998).

Düzenlen diğer bir konferans olan Tahran Konferansı'nın her gününde Türkiye konuşulmuş ve özellikle SSCB, Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Böylelikle hem kendisine sağlanacak yardımların güvenli şekilde ulaşması konusunda Boğazların kullanılması hem de Karadeniz'de bulunan Alman donanma gücünü bertarafını umut etmiştir (Yel, 2009).

Stalin döneminde Boğazlar ile ilgi taleplerinden vazgeçmeyen SSCB, Yalta Konferansı'nda da Türkiye'nin Boğazlara tek başına hâkimiyetinden rahatsız olduğunu belirterek Boğazlarda üs ve egemenlik paylaşımı hakkı talep etmiştir (Köse, 2015). Stalin, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Milletler Cemiyeti zamanı oluşturulduğunu

ancak bu cemiyetin artık var olmadığını bu sebeple sözleşmenin geçerliliğini yitirdiğini belirtmiştir (Eyüboğlu, 2008). Yalta Konferansı'nın Türkiye ile ilgili görüşmelerinde Boğazlardan geçişin sadece savaş zamanı değil barış zamanı da Türkiye'nin inisiyatifine bırakılmaması gerektiğini Montrö'nün günün değişen şartlarına göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Stalin'e hak veren Churchill ve Roosevelt konunun bakanlar nezdinde görüşülmesini önermiş ancak daha sonra boğazlar konusu konferansta gündeme alınmamıştır (Göktepe ve Seydi, 2015).

SSCB, Alman ordusuna karşı elde ettiği başarılar sonucu Türkiye'ye hasmane tavırlarına ve Boğazlar ile ilgili taleplerine geri dönmüştür. 19 Mart 1945 tarihinde verdiği bir nota ile de mevcut dostluk ve saldırmazlık antlaşmasını feshettiği bildirmiştir (Kocabaş, 1994). 7 Haziran 1945 tarihli Sovyet notasında ise Türk-Sovyet sınırında SSCB lehine düzenlemeler yapılmasını yani Kars ve Ardahan'ın kendisine bırakılmasını, Boğazlar bölgesinde kendisine üs verilmesini ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin kendi lehine değiştirilmesini talep etmiştir. Türkiye ise toprak ve üs taleplerine derhal reddetmiş, Boğazlardan geçiş ile ilgili yeni düzenleme talepleri için ise ikili görüşmelere açık olduğunu bildirmiştir (Başyurt, 1998).

SSCB, 17 Temmuz 1945 tarihinde yapılan Postdam Konferansı'nda Boğazlar ile taleplerini tekrar yinelemiştir. Ayrıca Boğazlar ile ilgili meselelerin sadece Türkiye ile kendi arasında çözüme kavuşturulmasını, diğer devletlerin konuya taraf olmamalarını istemiştir. Bunun yanı sıra SSCB kendisine ait ticaret ve savaş gemilerinin her koşulda serbest geçiş hakkı elde etmesini talep etmiştir (İnan, 1986).

SSCB'nin bu talepleri özellikle İngiltere tarafından tepki ile karşılanmış ve meselenin çözümü için Birleşmiş Milletler adres olarak gösterilmiştir. Konferansın sonuç bildirgesinin 16. Maddesinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin günün şartlarına uygun olmadığını ve bu sebeple yeniden düzenlenmesi gerektiği, bu meselenin üç devlet ve Türkiye arasında ayrı ayrı görüşülmesi gerektiği belirtilmiştir (Yel, 2009). Her ne kadar Postdam Konferansı'nda SSCB'nin talepleri İngiltere ve ABD tarafından uygun bulunmamış da SSCB'nin Boğazlar ile ilgili girişimleri Soğuk Savaş Dönemi'nde de devam etmiştir (Başyurt, 1998).

SSCB, 24 Eylül 1946 tarihinde Boğazlara ait daha önceki taleplerine benzer talepleri tekrar Ankara'ya bildirmiştir. SSCB'nin bu tehditvari tavırları üzerine ABD, Türkiye'den yana tavır takınmış ve harp filosunu Akdeniz'e göndermiştir. Bu

hareketine karşı SSCB herhangi bir karşılık verememiş ve bölgedeki ABD varlığını kabul etmeye başlamıştır (Kocabaş, 1998).

SSCB, Boğazlar için öne sürdüğü taleplere gerekçe olarak gösterdiği Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda sergilediği tutum Türkiye tarafında reddedilmiş ve üstelik resmi belgeler ile de çürütülmüştür. SSCB'nin güvenlik beklentilerinin daha sonraki süreçte dikkatli şekilde karşılanacağı ve mevcut sözleşme hükümlerine göre hareket edileceği beyan edilmiştir. Böylece SSCB'nin talepleri birkez daha kati suretle reddedilmiştir (Atak, 1947).

2.2.4.4. 1990 ve Sonrası Döneminde Boğazlar. 1946 yılından itibaren ABD'nin Türkiye'nin güvenliği için SSCB'ye karşı göstermiş olduğu tutum sayesinde bu ülkenin Türkiye'ye karşı uyguladığı baskı azalmaya başlamıştır. Türkiye'nin NATO'ya üye olması olası ile birlikte SSCB geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bu süreçten sonra toprak talebinde ve üs talebinden vazgeçtiğin belirten SSCB, Türkiye ile dostane ilişkiler tesis etme isteğini bir nota ile bildirmiştir. Türkiye uyguladığı politika sayesinde hem II. Dünya Savaşı hem de sonraki belirsizlik sürecini kayıpsız olarak atlattığı ve Boğazlar üzerindeki hâkimiyetini başta SSCB olmak üzere diğer devletlere göstermiştir (Hacımustafaoğlu, 2008).

1991 yılına gelindiğinde ise SSCB'nin dağılması sonucu birçok devlet bağımsızlığını kazanmış ayrıca yeni kurulan Rusya Federasyonu'da SSCB'nin devamı olarak kabul görmüştür. Karadeniz bölgesinde oluşan bu yeni durum sonucunda uluslararası arenanın gözü tekrar Kafkasya ve Hazar çevresine dönmüştür. Hazar petrollerini dünya pazarına açılması, bölgedeki ithalat ve ihracat kapasitesinin artması ile hem boğazlarda ki gemi trafiği artmış hem de güçlü devletlerin bölgeye olan ilgisi artmıştır (Ökten, 2008).

Soğuk Savaş sonrası dönemde artan trafik ve bölge ülkelerin artan ticaret hacmi Boğazların güvenliğini tehdit eder hale gelmiştir. Bu dönemden sonrada Türk Boğazları dünyanın önemli su yollarından olmuştur. Ancak bölgede artan petrol taşımacılığını trafiğini düzenleyici önlemler almak Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde dolayı zorlaşmıştır (Başyurt, 1998).

Avrupa'daki Tuna-Main, Tuna-Ren kanal hatlarının açılması, SSCB'nin dağılması ile birlikte birçok devletin ortaya çıkması ve Rusya Federasyonu'nun bu dağılmadan sonra Baltık limanlarını kaybetmesi gibi etkenlerde Boğazlardaki deniz

trafiğini artırmıştır. Özellikle son dönemlerde artan büyük gemi geçişleri de Boğazlarda can ve mal kayıplarına neden den olmuş çevresel felaketlere de davetiye çıkarmıştır (Özersay, 1999). Tablo 1.de son beş yıla ait geçiş sayıları belirtilmiştir.

Tablo 1. *Boğazlardan Geçiş Sayıları, 2017-2021*

Yıl	İstanbul Boğazı	Çanakkale Boğazı	Toplam
2017	42.978	44.615	87.593
2018	41.103	43.999	85.102
2019	41.112	43.759	84.871
2020	38.404	42.036	80.440
2021	38.551	43.342	81.893
Genel Toplam	217.751	202.148	419.899

Not. Tablodaki veriler T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Türk Boğazları Gemi Geçiş İstatistikleri web sitesinden derlenmiştir. <https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/turk-bogazlari-gemi-gecis-istatistikleri>

Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandığı dönemde Boğazlardan günlük otuz 17 gemi geçerken artan dünya ve İstanbul nüfusuna istinaden bu sayı kat be kat artmıştır. Pek çok türde tehlikeli maddenin taşınmasında tanker taşımacılığını kullanılması ve bu tankerlerin Boğazlardan serbestçe geçmesi Boğazların ve buradaki halkın ne kadar büyük tehlike altında olduğunu göstermiştir (Karataş, 2021). İstanbul Boğazı, uzun ve dar bir yapıya sahip olması sebebiyle artan bu deniz trafiğini kaldıramayacak hale gelmiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi günümüz şartlarına göre yeniden düzenlenmediği için burada yaşanan kaza sayıları da her geçen gün artmıştır (Yel, 2009).

Şekil 2. *14 Aralık 1960 Tarihinde İstanbul Boğazı 'nda Meydana gelen Gemi Kazası*

Not. Benzin yüklü Yugoslav tankeri (Zoranic) ile Yunan tankeri (World Harmony) çatışması (20 can kaybı). <https://www.kanalistanbul.gov.tr/tr/neden/kaza-ornekleri>

Şekil 3. 21 Nisan 1979 Tarihinde İstanbul Boğazı 'nda Meydana Gelen Gemi Kazası

Not. Romanya bayraklı tanker Independenta ve Yunan bayraklı kuru yük gemisi Evriyalı çatıştı. 43 mürettebat hayatını kaybetti. 75.000 ton ham petrol denize dökülerek çevre felaketine neden oldu. Boğazdaki yangın 27 gün sürdü. Denize akan ham petrol aylarca bir tabaka olarak Boğaz'da yüzdü. O dönemde deniz dibinde yaşayan canlıların ölüm oranının %96 olduğu tahmin edilmiştir. İstanbul halkı uzun süre balık yiyememiştir. <https://www.kanalistanbul.gov.tr/tr/neden/kaza-ornekleri>

Şekil 4. 6 Ekim 2002 Tarihinde İstanbul Boğazı 'nda Meydana Gelen Gemi Kazası

Not. Malta bayraklı Gotia, Emirgan İskelesine çatmıştır.

<https://www.kanalistanbul.gov.tr/tr/neden/kaza-ornekleri>

Şekil 5. 17 Haziran 2021 Tarihinde İstanbul Boğazı 'nda Meydana Gelen Gemi Kazası

Not. İstanbul Boğazı'nda geminin çarpması sonucu batan balıkçı teknesindeki 1 kişi kurtarılrken, 2 kişi hayatını kaybetti. <https://www.kanalistanbul.gov.tr/tr/neden/kaza-ornekleri>

Tablo 2. İstanbul Boğazı 'ndan Geçiş Yapan Tanker Sayıları (2021)

Ay	Çanakkale Boğazı			İstanbul Boğazı		
	TTA	LPG/LNG	TCH	TTA	LPG/LNG	TCH
Ocak	434	65	279	405	45	211
Şubat	400	58	229	391	40	200
Mart	522	68	275	493	50	224
Nisan	456	45	283	443	32	190
Mayıs	473	39	268	462	33	195
Haziran	439	43	263	427	44	209
Temmuz	420	46	260	427	42	217
Ağustos	427	46	262	436	38	187
Eylül	387	53	283	405	39	197
Ekim	423	49	312	414	32	271
Kasım	400	46	341	384	29	303
Aralık	415	69	330	398	38	297
G.Toplam	5.196	627	3.385	5.085	462	2.701

Not. Tabloda yer alan terimler, TTA: Türü Belirlenmemiş Tankeri, LPG/LNG: Sıvılaştırılmış Petrol Gazı/Sıvılaştırılmış Doğalgaz taşımacılığı yapan tankeri, TCH: Kimyasal madde taşımacılığı yapan tankeri ifade etmektedir. Tablodaki veriler <https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/turk-bogazlari-gemi-gecis-istatistikleri> web

sitesinde bulunan 2021 yılı Türk Boğazları Gemi Geçiş İstatistikleri Tablosundan derlenmiştir.

Günümüzde bu yoğun trafiği ve oluşan güvenlik tehlikesini azaltmak için Kanal İstanbul gibi projeler devreye sokulmak istenmektedir. Ancak bu projelerin uygulanması ve sonrasında yaşanacak olumlu veya olumsuz sonuçlar Boğazlardan geçiş rejimi belirleyen Montrö Boğazlar Sözleşmesi sebebi ile belirsizliğini korumaktadır (Akkaya, 2015).

2.3. Atatürk Dönemi Dış Politika ve Boğazlar Meselesi

2.3.1. Atatürk'ün Dış Politikaya Bakış Açısı

Atatürk'ün dış politikası iki dönemden oluşmaktadır. Birinci dönem Milli Mücadele zamanında yürütülen diplomasi olmuştur. Bu dönemin dış politikası, milli kurtuluşu sağlamak ve yeni bir devlet kurmak için yürütülen diplomasi faaliyetlerini kapsamıştır. İkinci dönem dış politikası ise cumhuriyet dönemidir ki bu dönemin dış politika anlayışı yeni kurulan devletin uluslararası sahneye çıkması ve uluslararası arenada yürütülen diplomasi faaliyetleri olmuştur (Armaoğlu, t.y.).

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu andan itibaren dış politikasını iki ana eksenle belirlemiştir. Bunlar: Ülkenin bağımsızlığının korunması ve yine ülkenin modern, laik, ulusal rejiminin korunması olmuştur (Karpaz, 2019). Atatürk Lozan Antlaşması'ndan sonra ülkenin dış politikasına fikirleri ile yön vermiş ve ayrıca milli dış politika oluşturulmasını sağlamıştır. Milletlin güçlü ve mutlu yaşayabilmesin milli özellikli iç ve dış politika ile sağlanabileceğini öngörmüştür. Bu sebeple dış politikadan tam bağımsızlık ve devletlerin arasındaki sorunların çözümü içi barışçıl tutum ilkelerini benimsemiştir (Turan ve diğerleri, 2013). Milli Mücadele döneminde bile dış politikada gerçekçi tutum sergileyen Atatürk, bu gerçekçiliğe dünya koşullarını çok iyi analiz ederek ulaşmıştır (Gönlübol, 2015).

Atatürk, dış politikada milli bir siyaset oluşturulması gerektiğini belirtirken milli siyasetin milli sınırlar içinde, kendi kuvvetine dayalı varlığı sürdürmek, halkın ve ülkenin mutluluğu için çaba göstermek, medeni dünyada medeni ve insanı muameleyi görmeyi hedeflemiştir. Ayrıca diğer devletler ile karşılıklı dostluk ilişkileri kurmayı

amaçlamamıştır. İç ve dış politikada barışı esas alan Atatürk, bu anlayışını tüm dünya ya “Yurtta sulh, cihanda sulh” sözü ilan etmiştir (Karal, 1981).

Atatürk Nutuk adlı eserinde dış siyaset ile ilgili esas düşüncesini kendisi şu şekilde ifade etmiştir:

Bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz mesleki siyasi, millî siyasettir. Dünyanın bugünkü umumi şeraiti ve asırların dimağlarda ve karakterlerde temerküz ettirdiği hakikatler karşısında hayalperest olmak kadar büyük hata olamaz. Tarihin ifadesi budur ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir.

Milletimizin, kavi, mesut ve müstekar yaşayabilmesi için, Devleti’n tamamen millî bir siyaset takibetmesi ve bu siyasetin, teşkilâtı dâhiliyemize tamamermutabık ve müstenit olması lâzımdır. Millî siyaset dediğim zaman, kasdettiğim mâna ve medlûl, şudur:Hududu milliyemiz dâhilinde, her şeyden evvel kendikuvvetimize müsteniden muhafazai mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki saadet ve ümranaçalışmak... Alelittlak tulü emeller peşinde milleti işgalve ızzar etmemek... Medeni cihandan, medeni ve insanimuameleye ve mütekabil dostluğa intizar etmektir (Atatürk, 1969, s. 436-437).

Yine Atatürk 1 Kasım 1928 tarihinde TBMM’nin üçüncü dönem ikinci toplanma yılı münasebeti ile yaptığı konuşmada dış siyaset politikası ile ilgili şu sözleri sarf etmiştir:

Efendiler! Haricî siyasetimizde dürüstlük memleketimizin emniyetine ve inkişafının masuniyetine dikkat, şiarı hareketimize kılavuz olmaktadır. Esaslı ıslahat ve inkişafat içinde bulunan bir memleketin hem kendisinde, hem muhitlerinde sulh ve huzuru cidden arzu etmesinden daha kolay izah olunabilecek bir keyfiyet olamaz. Bu samimî arzudan mülhem olan haricî siyasetimizde memleketin masuniyetini, emniyetini, vatandaşların haklarını her hangi bir tecavüze karşı bizzat müdafaa edebilmek kudreti de bilhassa gözde tuttuğumuz noktadır. Kara ve deniz hava ordularımızı bu memlekette sulhu ve emniyeti masun bulunduracak bir kuvvette muhafazaya bunun için çok ehemmiyet veriyoruz. Cumhuriyet Hükûmeti, milletler arasında emniyet mis âkları akdi için hususi bir gayret göstermektedir (Arsan ve diğerleri, 2006, s. 201).

Atatürk, Ülkenin Dış politikasının belirlerken bu politikayı gerçekçi yaklaşımla temel dinamikler üzerine kurmuştur. Bu temel dinamikleri ise “bağımsızlık, gerçekçilik, barışçılık, hukuka bağlılık, güvenilirlik, akılcılık, ileri görüşlülük” olarak belirlemiştir (Haytoğlu, 2013). Atatürk, yeni Türk Devleti’nin dış politikasında şu hedefleri amaçlamıştır:

1. Egemenlik ve eşitlik ilişkisine dayalı ilişkiler kurmak
2. Antlaşmalara ve hukuka saygı göstermek
3. İttifaklara katılmamak
4. Uluslararası örgütlere karşı çekimser politika takınmak
5. Mevcut dengeleri korumak
6. Batılılaşma ve demokratikleşmeyi sağlamak (Bağcı ve Yakut, 2018).

2.3.2. Atatürk’ün Boğazlar Meselesi ile İlgili Düşünceleri

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ilk yıllardan itibaren barışçı bir politika izlemesine rağmen dış politikada güvenlik endişesi yaşamıştır. Bu endişeye sebep ise Avrupa’da yaşanan gelişmeler olmuştur. Yine bu dönemde Türkiye güvenliğine en büyük tehdidi Batılı devletler olarak görmüştür. Bu sebeple devlet kurulduğu ilk dönemlerde kendisi için güç dengesi olarak SSCB’yi görmüştür (Sarınay, 2000).

I. Birinci Dünya savaşı sonrası imzalanan barış antlaşmaları ile Avrupa yeni bir düzene sokulmak istenmiş ancak bunda başarı sağlanamamıştır. Osmanlı Devleti, Çarlık Rusyası ve Almanya gibi büyük devletlerin yıkılması mevcut güçler dengesini alt üst etmiştir. Barış antlaşmaları sadece galip devletlerin çıkarlarını koruma üzerine tasarlandığı için Avrupa’nın yeni bir savaş dönemine girmesi kaçınılmaz olmuştur (Yalçın ve diğerleri, 2016b).

Dünya siyasetine bir yanda demokratik yönetimler, diğer yanda ise kominizm, faşizm gibi totaliter yönetimler yön vermeye başlamıştır. Ayrıca dünya ekonomik açıdan da sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. İki savaş arası dönemde 1925-1929 yılları arasında nisbi yumuşama görünse de 1929’dan sonra yaşanan ekonomik kriz ile birlikte ilişkiler tekrar gerginleşmeye başlamıştır (Gönlübol ve Kürkçüoğlu, 1985).

Türkiye Cumhuriyeti Lozan’ın ardılı sorunları çözmek için yedi sene uğraşmış, dış siyasetini belli bir düzene soktukten sonra istikrar dönemi ise pek uzun sürmemiştir.

1930'lu yıllardan itibaren Avrupa'da patlak veren buhranlar ister istemez Türkiye'yi de etkilemiştir. Revizyonist ülkelerin yaptığını yapmamış ve sorunların çözümü için barışçıl bir yol izlemiştir. Bu dönemde anti-revizyonist bir politika benimseyen Türkiye, özellikle İtalya'nın Doğu Akdeniz'de ki yayılmacı politikasına karşı statükoyu korumak isteyen Batılı devletlerle iş birliğine gitmiştir (Armaoğlu, 2014). İtalya'nın lideri Musolini'nin yayılma alanını Asya ve Afrika olarak belirmesi ve Akdeniz'i Bizim Deniz (Mare Nostrom) olarak tanımlaması Türkiye üzerinde tedirginlik yaratmıştır (Uzgüzel, 2009).

Bu dönemde Avrupa'da esen savaş rüzgârlarına rağmen Türkiye barışçıl politikasını terk etmemiştir (Gönlübol, 1992). Bu dönemdeki temel dış politika ilkesi "Yurtta Barış Dünyada Barış" olmuş ve bu doğrultta hareket ederek dış sorunları çözmeye çalışmıştır (Dinç, 2008).

İtalya'nın Habeşistan'ı işgali üzerine Milletler Cemiyeti bu ülkeye yaptırım uygulamıştır. Türkiye'de cemiyetin bir üyesi olarak bu karara uymuştur. Daha sonra ki süreçte yaptırım kararı uygulayan bazı ülkeler İngiltere öncülüğünde Akdeniz Paktı'nı oluşturmuş, Türkiye'de bu pakta üye olarak hem kendi güvenliğini hem de bölgesel barışı sağlamak istemiştir (Semercioğlu, 2015).

1936 yılında siyasi havanın bozulduğunu gören Atatürk, Boğazlar Meselesi'ni kati olarak çözmeye karar vermiştir (Ece, 2007). Değişen uluslararası koşullar gereği Türkiye, taraf devletlere nota vererek ülke güvenliği için Lozan'ın Boğazlar ile ilgili hükümlerin değiştirilmesi yönünde nota vermiştir. Bu notaya olumlu cevap veren taraf devletlerle 20 Temmuz 1936'da Montreux Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır (Tellal, 2009). Türkiye uluslararası dengelerde oluşan değişimden yararlanarak Boğazlar üzerindeki egemenliğine kavuşmuştur (Bağcı ve Yakut, 2018).

Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarına zarar veren Boğazlar Meselesi Atatürk için çözülmesi gereken önemli bir mesele olmuştur.

Atatürk'ün 24.10.2022 tarihinde Türkiye'nin barış şartları hakkında Unitedpress yazarına verdiği demeci şu şekilde olmuştur:

- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin barış programındaki ana noktalar nelerdir?
- Misak-ı Millî.
- Boğazlar Meselesinin çözümü için önerdiğiniz çözüm yolu nedir?

- İstanbul ve Marmara'nın güvenliği korunmak şartıyla Boğazların dünyaya açık bulunması ana amacımızdır. Bu konuda ilgili devletler ilebirlikte bulacağımız çözüm mantıklı ve geçerli olacaktır (akt. Bıyıklı, 2011, s. 55).

Yine barış şartları, iç ve dış siyasî meseleler hakkında Petit Parisien muhabinine verdiği 2 Kasım 1922 tarihinde demecinde şu sözleri söylemiştir.

Şu aralık tüm dünyayı saran bir mesele ortaya çıkmıştır ki, bu da Boğazlar Meselesidir. Boğazlardan geçiş serbestisi sağlamak bizim için bir ilke olduğunu tüm dünya bilir. Boğazların açılışı ve serbestliği bizim tarafımızdan güvence altına alınmıştır.

Biz, bu meselede bir tek şart öne sürüyoruz. O da, İstanbul ve Marmaradenizinin güvenliği meselesidir. Bu meselenin yalnız Türkiye'nin istek ve özel çıkarı çerçevesinde çözümlenemeyeceğini bilmez değiliz. Bu işte, Avrupa'nın genel çıkarı da göz önüne alınmak gerektiğini biliyoruz ve bunun için konferansta belirlenecek bir şekli kabule biz de hazırız (akt. Bıyıklı, 2011, s. 57).

Barış amaçları, konferans kapitülasyonlar ve Musul meselesi hakkında Le Journal muhabiri Paul Herriot'a Çankaya'da verdiği 25 Aralık 1922 tarihli demeçte ise şu düşünceleri belirtmiştir:

İstanbul ve Marmara denizinin güvenliği ve taarruzdan korunması hakkında gereken güvencenin verilmesi şartıyla Boğazların serbestliğini en önce teklif eden biziz. Bugüne kadar bunu yapmadılar. Bu türlü güvence isteğinde bulunduğumuzdan dolayı bizi ciddi bir biçimde hatalı göremezler. Bugün bizi Lozan'a çağıran kişilerin konferansın açılışından önce İstanbul'un bize geri verileceğine söz veren insanlar olduğunu hatırlayınca bu sözün bize iyi niyetle verilmiş olmasından kuşku duymaya başlıyoruz. Çünkü İstanbul'un esenliği ve güvenliği için gerekli olan şartlar hakkında bugün bizimle pazarlık yapılmak isteniliyor. Bununla birlikte bu konudaki düşüncemi bildirmeyi Boğazlar Meselesinin çözümlendiğini öğreneceğim güne erteliyorum (akt. Bıyıklı, 2011, s. 61).

Değişen dünya şartları dolayısı ile Türkiye ve Boğazların silahlandırılması hakkında Gladye Baker'e 21 Haziran 1935 tarihinde verdiği demeçte ise

Türkiye'nin Boğazları açık bırakmaya razı olduğu Lozan Antlaşması'ndan eri dünya durumu ve bazı şartlar değişmiştir. Boğazlar Türk toprağını iki bölüme ayırır. Bundan dolayı bu deniz geçidinin kuvvetlendirilmesi Türkiye'nin güvenliği ve savunması için çok önemlidir. O, aynı zamanda, uluslararası ilişkilerin can alıcı bir unsurudur. Anahtar durumunda böyle önemli bir yer herhangi serüvenci bir saldırganın keyfine ve acımasına bırakılamaz. Türkiye, olası barış bozucularının birbirleriyle savaşmak için Boğazlardan geçmesine engel olmak zorundadır (akt. Bıyıklı, 2011, s. 133).

sözlerini sarf etmiştir.

Atatürk, Montrö Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra 21 Temmuz 1936 tarihinde ise Cumhuriyet Gazatesi'ne şu demeci vermiştir:

“Milletin yüksek seciyesine, ordusunun bükülemez pazısına ve uygar insanlığın aldatılamaz sağduyusuna dayanarak ve güvenerek zekâ, mantık ve enerjinin, bütün insanlığın muhtaç olduğu barış ve huzur veren sonuçlar doğurabileceğinin bir delili olan Montrö Konferansı eseri, cidden sevinmeye ve sevindirmeye değer bir tarihî olaydır” (Kocatürk, 2007, s. 533).

Atatürk, İngiltere'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi için gösterdiği tavır ve Boğazlardan geçiş ile ilgili 1 Kasım 1936 tarihli TBMM konuşmasında şu sözleri sarf etmiştir:

İngiltere Kralı Sa Majeste Sekizinci Edvard'ın mütenekkiren ziyaretini ve Boğazlarda yeni rejimin, Montrö Mukavelesinin derpiş ettiği veçhile, tatbika başlandığını, bunların başında olarak zikretmeliyim.

Tanışmakla bahtiyar olduğum İngilizlerin Büyük Kırallıyla aramızda husule gelen dostluğun, milletlerimizin temayülâtına uygun olarak, iki hükûmet arasında fiilen inkişaf etmekte olan samimî münasebet üzerinde hayırlı tesirine şüphe yoktur.

Türkiye'nin hakkını teslim etmekle yüksek dostluk ve anlayış gösteren Montrö Mukavelesi âkidleri, aynı zamanda kritik devam eden arsiulusal durumun bu önemli devresinde, istikrarı için herkesin çalışması icabeden umumi sulh içine de, değerli hizmet etmiş oldular

Tarihte birçok defa münakaşa ve ihtiras vesilesi olmuş olan Boğazlar, artık tamamıyla Türk hâkimiyeti idaresinde, yalnız ticaret ve dostluk münasebetlerinin muvasala yolu haline girmişti. Bundan böyle muharib her hangi bir Devleti'n harb sefinelerinin Boğazlardan geçmesi memnudur (Arsan ve diğerleri, 2006, s. 222).

Türkiye Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile herhangi bir savaş tehlikesine karşı kendisini korumuştur. Ayrıca Lozan Antlaşması'nın üzerinde yarattığı baskıdan kurtularak kendisi güvenliği için çözülmesi gereken bu sorunu barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturarak bölgesel dengeyi sağlamıştır (Tosun, 1994).

Lozan'ın ardılı bir sorun olan Boğazlar Meselesi dönemim şartları ve fırsatları değerlendirilerek Atatürk'ün dış politika ilkelerine uygun şekilde çözülmüştür.

2.4. İlgili Yurt İçi Araştırmalar

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile ilgili literatürde birçok kitap, makale ve tez konusu olduğu saptanmıştır. Ancak “8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Yeri ve Önemi” ile ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Oğuz (2013), *Montreux'den günümüze Türk Boğazları (uygulamalar, sorunlar, çözümler)* adlı Yüksek Lisans tez çalışmasında; Boğazlar Meselesi'nin tarihsel gelişimini ve sonrasında yaşanan gelişmeler ve sözleşmenin devamlılığı hakkında çalışma yapmıştır.

Karakaya (2007), *Montreux Boğazlar sözleşmesi Ve Türk Boğazlarında geçiş rejimi* adlı Yüksek Lisans tez çalışmasında; Tezin I. Bölümünde; Uluslararası Hukukta, uluslararası boğazlardan geçişe dair genel kurallar ve tarihsel süreçte Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile Türk Boğazlarından geçişe ilişkin hukuki rejim hakkında bilgi vermiştir. Tezin II. Bölümünde; 1936 yılında Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra meydana gelen sorunlar ve bu sorunların çözüm çabalarını ele almıştır. Tezin III. Bölümünde; bahsedilen sorunların çözümü ve deniz kazalarının önlenmesi için Türkiye'nin iç hukuk kuralı olarak yürürlüğe koyduğu “Türk Boğazları Deniz Trafik Tüzüğü” ve bu tüzüğün uluslararası hukuka uygunluğu ele

almıştır. Sonuç Bölümünde ise; Türk Boğazlarında artan deniz trafiğinin getirdiği tehlikelerin giderilebilmesi için yürürlüğe konan Türk Boğazlarında Deniz Trafik Tüzüğü'nün, uluslararası hukuka uygunluğu araştırmış ve bu yönde tespitte bulunmuştur.

Ökten (2008), *Montreux Boğazlar Sözleşmesi* adlı Yüksek Lisans tez çalışmasında; Boğazlar Meselesi'ni Türk hâkimiyetine geçen dönemden itibaren inceleyeme başlamış daha sonra ki süreçte ikili antlaşmalar dönemi, çok taraflı antlaşmalar dönemi, I. Dünya Savaşı dönemi (Mondros, Sevr ve Lozan Antlaşmaları) hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Daha sonraki süreçte ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi öncesi, sonrası ve sözleşmenin içeriği ve son olarak Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin günümüze kadar geçerliliği hakkında tepsilerde bulunmuştur.

Hacımustafaoğlu (2008), *Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesini değiştirme çabaları ve Türkiye'nin geçişi düzenleme çalışmaları* adlı Yüksek Lisans tez çalışmasında; Boğazların fiziki özellikleri, konumu ve stratejik önemi hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra ise Boğazların tarihsel sürecini Lozan Konferansı'ndan itibaren incelemeye başlamış ve II. Dünya Savaşı öncesi gelişmeleri açıklamıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi için yapılan çalışmalar, hazırlıklar hakkında bilgi vermiş ve Lozan'ın Boğazlar ile ilgili hükümleri ile Montö'yü karşılaştırmıştır. İkinci kısımda ise II. Dünya Savaşı sonrası Boğazlar ile ilgili gelişmeler ve hükümlerinin değiştirilme çabaları hakkında bilgi verilmiştir. Son kısımda ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile ilgili olası değişiklik senaryoları ve geçiş düzenlemeleri hakkında tespitlerde bulunulmuştur.

Alpyavuz (2009), *Montreux (Montrö) Sözleşmesi uyarınca Türk Boğazlarından savaş gemilerinin geçiş rejimi* adlı Yüksek Lisans tez çalışmasında; Birinci Bölümde, Türk Boğazları öncelikle coğrafi ve hukuki açıdan kısaca ele almış ve müteakiben Türkiye ve Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler açısından stratejik önemine değinmiştir. İkinci Bölümde, savaş gemilerinin geçiş rejimi temelinde Montrö Sözleşmesi'ne kadar olan tarihsel süreç özetlemiştir. Üçüncü Bölümde, savaş gemilerinin geçiş rejimi ayrıntılarıyla ele alınarak teorik çerçeve çizilmiştir. Dördüncü Bölümde, uygulamaya ilişkin olarak günümüze kadar karşılaşılmış sorunlara değinilmiş, ortaya çıkan sorulara cevaplar aramıştır. Son olarak Beşinci Bölümde, hukuki statüde olabilecek değişiklikleri ele almış ve Birleşmiş Milletler (BM) Deniz Hukuku Sözleşmeleriyle teamül kuralları çerçevesinde konuya ilişkin öngörülerde bulunmaya çalışmıştır.

Vurgun (2015), *Güncel gelişmeler ışığında Montrö Boğazlar Sözleşmesi* adlı Yüksek Lisans tez çalışmasında; Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin güncel gelişmeler ışığında değerlendirilmesi konusunda çalışma yapma ihtiyacı üzerine tez çalışması hazırlanmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye'nin güvenliği, Karadeniz'in güvenliği, geçiş serbestisi ve Karadeniz-Akdeniz dengesinin korunması ilkelerini bhasetmiştir. Bu prensipler ışığında yaşanan teknolojik gelişmeler, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde uygulanmayan bazı hususlar ve en önemlisi imzacı devletlerin siyasi anlamda yaşadıkları ayrılma süreçleriyle birlikte yeni devletlerin ortaya çıkmış olması sorunu tarafsız bakış açısı ile ortaya konarak hukuk, uluslararası ilişkiler ve tarih açısından değerlendirilmiştir. Türkiye'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile sahip olduğu hakların korunması ve güncel gelişmeler açısından teknolojik alt yapı faaliyetlerin uygulaması önemi ve IMO standartlarının ne olduğu ve Türkiye tarafından hangilerinin uygulandığı konusu da araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir.

Kesici (2015), *İstanbul Boğazı'na alternatif bir su yolu olarak Kanal İstanbul'un Montreux bağlamında değerlendirilmesi* adlı Yüksek Lisans tez çalışmasında; Boğaz kavramı açıklanmış, Araştırmacı uluslararası boğaz tanımını açıklamış ve Dünya üzerindeki mevcut boğazlar ve kanallar hakkında bilgi vermiştir. Türk Boğazlarını tarihsel süreci hakkında bilgi verildikten sonra Montrö Boğazlar Sözleşmesi öncesi, maddeleri ve sonrasında yaşanan gelişmeler açıklanmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin fesih usulleri ve yüksek akid taraflar hakkında değerlendirmeler yapan araştırmacı son bölümde ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin güncel gelişmeler ve olaylar ışığında değerlendirilmesi ile ilgili tespitlerden bulunmuştur.

Koç (2019), *Değişen savaş kavramı ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi etkileşimi, Suriye örneği* adlı Yüksek Lisans tez çalışmasında; Boğazların tarihi ve Türk egemenliğine geçişi hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin öncesi sonrası ve güncel uygulamaları hakkında açıklamalar yapmıştır. Savaş ve savaş olgusunun hukuksal değişimi hakkında tespitlerde bulunan araştırmacı son bölümde Suriye İç Savaşı ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi etkileşimi hakkında tespitlerde bulunmuştur.

Kaya (2022), *Türk Boğazları'nda uygulanan geçiş rejimi ve güncel sorunlar: Montrö Türk Boğazları Sözleşmesi'nin feshi halinde ortaya çıkabilecek sorunlara ve Kanal İstanbul projesi'ne ilişkin tartışmalar* adlı Yüksek Lisans tez çalışmasında; Boğazların fiziki özelliklerine, jeopolitik ve jeostratejik önemine vurgu yapmıştır.

Boğazların tarihsel sürecini Türk egemenliğine geçtiği dönemden itibaren açıklamıştır. Tek taraflı hâkimiyet, iki taraflı antlaşmalar dönemi ve çok taraflı antlaşmalar dönemi hakkında bilgi verilmiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesinin öncesi, maddeleri ve sonrası hakkın açıklamalar yapılmıştır. Özellikle SSCB'nin dağılmasında sonra oluşan yeni Dünya düzeni sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin Boğazlardan geçiş rejimi ile ilgili hazırlamış olduğu 1994, 1998 tüzükleri hakkında tespitlerde bulunulmuştur. Son olarak Kanal İstanbul ve Kanal İstanbul Projesi'nin Montrö Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmesi yapılmıştır.

Boğazlar Meselesi ile ilgili birçok kaynak kitap incelenmiş bu kitaplardan;

Tukin (1947), *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi* adlı eserinde Boğazların tarihsel sürecini ilk çağdan itibaren açıklamaya başlamış ve daha sonraki süreçte Türk egemenliği dönemine geçiş yapmıştır. Eserinde özellikle Osmanlı-Rus diplomasi ilişkilerine Boğazlar Meselesi yönünden bakmıştır. Çarlık Rusya'nın Boğazlar Meselesi'ne karşı olan tutumu ve bu yönde yapılan diplomatik faaliyetler açık bir şekilde ifade edilmiştir. Yazar eserinde Osmanlı Devleti Dönemi'nde Boğazlar ile ilgi tüm antlaşmalara ve gelişmelere yer vermiştir.

Erkin (1968), *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi* adlı eserinde Boğazlar Meselesini tarihsel gelişimi, Türklerin Boğazları hâkimiyet altına alması, Rusların tarih sahnesine çıkışı ve sonrasında bu devlet ile Boğazlar için yapılan diplomatik mücadeleler anlatmıştır. Yine bu eserde de mesele tek taraflı hâkimiyet, ikili antlaşmalar dönemi ve çok taraflı antlaşmalar dönemi olarak tasniflendirmiştir. İkinci ve üçüncü bölümde ise Montrö'nün öncesi ve imza süreci ve sonrasında yaşanan gelişmeler anlatılmıştır. Dördüncü bölümde Boğazların 1936 sonrası uluslararası hukuki statüsü analiz etmiştir. Beşinci bölümde Türk-Sovyet diplomatik ilişkileri Boğazlar Meselesi ışığında analiz edilmiştir. Altıncı ve yedinci bölümde II. Dünya Savaşı ve sonrası gelişmeler aktarmıştır. Sekizinci ve dokuzuncu bölümde Türk-Sovyet gerginliği ve bu gerginliğin Boğazlar Meselesi'ne etkisi açıklamıştır. Son bölümde ise tüm bu gelişmeler neticesinde yazar fikrini beyan etmiştir.

İnan (1986), *Türk Boğazları'nın Siyasal ve Hukuksal Rejimi* adlı eserinde Boğazların hukuksal rejimi Osmanlı Devleti egemenliğinden Montrö Boğazlar Sözleşmesi dönemine kadar tarihsel ve hukuksal açıdan açıklamıştır.

Goryanof (2006), Rus Arşiv belgelerine göre Boğazlar ve Şark Meselesi adlı eserinde iki meseleyi de Rus arşivlerine göre açıklamaya çalışmıştır. Eser konuya Rusların bakış açısını görme bakımından önem arz etmektedir.

Meray (1976), *Montreux Boğazlar Konferansı – Tutanaklar, Belgeler* adlı eserinde konferansta resmi olarak oluşturulan konuşma tutanakları ve belgeler hakkında bilgi sunmaktadır. Eser konferans esnasında konferansa taraf devletlerce yapılan konuşmalar ve Boğazlar ile ilgili ortaya atılan tezler hakkında önemli bilgiler vermektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yapılmıştır. Nitel araştırmada yazılı doküman ve belgelerin analizi genellikle, gerek kendi başına gerekse görüşme ve gözlemle elde edilen verilere destek amacıyla kullanılan bir veri toplama yöntemidir. Doküman incelemesi ise araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman analizi nitel araştırma yöntemleri arasında yer almaktadır.

Nitel araştırmada en yaygın olarak kullanılan üç tür veri toplama yöntemi vardır; görüşme (odak grup görüşmesi dâhil), gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesidir.

Doküman analizi Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivine ve gerekli görülen kaynaklara başvurularak elde edilmiştir. Elde edilen verilerin araştırmada yansız bir şekilde kullanılması konusunda hassasiyet gösterilecektir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İlköğretim seviyesi 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında okutulan Montrö Boğazlar Sözleşmesi oluşturmaktadır. Bu çalışmada amaçlı örneklem türlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme seçilmiştir, bu noktada veri kaynaklarına erişilebilirlik önemli olmuştur. Örnekleme ise 2022-2023 eğitim öğretim yılında Türkiye’de okutulan Ortaokul kademesi 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Doküman/Kayıt inceleme yöntemi kullanılmıştır.

Doküman incelemesi: Nicel bir veri toplama yöntemi olmakla birlikte, belgelenmiş anlatılar üzerinden nitel veri toplamaya da olanak vermektedir. Bireylere bağlı olunan bir veri toplama yöntemi değildir, incelenecek dokümanlar/kayıtlar zaten mevcuttur. Belli bir program için yapılan başvurular bu yolla incelenebilir. İncelenecek mevcut dokümanlar/kayıtlar yayınlanan istatistikler, veri tabanları, log kayıtları ya da gazete arşivleri olabilir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma hakkındaki veriler var olan kayıt ve belgeler incelenerek doküman incelemesi yöntemi ile toplanmıştır. Mevcut belgeler tespit edilip elde edilen bilgiler değerlendirilerek tahlil edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşiv belgeleri ile arşiv belgeleri dışında tetkik eserlere de ulaşılmış ve bunlar da çalışmada kullanılmıştır. Arşiv belgeleri ve tetkik eserler dışında kütüphanelerden konuyla ilgili kaynaklara ulaşılmış, erişime açık web sitelerinin kaynaklar incelenmiş, yine konu ile ilgili tez ve makaleler incelenmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma bütün parça bütün ilkesi gereği ilk olarak çalışmanın taslağı belirlenerek araştırmaya başlanmıştır. Çalışma alanıyla ilgili belgeler ve eserler toplanarak, alıntılar yapılmış yapılan alıntılar kaynakça kısmında hassasiyetle belirtilmiştir. Çalışmada elde edilen arşive belgelerinin fotoğraflarına da yer verilmiştir. Yapılan alıntılar çalışmanın kronolojik sırasına uygun şekilde kullanılmıştır. Sıralamada çalışmanın geneline uygun açıklayıcı bilgiler sunulmuştur. Açıklayıcı bilgiler konu başlıklarına göre yapılandırılmıştır.

Bilgiler araştırmanın problemine çözümleyici olabilmesi için devamlılık ilkesine uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın çalıntı veya aşırma olmadığını kanıtlamak için kaynakçalar detaylı olarak yazılmıştır. Çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanabilmesi için Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivine, alınan belgelerin fotoğraflarına yer verilmiştir. İncelenen ders kitaplarının basım ve yayım bilgilerine yer verilmiştir. Değerlendirme işleminin sonuç bölümünde belirtilmesiyle birlikte çalışma tamamlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin MEB Öğretim Programlarındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular

Eğitim, istendik ve kalıcı öğrenmeleri oluşturma sürecidir. İstendik öğrenmelerin gerçekleşmesi için eğitin faaliyeti bireyin gelişimine ve öğrenme özelliklerine göre düzenlenmeli ve uygulanmalıdır. Ayrıca öğretimin belli hedefler doğrultusunda planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Yurtal, 2009).

Milli Eğitim Bakanlığı'na göre Eğitim sistemimizin temel amacı;

Değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevi kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur. Güncellik içinde öğrenme öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalıştığımız bilgi, beceri ve davranışlar ise bizi biz yapan değerlerimizin ve yetkinliklerin günün şartları içinde görünürlük kazanma araç ve platformlarıdır; günün şartları içinde değişiklik gösterebilir yapısıyla arızîdir ve bu sebeple de sürekli gözden geçirmelerle güncellenir, yenilenir (MEB, 2018a, s. 4).

şeklinde ifade edilmektedir.

Atatürk'ün eğitime ve milli eğitime bakış açısı ise şu şekildedir:

Eğitimidir ki, bir milleti özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır veya bir milleti kölelik ve yoksulluğa terk eder. Eğitim kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman herkes kendince istediği bir anlama geçer. Ayrıntılarına girilirse eğitimin hedefleri, amaçları çeşitlenir. Meselâ dinî eğitim, millî eğitim, uluslararası eğitim... Bütün bu eğitimlerin hedef ve amaçları başka başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyeti'nin yeni kuşağa vereceği eğitimin, millî eğitim olduğunu kesinlikle ifade ettikten sonra diğerleri üzerinde durmayacağım. Yalnız işaret etmek istediğim anlamı kısa bir örnek ile açıklayacağım: Yeryüzünde üç yüz milyonu geçen İslâm vardır. Bunlar ana, baba, hoca eğitimiyle, eğitim ve ahlâk almaktadırlar. Fakat acınarak söylüyorum, gerçek olay şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kitleleri şunun veya bunun tutsaklık ve hor-görü zincirleri altındadır. Aldıkları manevî eğitim ve ahlâk, onlara bu tutsaklık zincirlerini kırabilecek insanlık niteliğini verememiştir, veremiyor. Çünkü eğitimlerinin hedefi millî değildir. Millî eğitimin ne demek olduğunu bilmekte artık hiçbir şekilde karışıklık kalmamalıdır. Bir de millî eğitim esas olduktan sonra onun dilini, yöntemini, araçlarını da millî yapmak zorunluluğu tartışmadan uzaktır. Millî eğitim ile geliştirmek ve yükseltmek istenilen genç beyinleri, bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayalî fazlalıklarla doldurmaktan dikkatle kaçınmak gerekir (Arsan ve diğerleri 2006, s. 316).

Millî Eğitim Bakanlığı 2018 yılında güncellediği eğitim programları incelendiği zaman bakanlığın ortaokul öğrencilerinin dersleri için hazırladığı ve uygulamaya koyduğu öğretim programlarının amaçlarını şu şekilde belirtmiştir:

Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak (MEB, 2018a, s. 3).

TDK'ye göre *Tarih*; “Toplumlari, milletleri, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki ilişkileri, daha önce ki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her milletin kurduğu medeniyeti inceleyen bilim” olarak tanımlanmıştır.

Toplumda oluşturulmak istenen ortak hafıza sayesinde toplumda tarih bilinci gelişmek amaçlanmıştır. Oluşturulan bu tarih bilinci politik ve sosyal olaylara sıkı şekilde bağlanmıştır. Öğrenciler öğrenme ortamında edindikleri bilginin yanı sıra öğrenme ortamı dışındaki sosyal ve kültürel alanlarda da tarih ile ilgili bilgiler edinmektedir (Güven, 2014).

Tarih eğitiminin güncel amaçlarına bakıldığı zaman iki yönü olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi genellikle gelişmemiş toplumların uyguladığı kültürel aktarım olarak tarih eğitimi, ikincisi ise gelişmiş toplumların zihinsel becerileri geliştirmek için uyguladığı tarih eğitimidir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008). Tarih öğrenmenin gerekçeleri şu şekilde sıralanabilmektedir.

1. Tarihsel bilgiyi, toplumsal değerleri öğrenmek ve kültürel aktarımı sağlamak
2. Toplumun geçmişini ve bugünü anlamak
3. Geçerli ideolojik yapıyı benimsetmek ve kimliksel gelişimi tamamlamak
4. Deneyimsel ve bilimsel düşünme becerilerini kazanmak
5. Tarih ile ilgili temel kavramları öğrenmek (Kaymakçı, 2017).

Modern Dünya'nın devletleri, varoluş felsefelerini gerçekleştirebilmek için gerekli olan ve ideolojilerini anlamlı kılan modern tarih eğitimini hayata geçirmek istemiştir. Türkiye Cumhuriyeti ise modern devlet oluşumu ve insan yetiştirme anlayışı için Atatürkçülük ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi eğitimine önem vermiştir. Bunu sağlamak içinde ilköğretim kademesinden başlayıp yükseköğretim dâhil olmak üzere İnkılap Tarihi eğitimini devreye sokmuştur. Bu sayede milli kimlik ve kolektif hafızayı oluşturmayı amaçlamıştır (Akbaba ve diğerleri, 2014).

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi iki temel kavramda birleşmiştir. Bunlardan ilki “İnkılapçılık” diğeri ise “Atatürkçülük”tür.

TDK'ye göre *İnkılapçılık*, “Toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik, iyileştirme, devrim, reform” anlamına gelmektedir. İdeolojik olarak bakıldığında ise *İnkılâpçılık*, “Türk İnkılâbı'nın korunması, aklın ve bilimin yol göstericiliğinde çağın gerçeklerine göre sürekli olarak geliştirilmesi ve yenilenme ilkesidir. Geçmişten ziyade geleceğe dönük bir ideoloji olan Atatürkçülüğün dinamik idealini oluşturur.” (Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2022).

Atatürk Türk İnkılapları'nın amacını şu şekilde belirtmiştir.

Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün mana ve eşkaliyle medeni bir heyeti içtimaiye haline îsal etmektir, inkılâbatımızın umdei asliyesi budur. Bu hakikati kabul edemiyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir. ğimdiye kadar milletin dimağını paslandıran uyuşturan bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Herhalde zihniyetlerde mevcut hurafeler kamilen tardolunacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağa hakikat nurlarını infaz etmek imkânsızdır (Arsan ve diğerleri 2006, s. 334).

Atatürkçülük, ise “Atatürk’ün düşüncelerini uygulamak, ülkülerini ve amaçlarını gerçekleştirmek, Türk toplumunun düzenini onun gösterdiği yönde biçimlendirmek, Türk yurttaşına ve ulusuna insanlık evreninde onun istediği değeri ve yüksekliği sağlamak ve bu inancı güçlendirmek çabaları” (Yazıcı, 2015, s. 671) olarak ifade edilmiştir.

Her ideolojinin olduğu gibi Atatürkçülüğünde belli başlı özellikleri vardır. Bunlar: dogmatik olmaması, tüm toplumlara uygulanabilir olması, akla, bilme ve insan sevgisine dayalı olmasıdır. Bu özellikler onu gelişime açık tutmuştur (Ertuğrul, 2010).

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ile öğrencilere çağdaş toplumun gereklilikleri, demokrasinin ilke ve hedeflerini ve ülkenin uluslararası ilişkilerde karşısına çıkmış sorunları çözerken yaşadığı güçlükleri anlatan bir derstir. Bu ders ile öğrenciler sadece tarih bilgisi değil Türkiye Cumhuriyeti’nin temelini oluşturan Atatürk ilke ve inkılaplarının amacının oluşumunda ki tarihi olayları aktarmaktır. Ayrıca öğrencilerin bu ilke ve inkılapların devamlılığını sağlaması amaçlanmıştır (Akbaba, 2008).

“Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi” dersleri ilk olarak 1925 yılında Ankara Üniversitesinde İhtilaller Tarihi adı altında verilmiştir. 1926 yılında ise “Türk İnkılap Tarihi” adını almıştır (Özüçetin ve Nadar, 2010). 1982 yılına kadar “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” tarihi olarak okutulan ders bu yılda içeriğine Atatürkçülük boyutunun kazandırılması ile “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük” adını almış ve günümüze kadar bu isimle okutulmaya devam etmiştir (Tangülü ve diğerleri, 2014).

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretim programı “Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları

kazandıran bir yapı görmemiştir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir” (MEB, 2018a, s. 4) amacına yönelmiştir.

Öğretim programında değerler ayrı bir öğrenme alanı, konu veya ünite olarak görülmemiş tüm öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır. Bu öğretim programlarında adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik gibi kök değerler yer almaktadır. Ayrıca T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programının dersin doğasına uygun olarak millî, manevi, insani ve evrensel değerlere yer verildiği belirtilmiştir (MEB, 2018b).

Yine 2018 yılında tüm programlarda yer alan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi için de yer alan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmayı amaçlamıştır (MEB, 2018a).

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretim programı incelendiğinde dersin özel amaçları şu şekilde sıralanmıştır:

1. Atatürk’ün askerlik ve devlet adamlığı yetenekleri ile inkılapçı niteliklerini öğrenerek onun kişilik özelliklerini örnek almaları,
2. Millî Mücadele örneğinden hareketle Türk milletinin millî birlik ve beraberlik anlayışı içerisinde özgürlük, bağımsızlık ve vatanseverlik duyguları ile her türlü zorluğun üstesinden gelebileceğini anlamaları,
3. Türk Millî Mücadelesi ve inkılabının, millî ve evrensel özelliklerini kavramaları,
4. Dönemin ağır şartlarında büyük güçlüklerle rağmen Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen Türk İnkılabı’nın tarihî anlamını ve önemini kavramaları,
5. İnsan hakları, ulusal egemenlik, tam bağımsızlık, milliyetçilik, demokrasi, çağdaşlık, laiklik ve cumhuriyet kavramlarının Türk milleti için ifade ettiği anlam ve önemi kavramaları,

6. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesindeki yerini kavrayarak Atatürk İlke ve İnkılaplarının esas aldığı değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
7. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip, millî, manevi ve evrensel değerleri benimseyen birer vatandaş olarak yetişmeleri,
8. Atatürk İlke ve İnkılaplarının, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti'nin dinamik temelini oluşturduğunu kavramaları,
9. Türkiye'nin jeopolitik önemini bölgesel ve küresel etkileri açısından değerlendirerek iç ve dış tehditlere karşı duyarlı olmaları,
10. Bu programda ifade edilen kişisel ve sosyal yeterlik ve becerilerin yanı sıra, tarihe özgü beceri ve yeterlikleri de kazanarak geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bağlantılar kurmaya dayalı bir tarih bilinci geliştirmeleri,
11. Türk milletinin bir mensubu ve insanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak Türkiye'yi ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,
12. Günümüzün sorunlarına mantıklı bir yaklaşımla çözümler üretmesini sağlayacak ve kendilerini geleceğe hazırlayacak bilgi, beceri, değer ve tutumlar kazanmaları amaçlanmıştır (MEB, 2018a, s. 8).

Öğretim programının tüm öğeleriyle birlikte etkin olarak uygulanmasında ve dersin öğretiminde şu hususlara dikkat edilmesi istenmiştir.

1. Öğrenci, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin konuları ile ilkokul birinci sınıftan itibaren karşılaşmaktadır. Dersin öğretmeni, sekizinci sınıfa kadarki öğretim programlarından yararlanarak öğrencinin işlenecek konular hakkında daha önce öğrendiklerini dikkate almalıdır.
2. Atatürk'ün kişilik özellikleri (vatan ve millet sevgisi, idealist oluşu, mantıklı ve gerçekçi oluşu, sabır ve disiplin anlayışı, ileri görüşlülüğü, açık sözlülüğü, çok yönlülüğü, öğreticilik yönü, sanatseverliği, yöneticiliği, yenilikçi düşüncesi, önder oluşu, kararlı ve mücadeleci oluşu, planlı çalışması, inkılapçılığı, birleştirici ve bütünleştirici oluşu, insan sevgisi) her bir ünitenin uygun yerinde işlenmelidir.

3. Öğretmen, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde geçen tarih metodolojisine dair kavramlar (kanıt, sebep-sonuç, süreklilik-değişim, benzerlik-farklılık gibi) ile dersin içeriğine özgü kavramları (Tekâlif-i Millîye, Kuvâ-yı Millîye, millî egemenlik, tam bağımsızlık, cumhuriyet, demokrasi, meclis, insan hakları gibi) öğrencilerin öğrenmelerine ve bu kavramları doğru kullanmalarına dikkat etmelidir.

4. Millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş ve kutlama günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanılarak öğrencilerin tarihsel duyarlılıkları ile Türk Milletine, Türk Devletine, Türk Vatanına ve Türk Bayrağına sevgi, saygı ve takdir duyguları geliştirilmelidir.

5. Öğretmen, öğrencilerin millî, manevi ve evrensel değerlerini pekiştirmeli; millî, üniter, çağdaş, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri konusunda onlara rol model/yol gösterici olmalıdır.

6. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, tarihsel düşünme becerileri, öğrenmeyi öğrenme, sosyal beceriler, vatandaşlık becerileri, kültürel farkındalık, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik gibi becerilerin geliştirilebilmesi için farklı yöntem ve teknikler kullanılmalıdır.

7. Konuların işlenişinde birinci el kaynakların (arşiv belgeleri, somut tarihî miras öğeleri, Nutuk vb.) kullanılması önemlidir. Öğrencilerin ele alınan olayları kendi bağlamları içerisinde kavrayabilmeleri için o dönemle ilgili yazılı, sesli, görsel ve görüntülü kaynaklara yer verilmesine özen gösterilmelidir. Bu amaçla ayrıca sözlü ve yazılı edebî ürünler ile gazete, internet vb. medya araçlarından yararlanılabilir (MEB, 2018a, s. 9).

Tablo 3. *Ünite, Kazanım Sayıları ve Süreleri*

Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Süre/Ders Saati	Kazanım Başına Düşen Süre
Bir Kahraman Doğuyor	4	8	2
Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar	8	18	2,25
Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm!	7	14	2
Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye	9	12	1,33
Demokratikleşme Çabaları	3	6	2
Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası	3	6	2
Atatürk'ün Ölümü ve Sonrası	5	8	1,6
TOPLAM	39	72	1,85

Not. Tablodaki veriler MEB'in 2018 yılından itibaren uygulamaya koyduğu T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretim programından derlenmiştir. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=355>

Tablo 3. İncelendiği zaman görülüyor ki T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretim programında 7 ünite bulunmaktadır. Bu 7 üniteye toplam da 39 adet kazanımı belirlenmiştir. Bu kazanımlara ayrılan toplam ders saati süresi ise 72 satır. En fazla kazanıma sahip ünite, 9 kazanım ile Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye ünitesidir. En az kazanıma sahip ünite ise 3 kazanım ile Demokratikleşme Çabaları ve Atatürk Dönemi Dış Politikası üniteleridir. Dersin işlenme süresi açısından bakıldığında ise en fazla süreye 18 ders saati ile Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar ünitesi sahiptir. En az süreye sahip üniteler ise 6 ders saati ile Demokratikleşme Çabaları ve Atatürk Dönemi Dış Politikası üniteleridir. Kazanım başına düşen süreye baktığımızda ise en fazla süre 2,25 ile Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar ünitesine aittir. En az süre ise 1,33 ile Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye ünitesidir.

Bu veriler değerlendirildiği zaman her kazanım için en az iki ders saati gerekmektedir ki bu da 78 saat yapmaktadır. Arada 6 saatlik bir fark bulunmaktadır.

Keskin (2018)'in Sekizinci Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Atatürkçülük Ünitesinin İşlenişine İlişkin Öğretmen Görüşleri adlı yüksek lisans tez çalışmasında: Ortaokul Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre dersin süresi ile ilgili hafta iki saat olmasının en önemli sorunlardan bir tanesi olduğu belirtmiştir. Ayrıca dersi yıllık plana göre yetiştirmesi zorunluluğu olan öğretmenler için bunun büyük sorunlar yaşattığı belirtmişlerdir. Öğretmenler yıllık plandaki kazanımları verebilmek için yoğun bir tempoda ders işlemek durumunda kaldıkları sonucuna ulaşmıştır.

Tangülü, Tosun ve Kocabıyık (2014)'in Ortaokul 8. Sınıf İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretiminde Karşılaşılan Sorunların Sosyal Bilgiler Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi adlı çalışmalarında, çalışmaya katılan öğretmenler 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde en önemli sorunun ders süresinin yetersizliği olarak görmüşlerdir. 2010 yılından itibaren ders saatinin 3 saatten 2 saate düşürülmesi ile içeriğin öğrenciye aktarılması sorununun ortaya çıkmaya başladığını belirtmişlerdir.

Tekdal (2020), Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Aktarımına İlişkin Öğretmen Algıları: Malatya Örneği adlı çalışmasında, çalışmaya katılan öğretmenlerden elde ettiği bulgularda dersin müfredatının yoğun olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca öğretmenlerin 2 saatlik ders süresinin bu yoğunluğu karşılamadığı, bu sebeple ya ders saatinin 3 saate çıkarılması ya da müfredat yoğunluğunu azaltılması görüşün savunduklarını belirtmiştir.

Dersin uygulayıcısı olan öğretmenlere yönelik akademik çalışmalar incelendiğinde; öğretmenlerin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ile ilgili sorunların en başına ders saati süresini koydukları görülmektedir. Derse verilen sürenin dersin içeriğinin öğrencilere aktarılması için yeterli değildir. Öğrencilere kazanımların sağlıklı şekilde aktarılabilmesi için ders saatinin 3 saate çıkarılması faydalı olacaktır.

Öğretim programının genel hatları incelendiği zaman Sosyal Bilgiler ve Tarih eğitimi anlayışı içerisinde oluşturulmuş bir programdır. Konular ile ilgili kazanımlar belirtilmiş ancak derse özgü beceri ve değerlere yer verilmemiştir. Değer ve beceriler açısından tüm programlarda yer alan değer ve becerilere ortak vurgu yapılmıştır.

4.2. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılın da resmi olarak uygulamaya koyulan 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı incelendiğinde Boğazlar Meselesi'nin programda herhangi bir kazanımı bulunmamaktadır. Öte yandan Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusuna 6. Ünite: Atatürk Dönemi Dış Politikası içinde yer alan “İTA.8.6.2. Atatürk Dönemi Türk dış politikasında yaşanan gelişmeleri analiz eder.” kazanımının “b) Yabancı okullar, Dış Borçlar Sorunu, Musul Sorunu, Nüfus Mübadelesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi Atatürk dönemi Türk dış politikası açısından ele alınır.” alt kazanımında yer verildiği görülmüştür.

Öğretim programında 6. Üniteye 6 ders saati (240 dakika) ayrıldığı düşünüldüğünde her kazanım için 2 ders saati ayrılması gerekmektedir.

Şekil 6. 6. Ünite: Atatürk Dönemi Dış Politikası

6. ÜNİTE: ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

İTA.8.6.1. Atatürk Dönemi Türk dış politikasının temel ilkelerini ve amaçlarını açıklar.

Tam bağımsızlık, gerçekçilik, akılcılık, mütekabiliyet, barış, millî menfaatleri esas alma, Türk ve dünya kamuoyunu dikkate alma ilkeleri, Atatürk dönemi Türk dış politikası çerçevesinde işlenerek Atatürk'ün ileri görüşlülüğü vurgulanır.

İTA.8.6.2. Atatürk Dönemi Türk dış politikasında yaşanan gelişmeleri analiz eder.

- a) Lozan Barış Antlaşması, Atatürk dönemi Türk dış politikasının temel ilkeleri ile ilişkilendirilir.
- b) Yabancı okullar, Dış Borçlar Sorunu, Musul Sorunu, Nüfus Mübadelesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi Atatürk dönemi Türk dış politikası açısından ele alınır.
- c) Milletler Cemiyeti'ne girişte izlenen politika vurgulanır.
- d) Balkan Antantı ve Sadabat Paketi ele alınır.

İTA.8.6.3. Atatürk'ün Hatay'ı ülkemize katmak konusunda yaptıklarına ve bu uğurda gösterdiği özveriye kanıtlar gösterir.

Atatürk Dönemi Türk dış politikasının temel ilkeleri ile Hatay'ın anavatana katılması ilişkilendirilir.

Şekil 7.de de görüldüğü üzere Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yer aldığı İTA.8.6.2. no.lu kazanımda öğrenciye aktarılması gereken 9 konu bulunmaktadır (Lozan Barış Antlaşması, Yabancı okullar, Dış borçlar Sorunu, Musul Sorunu, Nüfus Mübadelesi, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Milletler Cemiyetine Giriş, Balkan Antantı ve Sadabat Pakti). 2 ders saati verilen bu kazanımın alt konularına ayrılacak süre yaklaşık dokuz dakikadır. Ayrılan bu süre kazanımda yer alan hiçbir konu için yeterli

değildir. Bugün devletlerin devamı için temel anlayış olan dış politikanın öğrencilere kazandırılmasındaki en büyük etken olan bu konulara verilen süre yetersizdir. Bu süre ile konuların içeriğinin yeterli şekilde öğrenciye aktarılması mümkün olmayacaktır.

Şekil 7. 3. Ünite: Millî Bir Destan: Ya istiklal Ya ölüm!

3. ÜNİTE: MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

İTA.8.3.1. Millî Mücadele Dönemi'nde Doğu Cephesi ve Güney Cephesi'nde meydana gelen gelişmeleri kavrar.

- a) Doğu Cephesi'nde kazanılan başarılar ve bunların siyasi önemi açıklanır.
- b) Güney Cephesi'nde vatanseverlik duygularıyla hareket eden Türk milletinin örgütlenmesi vurgulanarak millî ve yerel kahramanlara değinilir.

İTA.8.3.2. Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Cephesi'nde meydana gelen gelişmeleri kavrar.

- a) Kuvâ-yı Millîye birliklerinin faaliyetleri ve düzenli ordunun kurulma süreci ele alınır.
- b) I. İnönü ve II. İnönü Muharebeleri ile Kütahya-Eskişehir Muharebeleri ele alınır.
- c) Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kabul edilmesi, Londra Konferansı, Afganistan ile Dostluk Antlaşması, İstiklal Marşı'nın kabul edilmesi ve Moskova Antlaşması'na değinilir.

İTA.8.3.3. Millî Mücadele'nin zor bir döneminde Maarif Kongresi yapan Atatürk'ün, millî ve çağdaş eğitime verdiği önemi kavrar.

İTA.8.3.4. Türk milletinin millî birlik, beraberlik ve dayanışmasının bir örneği olarak Tekalif-i Millîye Emirleri doğrultusunda yapılan uygulamaları analiz eder.

Millî birlik, beraberlik ve dayanışma için sorumluluk almanın önemi vurgulanır.

İTA.8.3.5. Sakarya Meydan Savaşı'nın kazanılmasında ve Büyük Taarruz'un başarılı olmasında Mustafa Kemal'in rolüne ilişkin çıkarımlarda bulunur.

Kars Antlaşması, Ankara Antlaşması ve Mudanya Ateşkes Antlaşması üzerinde durulur.

İTA.8.3.6. Lozan Antlaşması'nın sağladığı kazanımları analiz eder.

İTA.8.3.7. Millî Mücadele Dönemi'nin siyasi, sosyal ve kültürel olaylarının sanat ve edebiyat ürünlerine yansımalarına kanıtlar gösterir.

Şekil 8. İncelendiği zaman Lozan Antlaşması'na hem üçüncü üniteye ana kazanım olarak yer verilmiş hem de altıncı üniteye alt kazanım olarak yer verilmiştir. Hâlbuki Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan Antlaşması'ndan sonra imzaladığı en önemli antlaşmadır. Bu sebeple Montrö Boğazlar Sözleşmesi de ayrı bir kazanım olarak öğretim programında yer almalıdır.

4.3. Boğazlar Meselesinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular

Sosyal Bilgiler, “bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi

konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi” (MEB, 2005, s. 51).

Garcia ve Michails (2009), Sosyal Bilgiler, “demokratik bir toplumda sorumlu vatandaş yetiştirmek için insan ilişkilerinin incelenmesi ve kültürel mirasın özelliklerini aktaran program alanı” (akt. Kılıçoğlu, 2015, s. 5) olarak tanımlanmıştır.

Sosyal Bilgilerde temel anlayış olarak üç yaklaşım vardır. Bunlar; Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler, Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler yaklaşımlarıdır (Özmen, 2011).

Sosyal Bilgilerin öğretimi için kullanılan en eski yaklaşım olan Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler yaklaşımında amaç bireylere kültürel mirası aktararak onarlı iyi bir vatandaş olarak yetişmesini sağlamaktır. Geçmişteki bilgiler, olgular, temel kurumlar, değerler ve inançlar kültürel mirasın aktarımı ile kazandırılmaktadır (Kılıçoğlu, 2015). Bu yaklaşım tarih konularının eğitiminde kullanılan temel yaklaşımdır.

Sosyal Bilgiler öğretim programı incelendiği zaman

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,
- Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
- Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,
- Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri, (MEB, 2018b, s. 8).

gibi dersin özel amaçlarının 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin özel amaçları ile bağlantılı olduğu görülmektedir.

Öğretim programında öğrenciye kazandırılması gereken 27 adet temel beceri belirlemiştir. Bu becerilerden araştırma, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel

düşünme, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, kanıt kullanma, zaman ve kronolojiyi algılama gibi beceriler tarihi konuların öğretiminde kullanılabilecek becerilerdir.

Öğretim programında 18 adet değer öğrenciye kazandırılması hedeflenmektedir. Bu değerlerden, aile birliğine önem verme, estetik, kültürel mirasa duyarlılık ve vatanseverlik gibi değerler tarih konularının öğretiminde öğrenciye kazandırılacak değerlerdir.

Öğretim programında 7 adet öğrenme alanı bulunmaktadır. Bunlar; “Birey ve toplum, “Kültür ve Miras”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık”, “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarıdır.

Bu öğrenme alanlarında olan Kültürel Miras öğrenme alanı programda;

“Temelde tarih odaklı olan bu öğrenme alanı kültür ve kültürel mirası ön plana çıkaran bir yapıya sahiptir. Türk kültürünü oluşturan temel öğelerden hareketle kültürün korunması ve geliştirilmesini sağlayacak bir millî bilincin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Böylece öğrenciler kültürel öğelerin, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikler olduğunu kavrayacaktır. Bunun yanında kültürümüzün dünya kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığı kavratılır.” (MEB, 2018b, 11).

şeklinde tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bu öğrenme alanı tarih odaklı bir öğrenme alanıdır.

Kültürel Miras öğrenme alanı için Ortaokul kademesinde (5, 6 ve 7. Sınıflar) toplamda 15 adet kazanım belirlenmiştir. Bu kazanımlar incelendiği zaman Boğazlar Meselesi ile ilgili olabilecek kazanımlar şunlardır.

5. sınıf Kültürel miras öğrenme alanı kazanımlarına bakıldığında Boğazlar Meselesi ile ilgi doğrudan bir kazanım yoktur. Ancak “SB.5.2.1. Somut kalıntılardan yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder.” kazanımında Boğazların önemine sınırlı şekilde değinilebilir.

6. sınıf Kültürel Miras öğrenme alanı kazanımlarına bakıldığında Boğazlar Meselesi ile ilgi doğrudan bir kazanım yoktur. Ancak “SB.6.2.4. Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI. ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımında Anadolu’nun Türkleşme sürecinde Bizans İmparatorluğu’nun jeopolitik konumu

üzerinde Boğazların önemime sınırlı şekilde değinilebilir. Ayrıca İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının “SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.” Kazanımı jeopolitik ve jeostratejik kavramları açıklanarak ile Türkiye’nin göreceli konumu üzerinden İstanbul ve Çanakkale Boğazı’nın jeopolitik ve jeostratejik öneminden bahsedilerek Boğazlar Meselesi’ni stratejik önemine vurgu yapılabilir.

7. sınıf Kültürel Miras öğrenme alanı kazanımlarına bakıldığında Boğazlar Meselesi ile ilgi doğrudan bir kazanım yoktur. Ancak öğrenme alanının geneline baktığımızda Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ve sonraki süreçler öğrenciye aktarılacak istenmiştir. Bu perspektifte bakıldığı zaman Osmanlı Devleti’nin Boğazlara hâkim olması, Karadeniz’in Türk gölü haline gelmesi, Boğazlar Meselesi’nin ortaya çıkışı gibi süreçler öğrenciye aktarılarak Boğazlar Meselesi kavramı öğrenciye kazandırılabilir.

Genel itibariyle program incelendiğinde Boğazlar Meselesi ile ilgi doğrudan bir kazanım yoktur. Ancak özellikle Kültür ve Miras öğrenme alanlarının kazanımlarına uygun olarak Boğazların stratejik önemi ve Boğazlar Meselesi’nin öncesi, ortaya çıkışı ve sonrasında yaşanan gelişmeler dolaylı olarak öğrenciye kazandırılabilir.

4.4. Atatürk’ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular

Atatürk’ün Dış politika ilkeleri “İTA.8.6.1. Atatürk Dönemi Türk dış politikasının temel ilkelerini ve amaçlarını açıklar. ”adlı kazanımında “Tam bağımsızlık, gerçekçilik, akılcılık, mütekabiliyet, barış, millî menfaatleri esas alma, Türk ve dünya kamuoyunu dikkate alma,” ilkelerini temel alarak 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programında yer almaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretim programı incelendiği zaman; adalet, bağımsızlık, barış, dostluk, dürüstlük, eşitlik, özgürlük, saygı, sorumluluk ve vatanseverlik gibi değerler doğrudan veya dolaylı olarak Atatürk’ün dış politika ilkeleri ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca araştırma, eleştirel düşünme, değişim ve sürekliliği algılama, politik

okuryazarlık ve zaman ve kronolojiyi açıklama gibi becerilerde Atatürk'ün dış politika ilkeleri ile ilişkilendirilebilir.

8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programında değer ve beceriler ayrıca belirtilmemiş ve ünite alanları ile ilişkilendirilmemiştir. Sadece kök değerler belirtilmiştir. Bu kök değerlerden adalet, dostluk, dürüstlük, saygı, sorumluluk, vatanseverlik gibi kök değerler Atatürk'ün dış politika ilkeleri ile ilişkilendirilebilir.

Programda Türkiye Yeterlilik Çerçeveleri kapsamında yer alan yetkiliklerden olan “Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler”de Atatürk'ün dış politika ilkeleri ile ilişkilendirilebilir.

Kazanımlar açısından baktığımızda ise 6. ünite tamamı ile Atatürk dönemi dış politika konularını kapsamaktadır. Tüm kazanımlar Atatürk'ün dış politika ilkeleri ile ilişkilendirilmiştir.

Atatürk'ün Ölümü ve Sonrası adlı 7. ünitenin kazanımları incelendiğinde, “İTA.8.7.3. Atatürk'ün İkinci Dünya Savaşı öncesi tespitleri ve girişimleri Türkiye'nin savaşta izlediği denge siyaseti ile ilişkilendirilir.” kazanımı bulunmaktadır. Bu kazanımın bir önceki ünitenin “İTA.8.6.1. Atatürk Dönemi Türk dış politikasının temel ilkelerini ve amaçlarını açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilmesi istenmiştir.

4.5. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi için öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılan ders kitabı incelendiğinde;

Bizzat Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basımı yapıp bakanlık bünyesindeki ortaokullara dağıtılan 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine ait ders kitabı Talim Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Kitabın tam adı “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı 8”dir. Kitabın editörü Mehmet Ülkü'dür. Kitabın yazarları ise Mehmet Ülkü, Özlem Mutlu ve Fatih Çetinkaya'dır. Kitap toplam 240 sayfadan oluşmaktadır.

Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullara gönderilen ders kitabındaki yeri ve önemini incelediğimizde ise bu ilkelerin “6. Ünite Atatürk Dönemi Dış Politika” ünitesinde yer aldığı görülmüştür. “Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri” kitabın içindekiler bölümünde açıkça belirtilmiştir. Her bir ilkenin bulunduğu sayfa içindekiler bölümünde açıkça gösterilmiştir.

Şekil 8. MEB ders kitabı 6. Ünite Atatürk Dönemi Dış Politika ünitesinde İçindekiler bölümü

6. ÜNİTE ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI	
1. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL İLKE VE AMAÇLARI	186
Tam Bağımsızlık	186
Gerçekçilik ve Akılcılık	187
Mütakabiliyet (Karşılıklık)	187
Barış	188
Milli Menfaatleri Esas Alma	188
Türk ve Dünya Kamnoyunu Dikkate Alma	189
2. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN GELİŞMELER	190
Lozan Barış Antlaşması'nın Türk Dış Politikasına Etkileri	190
Yabancı Okullar Sorunu	191
Dış Borçlar	192
Musul Sorunu	193
Nüfus Mübadelesi	194
Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi	195
Balkan Antantı	195
Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi	196
Sadabat Paketi	197
3. HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILMASI	198
6. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	200

6. üniteyi incelediğimizde Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri konusu kitabın 186. sayfasından başlayıp 189. sayfanın sonuna kadar açıklayıcı şekilde anlatılmıştır. Konuya dikkat çekmek için sayfanın yanlarında yer alan küçük metin kutularında konu ile alakalı düşünmeye yöneltici sorular sorulmuştur. Milli politika, tam bağımsızlık, mütakabiliyet, milli menfaat gibi konu ile alakalı kavramların açıklamalarına yer verilmiştir. Ayrıca dış politika ilkelerinin hepsinde o dış politikaya ait Atatürk'ün düşüncelerine ve konu ile alakalı küçük fotoğraflara da yer verilmiştir. Son olarak da sayfa 189'da konunun değerlendirmesine iki adet soru sorulmuştur.

Şekil 9. MEB ders kitabı Atatürk Dönemi Dış Politika İlkeleri konusunu anlatan üniteden örnek sayfa

Türk ve Dünya Kamuoyunu Dikkate Alma

Atatürk, dış siyasetin bir toplumun iç bünyesiyle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ona göre iç bünyeye dayanmayan dış siyasetler, daima zayıf kalır. Bir toplumun iç bünyesi ne kadar kuvvetli olursa dış siyaseti de o derece sağlam ve dayanıklı olur.

Atatürk, iç ve dış politika esaslarını belirlerken her zaman Türk milletinin düşüncelerine ve isteklerine önem vermiştir. "Gerçek kamuoyu, dışarıdan kimisenin etkisi olmaksızın doğal olarak mevcut olan duygu ve düşüncelerin yine doğal olarak yarattığı bir havadır." diyen Atatürk bunun da güçlü bir iletişimle sağlanabileceğini söylemiştir. İnsanın en önemli varlık olduğunun düşünmesi; ve her fırsatta her yaştan insanla görüş alış-verişinde bulunmasıdır. Her şeyin insanların huzuru, mutluluğu ve refahı için yapılması gerektiğine inanmıştır.

Deney İnsanları mutlu etmenin ve gelecek nesillerin varlığını sürdürmenin en kolay yolunun onları birbirine yaklaştırmak olduğunu düşünen Atatürk, şunları söylemiştir:

"Bugün bütün dünya milletleri aşağı yukarı akraba olmuşlardır ve olmakla mevguldürler. Bu nedenle insan mensup olduğu milletin varlığını ve mutluluğunu düşündüğü kadar bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünceli ve kendi milletinin saadetine ne kadar önem veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine katkıda bulunmak için elinden geldiği kadar çalışmalıdır... Dünyada ve dünya milletleri arasında huzur, aydınlık ve iyi geçim olmazsa bir millet kendi kendisi için ne yaparsa yapar huzurdan mahrumdur... En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin bize bir gün temas etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için insanlığın hepsini bir vücut ve her milleti bunun bir parçası kabul etmek gerekir..."

(Gülnehal Bozkurt, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, s.922)

Atatürk'e göre kamuoyu fikirler denizidir. Devlet yönetimine yön veren bu fikirlerdir. Milletler, bu konudaki fikirlerini dünya kamuoyuna tanıtmak zorundadır (Görsel 6.4). Bunu sağlayan en önemli etkenlerden biri de basındır. Ufşal basın ve dünya basını insanlığın menfaatleri için doğru bilgi vermek zorundadır. Türk kamuoyunun ülkede ve dünyada meydana gelen olayları doğru anlaması gerekir. Çünkü millet, bu şekilde olgunluğa erişebilir. Atatürk, Milli Mücadele sırasında çıkarılan gazeteler ve kurulan Anadolu Ajansı'yla kamuoyunun doğru bilgilendirilmesine önem vermiştir. Cumhuriyet döneminde radyo istasyonlarının kurulması da bu amaca hizmet etmiştir.

Görsel 6.4: Cumhurbaşkanı Atatürk, Türkiye'yi Ziyaret Eden İngiltere Kralı VIII. Edward'la, İstanbul, 1936

1-Bir ülkede iç ve dış politika birbirinden bağımsız olarak yürütülebilir mi? Bu konudaki görüşlerinizi ifade eden bir yazıyı defterinize yazınız.

2-Size göre en önemli dış politika ilkesi nedir? Yazınız.

6. ÜNİTE

?
Kamuoyu oluşturmada en etkili araç size göre nedir? Açıklayınız.

İnsan, ait olduğu toplumun huzurunun dışında niçin dünya milletlerinin huzurunu da sağlamaya çalışmalıdır? Tartışınız.

Ünite sonu değerlendirme sorularına baktığımızda ise Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri'ne yönelik tek bir soru örneği mevcuttur. Konu ile alakalı soru türü ve sayısı sınırlıdır.

Şekil 10. MEB ders kitabı Atatürk Dönemi Dış Politika İlkeleri konusu Ünite Değerlendirme Sorusu

B. Aşağıda, Türkiye'nin dış politikasıyla ilgili Atatürk'ün sözleri verilmiştir. Bu sözlerin dış politika ilkelerinden hangisini yansıttığını boşluklara yazınız.

3-"Milletimizin, güçlü, mutlu ve güven içinde yaşayabilmesi için devletin tamamen milli bir siyaset izlemesi ve bu siyasetin, iç kuruluşlarımıza tamamen uygun ve dayalı olması gerekir."

5-"Erişilemeyecek hayali emeller peşinde milleti uğraştırmamak ve zarara uğratmamak..."

4-"Komşularımız ve bütün devletlerle iyi geçinmek, Türkiye siyasetinin esasıdır."

6-"Türk'ün saygınlığı, onuru ve yeteneği çok yüksek ve büyüktür. Bir millet esir yaşamaktan daha iyidir."

Ayrıca 7. Ünitenin “Atatürk’ün II. Dünya Savaşı öncesi Tespitleri ve Girişimleri” adlı konusunda 1930 sonrası değişen dengeler karşısında Türkiye’nin Dünya barışı için ve kendi güvenliği için izlediği yol olarak Atatürk’ün dış politika ilkeleri doğrultusunda hareket ettiği belirtilmiştir. Ancak ünite sonu değerlendirme sorularında konu ile ilgili herhangi bir soru bulunmamaktadır.

8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi için ortaokullara gönderilen diğer bir ders kitabı olan ve DersDestek Yayınevi tarafından basımı yapıp dağıtılan ders kitabı, Talim Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile 5 yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Kitabın tam adı, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı 8”dir. Kitabın yazarı Sami Tüysüz’dür. Kitap toplam 210 sayfadan oluşmaktadır ve kitap 2022 yılı basımıdır.

Atatürk’ün Dış Politika İlkelerini DersDestek Yayınevi’ne ait ders kitabındaki yeri ve önemini bakımından incelediğimizde ise bu ilkelerin “6. Ünite Atatürk Dönemi Dış Politika” ünitesinde yer aldığı görülmüştür.

İçindekiler kısmını incelediğimizde ilk kitaba göre daha az detaylıdır. MEB’in kitabında her bir ilkenin yer aldığı sayfa numarası belirtilmişken bu kitapta sadece Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasını Temel İlkeleri” şeklinde tek bir ana başlıkta belirtilmiştir.

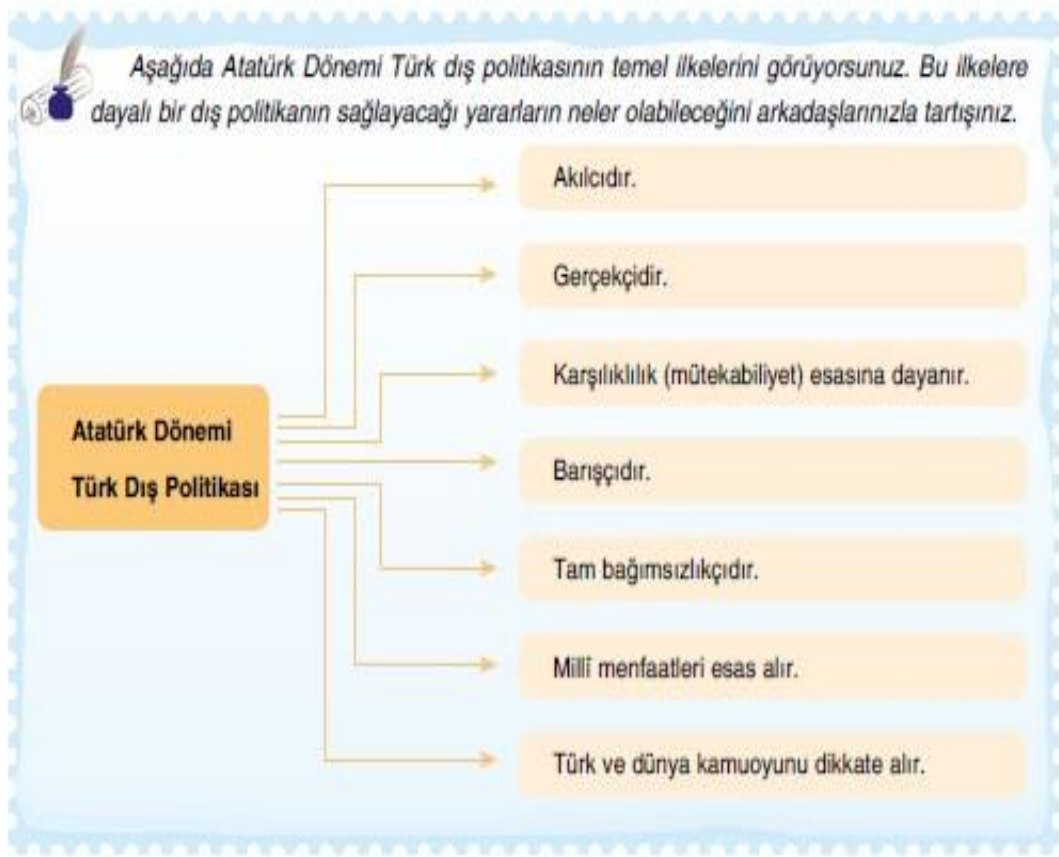
Şekil 11. DersDestek Yayınevi ders kitabının içindekiler kısmı

6. ÜNİTE: ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DİŞ POLİTİKASI.....	153
A. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DİŞ POLİTİKASI.....	154
Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri ...	154
B. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DİŞ POLİTİKASINDAKİ GELİŞMELER.....	158
1. Lozan Barış Antlaşması’nın Anlam ve Önemi	158
2. Yabancı Okullar Sorunu.....	159
3. Dış Borçlar Sorunu.....	160
4. Musul Sorunu	161
5. Nüfus Mübadelesi	162
6. Türkiye’nin Milletler Cemiyetine Girmesi (1932)	163
7. Balkan Antantı (1934)	164
8. Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi (1936)	164
9. Sadabat Paktı (1937)	166
C. HATAY’IN ANA VATANA KATILMASI	167
Neler Öğrendim?.....	169

6. üniteyi incelediğimizde Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri kitabın 154. sayfasından başlayıp 156. sayfanın sonuna kadar açıklayıcı şekilde anlatılmıştır.

Konunun girişinde dış politikanın temel amaçlarından söz edilmiştir. Daha sonra ilk görselde Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri bir görselde toplu olarak gösterilmiş ve bu görseldeki ilkelerin sınıf ortamında tartışılması istenmiştir.

Şekil 12. *DersDestek kitabında Atatürk'ün Dış Politika İlkelerini gösterir şekil*

Daha sonraki sayfalarda bu ilkeler tek tek açıklanmış ve Atatürk'ün o ilke ile ilgili düşüncelerine bir iki cümle olacak şekilde yer verilmiştir. Ancak konu ile ilgili kavramların açıklaması sınırlı kalmıştır. Konu ile alakalı olarak tek bir fotoğrafa yer verilmiştir.

Sayfa 157'de konu ile alakalı bir metin verilmiş ve bu metinden sonrada o metine yönelik etkinliğe yer verilmiştir. Bu etkinlik ile öğrencinin konuyu içselleştirmesi amaçlanmıştır.

Ünite sonu değerlendirme sorularına baktığımızda ise Atatürk Dönemi dış politika ilkelerine ait iki adet değerlendirme sorusu bulunduğu görünmektedir. İlk değerlendirme sorusunda verilen Atatürk'ün sözlerinden her birinin numarasını ilişkili olduğu dış politika ilkesinin başındaki kutucuğa yazılması istenmiş. Çoktan seçmeli

değerlendirme sorusunda ise Atatürk Dönemi dış politika ilkelerine ait öncüller verilmiş ve ilkelerinden hangileri Atatürk'ün yayılmacı politikalara karşı olduğunu göstermektedir diye sorulmuştur.

Şekil 13. *DersDestek Kitabı Atatürk Dönemi Dış Politika İlkeleri konusunun birinci değerlendirme sorusu görseli*

B) Aşağıda verilen Atatürk'ün sözlerinden her birinin numarasını ilişkili olduğu dış politika ilkesinin başındaki kutucuğa yazınız.

1. "Yeni Türkiye'nin takip edeceği siyaset belirsiz ve keyfî olamaz."
Utkan KOCATÜRK, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 366.
2. "İç kuruluşa dayanmayan dış politikalar her zaman yenik kalırlar."
Anı İNAN, Düşünceleriyle Atatürk s. 296.
3. "Milletlerin siyasetinde ancak menfaatleri vardır; kimsenin kimseye dost olmayacağını bilelim."
Utkan KOCATÜRK, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 371.
4. "Türkiye, ilkelerine bağlı olarak kesinlikle barışçı bir siyaset takip etmektedir."
Utkan KOCATÜRK, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 368.
5. "Ben askerliğin her şeyden ziyade sanatkârlığını severim."
Utkan KOCATÜRK, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 353.

A ☐ Milletin hayatı tehlikeye düşmedikçe savaşa girmemek
B ☐ Gerçekleştiremeyeceğimiz hedefler peşinde koşmamak
C ☐ Türk kamuoyunu dikkate almak
Ç ☐ Milletin çıkarını her şeyin üzerinde tutmak

169

Şekil 14. *DersDestek Kitabı Atatürk Dönemi Dış Politika İlkeleri konusunun ikinci değerlendirme sorusu görseli*

2. Atatürk Dönemi Türk dış politikasındaki;

- I. Ulusun hayatı tehlikede olmadıkça savaşa girmeme,
- II. Millî sınırlarımız içinde varlığımızı koruma,
- III. Yurtta ve dünyada barışı koruma

ilkelerinden hangileri Atatürk'ün yayılmacı politikalara karşı olduğunu göstermektedir?

A) Yalnız I B) I ve II C) II ve III D) I, II ve III

7. ünitenin "Atatürk ve II. Dünya Savaşı" adlı konusunda Atatürk'ün dış politika ilkelerine değinilmemiştir.

Her iki kitapta da konuya ilişkin açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Dil sade ve anlaşılırdır. Ünite kapaklarında konu ile alakalı araştırma sorularına ve bazı kavram adlarına yer verilmiştir. Ayrıca ünite içinde görsellere de yer verilmiştir. Son olarak da ünite sonu değerlendirme sorularında konu ile alakalı sınırlı sayıda soru sorulmuştur.

Bakıldığı zaman özellikle her iki kitapta da konu ile alakalı etkinlikler ve ünite sonu değerlendirme soruları yeterli değildir.

Her iki kitabı karşılaştırdığımızda ise MEB'in ders kitabında konu biraz daha detaylı anlatılmış, konu ile ilgili sorulara, kavram açıklamalarına, fotoğraflara ve Atatürk'ün konu ile alakalı düşüncelerine daha fazla yer verilmiştir. DersDestek yayınevi ders kitabı ise bu sayılan özellikleri daha sınırlı tutmuştur. Bu da MEB kitabına göre konuyu öğrenci tarafından anlaşılıp benimsenmesini zorlaştırmaktadır.

Genel itibariyle her iki kitapta Atatürk'ün Dış politika İlkeleri konusu sınırlı bir boyutta ele almış etkinlik ve değerlendirme soruları bakımından yetersiz kalmıştır. Bu sebeple konu ile alakalı ders kitaplarının yeniden gözden geçirilip, konu ile alakalı kavram açıklamaları, dikkate yönelik sorular, fotoğraflar, etkinlikler ve değerlendirme sorularının içeriğinin genişletilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

4.6. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi ile İlgili Bulgular

MEB'in ders kitabı incelendiğinde:

Boğazlar Meselesi'ne ilk üniteye değinilmemiştir. 2. Üniteye çok sınırlı bir şekilde dolaylı olarak değinilmiştir (Örnek: Rusya'nın I. Dünya Savaşı'na katılma sebepleri). Ancak Wilson İlkeleri'nde Boğazlar ile ilgili hüküm bulunmasına rağmen değinilmemiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Boğazlar ile ilgili maddesine yer verilmiş ancak bu maddenin öneminden bahsedilmemiştir. Misak-ı Milli konusunda Boğazlar ile ilgili maddeye yer verilmiş ancak özel olarak öneminden bahsedilmemiştir.

TBMM'ye karşı İstanbul Hükümeti destekli isyanların özellikle Boğazlar bölgesini elinde tutma amaçlı olduğu ve bu isyanlara işgal kuvvetlerinin de destek verdiği bahsedilmemiştir. Sevr Antlaşması'nın Boğazlar ile ilgili maddesine yer verilmiş ancak maddenin özel olarak öneminden bahsedilmemiştir. 3. Üniteye Moskova Antlaşması'nda Boğazlar ile ilgili maddeye yer verilmiştir. Mudanya Antlaşması'nda Boğazlar ile ilgili maddeye yer verilmiştir. Lozan Antlaşması'nda Boğazlar ile ilgili maddeye yer verilmiştir. Ancak antlaşmalarda Boğazlar ile ilgili maddenin özel olarak öneminden bahsedilmemiştir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusunun ders kitabının 6. Ünitesi içinde yer aldığı görülmektedir. Kitabın içindekiler kısmı incelendiğinde konu başlığının kitabın 196. sayfasında yer aldığı belirtilmiştir.

Konuya kitapta 196 ve 197. sayfalarda yer verilmiştir. Konu başlığını rengine dikkat çekmesi bakımından önem verilmemiştir. Konu başlığı direkt olarak göze çarpmamaktadır. Konu anlatılırken sadece 234 sözcük kullanılmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusuna Lozan'dan itibaren değinilmeye başlanmış ve daha sonra iki Dünya Savaşı arası dönemdeki gelişmeler ışığında konuya devam edilmiştir. Sözleşmenin hükümleri sadece dört madde ile açıklanmıştır. Son olarak sözleşmenin önemine çok kısa şekilde değinilmiştir.

Konuya ait herhangi bir kavram açıklamasına (Örneğin “nota” kelimesi), etkinliğe ve konu içi değerlendirme sorusuna yer verilmemiştir. Sadece Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasına yönelik gazete haberi görseline ve “Jeopolitik konum” kavramının araştırılmasına yönelik bir etkinliğe yer verilmiştir. Ünite sonu değerlendirme sorularında ise konu ile alakalı direkt soru sorulmamış sadece kronolojik sıralama sorusunda Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne de yer verilmiştir.

Şekil 15. MEB ders kitabı Montrö Boğazlar Sözleşmesi sayfa 196

Görsel 6.14: Balkan Konseyi Toplantısıyla İlgili Gazete Haberi

Jeopolitik konum nedir? Araştırınız.

Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

Lozan Barış Antlaşması'na göre Boğazların yönetimi, başkanı Türk olan uluslararası bir komisyona bırakılmıştı. Ayrıca Boğaz'ın her iki yakasında on beşer kilometrelik alan, askerden arındırılmıştı. Boğazlar bölgesinin güvenliği Milletler Cemiyetinin garantisi altındaydı. Bu koşullar Türkiye'nin, Boğazların yönetimi ve savunması konusunda egemenlik haklarını kısıtlamakta ve güvenliğini tehlikeye düşürmekteydi.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti dünya barışını sağlamada etkisiz kalmıştı. Almanya ve İtalya silahlanmaya devam etti. Bu arada Japonya, Çin'in Mançurya Bölgesi'ni işgal etti. Almanya, Ren Bölgesi'ne saldırdı. İtalya Habeşistan'ı işgal etti. Dünyada siyasi gerginlik artmaya başlayınca jeopolitik öneme sahip olan Türkiye, güvenliğinin tehlikeye girdiğini gerekçe göstererek Milletler Cemiyetine başvurdu. Lozan Barış Antlaşması'nın Boğazlarla ilgili maddesinin değiştirilmesini istedi.

Şekil 16. MEB ders kitabı Montrö Boğazlar Sözleşmesi sayfa 197

6. ÜNİTE

Türkiye, Boğazlara yeni bir statü kazandırmak ve Boğazların güvenliğini sağlamak için Lozan Barış Antlaşması'nı imzalayan devletlere Nisan 1936'da bir nota verdi. Bu notada, Boğazlar konusunda şartların değiştiğini, bu nedenle Boğazların statüsünün yeniden düzenlenmesi gerektiğini bildirerek bir konferans toplanmasını istedi.

İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin desteği ile toplanan Boğazlar Konferansı sonunda, 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı (Görsel 6.15). Bu sözleşmeye göre:

- Boğazlar Komisyonu kaldırıldı.
- Türkiye'nin Boğazlarda asker bulundurulması kabul edildi.
- Ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişi serbest bırakıldı. Barış zamanında savaş ve uçak gemilerinin geçişi belli kurallara bağlandı.
- Türkiye savaş tehlikesiyle karşılaşır veya savaşa girerse Boğazları kapatabilecekti.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazların yönetimi ve savunması Türkiye'ye bırakılmış, böylece Türkiye Boğazlar üzerinde tam egemenlik hakkını elde etmiştir. Bu gelişme, Atatürk'ün barışa dayalı milli dış politikasının önemli başarılarından biridir.

Görsel 6.15: Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle İlgili Gazete Haberi, 1936

Kitabın 7. Ünitesinde II. Dünya Savaşı'nda ve sonrasında SSCB'nin Boğazlar ile ilgili düşünce ve taleplerine değinilmemiştir.

DersDestek Yayınevi'nin ders kitabı incelendiğinde;

Boğazlar Meselesine ilk üniteye değinilmemiştir. 2. Üniteye çok sınırlı bir şekilde Rusya'nın Boğazlar ile ilgili emellerine değinilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Almaya için Boğazların önemine değinilmiştir. Çanakkale Zaferi'nin Boğazlar bakımından önemine değinilmiştir. Ancak Wilson İlkeleri'nde Boğazlar ile ilgili hüküm bulunmasına rağmen değinilmemiştir.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Boğazlar ile ilgili maddesine yer verilmiş ancak bu maddenin özel olarak öneminden bahsedilmemiştir. Misak-ı Milli konusunda Boğazlar ile ilgili maddeye yer verilmiş ancak özel olarak öneminden bahsedilmemiştir. TBMM'ye karşı İstanbul Hükümeti destekli isyanların özellikle Boğazlar bölgesini elinde tutma amaçlı olduğu ve bu isyanlara işgal kuvvetlerinin de destek verdiğinden bahsedilmiştir.

Sevr Antlaşması'nın Boğazlar ile ilgili maddesine yer verilmiş ancak maddenin özel olarak öneminden bahsedilmemiştir. 3. Ünite Moskova Antlaşması'nda Boğazlar ile ilgili maddeye yer verilmemiştir. Mudanya Antlaşması'nda Boğazlar ile ilgili maddeye yer verilmiştir. Lozan Antlaşması'nda Boğazlar ile ilgili maddeye yer verilmiştir. Ancak bu maddelerin önemine değinilmemiştir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusunun DersDestek Yayınevi ders kitabının 6. ünitesi içinde yer aldığı görülmektedir. Kitabın içindekiler kısmı incelendiğinde ise konunun kitabın 164. sayfasında yer aldığı belirtilmiştir.

Konuya kitapta 164 ve 165. sayfalarda yer verilmiştir. Konu başlığının rengine dikkat çekme açısından önem verilmiştir. Konu başlığı direkt olarak göze çarpmaktadır. Konu anlatılırken sadece 276 sözcük kullanılmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusuna Lozan'dan itibaren değinilmeye başlanmış ve daha sonra Milletler Cemiyeti ve II. Dünya Savaşı'na vurgu yapılarak konuya devam edilmiştir.

Şekil 17. DersDestek ders kitabı Montrö Boğazlar Sözleşmesi sayfa 164

6. ÜNİTE

Türkiye, Boğazlara yeni bir statü kazandırmak ve Boğazların güvenliğini sağlamak için Lozan Barış Antlaşması'nı imzalayan devletlere Nisan 1936'da bir nota verdi. Bu notada, Boğazlar konusunda şartların değiştiğini, bu nedenle Boğazların statüsünün yeniden düzenlenmesi gerektiğini bildirerek bir konferans toplanmasını istedi.

İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin desteği ile toplanan Boğazlar Konferansı sonunda, 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı (Görsel 6.15). Bu sözleşmeye göre:

- Boğazlar Komisyonu kaldırıldı.
- Türkiye'nin Boğazlarda asker bulundurması kabul edildi.
- Ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişi serbest bırakıldı. Barış zamanında savaş ve uçak gemilerinin geçişi belli kurallara bağlandı.
- Türkiye savaş tehlikesiyle karşılaşır veya savaşa girerse Boğazları kapatabilecekti.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazların yönetimi ve savunması Türkiye'ye bırakılmış, böylece Türkiye Boğazlar üzerinde tam egemenlik hakkını elde etmiştir. Bu gelişme, Atatürk'ün barışa dayalı milli dış politikasının önemli başarılarından biridir.

Görsel 6.15: Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle İlgili Gazete Haberi, 1936

Şekil 18. DersDestek ders kitabı Montrö Boğazlar Sözleşmesi sayfa 165

Türkiye egemenlik haklarını kısıtlayan Boğazlar Komisyonunu barışı sağlamak amacıyla ve Milletler Cemiyetinin dünya genelinde silahsızlanmayı gerçekleştireceği umuduyla kabul etmişti. Ancak Milletler Cemiyeti silahlanmanın önüne geçemediği gibi güvenlik sistemini kurma konusunda da başarılı olamamıştı. Bu nedenle Türkiye, devletlerin II. Dünya Savaşı öncesindeki meşguliyetlerinden de yararlanarak Boğazlar bölgesindeki egemenliğini kısıtlayan düzenlemeyi kaldırmak için harekete geçti.

Türkiye Lozan Barış Antlaşması'nda imzası olan devletlere birer nota göndererek sözleşmenin değiştirilmesini istedi. Talebin ilgili devletlerce de uygun bulunması üzerine İsviçre'nin Montrö kentinde Boğazlarla ilgili bir konferans toplandı. Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya'nın katıldığı Boğazlar Konferansı 20 Temmuz 1936'da yeni bir sözleşmenin imzalanmasıyla sonuçlandı (Görsel 6.8). Bu sözleşmeye bir süre sonra İtalya da katıldı.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle Uluslararası Boğazlar Komisyonu kaldırılırken Boğazların yönetimi ve savunulması Türkiye'ye bırakıldı. Aynı sözleşmeyle ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişi Türkiye'nin ve Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin güvenliğini tehlikeye düşürmemek şartıyla serbest bırakıldı. Savaş gemilerinin geçişine ise bazı sınırlamalar getirildi. Buna göre herhangi bir savaş durumunda Türkiye savaşın içinde değilse savaşan devletlerin savaş gemileri Boğazlardan geçemeyecekti. Savaşa girmesi veya kendisini tehlikede hissetmesi hâlinde ise geçişe karar verme yetkisi Türkiye'ye ait olacaktı.

Montrö zaferi: Mukavele gece in zafandı!
Gece saat 12: Bütün millet ayakta... Vapurlar düdükle çalışıyor, sokaklarda alkışlar yükseliyor, halk zaferi kutluyor

Görsel 6.8: Boğazlarda Türk hâkimiyetinin sağlandığını duyuran bir gazete haberi

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin gazetelerde zafer olarak nitelendirilmesinin nedenleri neler olabilir?

Türkiye günümüzde de yürürlükte olan Montrö Sözleşmesiyle Boğazlar üzerindeki egemenliğini dünya devletlerine tescil ettirmiş ve uluslararası alandaki saygınlığını artırmıştır. Atatürk bu sözleşmenin önemini "Bugün bayram günüdür, sevinç günüdür. Niçin, bilir misiniz ey sevgili yurttaşlar? Çünkü Lozan, Montrö'de taçlandırılmıştır. Lozan tamdır ve tamamîyetini daima tarihte okutacaktır. Fakat ona acı veren ufak bir şey, Boğazlar vardı. İşte o Montrö'de çözümlenmiştir."⁽¹⁾ sözleriyle ifade etmiştir.

(1) Ufkan KOCATÜRK, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 54.

Sözleşmenin hükümleri madde madde değil, kısa açıklama şeklinde belirtilmiştir. Son olarak sözleşmenin önemine çok kısa şekilde değinilmiştir. Konuya ait herhangi bir kavram açıklamasına (Örneğin "nota" kelimesi), araştırma sorununa ve etkinliğe verilmemiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasına yönelik gazete haberi görseline ve bu görselden yola çıkarak bir adet değerlendirme sorusuna yer verilmiştir.

Ünite sonu değerlendirme sorularında ise konu ile alakalı iki adet soru bulunmaktadır. İlk soru Doğru/Yanlış testinde yer alan 5. sorudur. Bu soruda "Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle Boğazların yönetimi uluslararası bir komisyona bırakılmıştır." ifadesi ile öğrencinin konuyu kavrayıp kavramadığı ölçülmek istemiştir. İkinci soru ise açık uçlu bir sorudur. "Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Türkiye açısından en önemli

hükmü hangisidir? Neden?” sorusu ile öğrencinin konunun önemini kavrayıp kavramadığı ölçülmek istenmiştir.

Kitabın 7. Ünitesinde II. Dünya Savaşı’nda ve sonrasında SSCB’nin Boğazlar ile ilgili düşünce ve taleplerine değinilmemiştir.

Her iki kitaptaki Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusu incelendiğinde, iki kitabında konuya çok kısa değindiği görülmüştür. Boğazların jeopolitik ve jeostratejik önemine vurgu yapılmamıştır. Boğazlar Meselesi’nin ortaya çıkışının tarihsel süreci hakkında bilgi verilmemiş ve konu direkt olarak Lozan Antlaşması’ndan başlatılmıştır. Ders kitaplarının 7. ünitesini incelediğimizde de Boğazlar Meselesi’nde, SSCB’nin II. Dünya Savaşı ve sonrası Boğazlar ile ilgili ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin II. Dünya Savaşı’nda Türkiye’ye sağladığı yararlarından bahsedilmemiştir.

Antik Çağ’dan günümüze kadar stratejik önemi devam eden birçok tarihi antlaşma ve politikada yer alan ve günümüzde bile tartışılmaya devam eden Boğazlar ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin üstünkörü denilebilecek bir şekilde ders kitaplarında yer alması doğru bir uygulama değildir.

Lozan’dan sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin imzaladığı en büyük antlaşma olan ve Lozan’dan sonra çözülmesine rağmen günümüzde halen daha tartışılan Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin içeriğinin ve öneminin öğrencilere daha geniş şekilde anlatılması faydalı olacaktır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Antik Çağ'dan günümüze kadar incelendiğinde jeopolitik konumu itibarıyla Boğazlar her zaman stratejik önemini koruyan bir bölge olmuştur. Pek çok devletin ele geçirme gayretinde olduğu Boğazlar, Osmanlı Devleti'nin bölgeye tamamen hâkim olması ile birlikte Türk kontrolüne geçmiştir. Daha sonraki dönemlerde Rusya'nın büyüüp genişlemesi bölge bu devlet için dünyaya açılma kapısı olarak görülmüştür. Rusya buraya hâkim olabilmek için Osmanlı Devleti ile sürekli mücadele etmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin zayıflayıp dış ilişkilerde güçsüz konuma düşmesi ile Boğazlar Meselesi ortaya çıkmış ve daha sonraki süreçte mesele uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Mondros, Sevr ve Lozan antlaşmalarında Türk halkının egemenlik haklarına aykırı şekilde düzenlenen Boğazlar rejimi, 20 Temmuz 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile yeniden düzenlenmiştir. Sorun Atatürk'ün dış politika ilkelerinden olan “Tam bağımsızlık, gerçekçilik, akılcılık, mütekabiliyet, barış, millî menfaatleri esas alma, Türk ve Dünya kamuoyunu dikkate alma” ilkeleri doğrultusunda çözüme kavuşturulmuştur.

Ancak Montrö'den sonra bile tartışılmaya devam eden Boğazlardan geçiş rejimi, değişen Dünya dengelerinden dolayı günümüzden çok sonrada tartışılmaya devam edecektir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında yapılan çalışma sayısının sınırlı olduğu görülmektedir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin eğitimsel önemi ile ilgili çalışmalara bakıldığında ise herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Hem Boğazlardan geçiş rejimi hem de Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin günümüz dış politikası için güncelliklerini korumaya devam ettikleri düşünüldüğünde oldukça önemli konular oldukları görülmektedir.

Kitap, makale, bildiri gibi yayınlar Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin önemi ve büyüklüğü bakımından yeterli değildir.

Bu çalışmada ders kitabı içerik analizi sonucunda araştırma amaçları ve soruları dikkate alınarak Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne ilişkin şu noktalar belirlenmiştir.

1. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin MEB Öğretim Programlarındaki Yeri ve Önemi
2. Montrö Boğazlar Sözleşmesinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi
3. Boğazlar Meselesinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi
4. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi
5. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Yeri ve Önemi
6. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders kitaplarında Montrö Boğazlar Sözleşmesinin Yeri ve Önemi

5.1.1. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin MEB Öğretim Programlarındaki Yeri ve Önemi

1925 yılından itibaren ders olarak okutulmaya başlanan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretim programı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2018 yılında yaptığı çalışma ile yenilenmiştir.

8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin MEB öğretim programlarındaki yeri ve önemi baktığımızda Sosyal Bilgiler öğretim programındaki anlayış bu programda yoktur. Sosyal Bilgiler programında kazandırılacak beceri ve değerler derse özgü tasarlanıp belirtilmiş ve öğrenme alanları ile ilişkilendirilmiştir. Ancak 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin MEB öğretim programına baktığımızda sadece kök değerlere ve temel yetkinliklere yer verilmiştir. Tarih eğitimine ait değer ve becerilere programda yer verilmemiştir.

Bunun sebebinin T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin Sosyal Bilgiler dersinin uzantısı olduğu ve Sosyal Bilgiler öğretim programında kazandırılan değer ve becerilerin bu dersi de kapsadığı düşünülmektedir.

5.1.2. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi

Boğazlar Meselesi'nin öğretim programında herhangi bir kazanımı bulunmamaktadır. Montrö Boğazlar Sözleşmesinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programındaki yeri ve önemi sınırlıdır. Ana bir kazanım olarak programda yer alması gereken Montrö Boğazlar Sözleşmesi alt kazanım olarak programda yer bulmaktadır. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders saati süresin yetersizliğinin bu duruma sebep olduğu düşünülmektedir.

5.1.3. Boğazlar Meselesinin Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi

Boğazlar Meselesi'nin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programındaki yeri ve önemi yok denecek kadar sınırlıdır. Doğrudan herhangi bir kazanım bulunmamaktadır. Boğazlar Meselesi'ne ortaokul öğretimi açısından yeterli önemin verilmemesinin bu duruma sebep olduğu düşünülmektedir.

5.1.4. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Yeri ve Önemi

Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde önemi ile ilgili kazanımlar mevcuttur. Ancak ilkeler ayrı ayrı değil tek bir kazanım altında birleştirilmiştir. İlkelerle yönelik değer ve beceriler ise programda belirtilmemiştir. Sadece kök değerlerden birkaçı ve temel yetkinliklerden biri ilkeler ile ilişkilendirilebilir. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders saati süresin yetersizliğinin bu duruma sebep olduğu düşünülmektedir.

Atatürk'ün dış politika ilkelerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanı içeriği bakımında kazanım bulunmamaktadır. Ancak programda yer alan değer ve becerilerinden konu ile ilgili olanların öğrenciye kazandırılarak ileriki süreçte öğrencinin bu konuyu kavraması amaçlanmış olabilir.

5.1.5. Atatürk'ün Dış Politika İlkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi

Atatürk'ün dış politika ilkelerinin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında kısa bir şekilde değinilmiştir. Konu ilgili etkinlik, araştırma sorusu ve ünite değerlendirme sorusu konunun değerlendirilmesi için yeterli değildir. Müfredat olarak konuya gereken önemin verilmemesi ve ders saati süresin yetersizliğinin bu durumlara sebep olduğu düşünülmektedir.

6.1.6. Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarındaki yeri oldukça sınırlıdır. Konu içeriği çok kısa tutulmuştur. Konunun içeriğine direkt olarak Lozan Atlaşması'ndan başlanmıştır. Konu ile alakalı etkinlik, araştırma soruları ve ünite değerlendirme soruları çok sınırlıdır. Müfredat olarak konuya gereken önemin verilmemesi ve ders saati süresin yetersizliğinin bu duruma sebep olduğu düşünülmektedir.

5.2. Sonuç

Bu araştırmada 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde 6. üniteye bulunan “Montrö Boğazlar Sözleşmesi” başlıklı konuya yönelik tarihsel arşiv tarama tekniğiyle elde edilen veriler elde edilmiştir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni irdeleyebilmek ve anlayabilmek için sözleşmeye neden olan sebebin öncesi ve sonrasını irdelemek gerekmektedir. Bu amaca hizmet edebilmek için kuramsal temelde Boğazların coğrafi, stratejik ve tarihi özellikleri analiz edilmiştir. Elde edilen veriler ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Kuramsal çerçeve olarak birinci bölümde strateji, jeostrateji ve jeopolitik kavramları üzerinden Boğazların önemine değinilmektedir. Geçmişten günümüze üzerinde bulunduğu coğrafyanın jeopolitik konumundan ve jeostratejik bakış açısından dolayı Türkiye, bölge ve Dünya siyaseti için her zaman önemli bir aktör olmuştur.

Boğazlar bu kavramlar üzerinden incelendiğinde uluslararası stratejide önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Türkiye'nin jeopolitik gücünü elde etmesinde Boğazların önemli bir rolünün olduğu ve bu güce yönelik jeostratejik hamleler belirlemesi gerektiği görülmektedir. Konumdan elde ettiği bu gücün kendisi için olumlu ve olumsuz yanları olduğu anlaşılmaktadır.

Kuramsal çerçevenin ikinci bölümünde Antik Çağ'dan Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçen sürede Boğazların tarihçesi analiz edilmiştir. Osmanlı hâkimiyetinden öncede oldukça önemli bir yere sahip olan Boğazlar her zaman için devletlerin ilgi odağında olduğu görülmektedir. Yunanlılar, Persliler, Romalılar, Emeviler, Abbasiler ve Bulgarlar gibi pek çok milletin Boğazlara hâkim olmak istediği anlaşılmaktadır.

Türk boylarının Anadolu'ya göç edip buralara yerleşmesi ile Bizans ile olan mücadeleleri sonucu Anadolu'yu kendilerine yurt edindikleri anlaşılmaktadır. Anadolu'ya yerleşen Kayı Boyu ise Marmara Bölgesi'nde bir uç beyliği olarak Bizans ile komşu olarak komşu olmuştur. Kayılar bulundukları bölgede güçlenip genişleyince devlete dönüşmüş ve bu devlete Osmanlı Devleti adını vermişlerdir. Başlangıçtan beri Bizans Devleti ile mücadele eden Osmanlı Devleti, Boğazları ele geçirmek için sürekli mücadele vermiş ve bu mücadele sonucunda başarılı olmuştur.

Boğazlara hâkim olduktan sonra buralardan geçişi kapitülasyonlarla tek başına belirleyen Osmanlı Devleti, Rusya'nın büyüyüp güçlenmesi ve kendisinin de güç kaybetmesi ile birlikte geçiş rejiminin ikili antlaşmalar ile belirlemiştir. XVIII. yüzyıldan itibaren ise diğer devletlerin de Osmanlı Devleti ve Boğazlar ile ilgili emelleri sonucu geçiş rejiminin Londra Antlaşması, Paris Antlaşması ve Berlin Antlaşması gibi çok uluslu antlaşmalar ile belirlendiği görülmektedir.

Sömürgecilik yarışı ve Sanayi İnkılabı'nın sonuçları ile ortaya çıkan devletlerarası gerginliğin XIX. yüzyıldan itibaren daha da büyüdüğü, Avrupa'yı ve tüm Dünya'yı saran bir savaşın habercisi olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin topraklarının emperyal güçler tarafından ele geçirilmek istenmesi sonucu Trablusgarp ve Balkan Savaşları gibi savaşlar başlatılmış ve bu sayede Osmanlı Devleti'nin yok edilmesi amaçlanmıştır. Devletler arasında ortaya çıkan husumetler sonucu başlayan I. Dünya Savaşı'nda Boğazların önemli bir yer edindiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ile Çanakkale Boğazı'nın ve İstanbul şehrinin İtilaf

devletlerinin hedefi olduğu görülmüştür. Hem Boğazlara hâkim olmak hem de Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak için Çanakkale harekâtı başlatılmış ancak harekât başarısız olmuştur. Harekâtın başarısız olması sonucu Çarlık Rusya yeterli yardımı alamayınca iç karışıklıklar sonucu yıkılmış ve savaş uzamıştır. Bu yaşanan gelişmeler bile bize Boğazların stratejik açıdan ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2.2.3 no.lu bölümde I. Dünya Savaşı'ndan Lozan Antlaşması'na kadar geçen sürede Boğazların tarihçesi analiz edilmiştir. Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılınca Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. İmzalanan bu antlaşmaya göre tüm ülke savunmasız bırakılarak işgale açık hale gelmiş ve Boğazların denetimi itilaf devletlerinin eline geçmiştir. İşgallere karşı sessiz kalamayan Türk milleti, Mustafa Kemal öncülüğünde Misak-ı Milli anlayışına uygun olarak Kurtuluş Savaşı başlatmış ve azim ve cesareti sayesinde tüm ülke işgallerden kurtarılmıştır.

Türk milletinin bağımsızlığa olan inancı ve tükenmez cesareti sayesinde işgal devletlerinin dayatması olan Sevr Antlaşması geçersiz kılınmış yerine Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu antlaşmada egemenlik hakkımıza aykırı olarak Boğazlar bölgesinin denetimi uluslararası bir komisyona devredilmiş ve bölge silahsızlandırılmıştır. Türk halkının gayret ve cesareti sonucu kazandığı Kurtuluş Savaşı sonrası imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nda Boğazlar Meselesi, Türkiye'nin egemenlik ve bağımsızlık haklarına aykırı olarak çözüldüğü görülmektedir.

2.2.4 no.lu bölümde Lozan Antlaşması'ndan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne giden sürecin analizi yapılmıştır. Lozan'dan sonraki süreçte yapılan barış antlaşmalarında memnun olmayan Almanya ve İtalya gibi devletler, yayılmacı bir politika izleyerek anti-statükocu bir tavır sergilemişlerdir. Avrupa'da artan savaş tehditleri karşısında değişen dünya şartlarını gerekçe gösteren Türkiye, bölgesel barışı ve kendi güvenliğini sağlamak için Lozan'ın Boğazlar ile ilgili hükümlerinin yeniden gözden geçirilmesini talep etmiştir. Bu talebini taraf devletlere bir nota ile bildirmiştir.

Türkiye'nin notasının taraf devletlerce uygun bulunması sonucu İsviçre'nin Montrö şehrinde konuyu görüşmek üzere 22 Haziran 1936 tarihinde bir konferans tertip edilmiştir. Montrö Boğazlar Konferansı'nda yapılan görüşmeler sonucu 20 Temmuz 1936 tarihinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. İmzalanan bu sözleşme ile Boğazlar komisyonu kaldırılmış, Boğazların denetimi Türkiye'ye bırakılmış ve

bölgenin askerden arındırılması ve silahsızlandırılması uygulamasına son verilmiştir. Ticaret gemilerinin geçişi serbest bırakılmış, savaş gemilerinin geçişi ise savaş ve barış döneme olarak iki farklı şekilde düzenlenmiştir. Böylece Lozan'da Türkiye'nin beklediği şekilde çözilemeyen Boğazlar Meselesi egemenlik haklarına uygun olarak çözülmüştür. Türkiye'nin bu sorunu bağımsızlık, egemenlik ve barış ve devletlerarası eşitlik ilkelerine uygun olarak çözüme kavuşturduğu görülmektedir.

Avrupa'da tekrar başlayan yayılmacı devlet politikaları sonrasında II. Dünya Savaşı başlamıştır. Bu savaşa katılan ve başarılar elde eden SSCB, geçmişte kalan Boğazlar ile ilgili emellerini tekrar gerçekleştirmek istemiştir. II. Dünya Savaşı zamanı ve sonrasında Boğazlar ile ilgili taleplerini birçok kez dile getirmiş ve bunların uygulanması için Türkiye'ye baskı uygulamıştır. Soğuk Savaş döneminde bu baskılarını artıran SSCB, Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile birlikte bu talebini bir daha dile getirmemiştir. Bu süreçten sonra Türkiye ile olan ilişkilerini stabil tutmak istediği anlaşılmaktadır.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonraki dönemden itibaren Boğazların önemi ve Boğazlardan geçiş ile ilgili sorunlar artmaya başlamıştır. Bölgede devlet sayısının artmasından dolayı bölgenin ticaret hacmide artmıştır. Bu durum Boğazların geçiş yükünü katbekat artmış ve güvenliğini tehdit eder duruma gelmiştir. Özellikle son dönemlerde tehlikeli madde taşıyan tankerlerin geçişinin artması Türkiye için endişe yaratmaya başlamıştır. Bu duruma çözüm arayan Türkiye, Kanal İstanbul gibi projeler ile geçişler düzenlenmesi planlanmıştır.

Avrasya bölgesinde stratejik dengelerin sürekli değişmesi ve bölgenin iç ve dış ticaret hacminin artmasının yarattığı ortam sonucu Boğazlardan geçiş tartışmalarının her geçen gün arttığı görülmektedir. Geçmişten başlayıp günümüze kadar devam eden Boğazlar Meselesi, Montrö ile çözüme kavuşsa da sürekli değişen şartlardan dolayı çözüm bekleyen mesele olarak kalmaya devam edecektir. Yüzyıllardır tartışılan bu meselenin gelecekte de sıkça tartışma konusu olacağı düşünülmektedir.

Kuramsal çerçevenin üçüncü bölümünde Boğazlar Meselesi'nin Atatürk'ün dış politikası açısından değerlendirildiğinde ilk kısımda Atatürk'ün dış politikaya bakış açısı değerlendirilmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun ilk yıllarında dış politika enerjisini Lozan'dan kalan problemleri çözmek için harcamıştır. Devletin sağlam temellerde yükselmesi için doğru şekilde oluşturulmuş iç ve dış politika

belirlenmesi gerektiğini bilen Atatürk'ün bu yönde çaba sarf ettiği anlaşılmaktadır. Dış politika için tam bağımsızlık, gerçekçilik, akılcılık, mütekabiliyet, barış, milli menfaatleri esas alma, Türk ve Dünya kamuoyunu dikkate alma gibi ilkeleri belirleyen Atatürk, Yabancı okullar, Dış Borçlar Sorunu, Musul Sorunu, Nüfus Mübadelesi ve Boğazlar Meselesi gibi dış politikada yaşanan sorunları bu ilkeler doğrultusunda çözüme kavuşturmak istemiştir.

Uygulanan bu dış politika ilkelerinin çoğunlukla başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir. Türkiye'nin barışa yönelik tutumu onu bölgesinde önemli bir aktör haline getirmiş Milletler Cemiyeti, Balkan Antantı, Sadabat Paktı gibi barışı korumaya yönelik oluşumlarda önemli görevler üstendiği görülmektedir. 1930 yılından itibaren değişen Dünya şartları ve Avrupa'da artan yayılmacı politika anlayışı sonucu Türkiye güvenliği ve bölge barışı için önemli bir noktada bulunan Boğazların savunulması konusunda endişe duymuştur. Bu endişesini, belirlediği dış politika ilkeleri doğrultusunda Lozan Antlaşması'na taraf devletlere bildirmiş ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi de bu ilkeler doğrultusunda çözüme kavuşturulmuştur. Böylece Atatürk'ün dış politika konusunda belirlediği temel ilkelerin dış sorunların çözülmesine barışçıl yönden katkı sağladığı görülmektedir.

Atatürk'ün Boğazlar Meselesi ile ilgi görüşleri incelendiği zaman Milli Mücadele'nin ilk döneminden Montrö'ye uzanan süreçte meseleye hassasiyetle yaklaştığı, çözüm için uygun koşulları beklediği ve sözleşmesinin imzalanmasından gayet memnun olduğu anlaşılmaktadır.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne eğitim açısında da vurgu yapılmıştır. Tarih eğitimi, inkılap tarihi eğitimi ve Atatürkçülük ideolojisinin eğitimi; geçmişini bilen ve geleceğinin bu yönde inşa eden nesiller yetiştirmek için oldukça önemi eğitimlerdir. Bu eğitimlerin sağlanmasında ise ders kitapları oldukça önemli yer tutmaktadır. Yayınlanmış tezler incelendiği zaman Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile ilgili çalışmaların çok az olduğu yapılan çalışmaların daha çok tarih, hukuk ve uluslararası ilişkiler bilim dalı kapsamında yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. Eğitim alanı açısından bakıldığı zaman Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin ders kitaplarındaki yeri ve önemi hakkında yapılan çalışmalara rastlanılmamıştır.

8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi öğretim programı irdelendiği zaman kazanımları açısından ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusuna ait özel bir

kazanım bulunmadığı, ortak bir kazanım içinde öğrenciye kazandırılması amaçlandığı görülmektedir. Ayrıca Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusunun ders kitaplarında yeterli düzeyde yer almadığı, Boğazlar Meselesinin öncesi, ortaya çıkışı ve sonrasında yaşanan gelişmelere yeterli düzeyde vurgu yapılmadığı görülmektedir. Ders kitaplarında konu ile alakalı araştırma sorusu, etkinlik, görseller ve ünite sonu değerlendirme sorularının yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

Strateji, jeopolitika, jeostrateji açısından önemli bir mesele olan günümüze dek tartışılmaya devam eden Boğazlar Meselesi'ne ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne; 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi öğretim programında ve 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yeterli önemin ve yerin verilmediği anlaşılmaktadır.

5.3. Öneriler

1. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında tarih eğitime yönelik değer ve becerilerin yer almalıdır.
2. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında Atatürk Dönemi dış politika adlı ünitenin içeriğine özgü değer ve beceriler yer almalıdır.
3. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusuna özgü ana bir kazanım yer almalıdır.
4. Ortaokul kademesi Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarının Kültürel Miras öğrenme alanlarında Boğazlar Meselesi konusu yer almalıdır.
5. Atatürk Dönemi dış politika ilkeleri konusu 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında daha detaylı anlatılmalıdır.
6. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında Atatürk Dönemi dış politika ilkeleri konusu ile ilgili etkinliklere, konu içi araştırma sorularına ve ünite sonu değerlendirme sorularına daha fazla yer verilmelidir.
7. Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusu 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında detaylı olarak anlatılmalıdır.

8. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusu ile ilgili ders kitabında etkinliklere, konu içi araştırma sorularına ve ünite sonu değerlendirme sorularına daha fazla yer verilmelidir.

9. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının Atatürk'ün Ölümü ve Sonrası ünitesinde II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Dönemi sırasında Boğazların durumu ile ilgili bilgilere yer verilmelidir.

10. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında Boğazlar Meselesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin günümüze yansımaları hakkında bilgi verilmelidir.

11. Konuların daha faydalı bir şekilde öğrenciye aktarılabilmesi için 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders süresi saatinin arttırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. (2010). *Emeviler ve Abbasîlerdöneminde İstanbul kuşatmaları* (Tez No. 286706) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Acar, H. (2019). Boğazlar sorunu üzerine jeopolitik bir değerlendirme: İstanbul'un fethinden Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 107-132.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/tsbder/issue/50221/647605>
- Acartürk, E. ve Kılıç, R. (2011). Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonların iktisadi ve siyasi perspektiften analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 29(2), 1-21.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/huniibf/issue/7865/103707>
- Afyon Kocatepe Üniversitesi (2022). *İnkılapçılık*.
<https://aiit.aku.edu.tr/inkilapcilik/>
- Afyoncu, E. (2012). *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu* (2. bs.). Yeditepe Yayınevi.
- Akarşlan, M. (1994). Birinci Dünya Savaşı sırasında emperyalist güçlerin Osmanlı Devleti'ndeki nüfuz bölgeleri ve yapılan gizli anlaşmalar. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 259-274.
<http://hdl.handle.net/11452/20331>
- Akbaba B., Demirtaş B., Birbudak T. S. , Kılcan B. (2014). Tarih öğretmenleri adaylarının Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi öğretimine yönelik görüşleri. *Journal Of World Of Turks*, 6(2), 207-226.
<https://avesis.gazi.edu.tr/yayin/4dcddb94-1883-453a-a551-332ae9af721c/tarih-ogretmeni-adaylarinin-ataturk-ilkeleri-ve-inkilap-tarihi-ogretimine-yonelik-gorusleri>

- Akbaba, B. (2008). Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersinin öğretiminde karşılaşılan sorunlar (Gazi Üniversitesi örneği). *Gazi Akademik Bakış*, 1(2), 177-197.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/gav/issue/6529/86579>
- Akengin, H. (2015). *Siyasi Coğrafya insan ve mekân yönetimi* (4. bs.). Pegem Akademi.
- Akkaya, M. A. (2015). “Kanal İstanbul” projesi Karadeniz kıyısındaki devletlerle olan ilişkilerimize etkisi ve Montrö Sözleşmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 242-262.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/odusobiad/issue/27574/290170>
- Aksan, V. (2012). Savaş ve barış. S. N. Faroqhi. (Ed.), *Türkiye Tarihi Cilt 3 geç Osmanlı İmparatorluğu, 1603-1839* (F. Aytuna Çev.) içinde (1. bs., s. 109-152). Kitap Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2006)
- Akşam Gazetesi, (21 Temmuz, 1936). *Mondros Ateşkes Antlaşması başlıklı haberi*.
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/aksam/aksam_1936/aksam_1936_temmuz_/aksam_1936_temmuz_21_.pdf
 adresinden 11 Ekim 2022 tarihinde alınmıştır.
- Akşin, S. (1988). Siyasal tarih. S. Akşin (Ed.), *Türkiye tarihi 3 (1600-1908)* içinde (3. bs., s. 73-187). Cem Yayınevi.
- Akşin, S. (1994). Fransız İhtilali’nin II. Meşrutiyet öncesi Osmanlı Devleti üzerindeki etkileri üzerine bazı görüşler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49(03), 23-29.
https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001720
- Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye tarihi*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Aktel, M. (1998). Tanzimat Fermanı'nın toplumsal yansıması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 177-184.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20854/223669>
- Altaş, S. (2019). Lisansüstü tezlerde Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine ilişkin araştırmalarda yönelimler. *RTEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 82-89.
<https://doi.org/10.34086/rteusbe.529085>
- Anadolu Gazetesi. (21 Temmuz, 1936). *Mondros Ateşkes Antlaşması başlıklı haberi*.
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/index.php>

adresinden 11 Ekim 2022 tarihinde alınmıştır.

- Apaydın, B. (2013). *Kapitülasyonlar ve Osmanlı-Türk adli ve idari modernleşmesi* (2. bs.). Adalet Yayınevi.
- Arı, B. (2000). Osmanlı kapitülasyonlarının tarihçesi ve mahiyeti. *Yeni Türkiye Dergisi*, 32(Özel Sayı), 242-251.
- Armaoğlu, F. (1997). *19. yüzyıl siyasi tarihi (1789-1914)*. Türk Tarih Kurumu.
- Armaoğlu, F. (2014). *20. yüzyıl siyasi tarihi* (19. bs.). Timaş Yayınları.
- Armaoğlu, F. (t.y). *Türk dış politikası ile ilgili konuşması*.
<https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Fahir-ARMAOĞLU-Konuşma.pdf>
- Arsan, N. Borak, S. , Kocatürk, U. (2006). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri* (5. bs.). Atatürk Araştırma Merkezi.
<https://atam.gov.tr/wp-content/uploads/S%C3%96YLEVORJ%C4%B0NAL.pdf>
- Atak, M. S. (1947). *Türkiye'nin kapısı boğaz* (1. bs.). T.C. Ziraat Bankası Matbaası.
- Atatürk, K. (1969). *Nutuk cilt:II 1920-1927* (9. bs.). Milli Eğitim Basımevi.
- Atatürk, K. (1970). *Nutuk cilt:1 1919-1920* (10. bs.). Milli Eğitim Basımevi.
- Aydın, D. (2002). *Milletlerarası boğazların hukuki rejimi ve çevresel boyut açısından Türkiye'nin boğazlardan geçişi düzenleme yetkisi* (Tez No. 110473) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Aydın, M. (2004). 19. yüzyıl ortalarında panslavizm ve Rusya. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(15), 73-82.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauefd/issue/11128/133083>
- Aydın, M. (2017). Rusya-Türkiye sınır kavramı (1696-1829). *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1(31), 11-21.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/iugaad/issue/53578/713967>
- Aydın, U. (2021). *Sakız-Ceneviz kolonisi ve Türklerle ilişkiler* (Tez No.694948) [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Aygün, M. Ve Aydın T. (1999). *Türkiye - Rusya ilişkilerindeki yapısal sorunlar ve çözüm önerileri*. TÜSİAD.

- Ayönü, Y. (2006). Osmanlılardan önce Rumeli’de Türkler (1305-1313). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 21(2), 17-33.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/egetid/issue/5053/68876>
- Ayönü, Y. (2007). *Selçuklu-Bizans münasebetleri (1116-1308)* (Tez No. 221607) [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ayönü, Y. (2009). İzmir’de Türk hâkimiyetinin başlaması. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(1), 1-8.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/egetdid/issue/34429/380342>
- Ayönü, Y. (2015). IV. Haçlı Seferi’nin ardından Batı Anadolu’da mücadele eden iki rakip: İstanbul Latin Krallığı ve İznik İmparatorluğu. *Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 9-25.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/265547>
- Bağcı, H. & Yakut, K. (Ed.) (2018). *Türk dış politikası I*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bailly, A. (1974a). *Bizans Tarihi cilt-I* (46. bs.) (H.Şaman Çev.). Tercüman.
- Bailly, A. (1974b). *Bizans Tarihi cilt-II* (47. bs.) (H.Şaman Çev.). Tercüman.
- Bakır, A. & Berberoğlu, M. (2018). Beylikler dönemi öncesinde Karadeniz’de uluslararası ticaret. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 153-177.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/otad/issue/35223/377019>
- Balcıoğlu, M. (2016a). Direnen millet-Milli Mücadele: Ya istiklal Ya ölüm. D. Yalçın (Ed.), *Türki Cumhuriyeti Tarihi - I* içinde (12. bs., s. 166-392). Atatürk Araştırma Merkezi.
- Balcıoğlu, M. (2016b). Cumhuriyet dönemi dış politikası. D. Yalçın (Ed.), *Türki Cumhuriyeti Tarihi - II* içinde (11. bs., s. 411-392). Atatürk Araştırma Merkezi.
- Barbora, N. (1953). *Konstantiniye muharasası ruznamesi* (1. bs.) (Ş. T. Diler Çev.). İstanbul Fethi Derneği. (Orijinal basım tarihi 1856)
- Baştav, Ş. (1989). *Bizans İmparatorluğu tarihi - son devir (1261-1461) - Osmanlı Türk-Bizans münasebetleri*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Başyurt, E. (1998). *Ateş yolu -Boğazlarda bitmeyen kavga* (1. bs.). Timaş Yayınları.

Baykal, B. S. (1959). Makamat-ı mübareke meselesi ve Babıâli. *Belleten Dergisi*, 23(90), 241-266.

<https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/2866/tur>

Belen, F. (1973a). *XX. yüzyılda Osmanlı Devleti*. Remzi Kitapevi.

Belen, F. (1973b). *Türk Kurtuluş Savaşı*. Remzi Kitapevi.

Beydilli, K. (1994). Küçük Kaynarca'dan yıkılışa. E. İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı tarihi ve medeniyet Tarihi cilt 1 içinde* (1. bs., s. 66-135). İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

Beydilli, K. (1998). *Boğazlar meselesi*.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/bogazlar-meselesi>

Bıyıklı, M. (2011). *Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politika konuşmaları* (1. bs.). Hiperlink Yayınları.

Bostan, İ. (2007). *Beylikten imparatorluğa Osmanlı denizciliği* (2. bs.). Kitap Yayınevi.

Bostan, İ. (2009). İlk Osmanlı deniz üssü: Gelibolu. İ. Bostan ve S. Özbaran (Ed.), *Başlangıçtan XVII. yüzyılın sonuna kadar Türk denizcilik tarihi-1 içinde* (1 bs., s. 73-83). Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Budak, M. (2020). Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansı'na davet edilmesi ve muhtıralar sunması ile ilgili tartışmalar. *Tarih Dergisi*, 1(71), 445-472.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarih/issue/56577/787289>

Burak, N. (2021). *Amasra kale kenti: Ceneviz ticaret yolu'ndaki Karadeniz surlu yerleşimleri bağlamında değerlendirilmesi ve koruma önerileri* (Tez No.668865) [Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Cevdet, A. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi 1. cilt* (5. bs.). İlgı Yayınevi.

Cezar, M. (1971). *Mufassal Osmanlı tarihi cilt: V* (1. bs.). Güven Yayınevi.

Cezar, M. (1972). *Mufassal Osmanlı tarihi cilt: VI* (1. bs.). Güven Yayınevi.

Cezar, M. (2010). *Mufassal Osmanlı tarihi I. cilt* (1. bs.). Türk Tarih Kurumu.

Cezar, M. (2011). *Mufassal Osmanlı tarihi II. cilt* (1. bs.). Türk Tarih Kurumu.

- Chrysostomides, J. (2012). 11. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar Bizans İmparatorluğu. K. Fleet (Ed.), *Türkiye tarihi; Bizanstan Türkiye'ye 1071-1453 Cilt 1* (A. Özdamar Çev) içinde (1. bs., s. 27-78). Kitap Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2006)
- Cumhuriyet Gazetesi. (21 Temmuz, 1936). *Mondros Ateşkes Antlaşması başlıklı haberi*.
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet/cumhuriyet_1936/cumhuriyet_1936_temmuz/cumhuriyet_1936_temmuz_21_.pdf
 adresinden 11 Ekim 2022 tarihinde alınmıştır.
- Çapraz, H. (2015). Birinci Dünya Savaşı öncesi Rusya'nın Boğazlar politikası. *Belgi Dergisi*, 9, 1178-1194.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/35050/388797>
- Çelik, F. (2018). Trablusgarp Savaşı. 7. *Türkiye lisansüstü çalışmalar kongresi bildirileri IV* kitabı içinde (s. 281-292). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Çizakça, M. (1974). "Kapitülasyonların ekonomik analizi". *Akademi: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 3(2), 319-341.
<http://hdl.handle.net/11452/19736>
- Çolak, İ. (2001). Moskova Antlaşmasına giden yol: Millî Mücadele dönemi TBMM Bolşevik ilişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 17(49), 23-48
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/55037/755407>
- Çorlu, S. M. (t.y.). Viyana Kongresi (Eylül 1814 - Haziran 1815). *Yeni Türkiye Mecmuası*, 62, 2287-2305.
<https://core.ac.uk/download/pdf/38323426.pdf>
- Çubukçu, İ. A. (1988). İstiklal Savaşı ve milli birlik. *Belleten*, 52(204), 795-806.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ttkbelleten/issue/64209/973430>
- Danışmend, İ. H. (1971a). *İzahlı Osmanlı tarihi cilt: 1*. Türkiye Yayınevi
- Danışmend, İ. H. (1971b). *İzahlı Osmanlı tarihi cilt: 4*. Türkiye Yayınevi
- Değer, M. (2020). *Reklam stratejileri: marka odaklı bir araştırma* (Tez No.616833) [Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ded/issue/29185/312508>

Demirkent, I. (2011). Haçlı Seferleri düşüncesinin doğuşu ve hedefleri. *Tarih Dergisi*, 35, 65-78.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarih/issue/9607/119973>

Demirkent, I. (2011). 1082-1302 yılları arasında Bizans-Venedik ilişkilerine kısa bir bakış. *Tarih Dergisi*, 36, 137-154.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarih/issue/9608/119992>

Denker, S. ve Caner, C. (2015). Devlet kavramı ve strateji ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (10.Yıl Özel Sayısı), 5(6), 1-19.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4748/65203>

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (2022). *Montrö, Lozan ve Hatay'da elde edilen başarılar dolayısı ile Mustafa Kemal Atatürk'ün İsmet İnönü'ye çektiği telgraf.*

Yer Numarası: 30-10-0-0 / 197 - 350 - 16.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (2022). *Montreux'de toplanacak Boğazlar Konferansı'na katılacak heyet.*

Yer Numarası: 30-18-1-2 / 65 - 48 – 14

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (2022). *Almanların Ren'i işgal etmeleri ve Boğazların tahkimi hakkında Newyork Times gazetesinin mukavelesi.*

Yer Numarası: 30-10-0-0 / 231 - 557 – 7

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (2022). *Boğazlar bölgesinde yeniden kurulacak veya takviye edilecek birlikleri için 1500 erin celbedilmesi.*

Yer Numarası: 30-18-1-2 / 68 - 74 – 10

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (2022). *Boğazlar Mukavelenamesi'ni uygulamak üzere kurulan daire Şefliğine Esat Atuner'in tayini*

Yer Numarası: 30-11-1-0 / 106 - 28 – 11

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (2022). *Montrö Mukavelesi'nin imzası dolayısıyla tören yapılması*.

Yer Numarası: 490-1-0-0 / 3 - 13 – 6

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (2022). *Atina'da çıkan Proia gazetesinin, Boğazların kuvvetlendirilmesi hakkında, İtalya'nın tekliflerinden bahseden yazısı*.

Yer Numarası: 30-10-0-0 / 238 - 607 – 33

Diehl, C. (2006). *Bizans tarihi (1. bs.)* (A.G. Bozkurt Çev.). İlgı Yayınları.

Dikici, R. (2013). *Bizans İmparatorluğu tarihi [Şu bizim Bizans-Byzantium 330-1453]* (6. bs.). Remzi Kitapevi.

Dinç, S. (2008). *Atatürk döneminde (1920- 1938) Türk dış politikasında gelişmelere genel bir bakış; ikili ve çok uluslu ilişkiler*. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi.

http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf

Dirimtekin, F. (1976). *İstanbul'un fethi*. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

Doğanay, H. ve Orhan, F. (2019). *Türkiye beşeri coğrafyası* (6. bs.). Pegem Akademi.

Dördüncü, M. (2001). 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan 1841 Londra Sözleşmesi'ne kadar Boğazlar Meselesi. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 73-89.

<https://sbd.aku.edu.tr/III1/6.pdf>

Duman, S. (2015). Paris Barış Konferansı'nda İstanbul. *Osmanlı İstanbul'u Uluslararası Sempozyumu III Bildiri Kitabı* içinde (s. 477-493). İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.

<https://openaccess.29mayis.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12723/2389>

Düzcü, L. (2016). Korku ile tedbir arasında bir ihtilâli izlemek: 1848 İhtilâli ve Osmanlı hükümeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 51-78.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/sufesosbil/issue/23719/252636>

- Ece, J. N. (25 Mayıs, 2007). *Atatürk'ün Türk Boğazları'ndaki başarısı*.
<https://www.denizhaber.com/ataturkun-turk-bogazlarindaki-basarisi>
- Emanet, H. (2003). *Deniz hâkimiyetinden Dünya hâkimiyetine giden yolda Türk Boğazları* (1. bs). IQ Kültürsanat Yayıncılık.
- Emecen, F. (2010). *Süleyman Paşa*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-pasa>
- Emecen, F. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu 'nun kuruluş ve yükseliş tarihi (1300-1600)* (2. bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ercan, Y. (1981). Kurtuluş Savaşı, savaşta Atatürk, savaşın sonuçları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 14(25), 41-59.
https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000354
- Erdaş, S. (2000). *Osmanlı 'dan Cumhuriyet'e Türk Boğazları* (Tez No.97388) [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası hukuku ve siyasi tarih metinleri cilt:1 (Osmanlı İmparatorluğu andlaşmaları)*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Erkin, F. C. (1968). *Türk-Sovyet ilişkileri ve Boğazlar Meselesi* (1. bs.). Başnur Matbaası.
- Eroğlu, H. (2004). Osmanlıların 1453 öncesi İstanbul kuşatmaları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23(35), 89-101.
https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000188
- Ertuğrul, H. (2010). Atatürkçülük nedir?. *Atatürk Dergisi*, 1(2), 1-4.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad/issue/2351/30127>
- Erzen, A. (1972). Eskiçağ tarihinde Marmara Denizi ve boğazlar. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, I(Ayrı Basım), 57-62.
- Eyüboğlu, N. (2008). *Yalta Konferansı ve konferans sonrasında Avrupa'nın durumu* (Tez No.228276) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Fedakâr, C. (2009). 1787-1791 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi Kuzey Kafkasların tahkimi: Anapa Kalesi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1(4), 43-51.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kdeniz/issue/16871/175619>

- Sezer Feyzioğlu, H. (2006). 1848 İhtilalleri sırasında Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ve Adalar'da aldığı önlemler. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25(39), 49-64.
https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000217
- Findely, C.V. (2016). Tanzimat. R. Kasaba. (Ed.), Türkiye tarihi (1839-2010) *Modern dünyada Türkiye cilt 4* (Z. Bilgin Çev.) içinde (1. bs., s. 37-70). Kitap Yayınevi.
- Fleet, K. (2016). Osmanlılar, 1451-1603; siyasi tarihe bir giriş. Faraqhi S. ve Fleet K. (Ed.), *Türkiye tarihi cilt 2 bir dünya gücü Osmanlı İmparatorluğu (1453-1603)*(B. Üçpınar Çev.) içinde (1. bs., s. 47-76). Kitap Yayınevi
- Genel Kurmay Başkanlığı, (1999). *Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve tatbikatı* (3. bs.). Genel Kurmay Basımevi.
- Goloğlu, M. (2008). *Milli Mücadele Tarihi-I Erzurum Kongresi* (1. bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Goloğlu, M. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi-II tek partili cumhuriyet* (1. bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gordlevski, V. (1988). *Anadolu Selçuklu Devleti tarihi* (1. bs.) (A. Yaran Çev.). Onur Yayınları.
- Goryanof, S. (2006). *Rus arşiv belgelerine göre Boğazlar ve Şark Meselesi* (A. Ahmetbeyoğlu ve İ. Keskin Çev.). Ötüken Yayınları.
- Göktepe, C. Seydi, S. (2015). Soğuk Savaş başlangıcında Türk dış politikası. *Bilig Dergisi*, 4(72), 197-222.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/bilig/issue/25351/267647>
- Gönlübol, M. & Kürkçüoğlu, Ö. (1985). Atatürk Dönemi Türk Dış politikasına genel bir bakış. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(2), 451-474.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/54887/751687>
- Gönlübol, M. (1992). Atatürk dönemi Türk dış politikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(24), 439-442.
<https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/576/tur>
- Gülem, M. (2015). *Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun dış politikası (Erken Bizans dönemi (330-718))* (Tez No. 415802) [Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Gündüz, A. (2008). İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethi, Türk- İslam ve Avrupa açısından önemi. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 5(17), 51-66.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/karadearas/issue/10079/124282>
- Gündüz, T. (2012). *Osmanlı tarihi el kitabı (1. bs.)*. Grafiker Yayınları.
- Güner, İ. (2014). Türkiye'nin coğrafi konumu, sınırları ve jeopolitiği. Yazıcı, H. ve Koca, N (Ed.), *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği içinde* (4. bs., s. 1-40). Pegem Akademi.
- Güven, İ. (Ed.) (2014). *Tarih öğretimi kuram ve uygulama* (2. bs.) Pegem Akademi.
- Hacımustafaoğlu, Z. (2008). *Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi'ni değiştirme çabaları ve Türkiye'nin geçişi düzenleme çalışmaları* (Tez No. 235382).[Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Hacıyev, K. (2006). *Mesleme b. Abdülmelik: hayatı, siyâsî ve askerî faaliyetleri* (Tez No. 208347) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV-XVII. yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilâtı ve sosyal yapı*. Türk Tarih Kurumu.
- Haytoğlu, E. (2013). Atatürk'ün dış politika anlayışında gerçekçilik. *Belgi Dergisi*, 1(5), 589-594.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/35042/388737>
- Hergüner, M. (2004). *Cumhuriyetimizin ilk yıllarında Türk Boğazları ve Boğazlar Komisyonu Başkanı Vasıf (Temel) Paşa*. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- Heyd, W. (2000). *Yakın-Doğu ticaret tarihi* (2. bs.) (E.Z. Karal Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- İnalcık, H. (1999). Osmanlı-Rus ilişkileri (1492-1700). *Türk-Rus ilişkilerinde 500 Yıl, 1491-1992 Sempozyumu Bildiri Kitabı içinde* (s. 25-35). Türk Tarih Kurumu.
- İnalcık, H. (2002). Osmanlı deniz üssü Gelibolu. B. Arı (Ed.), *Türk denizcilik tarihi içinde* (s. 99-105). T.C. Başbakanlık ve Denizcilik Müsteşarlığı.
- İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*(1.bs.) (R. Sezer Çev.). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal basım tarihi 1973)

- İnalcık, H. (2010). *Kuruluş dönemi Osmanlı sultanları 1302-1481* (1. bs.). İSAM Yayınları.
- İnalcık, H. (2018). *Osmanlı İmparatorluğu sultan ve siyaset 2. Cilt* (1. bs.). Kronik Kitap.
- İnan, Y. (1986). *Türk Boğazlarının siyasal ve hukuksal rejimi*. Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1972). *Selçuklu Tarihi* (1. bs.). Milli Eğitim Yayınevi.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal Bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40 (187), 138-145.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36197/407034>
- Karabulut, B. (2004). *Jeostrateji ve jeopolitiğin ülke dış politikalarında ki yeri ve Türkiye* (Tez No. 144791) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Karakaya, S. (2007). *Montreux Boğazlar Sözleşmesi ve Türk Boğazlarında geçiş rejimi* (Tez No. 206651) [Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Karaköse, H. (2012). *Orta Çağ tarih ve uygarlığı* (6. bs.). Nobel Yayıncılık.
- Karal, E. Z. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi 1918-1965*. Türk Tarih Kurumu.
- Karal, E. Z. (1999). *Tanzimat-ı Hayriye devri*. Cumhuriyet Gazetesi.
- Karataş, İ. A. (2021). Kanal İstanbul projesinin Türkiye'nin lojistik yapısına olası etkileri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 145-169.
<https://doi.org/10.20493/birtop.873273>
- Karpat, K. H. (2019). *Türk dış politikası tarihi* (4. bs.). Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2020). *Kısa Türkiye tarihi 1800-2012* (10. bs.). Timaş Yayınları.
- Kaştan, Y. (2015). Sevr Barış Antlaşması'ndan Lozan Barış Antlaşması'na İstanbul ve Çanakkale Boğazları meselesine analitik bakış. *90. yılında Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti uluslararası Sempozyumu Cilt-I* içinde (s. 103-135). Atatürk Araştırma Merkezi.

<http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/90.-YILINDA-LOZAN-VE-T%C3%9CRK%C4%B0YE-CUMHUR%C4%B0YET%C4%B0-SEMPOZYUMU-C.-I.pdf>

Kaya, F. (2021). İkinci Dünya Savaşı'na kadar Türk Boğazları jeopolitiği. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 18(71), 591-611.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/karadearas/issue/68671/1079683>

Kayhan, H. (2015) Beylikler dönemi Türk denizciliği ve Amiral Kara Mürsel Alp. *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Sarihi Sempozyumu-II Kitabı* içinde (s. 255-265). Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.
<http://www.kocaelitarhisempozyumu.com/bildiriler2/23.pdf>

Kaymakçı, S. (2017). Tarih öğretimi ve Sosyal Bilgiler. İ. H. Demircioğlu ve E. Demircioğlu (Ed.), *Türkiye'de tarih öğretimi el kitabı araştırmaları* içinde (1. bs.189-216). Pegem Akademi.

Kazancı, B. (2007). *Lozan ve Montrö andlaşmalarında Türk Boğazlarının durumu* (Tez No. 207314) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Keleş, E. (2008a). Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi: *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 23 (23), 149-194.
https://doi.org/10.1501/OTAM_00000000289

Keleş, E. (2008b). Rusya'nın panslavizm politikasının Balkanlarda uygulanmasına dair bir layiha. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 123-140.

Keskin, E. (2018). *Sekizinci sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi Atatürkçülük ünitesinin işlenişine ilişkin öğretmen görüşleri* (Tez No. 531616) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kılıçoğlu, G. (2015). Sosyal Bilgiler'in tanımı, dünya ve ülkemizde gelişimi ve önemi. M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler öğretimi* kitabı içinde (4. bs.3-16). Pegem Akademi.

Kocabaş, S. (1994). *Türkiye'nin canı Boğazlar* (1. bs.). Vatan Yayınları.

- Kocaoğlu, M. (1997). Kavalali Mehmet Ali Paşa isyanı (1831-1841) ve sonuçları. *BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 61-69.
https://doi.org/10.1501/OTAM_00000000243
- Kocatürk, U. (2007). *Kaynakçalı Atatürk günlüğü* (2. bs.). Atatürk Araştırma Merkezi.
- Koday, Z. Koday S. ve Kaymaz Ç.K. (2017). Dünyadaki bazı önemli Boğazlar ile kanalların coğrafi özellikleri ve jeopolitik önemler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 879-910.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/34498/421192>
- Kommena, A. (1996). *Alexiad Malazgirt'in sonrası (Anadolu' da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos dönemi'nin tarihi)* (1. bs.) (B. Umar). İnılap Kitapevi.
- Konan, B. (2006). *Osmanlı Devleti 'nde yabancıların kapitülasyonlar kapsamında hukuki durumu* [Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. Ankara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi.
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/28448>
- Köprülü, F. (1991). *Osmanlı Devleti 'nin kuruluşu* (4. bs.). Türk Tarih Kurumu.
- Körpe, R. (2015). Aynı coğrafyada iki savaş: Troia ve Çanakkale savaşlarının karşılaştırılması. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 13(18), 131-160.
- Köse, İ. (2015). Yalta ve Potsdam konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında egemenlik paylaşım talepleri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 10(19), 241-276.
<https://doi.org/10.18220/kid.40067>
- Köse, İ. (2019). I. Dünya Savaşı'nın ilk gizli anlaşması: İstanbul ve Boğazların Rus Çarlığı'na bırakılması (Mart-Nisan 1915). *Bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 89, 1-27.
<https://doi.org/10.12995/bilig.8901>
- Köse, O. (1997). *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (oluşumu-tatbiki-tahlili)* (Tez No. 61604) [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi]. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Açık Erişim Sistemi.

<http://libra.omu.edu.tr/tezler/31787.pdf>

Kunt, M. (1988). Siyasi tarih (1300-1600). Akşin S. (Ed.), *Türkiye tarihi 2 Osmanlı Devleti (1300-1600)* içinde (s. 15-144). Cem Yayınevi.

Kurat, A. N. (1966). *Çakabey İzmir ve civarındaki adaların ilk Türk beyi* (3. bs.). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Kurat, A. N. (1987). *Rusya Tarihi - başlangıçtan 1917'ye kadar* (2. bs.). Türk Tarih Kurumu.

Kurat, A. N. (2011). Avarlar. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 26(1), 81-110.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/egetid/issue/5062/69047>

Kurat, Y.T. (1962). 1877-1788 Osmanlı – Rus Harbi'nin sebepleri. *Belleten*, 26(103), 567-592.

<https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/3150/tur>

Kuzucu, S. (2013). Rus Çarı I. Pavel dönemi Osmanlı-Rus siyasi ilişkileri ve Napolyon'a karşı ortak mücadele. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 10(38), 75-87.

<https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-goruntule&id=VSwcWnEBu-adCBSEwewuW>

Kütükoğlu, M. S. (1994). Osmanlı iktisadi yapısı. E. İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı tarihi ve medeniyet tarihi cilt 1* içinde (1. bs., s. 513-650). İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

Lamartine, A. D. (2008). *Osmanlı tarihi* (1. bs.). (S. Bayram Çev.). Kapı Yayınları.

Lemerle, P. (2004). *Bizans tarihi* (1. bs.) (G. Üstün Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal basım tarihi 1948)

Linde, R. P. (2012) Anadolu 1300-1451. Fleet K. (Ed.), *Türkiye tarihi Bizans' tan Türkiye'ye 1071-1453 Cilt 1* (A. Özdamar Çev.) içinde (1. bs., s. 139-180). Kitap Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2006)

Maden, F. (2013). Büyük güçlerin Berlin Antlaşması'nın uygulanmasına yönelik baskıları. *History Studies International Journal of History*, 5(1), 267-286.

http://dx.doi.org/10.9737/historyS_615

- Mardan, M. (2021). *Rusya Federasyonu'nun yurtdışında ki askeri üslerinin jeostratejik analizi* (Tez No. 666755) [Yüksek Lisans Tezi, T.C. Polis Akademisi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Mengöl, S. (1937). *Türk Boğazlarının (Çanakkale ve Karadeniz) tarihi (süel ve siyasal)*. Deniz Matbaası.
- Meray, S. L. (2018). *Lozan Barış Konferansı - tutanaklar, belgeler takım II cilt 1 Kitap 2*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Merçil, E. (1993). *Müslüman-Türk devletleri tarihi* (2. bs.). Türk Tarih Kurumu.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2005). *Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018a). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı (Ortaokul 8. sınıf)*
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=355>
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018b). *Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>
- Milli Müdafaa Vekâleti. (1957). *1915 de Çanakkale'de Türk*. Deniz Basımevi.
- Müderrişoğlu, A. (1974). *Kurtuluş Savaşı'nın mali kaynakları*. Mali Bakanlığı 50. Yıl Yayınları.
- Norwich, J.J. (2013a). *Bizans II yükseliş dönemi (MS 803-1081)* (1. bs.) (S. H. Riegel Çev.). Kabalcı Kitapevi. (Orijinal basım tarihi 1991)
- Norwich, J.J. (2013b). *Bizans III gerileme ve çöküş dönemi (MS 1081-1453)* (1. bs.) (S. H. Riegel Çev.). Kabalcı Kitapevi. (Orijinal basım tarihi 1991)
- Oğuz, Y. (2008). *"Montreux'den günümüze Türk Boğazları" (Uygulamalar, Sorunlar, Çözümler)* (Tez No. 210178) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Okkar, R. (2006). Boğazlar meselesi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 162, 19-24.
- Oran, B. (2009). Sèvres Barış Antlaşması. B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası Cilt:1 1918-1980 içinde* (15. bs., s. 97-137). İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2011). *Türkiye'nin yakın tarihi* (9. bs.). Timaş Yayınları.

- Ortaylı, İ. (2015). *Orta Asya'nın bozkırlarından Avrupa'nın kapılarına Türklerin tarihi* (1. bs.). Timaş Yayınları.
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti tarihi* (7. bs.) (F. Işıltan Çev.). Türk Tarih Kurumu
- Ökten, K. (2008). *Montreux Boğazlar Sözleşmesi* (Tez No. 241089) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Örenç, A. F. (2012). İngiliz belgelerinde Balkan Harbi Edirne kuşatması 1912-1913. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 17-79.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/trkede/issue/13297/496168>
- Özav, L. (2014). Türkiye'nin coğrafi konumu, sınırları ve jeopolitiği. Yazıcı, H. Ve Koca, N (Ed.), *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği içinde* (4. bs., s. 41-44). Pegem Akademi.
- Özdemir, B. (2009). *Osmanlı Devleti dış borçları*. Ankara Ticaret Odası Yayını.
- Özdemir, H. Ö. (2020). Bizans İmparatorluğu'nun Venedik'e verdiği ticari imtiyazlar (Chrysobullar); Angelos hanedanı devri (1185-1204). *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 9(13), 113-134.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/usad/issue/59251/861765>
- Özdemir, Z.N. (2018). *IV. Haçlı Seferi* (Tez No.508277) [Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Özersay, K. (1999). *Türk Boğazlarından geçiş rejimi* (1. bs.). Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Özey, R. (2019). *Jeopolitik tanımlar, teoriler ve değişmeler* (5. bs.). Pegem Akademi.
- Özey, R. (2019b). *Türkiye'nin jeopolitiği değişmeler ve öncelikler* (3. bs.). Pegem Akademi.
- Özlü, Z. ve Tiryaki, K. (2019). Tarihi süreçte Karadeniz'in jeopolitik önemi. M. Okur, V. Aksoy, Y. Küçüker ve A.N. Ünalmiş (Ed.), *İlkçağlardan günümüze jeostratejik ve jeopolitik açıdan Karadeniz içinde* (2. bs., s. 13-32). Akçağ.
- Özman, R. (1999). *Eski Anadolu tarihinde Galatlar* (Tez No. 87414) [Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Özmen, C. (2011). “Sosyal bilimler olarak Sosyal Bilgiler yaklaşımı”nın Sosyal Bilgiler ve Sınıf öğretmenlerinin bakış açısıyla değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 1-18.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/issej/issue/26444/278870>
- Özüçetin, Y. ve Nadar, S. (2010). Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersinin üniversiteler düzeyinde okutulmaya başlanması ve geline süreç. *Journal of International Social Research*, 3(11), 466-477.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=obo&AN=51548047&lang=tr&site=eds-live>
- Pamir, A. (2002). Kapitülasyon kavramı ve Osmanlı Devleti’ne etkileri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51(2), 81-119.
https://doi.org/10.1501/Hukfak_00000000565
- Rasim, A. (1999). *Osmanlı tarihi 1*. Emir Yayınları.
- Reyhan, C. (2005). Türk-Alman ilişkilerinin tarihsel arka planı (1878-1914). *Belleten*, 69(254), 217-266.
<https://doi.org/10.37879/belleten.2005.217>
- Roberts, J. M. (2015). *Avrupa tarihi* (1. bs.) (Çev. F. Aytuna). İnkılap Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 1996)
- Roux, J.P. (2015). *Türklerin tarihi-Pasifikten Akdeniz'e 2000 Yılı* (11. bs.) (A. Kazancı, L. Arlan-Özcan Çev.). Kabalıcı Yayınevi.
- Saib, A. (2014). *Şark meselesi* (S. Y. Gömeç haz.). Berikan Kitapevi.
- Sander, O. (2012). *Siyasi tarih İlk Çağ'dan 1918'e* (23. bs.). İmge Kitapevi.
- Sarıay, Y. (2000). Atatürk'ten günümüze Türk dış politikası hakkında genel bir değerlendirme. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 16(48), 857-886.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/55025/755311>
- Savaş, A. İ. (2007). *Osmanlı diplomasisi* (1. bs.). 3F Yayınevi.
- Semercioğlu, H. (2015). Atatürk döneminde izlenen bölgesel güvenlik politikası. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(2), 47-62.
<http://esjournal.cumhuriyet.edu.tr/tr/download/article-file/48568>

- Sevim, A. (1990). *Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleymanşah*. Türk Tarih Kurumu.
- Sevim, O. (2020). Bizans İmparatoru I.Manuel Komnenos döneminde Bizans-Venedik ilişkileri (1143-1180). *The Legends Journal of European History Studies*, 20(1), 126-140.
<http://dx.doi.org/10.29228/legends.45339>
- Stephens N. ve Baker A. (2009). *Savaşı anlamak-21. yüzyıl için strateji* (1. bs.) (S. Yazır Çev.). Phoneix Yayınevi.
- Şamsutdinov, A. M. (1999). *Mondros'tan Lozan'a Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı tarihi 1918-1923* (2. bs.) (A. Behramov Çev.). Doğan Kitap.
- Şimşirgil, A. (2005). *Birincil kaynaklardan Osmanlı tarihi Kayı*. Tarih Düşünce Kitapları.
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (1973). *Türk dış politikasında 50 Yıl Cilt:4 Montreux ve savaş öncesi yıllar (1935-1939)*. T.C. Dış İşleri Bakanlığı Araştırma, Siyaset ve Planlama Genel Müdürlüğü.
<http://diad.mfa.gov.tr/diad/50yil/montreux-ve-savas-oncesi-yillari-1935-1939.pdf>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022). *Türk Boğazları*.
<https://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa>
- T.C. Genel Kurmay Başkanlığı. (1999). *Türk İstilal Harbi I - Mondros Mütarekesi ve tatbiki* (3. bs.). Genel Kurmay Basım Evi.
https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/1_Turk_istiklal_harbi_mondros_mutarekesi_tatbikat.pdf
- Taneri, A. (1981). *Osmanlı kara ve deniz kuvvetleri (Kuruluş Devri)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tangülü, Z., Tosun, A. ve Kocabıyık, B. (2014). Ortaokul 8. sınıf inkılâp Tarihi ve Atatürkçülük konularının öğretiminde karşılaşılan sorunların Sosyal Bilgiler öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 233-245.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/trakyasobed/issue/30211/326125>

- Tanrıverdi, Ü. (2019). 1261 sonrası Bizans-Ceneviz ilişkileri ve Cenevizlilerin Galata'ya yerleşme süreci. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 214-226.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oad/issue/51035/642771>
- Tansel, S. (1973). *Mondros'tan Mudanya'ya kadar I. cilt*. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.
- Tarakçı, N. (2019). *Deniz gücünün Osmanlı tarihi üzerindeki etkileri* (1. bs.). Deniz Basımevi.
- Tekdal, D. (2020). Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi konularının aktarımına ilişkin öğretmen algıları: Malatya örneği. *International Conference on Science and Ecocation* bildiriler kitabı içinde (s. 192-198). ISRES Publishing.
<https://avesis.inonu.edu.tr/yayin/bc9d265c-bafe-46b7-8b01-745f083ff06e/turkiye-cumhuriyeti-inkilap-tarihi-ve-ataturkculuk-dersi-konularinin-aktarimina-iliskin-ogretmen-algilari-malatya-ornegi>
- Tekin, O. (2014). *Eski Yunan ve Roma tarihine giriş* (8. bs.). İletişim Yayınları.
- Tellal, E. (2009). İtalya ile ilişkiler. B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası cilt:1 1918-1980* içinde (15. bs., s. 314-324). İletişim Yayınları.
- Tellioğlu, Ö (2015). Karadeniz'de Osmanlı hâkimiyeti ve Rusya'nın sıcak denizlere inme mücadelesi. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 8(21), 195-212.
<http://dx.doi.org/10.14225/Joh670>
- Topdemir, H.G. & Özsoy, S. (2015). *Uygurluk Tarihi* (2. bs.). Pegem Akademi.
- Tosun, A. (2013). *Truva : hikaye ve efsanelerle örülmüş antik şehir*. Aytur.
- Tosun, H. (1994). Montrö Boğazlar Sözleşmesi boğazlar sorununda son aşama. *Atatürk Yolu Dergisi*, 4(13), 87-112.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ankuayd/issue/1868/22704>
- Tukin, C. (1947). *Osmanlı İmparatorluğu devrinde Boğazlar Meselesi*. Üniversite Matbaacılık Komandit ŞTİ.
- Turan, O. (2014). *Selçuklu tarihi araştırmaları*. Türk Tarih Kurumu.
- Turan, R. vd. (2013). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp tarihi* (19. bs.). Beta Yayınları.

Turan, Ş. (2022). Lozan Barış Antlaşması.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/lozan-antlasmasi>

Türkmen, Z. (1995). Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonların uygulanışına toplu bir bakış. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 6(6), 325-341.

https://doi.org/10.1501/OTAM_00000000251

Türkmen, Z. (2000). 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'na göre Türk ordusunun kuruluş ve kadrosuna bir bakış. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 11(11), 615-632.

https://doi.org/10.1501/OTAM_00000000458

Uçarol, R. (2000). *Siyasi tarih (1789-2014)* (5. bs.). Filiz Kitapevi.

Ulus Gazetesi. (21 Temmuz, 1936). *Monros Ateşkes Antlaşması başlıklı haberi.*

<http://hdl.handle.net/20.500.12575/9861>

adresinden 2 Eylül 2022 tarihinde alınmıştır.

Umar, Ö. O. Ve Yenisu H. (2020). Gizli antlaşmalar çerçevesinde San Remo Konferansı'nda Ortadoğu'yu şekillendirme çabaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 36(101), 29-70.

<https://doi.org/10.33419/aamd.732722>

Uzgüzel, İ. (2009). İtalya ile ilişkiler. B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası Cilt:1 1918-1980* içinde (15. bs., s. 292-296). İletişim Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988a). *Osmanlı tarihi 1. cilt* (5. bs.). Türk Tarih Kurumu.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988b). *Osmanlı tarihi 3. cilt* (5. bs.). Türk Tarih Kurumu.

Uzunçarşılı, İ. H. (2003). *Anadolu beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu devletleri* (5. bs.). Türk Tarih Kurumu.

Vernadsky, G. (2007). *Moğollar ve Ruslar* (1. bs.) (E. B. Özbilen Çev.). Selenge Yayınları.

Witteck, P. (1971). *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu* (1. bs.) (G. Yalter Çev.). Türkiye Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 1938)

- Yalçın, D. vd. (2016a). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi I* (12. bs.). Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yalçın, D. vd. (2016b). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi II* (11. Bs.). Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yalçın, E. (2015). Şark Meselesi ve emperyalistlerin Türk politikası. *Toros Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 75-104.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iisbf/issue/27277/287162>
- Yalçınkaya ve Yılmazçelik, İ. (2012). Yeniden yapılanma. T. Gündüz (Ed.), *Osmanlı tarihi el kitabı* içinde (1. bs., s. 461-530). Grafiker Yayınları.
- Yalçınkaya, M. A. (2012). Uyanış ve toparlanma çabaları. T. Gündüz (Ed.), *Osmanlı tarihi el kitabı* içinde (1. bs., s. 355-457). Grafiker Yayınları.
- Yazıcı, K. (2015). Sosyal Bilgiler’de Atatürlçülük konularının öğretimi. M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler öğretimi* içinde (4. bs.669-718). Pegem Akademi.
- Yel, S. (2009). *Değişen dünya şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi (1923-2008)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yenidünya, S. (2020). 1848 İhtilali’nden sonra Eflâk’ın yeniden yapılanmasına dair bir değerlendirme: Stirbei’in müesses nizâm arayışları (1849-1851). *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 11-23.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/gopsbad/issue/55182/717218>
- Yılmaz, V. (1998). *Siyasi tarih*. Harp Akademeleri Yayınları.
- Yılmazçelik, İ. (2012). Çöküş. T. Gündüz (Ed.), *Osmanlı tarihi el kitabı* içinde (1. bs., s. 531-620). Grafiker Yayınları.
- Yurtal, F. (2019). Eğitim psikolojisinin kapsamı. İ. Yıldırım (Ed.), *Eğitim psikolojisi* içinde (8. bs. 1-16). Anı Yayıncılık.
- Yüksel, S. (2019). Rusya’nın Kırım’ı ilhakı (1783). *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 217-226.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/asyar/issue/51378/549603>
- Zinkeisen, J. W. (2001). *Osmanlı İmparatorluğu 6* (1. bs.) (N. Epçeli Çev.). Yeditepe Yayınları. Orijinal basım tarihi 1856

Yazıcı, H. ve Özav, L. (2014). Türkiye'nin fiziki coğrafyası. Yazıcı, H. ve Koca, N (Ed.), *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği* içinde (9. bs., s. 39-126). Pegem Akademi.

EKLER

Ek 1. Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin 5 Ağustos 1936 tarihinde Resmi Gazete'de ki yayınlanmış hali

<https://www.resmigazete.gov.tr/> adresinden 21 Kasım 2021 tarihinde alınmıştır.

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 İsrinievvel 1336

İdare ve yazı işleri için Başvekalet Neşriyat Müdürlüğüne müracaat olunur.	5 AĞUSTOS 1936 ÇARŞAMBA	SAYI: 3374
--	----------------------------	------------

KANUNLAR

**1936 mali yılı Umumi Muvazene Kanununa bağlı
bütçelerle cetvellerinde değişiklik yapılmasına
dair kanun**

Kanun №: 3055

Kabul tarihi : 31/7/1936

Madde 1 — 1936 mali yılı Büyük Millet Meclisi bütçesinin 2 nci faslının birinci aza harcırahı maddesine (51 267) lira munzam tahsisat verilmiştir.

Madde 2 — 1936 mali yılı Umumi Muvazenesine giren bir kısım daire bütçelerinin ilişik (1) sayılı cetvelde gösterilen fasılları arasında (87 030) liralık münakale yapılmıştır.

Madde 3 — 1936 mali yılı Umumi Muvazene Kanununun 11 inci maddesine bağlı (L) işaretli cetvelin Hariciye Vekâleti kısmından bu kanuna bağlı (2) sayılı cetvelde derece ve adedleri yazılı memuriyetler çıkarılarak fiilî kadroya ilâve edilmiştir.

Madde 4 — Bu kanuna bağlı (3) sayılı cetvelde ücret ve adedleri gösterilen memuriyetler 1936 mali yılı Umumi Muvazene Kanununun 4 üncü maddesine bağlı (D) cetvelinin Hariciye Vekâleti kısmına eklenmiştir.

Madde 5 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 6 — Bu kanunun hükmünü icraya Maliye Vekili memurdur.

1/8/1936

(1) Sayılı cetvel

F. M.	Muhassasatın nev'i	Tenzil edilen Lira	Zamme edilen Lira
	<i>Maliye Vekâleti</i>		
142	Memurlar maaşı	17 030	

F. M.	Muhassasatın nev'i	Tenzil edilen Lira	Zamme edilen Lira
	<i>Millî Müdafaa Vekâleti (Kara kısmı)</i>		
880 2	Hayvan yem bedeli	70 000	
	<i>Hariciye Vekâleti</i>		
462	Elçilik ve konsolosluklar memurları maaş ve temsil tahsisatı ile akçe farkı ve merkez memurları maaşı		8 210
464	Merkez müstahdemleri ücreti		8 300
466	Muvakkat tazminat		520
	<i>Millî Müdafaa Vekâleti (Kara kısmı)</i>		
875	Muvakkat memuriyet harcırahı		70 000
	YEKÜN	87 030	87 030

2 sayılı cetvel

Derece	Aded
3	1
5	1
7	1
	3

(3) sayılı cetvel

Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
Müşavir	2	300
Memur	1	200
Odacı	1	30

**24 temmuz 1923 tarihinde Lozanda imza edilen
"Boğazların Tabî Olacağı Usule Dair Mukavelename,
nin yerine kaim olmak üzere 20 temmuz
1936 tarihinde Montreux'de imza edilmiş
bulunan yeni mukavelenamenin
tasdikına dair kanun**

Kanun №: 3056

Kabul tarihi: 31/7/1936

Madde 1 — 24 temmuz 1923 tarihinde Lozanda imza edilen "Boğazların tabî olduğu usule dair mukavelename, nin yerine kaim olmak üzere 20 temmuz 1936 tarihinde Montreux'de imza olunan Boğazlar Mukavelenamesiyle buna bağlı bir protokol ve dört lâhika kabul ve tasdik edilmiştir.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun tatbikına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

1/8/1936

**Boğazlar rejimi hakkında Montreux'de
20 temmuz 1936 tarihinde imza
edilen mukavelename**

Haşmetli Bulgarlar Kırâlı, Fransa Cümhuriyeti Reisi, Haşmetli Büyük Britanya, İrlanda ve Denizaşırı Britanya Ülkeleri Kırâlı ve Hindistan İmparatoru, Haşmetli Elenler Kırâlı, Haşmetli Japonya İmparatoru, Haşmetli Romanya Kırâlı, Türkiye Cümhuriyeti Reisi, Sovyetik Sosyalist Cümhuriyetleri Birliği Merkezi İcra Komitesi ve Haşmetli; Yugoslavya Kırâlı

Boğazlar umumî tabiri altında ifade edilen Çanakkale Boğazı, Marmara denizi ve Karadeniz Boğazından geçişi ve seyrisefaini Lozanda 24 temmuz 1923 tarihinde imza edilmiş olan sulh muahedenesinin 23 üncü maddesiyle tesbit edilen prensibi, Türkiye'nin emniyeti ve Karadeniz sahilindeki Devletlerin Karadenizdeki emniyeti çerçevesi dahilinde, koruyacak tarzda tanzim etmek arzusu ile mütehassıs olarak;

İşbu mukavelenameyi 24 temmuz 1923 tarihinde Lozanda imza edilmiş olan mukavelenamenin yerine ikameye karar vermişler ve Murahhas olarak atideki zevatı tayin etmişlerdir:

Haşmetli Bulgarlar Kırâlı:

Doktor Nicolas P. Nicolaev, Orta Elçi, Hariciye ve Meza Hib Nezareti Kâtibi Umumisi;

M. Pierre Neicov, Orta Elçi, Hariciye ve Mezahib Nezareti Siyasi İşler Müdürü.

Fransa Cümhuriyeti Reisi:

M. Paul Boncour, Âyan Meclisi Azası, Akvam Cemiyetinde Fransa Daimî Murahhası, sabık Başvekîl, sabık Hariciye Nazırı, Légion d'Honneur nişanının Chevalier rütbesini ve harb salibini haiz;

M. Henri Ponsot, Fransa Cümhuriyeti Ankara Fevkalâde Büyük Elçi ve Murahhası, Légion d'Honneur nişanının Grand Officier rütbesini haiz.

Haşmetli Büyük Britanya, İrlanda ve Denizaşırı Britanya Ülkeleri Kırâlı ve Hindistan İmparatoru:

Büyük Britanya, Şimalî İrlanda ve herbiri ayrı ayrı Akvam Cemiyeti azası bulunmayan Britanya İmparatorluğu sair bütün aksamı için:

Asaletli Lord Stanley, P. C., M. C., M. P., Bahriye Nezareti Parlamento azası Müsteşarı;

Avusturalya Commonwealth'i için:

Asaletli Stanley Melbourne Bruce, C. H., M. C., Avusturalya Commonwealth'inin Londradaki Fevkalâde Komiseri;

Haşmetli Elenler Kırâlı:

M. Nicolas Politis, Yunanistanın Paris Orta Elçi ve Fevkalâde Murahhası, sabık Hariciye Nazırı;

M. Raoul Bibica Rosetti, Yunanistanın Akvam Cemiyeti nezdinde Daimî Murahhası.

Haşmetli Japonya İmparatoru:

M. Naotake Sato, Jusammi, Soleil - Levant nişanının birinci rütbesini haiz, Paris Fevkalâde Büyük Elçi ve Murahhası;

M. Massa-aki Hotta, Jushii, Soleil - Levant nişanının ikinci rütbesini haiz, Bern Fevkalâde Murahhası ve Orta Elçisi.

Haşmetli Romanya Kırâlı:

M. Nicolas Titulesco, Hariciye Nazırı;

M. Constantin Contzesco, Orta Elçi, Avrupa ve Beynel-mîl Tuna Komisyonları Romanya Murahhası;

M. Vespasien Pella, Lâhi Fevkalâde Murahhas ve Orta Elçisi.

Türkiye Cümhuriyeti Reisi:

Dr. Rüştü Aras, Hariciye Vekili, İzmir Mebusu;

Suad Davaz, Türkiye Cümhuriyeti Paris Fevkalâde Büyük Elçisi ve Murahhası;

Numan Menemencioğlu, Türkiye Büyük Elçisi, Hariciye Vekâleti Umumî Kâtibi;

Asım Gündüz, Korgeneral, Genelkurmay İkinci Başkanı;

Necmeddin Sadak, Akvam Cemiyeti nezdinde Türkiye Daimî Murahhası, Sivas Mebusu, Büyük Millet Meclisi Hariciye Encümeni Mazbata Muharri.

Sovyetik Sosyalist Cümhuriyetleri Merkezi İcra Komitesi:

M. Maxime Litvinoff, Sovyetik Sosyalist Cümhuriyetleri Birliği Merkezi İcra Komitesi azasından, Hariciye halk Komiseri

Haşmetli Yugoslavya Kırâlı:

M. Ivan Soubbotitch, Akvam Cemiyeti nezdinde Yugoslavya Kırallığı Daimî Murahhası.

Bu zevat usulüne muvafık ve muteber görülen salâhiyet-namelerini ibraz ettikten sonra aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır:

Madde 1.

Yüksek Âkid Taraflar Boğazlarda denizden geçiş ve seyrisefain serbestisi prensibini kabul ve teyid ederler.

Bu serbestinin istimali bundan böyle işbu Mukavele hükümleri ile tanzim edilir.

KISIM I.

Ticaret Gemileri

Madde 2.

Sulh zamanında, ticaret gemileri, sancak ve hamule ne olursa olsun, gündüz ve gece, aşağıdaki 3 üncü maddenin hükümleri mahfuz kalmak üzere hiç bir merasime tabî olmadan Boğazlardan geçiş ve seyrisefain tam serbestisinden müstefid olacaklardır. Bu gemiler Boğazların hiç bir limanında

tevakkuf etmeksizin transit suretile geçtikleri takdirde Türkiye alâkadar makamları tarafından cibayeti bu Mukavele-namenin 1 inci lâhikasında derpiş edilen rüsum veya tekâliften başka hiç bir rüsum veya tekâlîfe tâbi tutulmayacaktır.

Bu rüsum veya tekâlifin cibayetini teshil etmek için Boğazlardan geçecek ticaret gemileri 3 üncü maddede tasrih edilen merkezün memurlarına isimlerini, tabiiyetlerini, tonajla-rını, gidecekleri yeri ve nereden geldiklerini bildireceklerdir.

Kılavuzluk ve römorkaj ihtiyarı kalır.

Madde 3.

Ege Denizinden veya Karadenizden Boğazlara dahil olacak her gemi, beynelmîl sıhhi hükümler çerçevesi dahilinde Türk nizamlarıyla vazedilmiş olan sıhhi kontrole tâbi olmak için Boğazlar methaline yakın bir sıhhat merkezinde tevakkuf edecekler. Temiz patentleri olan veya işbu maddenin 2 nci fıkrasındaki hükümlerin şumulüne girmediklerini tasdik eden sıhhi bir beyanname ibraz eyliyen gemiler için bu kontrol gündüz ve gece mümkün olan azami süratle icra edilecek ve bu gemiler Boğazlardan geçişleri esnasında başka hiç bir tevakkufa mecbur edilmeyeceklerdir.

İçinde veba, kolera, sarıhumma lekelihumma veya çiçek vakaları bulunan veya içinde yedi günden az bir zaman evvel bu hastahklar bulunmuş olan gemilerle buluşık bir limanı beş defa 24 saatten az bir zamandan beri terketmiş olan gemiler Türk makamlarının tayin edebilecekleri sıhhat zabıta memurlarını ırkâb etmek üzere bundan evvelki fıkrada tasrih edilen sıhhat merkezinde tevakkuf edeceklerdir. Bundan dolayı hiç bir rüsum ve tekâlif alınmayacak ve sıhhat zabıta memurları Boğazların mahrecinde bir sıhhat merkezinde indirileceklerdir.

Madde 4.

Harb zamanında, Türkiye muharib olmadığı takdirde, ticaret gemileri, sancak ve hamule ne olursa olsun, 2 nci ve 3 üncü maddelerde derpiş edilen şerait dairesinde Boğazlarda geçiş ve seyrisefer serbestisinden müstefid olacaklardır. Kılavuzluk ve römorkaj ihtiyarı kalır.

Madde 5.

Harb zamanında, Türkiye muharib olduğu takdirde, Türkiye ile harb eden bir memlekete mensub olmanın ticaret gemileri, düşmana hiç bir suretle müzaheret etmemek şartı ile, Boğazlarda geçiş ve seyrisefer serbestisinden müstefid olacaklardır.

Bu gemiler Boğazlara gündüz girecekler ve geçiş her defasında Türk makamları tarafından gösterilecek yoldan vaki olacaktır.

Madde 6.

Türkiye kendini pek yakın bir harb tehlikesi tehdidine maruz telâkki ettiği takdirde yine 2 nci madde hükümlerinin tatbikına devam edilecektir. Ancak gemilerin Boğazlara gündüz girmeleri ve geçişin, her defasında Türk makamları tarafından gösterilen yoldan vaki olması lazımdır.

Kılavuzluk bu takdirde mecburi kılınabilecek, ancak ücretle tâbi olmayacaktır.

Madde 7.

(Ticaret gemileri) tabiri işbu mukavele-namenin ikinci kısmı ile istihdaf edilmemiş bütün gemilere şamildir.

KISIM II.

Harb gemileri

Madde 8.

İşbu mukavele mucibince harb gemileri ve onların vasıfları ile tonajlarının hesabı için muteber olacak tarif işbu mukavele-namenin ikinci lâhikasında olan tariftir.

Madde 9.

Askerî bahriyenin mayı olsun olmasın mahrukat nakli için hasseten inşa edilmiş olan yardımcı gemileri 13 üncü maddede istihdaf olunan mütekaddim ihbara tâbi tutulmayacak ve Boğazları münferiden geçmek şartı ile 14 ve 18 inci maddeler mucibince tahdide tâbi tonajlar hesabına girmeyeceklerdir. Bununla beraber sair geçiş şeraiti hususunda harb gemilerine kıyasen muameleye tâbi tutulmakta berdevam olacaktır.

Bundan evvelki fıkrada istihdaf edilen yardımcı gemiler, derpiş edilen istisnadan ancak teslihatları: sabih hedeflere karşı azami, 105 milimetre çapında iki top; ve hava hedeflerine karşı azami, 75 milimetre çapında iki silâhtan fazlasını ihtiva etmediği takdirde istifade edebileceklerdir.

Madde 10.

Sulh zamanında hafif suüstü gemileri, küçük muharebe gemileri ve yardımcı gemiler gerek Karadenize sahildar olan gerek olmanın Devletlere mensub bulunsunlar, hiç bir rüsum ve tekâlîfe tâbi tutulmadan Boğazlardan geçiş serbestisinden istifade edeceklerdir. Şu şart ile ki bunlar Boğazlara gündüz ve aşağıdaki 13 üncü ve müteakib maddelerde derpiş edilen şerait dairesinde girerler.

Yukarıki fıkrada istihdaf edilen sınıflara dahil olan gemilerden gayrı harb gemileri ancak 11 ve 12 nci maddelerde derpiş edilen hususî şerait dahilinde geçiş hakkını haiz olacaklardır.

Madde 11.

Karadeniz sahildarı Devletler 14 üncü maddenin 1 inci fıkrasında derpiş edilen tonajdan yüksek bir tonajda bulunan hattıharb gemilerini, Boğazlardan geçirmeğe mezundurlar, şu şart ile ki: bu gemiler Boğazları birer birer ve refakatlerinde en çok iki torpito ile geçerler.

Madde 12.

Karadeniz sahildarı Devletler, bu deniz haricinde inşa ettirdikleri veya satın aldıkları denizaltı gemilerini, eğer tezgâha konma veya mubayaadan Türkiyeye vakti zamanile haber verilmiş ise, üssübahrlilerine iltihak etmek üzere, Boğazlardan geçirmek hakkını haiz olacaklardır.

Mezkûr devletlere aid denizaltı gemileri, bu hususta Türkiyeye tasrihat verilmek şartı ile, bu deniz haricinde kâin tezgâhlarda tamir edilmek üzere keza Boğazlardan geçebileceklerdir.

Gerek birinci ve gerek ikinci takdirde denizaltı gemileri gündüz ve su üstünde seyrisefer edecekler ve Boğazlardan münferiden geçeceklerdir.

Madde 13.

Harb gemilerinin Boğazlardan geçmesi için Türkiye Hükûmetine siyasî tarik ile bir mütekaddim ihbar vaki olmak lazımdır.

dır. Bu mütekaddim ihbarın normal müddeti sekiz gün olacaktır; ancak Karadeniz sahilardan olmyan Devletler için bu müddetin on beş güne iblağı arzuya şayandır. Bu mütekaddim ihbarda gemilerin gidecekleri mahal, isimleri, tipleri ve adedleri ile azimette geçiş ve ledelicab, avdette geçiş tarihleri tasrih edilecektir. Her tarih tebeddülü üç günlük bir mütekaddim ihbara mevzu teşkil edecektir.

Azimet geçişinde Boğazlara giriş ilk mütekaddim ihbarda gösterilen tarihten itibaren beş gün zarfında vuku bulmalıdır. Bu mühletin inkızasından sonra ilk mütekaddim ihbar için olduğu gibi aynı şerait dahilinde yeni bir mütekaddim ihbar verilecektir.

Geçiş esnasında bahri kuvvet kumandanı, tevakkufa mecbur olmaksızın, Çanakkale veya Karadeniz Boğazları methalindeki bir işaret istasyonuna emri altındaki kuvvetin sarîh teşekkülünü bildirecektir.

Madde 14.

İşbu mukavenamenin 11 inci maddesinde ve 3 üncü lâhikasında derpiş edilen ahval müstesna olmak üzere Boğazlarda transit halinde bulunabilecek ecnebi bahri kuvvetlerin azamî tonajı mecmu 15.000 tonu tecavüz etmeyecektir.

Her halde bundan evvelki fıkrada istihdaf edilen kuvvetler dokuz gemiden ziyade olamaz.

Karadenize sahilardan olan veya olmyan Devletlere aid olup, 17 nci madde ahkâmına tevfiқан Boğazlardaki bir limanı ziyaret eden gemiler bu tonaja dahil olmayacaklardır.

Keza geçiş esnasında hasara uğramış olan harb gemileri bu tonaja dahil olmayacaklardır; bu gemiler tamirat esnasında, Türkiye tarafından isdar edilen hususî emniyet ahkâmına tâbi tutulacaklardır.

Madde 15.

Boğazlarda transit olarak bulunan harb gemileri hamil bulunabilecekleri hava sefinelerini hiç bir suretle kullanamazlar.

Madde 16.

Boğazlarda transit olarak bulunan harb gemileri, hasar veya deniz arızası halleri müstesna olmak üzere, geçişlerine muktazi müddetten fazla Boğazlarda kalamazlar.

Madde 17.

Yukarıki maddelerin ahkâmı her hangi bir tonaj veya teşekkülde bir bahri kuvvetin, Türkiye Hükümetinin daveti üzerine Boğazlardaki bir limana mahdud bir müddet için bir nezaket ziyaretinde bulunmasına hiç bir surette mâni olamaz. Bu kuvvet Boğazları geldiği yoldan terkedecektir, şu kadar ki, 10, 14 ve 18 inci maddeler ahkâmı mucibince Boğazlardan transit olarak geçmek için matlûb şeraiti haiz ise bu hükümden müstesnadır.

Madde 18.

1 - Karadeniz sahilardan olmyan Devletlerin sulh zamanında bu denizde bulundurabilecekleri tonaj mecmu aşağıdaki veçhile tahdid edilmiştir:

a) Aşağıdaki (b) fıkrasında derpiş edilen hal müstesna olmak üzere mezkûr Devletlerin mecmu tonajı 30.000 i tecavüz etmeyecektir.

b) Şayed her hangi bir zaman Karadenizin en kuvvetli filosunun tonajı işbu mukavenamenin imzası tarihinde bu

denizde en kuvvetli olan filonun tonajını, asgarî 10.000 ton tecavüz ederse (a) fıkrasında tasrih edilmiş olan 30.000 tonluk mecmu tonaj o derecede ve azamî 45.000 tona varıncıya değin tezyid edilecektir. Bu maksadla, sahilardan her devlet işbu mukavenamenin 4 üncü lâhikasına tevfiқан Türkiye Hükümetine her senenin 1 kânunusani ve 1 temmuz tarihlerinde Karadenizdeki filosunun tonaj yekûnunu bildirecektir ve Türkiye Hükümeti bu malûmatı sair Yüksek Âkid Taraflara ve keza Akvam Cemiyeti Umumi Kâtibine isal edecektir.

c) Karadenize sahilardan olmyan Devletlerden herhangi birinin bu denizde bulundurabileceği tonaj yukarıki a) ve b) fıkralarında istihdaf edilen mecmu tonajın üçte ikisini tecavüz etmeyecektir.

d) Bununla beraber Karadeniz sahilardan olmyan bir veya bir kaç Devlet bu denize, insanî bir maksadla bahri kuvvetler göndermek istedikleri takdirde, mecmu hiç bir ihtimalde 8.000 tonu tecavüz edemeyecek olan bu kuvvetler işbu mukavenamenin, 13 üncü maddesinde derpiş edilen mütekaddim ihbara lüzum olmaksızın aşağıdaki şerait dahilinde Türkiye Hükümetinden istihsal edecekleri müsaade üzerine Karadenize girebileceklerdir. Eğer yukarıdaki a) ve b) fıkralarında istihdaf edilen tonaj mecmu dolmamışsa ve gönderilmesi talep edilen kuvvetlerle tecavüz edilmeyecek ise Türkiye Hükümeti kendisine vaki olan talebi aldıktan sonra en kısa bir müddet zarfında mezkûr müsaadeyi ita edecektir. Şayed mezkûr mecmu tonaj zaten istimal edilmiş bulunuyorsa veya gönderilmesi talep edilen kuvvetlerle bu yekûn tecavüz edilecek ise, Türkiye Hükümeti, bu müsaade talebinden Karadeniz sahilardan Devletleri derhal haberdar edecek ve eğer bu Devletler, haberdar edildiklerinden 24 saat sonra bir itiraz serdetmezler ise alâkadar Devletlere, talepleri hakkında verdiği kararı en geç kırk sekiz saatlik nizâmî bir mühlet zarfında bildirecektir.

Karadenize sahilardan olmyan Devletler bahri kuvvetlerinin, Karadenize bundan sonraki her duhulü ancak yukarıki a) ve b) fıkralarında derpiş edilen mecmu tonajın müsaadesi nisbetinde olacaktır.

2 — Karadenizde bulunmalarının maksadı ne olursa olsun, sahilardan olmyan Devletlerin harb gemileri bu denizde yirmi bir günden ziyade kalamıyacaklardır.

Madde 19.

Harb zamanında, Türkiye muharib olmadığı takdirde, harb gemileri 10 ilâ 18 inci maddelerde tasrih edilen şeraitin aynı şerait dahilinde Boğazlardan tam bir geçiş ve seyrisefain serbestisinden müstefid olacaklardır.

Bununla beraber muharib herhangi bir Devletin harb sefinelerinin Boğazlardan geçmesi memnu olacaktır, şu kadar ki, işbu mukavenamenin 25 inci maddesinin tatbîkı şümlüne giren hatler ve keza Akvam Cemiyeti misakı çerçevesi dahilinde akdedilip mezkûr misakın 18 inci maddesi ahkâmı mucibince tescil ve neşredilen ve Türkiye'yi bağlayan bir mütekabil müzaheret muahedenesi mucibince, tecavüze duçar olan bir Devlete yapılacak müzaheret halleri bundan müstesnadır.

Yukarıki fıkrada derpiş edilen istisnai ahvalde 10 ilâ 18 inci maddelerde tasrih edilen tahdidat kabili tatbik olmayacaktır.

Yukarıki 2nci fıkrada vaz edilen geçiş memnuiyetine rağmen, Karadenize sahilardan olan veya olmyan muharib Devletlere aid olup da mensub bulundukları limanlardan ayrılmış bulunan harb gemileri bu limanlara iltihak etmek müsaadesini haizdirler.

Muharib harb gemilerinin Boğazlarda bir gûna zabt ve musadereye tevessül etmeleri, muayene hakkını icra eylemeleri

veya diğer herhangi bir hasmane harekette bulunmaları memnurdur.

Madde 20.

Harb zamanında, Türkiye muharib olduğu takdirde, 10 ilâ 18 inci maddeler ahkâmı tatbik edilmeyecektir; harb gemilerinin geçmesi tamamen Türkiye Hükûmetinin rey ve ihtiyarına bırakılacaktır.

Madde 21.

Türkiye, kendisini pek yakın bir harb tehlikesi tehdidine maruz telâkki ettiği takdirde, işbu mukavelenamenin 20 nci maddesi ahkâmını tatbik hakkını haiz olacaktır.

Yukarıki fıkranın Türkiyeye verdiği salâhiyetin Türkiye tarafından istimalinden evvel Boğazlardan geçmiş olup bu suretle mensub bulundukları limanlardan ayrılmış bulunan harb gemileri bu limanlara iltihak edebileceklerdir. Bununla beraber şurası mukarrerdir ki Türkiye, tavır ve hareketi ile işbu maddenin tatbikına sebep olan Devletin gemilerini bu haktan istifade ettirmiyebilecektir.

Türkiye Hükûmeti, yukarıki birinci fıkranın kendisine verdiği salâhiyeti istimal ettiği takdirde Yüksek Âkid Taraflarla Akvam Cemiyeti Umumi Kâtibine bu hususta bir tebliğ gönderecektir.

Cemiyeti Akvam Konseyi üçte iki ekseriyetle Türkiye'nin bu suretle ittihaz etmiş olduğu tedbirlerin haklı olmadığına karar verirse ve işbu mukavelenameye vaziülünce Yüksek Âkid Tarafların ekseriyeti de keza aynı reyde bulunursa, Türkiye Hükûmeti bahse mevzu tedbirlerle işbu mukavelenamenin 6 ncı maddesi mucibince alınmış olabilecek tedbirleri refetmeği taahhüd eder.

Madde 22.

İçinde veba, kolera, sarıhumma, lekelihumma veya çiçek vakaları bulunan veyahut içinde yedi günden az bir zaman evvel bu hastalıklar bulunmuş olan harb gemilerile, beş defa 24 saatte az bir zamandan beri bulaşık bir limanı terketmiş olan harb gemileri, Boğazları karantine altında geçecekler ve Boğazların bulaşılmasına imkân bırakmamak için muktazi tahaffuz tedbirlerini gemi vesaitile ittihaz etmeğe mecbur olacaklardır.

KISIM III.

Hava sefineleri

Madde 23.

Sivil hava sefinelerinin Akdeniz ile Karadeniz arasında geçişini temin etmek için, Türkiye Hükûmeti Boğazların memnu mıntakaları haricinde bu geçişe mahsus hava yollarını gösterecektir; sivil hava sefineleri Türkiye Hükûmetine, arızî uçuşlar için üç gün evvel bir mütekaddim ihbar ve muntazam servis seferleri için geçiş tarihlerini tasrih eden umumî bir mütekaddim ihbar vermek suretile bu yolları kullanabileceklerdir.

Diğer taraftan, Boğazların yeniden askerileştirilmesine rağmen, Türkiye Hükûmeti, Türkiye'de mer'î havai seyrisifer nizamına tevfiқан Avrupa ile Asya arasında Türkiye arazisi üzerinden uçmalarına müsaade edilmiş olan sivil hava sefinelerinin tam bir emniyetle geçmeleri için muktazi teshilatı gösterecektir. Uçuş müsaadesi verilmiş olan ahval için Boğazlar mıntakasında takib edilecek yol vakit vakit gösterilecektir.

KISIM IV.

Umumî ahkâm

Madde 24.

Boğazlar rejimine dair 24 temmuz 1923 tarihli mukavelename mucibince teessüs etmiş olan Beynelmillet Komisyonun salâhiyetleri Türkiye Hükûmetine devredilmiştir.

Türkiye Hükûmeti 11, 12, 14 ve 18 inci maddelerin tatbikına mütedair istatistikleri toplamağı ve malûmatı vermeği taahhüd eder.

Türkiye Hükûmeti, bu mukavelenamenin harb gemilerinin Boğazlardan geçişine dair olan her hükmünün icrasına nezaret edecektir.

Türkiye Hükûmeti, ecnebi bahri bir kuvvetin yakında Boğazlardan geçeceğinden haberdar edilir edilmez, bu kuvvetin teşekkülünü, tonajını, Boğazlara duhulü için derpiş edilen tarihi ve ledelicab, muhtemel avdet tarihini Yüksek Âkid Tarafların Ankaradaki mümessillerine bildirecektir.

Türkiye Hükûmeti Boğazlarda ecnebi harb gemilerinin seyriselerini gösteren ve ticarete ve işbu mukavelenamede derpiş edilen bahri ve havai seyrisefaine faideli olan her türlü malûmatı ihtiva eden senelik bir raporu Akvam Cemiyeti Umumi Kâtibliğile Yüksek Âkid taraflara tevdi edecektir.

Madde 25.

İşbu mukavelenamenin hiç bir hükmü, Türkiye için veya Akvam Cemiyeti azası herhangi başka bir Yüksek Âkid Taraf için Akvam Cemiyeti Misakından mütevellid hukuk ve vecibeleri ihlâl edemez.

KISIM V.

Nihai ahkâm

Madde 26.

İşbu mukavelename en kısa bir müddet zarfında tasdik edilecektir.

Tasdiknameler, Paris'de Fransa Cümhuriyeti Hükûmeti Hazinei Evrakına tevdi edilecektir.

Japonya Hükûmeti, tasdikın icra edilmiş olduğunu Paris'deki siyasî mümessilli vasıtasile Fransa Cümhuriyeti Hükûmetine bildirmekle iktifa edebilecek ve bu takdirde tasdiknameyi mümkün olan süratle isal edecektir.

Türkiyeninki de dahil olmak üzere altı tasdikname tevdi edilir edilmez bir tevdi zabıtnamesi tanzim edilecektir. Bundan evvelki fıkrada derpiş edilen tebliğ, bu hususta, tasdikname tevdiine muadil olacaktır.

İşbu Mukavelename bu zabıtname tarihinden itibaren mer'iyet mevkiine girecektir.

Fransa Hükûmeti bundan evvelki fıkrada derpiş edilen zabıtname ile bilâhara tevdi edilecek tasdiknamelerin tevdi zabıtnamelerinin aslına mutabik birer suretini Yüksek Âkid Tarafların kâffesine tevdi edecektir.

Madde 27.

Mevkii mer'iyete girdiğinden itibaren, işbu mukavelename, 24 temmuz 1923 tarihli Lozan Sulh Muahedenamesine vaziülünce herhangi bir Devletin iltihakına açık olacaktır.

Herhangi bir iltihak diploması tarikile Fransa Cümhuriyeti Hükûmetine, ve onun tarafından da Yüksek Âkid Tarafların kâffesine tebliğ edilecektir.

Bu iltihak Fransa Hükûmetine yapılan tebliğ tarihinden itibaren muteber olacaktır.

Madde 28.

İşbu mukavelename mevkii mer'iyete girdiği tarihten itibaren yirmi sene müddetle mer'i olacaktır.

Bununla beraber işbu mukavelenamenin 1 inci maddesinde teyid edilen geçiş ve seyrisefain serbestisi prensibinin müddeti namahduddur.

Mezkûr yirmi senelik müddetin inkızasından iki sene evvel, hiç bir Yüksek Âkid Taraf, Fransa Hükûmetine fesih ihbarnamesi vermemiş ise, işbu mukavelename, bir fesih ihbarnamesi gönderilmesinden itibaren iki sene geçinciye kadar muteber kalacaktır. Bu ihbarname Fransa Hükûmeti tarafından Yüksek Âkid Taraflara tebliğ edilecektir.

İşbu mukavelename, bu madde ahkâmı mucibince feshedildiği takdirde Yüksek Âkid taraflar yeni bir mukavelenamenin ahkâmını tesbit etmek üzere kendilerini bir konferansta temsil ettirmek hususunda mutabaktırlar.

Madde 29.

İşbu mukavelenamenin mer'iyet mevkiine girmesinden itibaren her beş senelik müddetin hitamında Yüksek Âkid Taraflardan her biri, işbu mukavelenamenin bir veya birkaç hükümünün tadilini teklife teşebbüs edebilecektir.

Yüksek Âkid Taraflardan biri tarafından vaki olan tadil talebi, kabule şayan olmak için, şayed 14 üncü veya 18 inci maddelerin tadilini istihdaf ediyorsa diğer Yüksek bir Âkid, ve şayed diğer herhangi bir maddenin tadilini istihdaf ediyorsa, diğer iki Yüksek Âkid tarafından iltizam edilmelidir.

Bu suretle iltizam edilen tadil talebi cari beş senelik müddetin inkızasından üç ay evvel Yüksek Âkid Tarafların herbirine tebliğ edilecektir. Bu ihbarname teklif edilen tadilatın mahiyetini ve sebeplerini ihtiva edecektir.

Bu teklifler üzerinde diplomasi tarikile bir neticeye vasil olmak mümkün olmazsa Yüksek Âkid Taraflar bu hususta toplanacak bir konferansta kendilerini temsil ettireceklerdir.

Bu konferans ancak ittifakî âra ile karar verebilecektir, bu hükümden 14 üncü madde ile 18 inci maddeye müteallik tadil halleri müstesna olup bunlar için Yüksek Âkid Tarafların dörtte üçünün ekseriyeti kifayet edecektir.

Bu ekseriyet, Türkiye dahil olmak üzere, Karadeniz sahildarı Yüksek Âkid Tarafların dörtte üçünü ihtiva etmek suretile hesap edilecektir.

Tasdikân lilmakal yukarıda isimleri mezkûr Murahhaslar işbu mukavelenameyi imza etmişlerdir.

Montreux'de yirmi temmuz bin dokuz züz otuz altı tarihinde on bir nüsha olarak tanzim edilmiştir. Bunlardan murahhaslar tarafından mühürlenmiş olan birinci nüsha, Fransa Cûmhuriyeti Hükûmeti Hazinei Evrakına vazedilecektir, diğer nüshalar da vaziülünza Devletlere teslim edilmiştir.

N. P. Nicolaev
Pierre Neicov
J. Paul-Boncour
H. Ponsot
Stanley
S. M. Bruce
N. Politis
Raoul Bibica Rosetti

Zirde vaziülünza Japon Murahhasları, işbu mukavele ahkâmının, Akvam Cemiyeti azası olmayan bir Devlet sıfatile Japonyanın vaziyetini, gerek Akvam Cemiyeti misakına nazaran gerek mezkûr misak çerçevesi dahilinde münakid müteakabil müzaheret muahedenamelerine göre hiç bir suretle tadil etme-

diğini ve Japonya'nın betahsis 19 ve 25 inci maddeler ahkâmı dahilinde bu misak ve bu muahedeler hakkında tam bir serbestii takdir muhafaza ettiğini Hükûmetleri namına beyan ederler.

N. Sato
Massa-aki Hotta
N. Titulesco
Cons. Contzesco
V. V. Pella
Dr. R. Aras
Suad Davaz
N. Menemencioglu
Asım Gündüz
N. Sadak
Maxime Litvinoff
Dr. I. V. Soubbotitch

LÂHİKA I

1. İşbu mukavelenamenin 2 nci maddesi mucibince istifa edilebilecek olan rüsum ve tekâlif aşağıdaki tabloda gösterilenler olacaktır. Türkiye Hükûmetinin bu rüsum ve tekâliften kabul edebileceği muhtemel tenzilât, sancak farkı gözetilmeksizin, tatbik edilecektir.

İfa edilen hizmetin mahiyeti	Beher Neto hacim tonülâ-tosu (net register tonnage) üzerinden istifa edilecek resim veya harç miktarı
	Altın frank (1)
a) Sıhhi kontrol	0,075
b) Fenerler, zıyalı şamandıralar, geçit şamandıraları ve saire :	
800 tona kadar	0,42
800 tondan fazlası	0,21
c) Tahlisiye hizmeti: buna tahlisiye sandalları, roket istasyonları, sis düdükları, radyolarlar ve keza b) fıkrasında dahil bulunmayan zıyalı şamandıralar veya aynı neviden diğer tesisat dahilidir . .	0,10

2. İşbu lâhikanın 1 inci fıkrasına merbut tabloda tasrih edilen rüsum ve tekâlif Boğazlardan iki defa geçiş içindir (yani Ege Denizinden Karadenize bir geçiş ve Ege Denizine dönüş seyahatı veya Karadenizden Ege Denizine Boğazlardan bir geçiş ve müteakiben Karadenize dönüş); bununla beraber eğer bir ticaret gemisi azimet seyahatı için Boğazlara girdiği tarihten itibaren altı aydan fazla bir zaman sonra vaziyete göre Ege Denizine veya Karadenize dönmek üzere Boğazlardan tekrar geçerse bu gemi sancak farkı gözetilmeksizin bu rüsum ve tekâlifi ikinci defa olarak tediye ile mükellef tutulabilir.

3. Eger, bir ticaret gemisi azimet geçişinde avdet etmiyeceğini beyan ederse, işbu lâhikanın birinci paragrafının (b) ve (c) fıkralarında derpiş edilen rüsum ve tekâlif hususunda tarifinin nısfını tediye edecektir.

4. İşbu lâhikanın birinci paragrafına merbut tabloda tarif edilen ve mevzu bahis hizmetlerin icab ettirdiği masrafları kapatmağa ve ihtiyat akçesi veya makul bir müdevver sermaye muhafazası için lüzumlu miktardan yüksek olmayacak olan rüsum ve tekâlif ancak işbu mukavelenamenin 29 uncu maddesi ahkâmı tatbik edilmek suretile tezyid veya ikmal edileceklerdir. Bunlar tediye tarihlerindeki kambiyo fiyatına göre altın frank veya Türk parası olarak tesviye olunur.

(1) Hemen yüz kuruş takriben altın 2 frank 50 santime muadildir.

5. Ticaret gemileri kılavuzluk ve römorkaj gibi ihtiyari hizmetler için, böyle bir hizmet, gemilerin acenta veya kaptanlarının talebi üzerine Türk Makamatı tarafından lâynkile ifa edildiği takdirde, rüsum ve tekâlif tediyesine mecbur tutulabilirler. Türkiye Hükümeti işbu ihtiyari hizmetlerin ifası için istifa edilecek rüsum ve tekâlif tarifelerini zaman zaman neşredebilir.

6. İşbu tarifeler mezkûr hizmetler 5 inci maddenin tatbiki suretile mecburi kılınmış hallerde tezyid edilmeyeceklerdir.

LÂHIKA II (*)

A. Maimahrec esası:

1. Bir suüstü gemisinin maimahrec esası, tam mürettebatı ve makina ve kazanlar ile denize açılmağa müheyya olan ve makina ve kazanlarının beslemesine mahsus mahrukatı ile ihtiyat suyu hariç olmak üzere bütün esliha ve her türlü mühimmatını, tesisatını, teçhizatını, komanyasını, mürettebatı için tatlı suyu, muhtelif erzakını ve harb esnasında taşıyacağı her nevi alât ve edevat ve yedek parçalarını hâmil olan, inşası itmam edilmiş bir geminin maimahrecidir.

2. Bir deniz altı gemisinin maimahrec esası; tam mürettebatı ve motör cihazı ile denize açılmağa müheyya olan ve mahrukatı, yağlama yağı, tatlı suyu ve her nevi (ballast) suyu hariç olmak üzere bütün silahlarını, her türlü mühimmatını, tesisatını, teçhizatını, mürettebatının komanyasını ve harb esnasında taşıyacağı muhtelif alât ve edevatı ve her nevi yedek parçalarını hâmil bulunan (dalma sarnıçlarının suyu hariç) inşası itmam edilmiş geminin su üstünde maimahrecidir.

3. "Ton," kelimesi, "metrik ton," tabirindekinden gayri, 1.016 kilogramlık (2.240 librelilik) bir tonu ifade eder.

B. Sınıflar:

1. Hattharharb gemileri aşağıdaki iki tâli sınıftan birine mensub olan suüstü harb gemileridir:

a) Tayyare ana gemileri, muavin gemiler veya (b) tâli sınıfına mensub hattharharb gemilerinden maada, maimahreci 10.000 (10.160 metrik ton) tondan fazla olan veya 203 milimetre (8 pus) çapından yukarı bir topla mücehhez suüstü harp gemileridir.

b) Tayyare ana gemilerinden maada maimahreci 8.000 (8.128 metrik ton) tondan yukarı olmyan ve 203 milimetre (8 pus) çapından yukarı bir topla mücehhez bulunan suüstü harb gemileridir.

2. Tayyare ana gemileri, hacimleri ne olursa olsun, başlıca tayyare taşımak ve bunları denizde harekete geçirmek için inşa edilmiş veya tertibatlandırılmış suüstü harb gemileridir. Eğer, bir harb gemisi başlıca tayyare taşımak ve bunları denizde harekete geçirmek için inşa edilmemiş veya tertibatlandırılmamış ise bu gemiye bir inme veya havalanma güvertesinin kurulması bunun tayyare ana gemileri sınıfına ithalini intaç etmez.

Tayyare ana gemileri sınıfı iki tâli sınıfa ayrılır, şöyle ki:

a) Tayyarelerin uçabilecekleri veya konabilecekleri bir güverte ile mücehhez olan gemiler;

b) Yukarıda (a) fıkrasında tarif edilen bir güverte ile mücehhez bulunmyan gemiler.

3. Hafif suüstü gemileri, tayyare gemileri, küçük muharebe gemileri veya muavin gemilerden maada maimahreci 10.000 (10.160 metrik ton) tonu geçmemek üzere 100 tondan (102 metrik ton) fazla olan ve 203 milimetre (8 pus) çapından yukarı topla mücehhez bulunmyan suüstü harb gemileridir.

Hafif suüstü gemileri sınıfı üç tâli sınıfa ayrılır, şöyle ki:

a) 155 milimetre (6.1 pus) çapından yukarı bir top taşıyan gemiler,

b) 155 milimetre (6.1 pus) çapından yukarı top taşımyan ve maimahreci 3.000 (3.048 metrik ton) tondan yukarı olan gemiler.

(*) İşbu lâhika metinleri 25 mart 1936 tarihli Londra Bahri Mukavelesininin ikubas edilmiştir.

c) 155 milimetre (6.1 pus) çapından yukarı top taşımyan ve maimahreci 3.000 (3.048 metrik ton) tondan yukarı olmyan gemiler.

4. Denizaltı gemileri, denizin sathı altında seyrüsefer etmek üzere inşa edilmiş bütün gemilerdir.

5. Küçük muharebe gemileri muavin gemilerden maada maimahreci 2.000 (2.032 metrik ton) tonu tecavüz etmemek üzere 100 (102 metrik ton) tondan fazla olan fakat aşağıdaki evsafın hiç birini haiz bulunmyan suüstü harb gemileridir:

a) 155 milimetre (6.1 pus) çapından yukarı bir topla mücehhez olmak;

b) Torpil atmak için inşa veya techiz edilmiş bulunmak;

c) 20 milden fazla sürat temin etmek üzere inşa edilmiş olmak;

6. Muavin gemiler, askeri filo mensub olup maimahreci 100 tondan (102 metrik ton) fazla bulunan, normal olarak filo hizmetinde veya asker naklinde veya muharebe yapan gemilerin kullandıkları hizmetten başka herhangi bir hizmette kullanılan, muharebe yapan gemi olmak için hassaten inşa edilmemiş olan ve aşağıdaki evsafın hiç birini haiz bulunmyan suüstü gemileridir:

a) 155 milimetre (6.1 pus) dan yüksek bir çapta bir topla mücehhez olmak;

b) 76 milimetre (3 pus)dan yüksek bir çapta sekiz toptan fazla topla mücehhez olmak;

c) Torpil atmak için inşa veya techiz edilmiş bulunmak;

d) Zırhlı levhalarla muhafaza edilmek üzere inşa edilmiş olmak;

e) 28 milden fazla bir sürate erişmek için inşa edilmiş olmak;

f) Tayyareleri denizde harekete getirmek üzere bilhassa inşa edilmiş veya tertibatlandırılmış olmak;

g) Tayyare uçurmak için, ikiden fazla aletle mücehhez bulunmak.

C. Yaşını doldurmuş gemiler:

Aşağıdaki sınıflara ve tâli sınıflara mensub gemiler inşalandıktan itibaren atide adedleri gösterilen seneler geçince "yaşını doldurmuş," telâkki edileceklerdir.

a) Bir hattharharb gemisi için	26 sene
b) Bir tayyare ana gemisi için	20
c) (a) ve (b) tâli sınıflarından bir hafif suüstü gemisi için:	
i) 1 kânunusani 1920 tarihinden evvel tezgâha konmuş ise	16 sene
ii) 31 kânunusani 1919 tarihinden sonra tezgâha konmuş ise	20
d) (c) tâli sınıfına mensub bir hafif suüstü gemisi için	16
e) Bir denizaltı gemisi için	13

LÂHIKA III.

Japon donanmasına mensub, aşağıda irae edilen yaşını doldurmuş üç mekteb gemisi meyanından iki geminin Boğazlardaki limanları birlikte ziyaretine müsaade edilmesi mukarrerdir. Bu iki geminin mecmu tonajı bu halde 15.000 tona muadil addolunacaktır.

Tezgâha konma tarihi	Hizmete girme tarihi	Maimahreci esası (ton)	Tecihât
Asama 20-X-1896	18-III-1899	9.240	IV×200 mm. XII×150 mm.
Yakumo 1-IX-1898	20-VI-1900	9.010	IV×200 mm. XII×150 mm.
İwate 11-XI-1898	18-III-1901	9.180	IV×200 mm. XIV×150 mm.

LÂHİKA IV

1. İşbu mukavelenamenin 18 inci maddesinde derpiş edilen Karadeniz sahilidarı devletlere aid filoların tonaj yekûnunun hesabına ithal edilecek gemilerin sınıfları ve tâli sınıfları berveçhiatidir:

Hattıharb gemileri :

(a) tâli sınıfı

(b) tâli sınıfı

Tayyare ana gemileri :

(a) tâli sınıfı

(b) tâli sınıfı

Hafif suüstü gemileri :

(a) tâli sınıfı

(b) tâli sınıfı

(c) tâli sınıfı

Denizaltı gemileri :

İşbu mukaveleve merbut 11 numaralı lâhikadaki tariflere göre:

Tonaj yekûnunun hesabında nazarı itibara alınması lâzım gelen maimahrec 111 numaralı lâhikada tarif edilen maimahrec esasıdır. Mezkûr lâhikada tarif edildiği üzere ancak "yaşını doldurmamış" gemiler nazarı itibara alınacaktır.

2. 18 inci maddenin (b) fıkrasında derpiş edilen tebligatın ayrıca işbu lâhikanın birinci fıkrasında zikredilen sınıf ve tâli sınıf gemilerin tonaj yekûnunu da ihtiva etmesi lâzımdır.

PROTOKOL

Bugünkü tarihli mukavelenameyi imza ettikleri sırada, zirde vazîlümza Murahhaslar, Hükûmetlerini taahhüd altına alarak aşağıdaki ahkâmı kabul ettiklerini beyan ederler :

1. Türkiye, mezkûr mukavelenamenin mukaddemesinde tarif edilen Boğazlar mntakasını derhal yeniden askerileştirebilecektir.

2. 15 ağustos 1936 tarihinden itibaren Türkiye Hükûmeti, mezkûr mukavelenamede tasrih edilen rejimi muvakkaten tatbik edecektir.

3. İşbu Protokol bugünkü tarihten itibaren muteber olacaktır.

Montreux'de yirmi temmuz bin dokuz yüz otuz altı tarihinden tanzim edilmiştir.

N. P. Nicolaev

Pierre Neicov

J. Paul-Boncour

H. Ponsot

Stanley

S. M. Bruce

N. Politis

Raoul Bibica Rosetti

N. Sato (ad referendum)

Massa-aki Hotta (ad referendum)

N. Titulesco

Cons. Contzesco

V. V. Pella

Dr. R. Aras

Suad Davaz

N. Menerencioglu

Asım Gündüz

N. Sadak

Maxime Litvinoff

Dr. I. V. Soubbotitch

Rûsumu sıhhiye hakkındaki 500 numaralı kanunun birinci maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun

Kanun №: 3057

Kabul tarihi: 31/7/1936

Madde 1 — 21 nisan 1340 tarih ve 500 numaralı Rûsumu Sıhhiye Kanununun birinci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

Boğazlardan transit olarak geçen gemilerin İstanbul limanında yalnız zarurî ihtiyaçlarını temin veya acentalarile temas etmek üzere talimatnamelerindeki hükümlere uygun olarak kısa bir zaman kalmaları bu gemilerin transit sıfatını bozmaz.

Madde 2 — Bu kanun 15 ağustos 1936 tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun hükümlerini yürütmeye Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili memurdur.

1/8/1936

500 numaralı kanun 71

2810 " " 3096 sayılı Resmî Gazetededir.

Rûsumu sıhhiye hakkındaki 500 sayılı kanuna ek kanun

Kanun №: 3058

Kabul tarihi: 31/7/1936

Madde 1 — 500 numaralı Rûsumu Sıhhiye Kanununun birinci maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir:

a) Ancak, Adalar denizinden Karadenize veya Karadenizden Adalar denizine gitmek üzere Boğazlardan transit olarak geçen ve Boğazlar arasındaki limanlarda tevakkuf etmeyen bilûmum ticaret gemilerinden beher safî tonilâto için altın frank esası üzerinden 0,075 (yedi buçuk santim) rûsumu sıhhiye alınır.

b) (a) fıkrasına tevfikân rûsumu sıhhiye istifa olunan transit gemiler evvelce Boğazlardan herhangi birine girdiği tarihten itibaren altı ay zarfında gittikleri istikametten avdet etmek üzere Boğazlardan aynı suretle transit olarak geçtikleri takdirde yeniden transit resmine tâbi tutulmazlar.

c) Yabancı memleketlerden gelen tayyareler hakkında yapılacak sıhhi muamele veya bunların tıbbî muayeneleri ve bunlara tatbik edilecek sıhhi tedbirler karşılığı olarak İcra Vekilleri Heyetince tanzim olunan tarife üzerinden ücret alınır.

Madde 2 — 500 numaralı Rûsumu Sıhhiye Kanununun dokuzuncu maddesinin ikinci fıkrasına şu fıkra eklenmiştir:

Tonajı 250 yi geçen motörlü gemilerden 100 lira.

Madde 3 — 2810 numaralı kanun mülğadır.

Madde 4 — Bu kanun 15 ağustos 1936 tarihinden muteberdir.

Madde 5 — Bu kanunun hükümlerini yürütmeye Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili memurdur.

1/8/1936

500 numaralı kanun 71 sayılı Resmî Gazetededir.

Suriyede Türklere ve Türkiye'de Suriyelilere aid emlak hakkında olup 2089 sayılı kanunla tasdik olunan 27 teşrinievvel 1932 tarihli tûlâfnamede derpiş edilip 2402, 2565, 2694 ve 2929 sayılı kanunlarla uzatılan müddetlerin üç ay daha uzatılmasına dair kanun

Kanun №: 3059

Kabul tarihi: 31/7/1936

Madde 1 — Suriyede Türklere ve Türkiye'de Suriyelilere aid olan emlak hakkında 27 teşrinievvel 1932 tarihinde Anka-

Ek 2. Montrö, Lozan ve Hatay'da elde edilen başarılar dolayısı ile Mustafa Kemal Atatürk'ün İsmet İnönü'ye çektiği telgraf

(DAB- CA 30-10-0-0 / 197 - 350 - 16).

T. C. D. D.		Defter No	
İşletme Umum Müdürlüğü		726	
İstasyonu 93		Haydarpaşa	
(M. 65 - A - 932)			
Şube numarası	Tevdi tarihi :	Saat	Dakika
697	Vürul " : I - 7 - 936	2	30
	Keşide " :		
			Memur
			Suphi

Yukarıdaki Şifre ve İmza Sahibinin doldurması rica olunur.
CUMHURİYET ARŞ.Vİ

TELGRAFNAME

Baş bakan İsmet İnönü ye

Kafer Senindir .Tebrik ederim .

KA . ATATÜRK

030	10			197	350	16
-----	----	--	--	-----	-----	----

Ek 3. Montreux'de toplanacak Boğazlar Konferansı'na katılacak heyet

(DAB-CA 30-18-1-2 / 65 - 48 - 14)

T. C.
BAŞVEKÂLET

Kararlar Müdürlüğü

Sayı :

2
4870

KARARNAME

Haziranın 22 sinde Montreux'de toplanacak olan Boğazlar konferansına Hariciye vekili Dr.Tevfik Rüştü Aras'ın reisliği altında Hariciye Umumi kâtibi Numan Menemencioğlu ile Genelkurmay ikinci reisi Kor general Asım Gündüz ve Cemiyeti akvam nezdinde daimi murahhas Sivas - sayınavı Necmettin Sadık'ın murahhas ve Hariciye Baş hukuk müşaviri Ziya Kızıltan'ın heyeti murahhasa Başmüşaviri ve İktisad vekâleti Deniz müsteşarı Sadullah Güney, Hariciye dördüncü Daire Şefi Müşfik Selâmi - İnegöl, Sıhhiye vekâleti hıfzıssıhha işleri Umum Müdürü Dr.Asım İsmail; Harp filosu K.Deniz Tuğbay Fahri , Genelkurmay istihbarat şefi Kur.Albay Matarası , Tayyare alay kumandanı Kur.yarbay Şefik Çakmak , Genelkurmaydan kur.Binbaşı Yusuf Egeli ; Hava binbaşı İnsan Orkun , Roma ateşemnavali Deniz yüzbaşısı fahri Kuru Türk , Paris ateşemlileri kur.yüzba-Seyfi , Hususî kalem Müdürü Refik Amir Kocamaz'ın müşavir , Hariciye İkinci Daire şefi Mehmet Cevdet Açıkalın'ın heyeti murahhasa Umumi kâtip-i, Hariciye Zat ve Tahakkuk işleri dairesi şefi Abdulkadir Örencik 'in mutemet , Hariciye memurlarından Hasan Rifat , Bedri Tahir -vazifeten - Montreux'de bulunan Fatin Rüştü Zorlu , Hayrettin ve Genevrede Daimi murahhaslık kâtibi Nedim Veynel , ve Bern elçilik kâtiplerinden Celâlettin'in kâtip , Nigâr ve Naciye'nin daktilo , olarak gönderilmeleri ve heyete Matbuat Umum Müdürlüğünden Umum Müdür Vedat Nedim ile memurlardan Şekip ve Asude'nin iştiraki ve tic cemiyet memurunun terfiki ile bunlara ve müzakeratın icap ettirdiği lüzuma binaen reis tarafından çağırılacak veya her hangi bir mahalle gönderilecek elçi ve memurlara yol ve nakliye masraflarından başka Türkiye sınırlarından başlamak üzere 13052 sayılı kararnameye göre gündelik verilmesi ve reisin gündeliğinin 124,21 Fr.fr.arttırılması, memuriyeti asliyelere dâneli memleketlerde olanlardan Heyete iltihak eyleyeceklerce kararnamede yazılı ---

030 18 01 02 65 48 14

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı
2

KARARNAME

- 2 -

4740

gündeliğinin yarısının verilmesi ,ücretli memurlardan Vedat Nedimin günde
liğinin 434,73 ve diğerleriyle gazete müessisleri/gündeliklerinin
372,63 şer fran üzerinden hesap edilmesi ve gazetecilere gündelik ve yo
masraflarına karşılık verilecek paranın 500 şer lirayı geçmemesi ve re-
isin temasta bulunmak üzere heyetten seçeceği zevat ile icap eden memle-
ketlere ugraması ve Cemiyeti akvamın yapacağı toplantıya iştirak eyleme-
si,konferansın Umumî kitabet heyetini teşkil etmek üzere Cemiyeti akvam
dan alınacak Daktilograf,İstinograf ve Reneograf gibi memurların yol pa-
rası ile Cemiyeti akvam kâtibi Umumîsinin tensip eyleyeceği miktarda -
türet ve Montreux'daki masraflarının ve Anadolu ajansının yapacağı tesli-
sat ve çekeceği telgraf vesair masrafların ve müzakeratın icap ettirdi-
gi Posta ,Telgraf ve Telefon ,tabı,neşir ve kırtasiye ve satın alınacak
yazı ,teksir vesair makine şifre ve dosyaların muhafazasına mahsus kasa
dolap,ziyafet,otomobil ve heyetin oluşması için kiralanacak Büro ve re-
isin gerek Montreux'da ve gerek uğradığı sair memleketlerde istirahat -
ve kabul salonu ve çalışma odalarını muhtevî tutulacak daire bedelleri
nin vesair ihtiyarı icap eden masrafların kabulü ve ihtiyaca göre kulla-
nılmak üzere 140,000 liralık döviz müsaadesiyle alâkadarlara siyaset pa-
saport verilmesi,Hariciye vekilliğinin 10/6/936 tarihli tezkeresi ve -
Maliye vekilliğinin mütaleanamesi üzerine İora Vekilleri Heyetince 10/
6/936 da onanmıştır.

10/6/936

REİSİCÜMHUR

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Ha. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

080 18 01 02 65 48 14

Ek 4. Halkevleri ve odalarında Lozan ve Montrö günlerinin kutlanması

(DAB-CA 490-1-0-0 / 5 - 26 - 29)

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

129770

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

İnkura : 7/VII/1945

Sayı
2642A c c e l e r i :

Halkevi Başkanlığına

Halkevlerimizin ve Odalarımızın her yıl kutladıkları günler arasında Lozan ve Montrö günleri de vardır . Lozanı kutladığımız 24 temmuz'da Montrö'yi de kutlamaktayız . Yine bu geleneğe devam edilmelidir .

Türk istiklâl ve egemenliğinin iki önemli belgesi olan bu iki andlaşmanın değerini ve büyüklüğünü her yıl olduğu gibi bu yıl da aydınlarımız Halkevlerinde ve Halkodalarında halka anlatacaklar ve bu iki siyasi anıtla Türk Milletinin neler kazandığını açıklayacaklardır .

Bu konuşmaları hazırlamada kaynak olma bakımından aşağıda bazı eserleri hatırlatıyorum. Bunlardan başka gazetelerde ve dergilerde bu konular etrafında yazılmış yazılardan da faydalanmak mümkündür .

Hazırlıklı konuşmaların faydası büyük olduğu için şimdiden arkadaşlarımı uyarır ve başarılar dilerim.

2/2.

C.H.P.Genel Sekreter Vekili
Kıvılcıklı Milletvekili

Bibliyografya:

N.Kansu

I - Lozan konuşması için:

- 1- Nutuk (Kemal Atatürk)
- 2 - Lozan konferansı (konuşmalar, sayı 1)
- 3 - Lozan (Cemil Bilsel)
- 4 - İnkılâp dersleri notları (Hikmet Bayur)
- 5 - Devletler umumî hukuku (Etem Menemencioğlu)
- 6 - Lozan konferansı ve İsmet Paşa (Ali Naci Karacan)

II- Montrö konuşması için:

Montrö (Konuşmalar sayı : 2 A.Şakrî Esmer)

Not:

Konuşmaların, gelecek kalabalığın anlayış seviyesine göre işlenmesi, ders mahiyeti almıyan heyecanlı ve ölçülü bir şekilde yapılması gerektir.

490	01			5	26	23
-----	----	--	--	---	----	----

Ek 5. Almanların Ren'i işgal etmeleri ve Boğazların tahkimi hakkında Newyork Times gazetesinin mukavelesi

(DAB-CA 30-10-0-0 / 231 - 557 - 7)

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
1. nci Daire Umum Müdürlüğü
1. Şube

Ankara : 6 Mayıs 1936 193
Hulâsa : Bir makale hakkında

İlişik: 1

Yüksek Başvekâlete

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

17/5

Renin gayri askeri mantıkasının almanlar tarafından işgali ve boğazların tahkimi meselelerine dair Newyork Times gazetesinin 22 mart 1936 tarihli nüshasında intişar eden makalenin türkceye çevrilmiş örneği, Vaşington Büyük Elçiliğimizden gönderilmiş olmakla, yüksek bilgileri için, ilişik olarak sunuldu.

Haricive Vekili

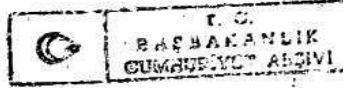
6-4-36

12.5.36

-3-

Cevabı muharrerata hangi daire ve şube ifadesiyle yazılacağına ve teminât ve hususî numaralarına dair maddeler

030	10			231	557	7
-----	----	--	--	-----	-----	---

Vaşington Büyük Elçiliğinden alınan

23 Mart 1936 tarihli ve 149/75

numaralı tahrirat sureti

22 Mart 1936 tarihli New York Times gazetesinde intişar eden "Türkiye Rhine İtilafından dolayı çok sıkıntılı bir vaziyette bulunuyor" başlıklı makale aynen tercüme edilmiştir:

"İstanbul- 20 mart -Almanyanın Lokarno Misakını ihlâl ve Rhineland'ı tekrar askeri kuvvetlerle işgaletmesi Türk Hükûmetini müşkil bir mevkide bırakmıştır.

Türkiye, prensip itibarile, muahedelerin ihlâli ve emrivakiler ihdasının aleyhindedir. Son 10 sene zarfında bogazların tekrar tahkimi meselesinde takındığı saburane vaziyetle mevcut muahedelere karşı olan hörmetini kâfi derecede isbat etmiştir.

Türkiye müteddit vecilelerle bu meseleyi Akvam Cemiyetinde mevzu bahsetmiş ve Avrupanın değişmiş olan vaziyeti karşısında bogazların tahkiminin memleketin müdafası noktasından hayati bir ehemmiyeti haiz olduğunu isbate çalışmıştır. Buna rağmen cezrî her hangi bir hareketten tevakkî etmiş olup halâda bu talebinin bütün alakadar memleketlerin rızasile tasvibini beklemekte bulunmuştur.

Aynı zamanda Almanyanın tarzı hareketinin tasvibedilmemesinde daha ameli sebebler mevcuttur. Ezcümle Türkiyenin Sovyet Rusya ile sıkı münasebatı ve Küçük İtilâf ve Balkan İtilâfı dolayısıyla Fransa ile olan münasebatı bu meyandadır.

Diğer cihetten Almanya bugün Türkiyenin en iyi müşterisidir. Onun için Türkiye isteyerek ticarî münasebatını tehlikeye koymayacaktır. Diğer bir mülâhaza da Türklerin ve Almanların yanyana harbettikleri büyük harp hatırasıdır.

Bu gibi ameli ve hissî mülâhazalardan mada, Türkiyenin 10 sene evvel yaptığı şeyi bugün diğer bir memleket yaptığı için onu tahtia etmeğe Türklerin gönlü razı olmuyor. Çünkü ilk defa olarak muzaffer İtilâf Devletlerinin zorla keydukları ahkâma karşı isyan eden Türklerdir

030 10 231 5577

2.1.

2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

B Bu şerait altında Türkiye tamamen bitaraf bir vaziyet idamesine azmetmiş bulunmaktadır. Türkiye Dış Bakanı Tefik Rüşdü Aras dostane bir şekli tesviye bulmak hususundaki İngiliz tegebbüslerine müzaheret edebilmek ümidile Londraya gitti.

Bu münasebetle İngiltere ile daha sıkı bir teşriki mesaiyi istihdafeden Türk siyasetindeki yeni tamamüller kayda şayandır. Hakikat halde İtalya Habesistan ihtilâfı bir İngiliz - Türk yaklaşmasına vesile teşkiletmış olup İngilterenin nazar noktası belki de başka hiç bir memlekette Türkiyede olduğu kadar takdir ve müzaheret görmemiştir.

Bir İtalyan taarruzu halinde kendine müzaheret edip etmiyecekleri hakkındaki İngilterenin vaki istifasın Türkiye'nin verdiği müsbet cevap bu yaklaşmanın husulünde ziyadesile müessir olmuştur.

Binaenaleyh ahiren Küçük ve Balkan İtilâfları mümessillerinin toplanmalarını müteakip Cenevrede neşrolunan ve her iki itilâfın da Almanyanın tarzı hareketi karşısında Belçika ve Fransa nazar noktasını tamamen tasvibettikleri ve Lokarno da dahil olmak üzere ellerindeki bütün vesaitle mevcut muahedeleri siyanete her suretle hazır oldukları mealinde bulunan tebliği resminin Ankarada bais olduğu derin şaşkınlık ve sıkıntı kolayca anlaşılır.

Anlaşıldığına göre Türk mümessillerine böyle bu kadar şumüllü bir beyannameye imza koymak selâhiyeti verilmiş değildir. Binnetice müzakerata iştirakeder mümessillerin Konferansa riyaset eden Romanya Dış Bakanı Titulesco'nun belâğatının kurbanı oldukları anlaşıldı.

Anadolu Ajansı derhâl resmî bir tebliğ negrelererek Cenevre tebliğinin bais olmaı muhtemel bulunan sütefsairleri izleye gitti. Luzumsuz bir telaş ve acele eseri telekki edilen Cenevre tebliğinin neticesi olarak Türkiye'nin ve Yunanistanın vazı imza bulundukları ezcümle Balkan Misakı gibi lisuk ve anlaşmalar hükümlerini sadece Balkanlara hasretmeleri muhtemeldir."

Kalûmat için arz olunur.

Büyük Elçi

Aslı gibidir.

030	10			231	557	7
-----	----	--	--	-----	-----	---

Ek 6. Boğazlar bölgesinde yeniden kurulacak veya takviye edilecek birlikleri için 1500 erin celbedilmesi

(DAB-CA 30-18-1-2 / 68 - 74 - 10)

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ		Kararname	
Karar sayısı 2 5291		 GİZLİLİĞİ 20/06/1994 tarih ve 03371 sayılı Onayla KALDIRILDI	
Boğazlar mintakasinda yeniden teşkil ve takviye edilecek birlikler için Millî Müdafaa Vekâletinin 936 senesi bütçesinde kabul olunan 134,000 iâşe mevcuduna ilâveten ilbas,iâşe ve maaşları ayrıca verilmek üzere,daha 1500 erin celbedilmesi; Genelkurmay Başkanlığı-nın gösterdiği lüzuma atfen Millî Müdafaa Vekilliğinin 1/9/936 tarih ve 1930/1769 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine,askerlik kanununun 9 uncu maddesi mucibince,İcra Vekilleri Heyetince 3/9/936 da onanmıştır.			
		3/9/936	
REİSİCÜMHUR			
Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
Ha. V.	Ma. V.	Mf. V.	Na. V.
İk. V.	S. İ. M. V.	G. İ. V.	Zr. V. ✓
03 0 18 01 02 68 74 10			

Ek 7. Boğazlar Mukavelenamesi'ni uygulamak üzere kurulan Daire Şefliğine Esat Atuner'in tayini

(DAB-CA 30-11-1-0 / 106 - 28 - 11)

Devlet Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
Zat ve Tahakkuk D. Şefliği

T. C. Başbakanlık
CUMHURİYET ARŞİVİ

U. No. _____
H. No. _____
Lef. _____

12438

Kararname

1- Boğazlar Mukavelenamesinin tatbikatını temin etmek üzere merkezde teşkil olunan daire şefliğine vekalet birinci daire şefi Esat Atuner 3.cü dereceye terfi ile tayin kılınmıştır.

2- Bu kararnamenin icrasına Hariciye Vekili memurdur.

19 Ağustos 1938

REİSİCİLAHİR

Bağvekil

Hariciye Vekili

030 11 1 106 28 11

Ek 8. Montrö Mukavelesi'nin imzası dolayısıyla tören yapılması

(DAB-BA 490-1-0-0 / 3 - 13 - 6)

DEVLET BAŞKANLIĞI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET BAŞLIĞI

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği
Sayı
7 / 825

Ankara: 22.VII.936

T E L

C H P Başkanlığına

Bağazların emniyet ve hakimiyetini temin eden
Montrö mukavelesinin imzası dolayısıyla tebrike candan teşekkür-
lerimi arzederken yurdun büyük ve ulusal işlerinde daima ön
cmlmuş olan partimizin kıymetli mensuplarına aynı heyecanla
tebriklerimi sunarım . 7/825

Dahiliye Vekili ve
C H P Genel Sekreteri
Ş.Kaya

- 7 -

490	01				7	13	6
-----	----	--	--	--	---	----	---

Ek 9. Atina'da çıkan Proia gazetesinin, Boğazların kuvvetlendirilmesi hakkında, İtalya'nın tekliflerinden bahseden yazısı

(DAB-BA 30-10-0-0 / 238 - 607 - 33)

T.C.
Dahiliye Vekâleti
Matbuat Umum Müdürlüğü
Sayı
739
Oz :
Ankara: 29 Mayıs 1936
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başvekâlet Yüksek Makamıba

Atinada çıkan Proia gazetesinin 20/V/936 tarihli nüshasında boğazların tahkimi hakkında İtalya tekliflerinden bahsedilmektedir. Bu yazının Türkçe örneği ilişik olarak sunulmuştur.

S.E

Dahiliye Vekili.

1.6.36

21.7.37

030	10			238	607	33
-----	----	--	--	-----	-----	----

Cevaben yazılacak evrakta cevap olduğu muharririnin tarih numarasının yazılması rica olunur.

1

Y U N A N B A S I N I

PROJA :

20 Mayıs 1936

İtalya hükûmeti Türkiye'ye verdiği cevapda, sanksiyonların devamına aleyh-
darlık gösterdiği takdirde, Boğazlar meselesinde uysal bir vaziyet alaca-
ğını bildirmiştir.

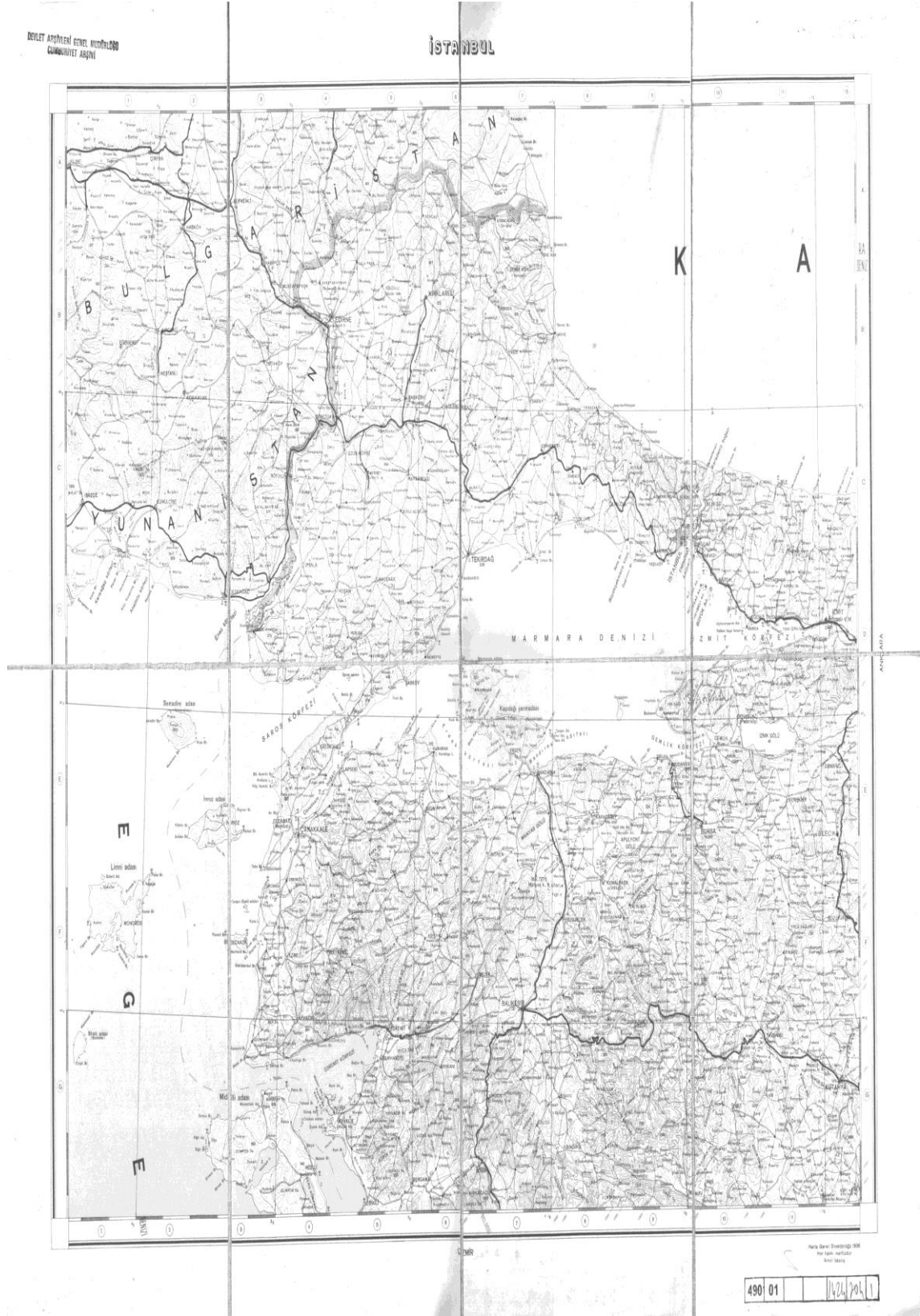
İtalya hükûmeti, sanksiyonların kendisine ^{un} ~~ver~~mediği, bilâkis bu yüzden
iktisaden daha fazla kuvvetlendiğini en resmî ağızlarla ve mükerreren
itiraf etmişti.

Bu vaziyet karşısında İtalyanın sanksiyona iştirâk eden devletleri ayır-
mağa çalışmasındaki maksadı bir türlü anlıyamıyoruz. Esasen bu devletler
İtalyaya karşı düşmanlık beslediklerinden değil, milletler cemiyetinin
nizamnamesine göre hareket etmek mecburiyetinde bulunduklarından dolayı
sanksiyonlara iştirâk etmiş bulunuyorlar. Sanksiyonlarla boğazların ^{h-}
kimi meselesini karşılaştırarak pazarlığa girişme meselesinâ, bu kad
siyasa usulünü şimdi kimsenin kullanmadığını zannediyorduk. Tabii ^T
bu pazarlığı kabul etmeyecek ve bu da sanksiyonlar meselesi müzake
lirken anlaşılacaktır.

030	10			238	607	33
-----	----	--	--	-----	-----	----

Ek 10. İstanbul iline ait 1936 yılına ait 1/800 000 ölçekli iki harita

(DAB-CA 490-1-0-0 / 1424 - 704 - 1)

Ek 12. 21 Temmuz 1936 tarihli Anadolu Gazetesi'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması ile ilgili haberi

(http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/index.php)

Yirmibeşinci yıl
No. 6669
SALI
21
Temmuz 1936

ANADOLU

Hergün sabahları çıkar, siyasal gazetidir. Telefon 2776

İspanya'da
'Asilerin Madrid'i zaptettik-
'leri bildiriliyor.

Atatürk Beyanat Yaptı. Mehmetçik Boğazların Anahtarlarını Aldı.

Ordumuz Çanakkale'ye girdi. Mukavele imzalandı. Bayramlarınız kutlu olsun!

Atatürk, bu konferans, cidden sevinmeğe ve sevindirmeğe değer tarihi bir eserdir, dediler..

Bugünkü bayram programı

1 — Sabahdan itibaren bütün rakıl vasıtaları evler, mağazalar, resmi binalar ve meydanlar bayraklarla süslenmektedir.

2 — Büyük günün şerefine saat onyedide Cumhuriyet meydanında bir miting yapılacaktır. Mitinge bütün halk ve teşekkül mümessilleri, askerî ve mülki daireler müdürleri, zabıter ve memurlar davetlidirler.

3 — Saat tam onyedide Cumhuriyet meydanında toplanıldığı zaman müzik tıraflardan istiklal marşı çalınacak. Halikari, şehit ve gençlik namusuna birer nutuk söylenecek, sonunda Parti başkanlığı tarafından bir nutuk iradilecektir.

4 — Bütün makamlar ve müesseseler tarafından ibdiye taahhüt celenkleri konuşacaktır.

Gece marasimi

5 — Geceleyin şehrin muhtelif semtlerinde toplanacak halka halk hatipleri tarafından bu mukavele ile Cumhuriyet hükümetinin kazandığı muvafakiyet bildirilecek ve izah olunacaktır.

6 — Gündüzden donanma bulunan her taraf aydınlatılacaktır.

7 — Fener alayı tertip olunacaktır.

İstanbul, 20 (Hususi) — Atatürk, boğazlar mukavelesinin imzası münasebetine vakubulan tebriklere karşı hislerini şu suretle ifade buyurmuştur:

Milletimin yüksek seçimine, ordusunun bakılmaz taosuna ve medeni beşeriyetin aldatılmaz bonansına dayanarak ve güvenerek kullanılan zeki, liyakat ve enerjinin, bütün beşeriyetin muhtaç olduğu sulh ve huzura kâhşiden neticeler doğurabileceğinin bir delili olan Montrö konferansına eseri cidden sevinmeğe ve sevindirmeğe değer bir tarihi hâdisedir. Tebrikinize teşekkür eder, ben de sizi tebrik etmekte kıvanç duyuyorum.

Büyük devletler bundan sonra Türk dostluğunu daha fazla arayacaklar. Türk-Rus dostluğunun arttığı bildiriliyor.

Mukavelenin imzası ve boğazların işgali - Başbakanımız beyanat yapacak..

İstanbul ufuklarında tayyareler uçu. Ankara'da miting yapıldı. Çanakkale yerinden oynadı. Murahtaslar, mukaveleyi altın kalemlerle imzaladılar

Çanakkale, 20 (Hususi muhabirimizden) — Çanakkale, bugün saviç içinde çalkandı. Şehri, daha sabahın bayraklarla donanmış bu Ordu ile birlikte eski mahalliyetlerden bir kâfile de şehre takayı işgal edecek olan müstakbel ferka şehre girdiği zaman, halk, Mehmedçiklere bu ketter vermiş ve alkışlamıştı. Ordu ile birlikte eski mahalliyetlerden bir kâfile de şehre girmişti. Birçok hatipler nutuklar söylemişler, halk tezahürat yapmıştı.

Ankara, 20 (Hususi muhabirimizden) — Bu gece Ankara'da bir kâfile de şehre girmişti. Birçok hatipler nutuklar söylemişler, halk tezahürat yapmıştı.

— **Sonu 3 nci sayfada** —

Kamutay

Fevkalâde

İçtimaa çağırıldı

Büyük Millet Meclisi Riyasetinden vilâyete bir te'graf gelmiştir. Bunda deniliyor ki:

Aşağıdaki boyannameyi vilâyette bulunan me'buslara aynen iltifâta ta'minat etmekle beraber muvafakatla da neşretmenizi rica ederim:

Beyanname

Hükümetin gönderdiği lâzım üzere teşkilâtı esaslıye kamunun on dokuzuncu maddesinin verdiği salâhiyete istinaden Türkiye Büyük Millet Meclisi 30 Temmuz 1936 perşembe günü saat 14 te içtimaa davet ediyoruz.

M. A. Renda

Gece yapılan tezahürat

İzmir, bayram sevinci içinde!

Bugün miting var. İzmirli'ler, saat onyedide heykel dibinde toplanınız!

Memleket ve bu meydana İzmir, tarihi büyük günün heyecanı Montrö'de kazanılan Türk zaferinin sevinçli bayramı içindedir.

Kahraman ve şerefli ordumuzun artık Çanakkale gayri askerî muntakasına girmiş olduğunu düşünen İzmirli, diindenberi bu yüksek muvafakiyet ve mahariyeti millete verenerle dua ediyorlardı. Her taraf bayraklarla donatılmış, bol ışıkları aydınlatılmış.

Dün, askerî kâmpın dö-

na genç mektepler, baba, ana ve kardeşlerinin önünde, askerî muzika ile beraber şehirden bir gezinti yaptılar ve hararetle alkışlandılar.

Tebliğ:

İzmir ilerin; mukavelenamenin gece saat 24 te imzalanacağından haberleri vardı. Parti el ilanları ve akşamı refiklerimizdeki tebliğleri ile bu haberi vermişti.

Saat 24 te, Atatürk heykeli etrafında büyük bir kâ-

— **Sonu 3 nci sayfada** —

